A TATABÁNYAI TURUL

A TATABÁNYAI TURUL
II.

Kiadja:
a Tatabányai Turul
alapítvány kuratóriuma 1993.

A kötet szerzői:

Ács Endre
Dümmerth Dezső
Csőke Sándor
Kassai László
Lajta Károly
id. Madarassy Walter
Técsőy István

Szerkesztette: Csőke Sándor

Lektorálta: dr. László Gyula
Széchenyi díjas ny. egyetemi tanár

ISBN 963 04 2644 7 ö
ISBN 963 04 2646 3 II.k.

Nyomta: Alfadat Press Nyomdaipari Kft.
Felelős vezető: Lévai Ferenc

Göncz Árpád ünnepi beszéde

(Elhangzott 1992. november 29-én)

Tisztelt Tatabányai Polgárok! Kedves Barátaim!

Megújulva és a magyarságot védelmezőn tárja szét fölöttünk hatalmas szárnyát Árpád törzsének Turulmadara; ez az ősi és titokzatos jelkép. A hit és a küldetés, népünk oltalmának szép szimbóluma.

Ez a madár az égből szállt alá, hogy Emesét megtermékenyítse. Az égből szállt alá, hogy olyan vezérek szülessenek, akik népünket átvezetik minden bajokon. És akik e népnek majd virágzó hazát teremtenek.

Ez a totemmadár az élet forrását, a Napot is jelképezi. A sötétséget legyőző fényt, a halálon diadalmaskodó életet. Kiterjesztett szárnya meg mintha azt sugallná, hogy mindenkor megvéd a magyarok Istene. Így hitték eleink. És ez a hit segítte őket, hogy győztesen vívják meg a honfoglalás kemény csatáit. Ez a hit adott erőt nekik, hogy az új hazát megóvják idegen hatalmak támadásaitól.

Jó, hogy az új évezred küszöbén is itt van velünk a Turulmadár. Ha jelképesen is. Hiszen azt hírdeti, hogy a magyarság fennmaradt a hadak útján, e háborúk gyötörte tájon. Megőrizte hazáját – ha csonkult hazát is –, megőrizte magyarságát. És tudom, hogy a hitét is megőrizte. Azt a hitet, ami népünket a legreménytelenebb helyzeteken is átsegítette.

Itt a Turul fölibénk terjesztett védőszárnya alatt, lehetetlen nem arra gondolni, hogy ezer év múltán, egy újabb ezer évre ismét hazát kell teremtenünk. A demokratikusan gondolkodó és cselekvő, egyenjogú polgárok új Magyarországát. Békés és jómodú Magyarországát.

A feladat nehéz. Helyzetünk is nehéz.

Nem pusztán rendszert kellett és kell váltanunk, hanem viselkedés- és gondolkodásmódot, sőt beidegzett cselekvési formákat is. Zaklatott országban élünk, ahol a gazdaság gondja természetszerűleg jár együtt a társadalom egy részének elszegényedésével, a szociális feszültség növekedésével. És még ha tudjuk is, hogy mindez csupán átmenet, megélni iszonyú nehéz. A ma munka nélkül maradónak, a holnapi munkája, megélhetése dolgában elbizonytalanodott fiatalnak nehéz elhinnie, hogy a gazdaság és a társadalom „láza" nemcsak a betegség jele, hanem a gyógyulás első fázisa is.

És mégis – és az egészben talán ez a legcsodálatosabb! –, népünk többsége bölcs megértéssel, végtelen önfegyelemmel éli meg bizonytalanságunk napjait. Jóllehet, főként politikai közéletünkben csatáznak a múltat idéző, a múltba visszavágyó álomképek a jövőbe tekintő valós bizakodással. És ádáz csatáik inkább ingerelnek, ahelyett, hogy erőink összefogására serkentenének.

A gondok és a bajok gyors megszűntét magam sem igérhetem. A gyors siker és a könnyű boldogulás álomképével nem hitegethetek senkit. De szívesen megosztom hitemet, reményemet, sőt meggyőződésemet. Trianon és az ellenforradalmi Magyarország, a fasizmus és a kommunizmus, sőt a rendszerváltás megrázkódtatása után népünk kezd magához térni. Újjáéledt a tennivágyás és újjáéledt a segítőkészség, az egymásraszorultság tudata. A demokratikus, új Magyarország megannyi fontos szellemi-lelki előfeltétele. Ami szavatolja a rendszerváltás visszafordíthatatlanságát. És bizonyítja a magyar társadalom felnőtt voltát. Ez véd meg a szélsőjobboldal kísértésétől és ez éleszti fel a már-már kiveszett szociális érzékenységet, egymásrautalságunk nemcsak erkölcsi, hanem gyakorlati felismerését.

Ezért bízom én hazánk jövőjében.

S ezért van az, hogy a roppant bronzturul nemcsak a magyar múlt, hanem a magyar jövő jelképe az én szememben.

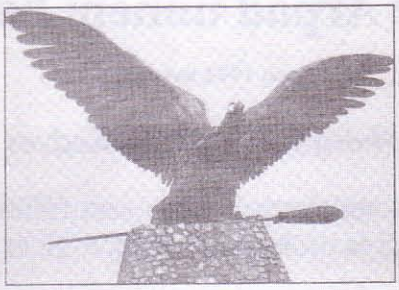

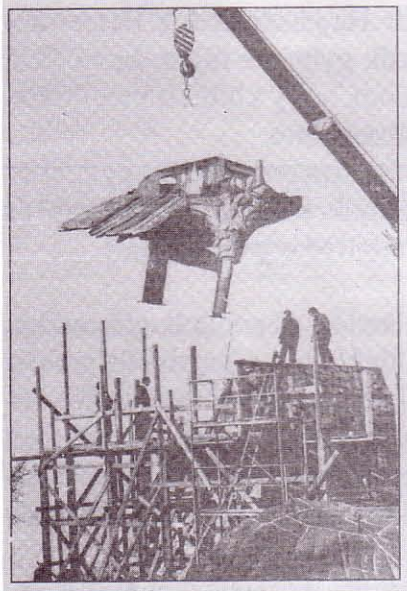

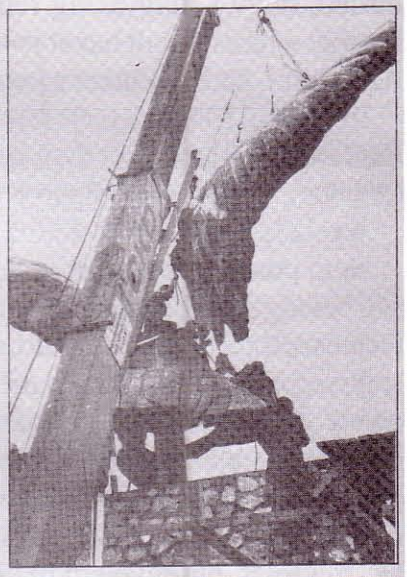

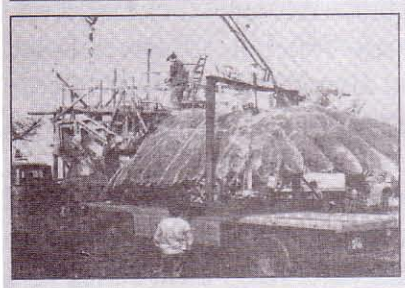

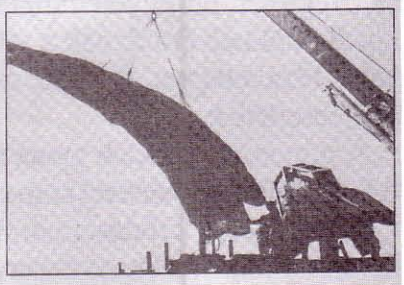

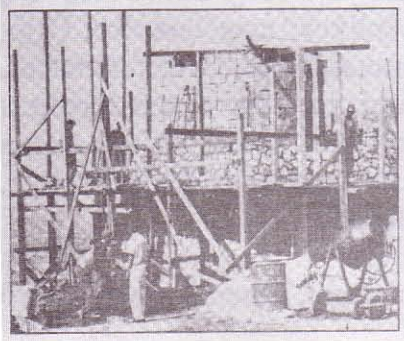

Az újjászületés stációi

Vasárnap ünnepel a város. Felavatják a bánhidai Turult, Donáth Gyula szépséges alkotását, amely jelkép volt mindig. Jelenség, melyre búcsúzóul felnézett a távozó, megnyugvással köszöntötte az érkező: itthon vagyok. A szerelmesek sok évtizeddel korábban is a madár színe előtt tették vallomást egymásnak, ki tudja, hány első csók tanúja volt, hányszor enyhítette a keserűséget, ébresztett megnyugvást. A romantika, a virtus, a fiatalság, az emlékek őrzője lett a város fölé magasodó szobor. Fájdalmasan hiányzott, amikor 1990. március 25-én lebontották, elvitték őrhelyéről. Megcsonkult a hegy, Turultalanul elárvult a város. Az újjászületés története 1991-ben kezdődött. Januárban megalakult a Turul Emlékbizottság. Márciusban született az alapítvány, májusban szerződéssel folytatódott a mese. Júliusban jött létre a Turul alapítvány kuratóriuma. Az IDEA FERR vette át a karmesteri pálcát. A Madarassy művészcsalád kapta a nemes feladatot, hogy restaurálják Európa legnagyobb madáralakját. A megrongálódott darabokat Budapestre szállították, és elkezdődött a munka. A tervek novemberben készültek el. Februárban a vázszerkezettel ismerkedtek a kuratórium tagjai. Augusztusban a Budapesten összeállított szobor volt a kuriózum. Október első hetében külön vonalengedéllyel, éjszaka érkezett Tatabányára a több kamionból álló konvoj, lerakták terhüket a monstrumok, és elkezdődött a munka leglátványosabb szakasza. A Kő hegy ormán, a kész posztamentumon néhány nap alatt összeállt a madár. Először a törzset illesztette helyére a daru. Aztán a szárnyak emelkedtek a magasba lomhán. A farktollak, a nyak, a fej is megtalálta a kapcsolódási pontokat. Tizenkét méteres karddal, csillogó koronával egészült ki a szobor. Donáth Gyula alkotása újból megbabonázza, mágnesként vonzza a tekinteteket. Madarassy Walter, az idős művész és két fia befejezte, amit vállalt. Az IDEA FERR Kft. mint kivitelező október 23-án bejelentette, hogy teljesítette a feladatot. A referencia munka elkészült. A tereprendezést, az utolsó simításokat a tatabányai Építőipari Rt. végezte el. Az Erdőgazdaság is beírta nevét a nagykönyvbe. A Kő hegyen 16,5 hektár parkerdő területet hoztak rendbe a gazdaság szakemberei. A díszkivilágítást a Komvillgép dolgozói szerelték fel. Csak a pénzügyi számadás van hátra. A Turul kuratórium, dr. Csőke Sándorral az élen, a város 15 millió forintjával jól gazdálkodott. A pénz megduplázódott. Minden munkára elegendő volt. A majd 21 méter magas madárszobor megbékélést hirdet. Emlékeztet az évszázaddal korábbi összefogásra, amikor a bánhidai polgárok, az egyszerű emberek forintjaikat adták a szép terv megvalósítására. Akkor sem a politika, hanem a szeretet, az összetartozás érzése teremtett erőt.

(Az oldalt készítette: Labant Dávid és Magyar Emőke)

Dümmerth Dezső:

Emese álma, Álmos fejedelem mítosza és valósága

Történetírásunk számára korábban nem volt probléma annak a ténynek elfogadása, hogy Emese álmának hagyománya valóban Álmos korából ered. Közelebbi vizsgálódások azonban sokáig nem érintették a szöveget. A harmincas években csupán arra történt kísérlet - a német művelődéstörténeti iskola mintájára - hogy szellemtörténeti analógiák alapjául szolgáljon a steppei népek fejedelmi eszméje és a fejlődésben későbbi, keresztény magyar királyeszme merev összehasonlításában. Az irodalmi szöveg és keletkezése körülményeinek megvilágításáról azonban ebben az összehasonlításban sem esett szó.

Jogosult volt ezek után egy alaposabb kritika igénye. Legújabban a racionalista módszerű, modern kritika egyúttal racionalista feltevést is eredményezett. Vizsgálatában a Turul-monda, bár ősi, totemisztikus magból származó, de századokkal később, Anonymus által irodalmi módon megformált alkotásnak minősült, az Árpád-ház többi családi hagyományával együtt. Logikus módon, ezzel egyidejűleg szkeptikus megítélés alá került az Árpád-család hatalmának eredete is. Nem csupán Álmos alakjának valósága tűnt ködösen bizonytalannak egy később kitalált mese szövevényében, hanem Árpád fejedelemsége is későbbi keletűnek mutatkozott, mint a honfoglalás. Középkori elődeink pedig, a krónikások, mint hazug hízelgők szerepelnek ebben a szemléletben, akik utólagosan, a XIII. században költöttek hagyományokat a már négy évszázada uralkodó családnak. Az elködösített valóságot - a türk „Istemi kagán nemzetségéből származó Kurszán vezér honfoglaló főfejedelemségét" - eszerint csak most sikerült volna kideríteni.

Megalapozatlan szellemtörténeti analógiáktól éppúgy óvakodni kívánunk, mint a túlzó kritikától. Míg azonban a szellemtörténet veszélyei eléggé ismertek, a kriticizmus túlzóan racionalista egyoldalúságáról már kevesebb szó esett. Ez utóbbi ugyancsak azzal a sajnálatos ténnyel jár együtt, hogy - miután minden meglévő adatban kételkedik, s mindent lebont - a romok helyére új konstrukciót telepít, mellyel kapcsolatban viszont már nem alkalmaz kritikát.

A mítosztalanítást jelenünkben kell elvégezni. Azzal semmit sem haladunk előre, ha visszamenőleg, mitikus észjárású korokat fosztunk meg mítoszaiktól, melyekben a kor, mint valóságban hitt. A fontos az, hogy a kutatók ne essenek mítoszok áldozatául.

Feladatunk tehát nem lehet más, mint újból vizsgálat alá venni Emese álmának szövegét, keletkezésének körülményeit. Ezzel kapcsolatban más források szövegeit is meg kell vizsgálnunk. Arra teszünk kísérletet, hogy a források racionalista kritikáját a mitikus szemléletmód és észjárás korabeli megnyilvánulásainak tekintetbevételével, eszmetörténeti módszer alapján egyesítsük.

A magyar krónikák

Lássuk először Emese álmának elbeszélését a legrégibb kéziratban, Anonymus XIII. század eleji Gestájának előadásában:

„Az Úr születésének 819-ik esztendejében Ugek... ki a nagy idővel előbbi Magóg király nemzetségéből vala Scithiának igen nemes vezére, ki nőül vevé Dentumogerben Eunedubeli vezér leányát, Emese nevűt, kitől nemze fiat, kit Álmosnak neveztek. Isteni jelenetről nevezték pedig Álmosnak, mivel terhes anyjának álmában isteni látomás tűnék fel héjja képében, mely

mintha alászállva teherbe ejtette volna őt, és úgy tetszett neki, hogy méhéből folyam fakad, és ágyékából dicső királyok származának, de nem a maguk földjén sokasodnak meg."

Vegyük sorra most a többi fennmaradt magyar forráshelyet. Hasonlítsuk össze az ismert krónikák adatait, milyen hagyományt őriztek meg Emese álmával és Álmos személyével kapcsolatban?

Összehasonlítva a szövegek adatait, figyeljük meg, milyen egyezéseket és különbségeket találunk?

ANONYMUS	KÉZAI SIMON KRÓNIKÁJA	BUDAI ÉS KÉPES KRÓNIKA	POZSONYI KRÓNIKA	ZÁGRÁBI ÉS VÁRADI KRÓNIKA
Elbeszéli Emese álmát.	Nem tesz említést Emese álmáról, de megjegyzi, hogy Álmos fia Árpád, a Turul-nemzetségből származott és hogy e madár képét a pogány fejedelmek pajzsukon viselték.	Elbeszéli Emese álmát.	Elbeszéli Emese álmát.	Álmos származásáról nem tesz említést.
Álmos Attila nemzetségéből származott (ősnévsort nem közöl). A magyarok új hazájukat, mint „Attila örökségét" foglalták el.	Megjegyzi, hogy az Árpádok turulos címerpajzsát már Attila viselte és a hun-magyar nép azonosságát állítja.	Közli az Attilától való leszármazást, kompillált névsorral.	Ugyanúgy.	Attiláról és a hunokról, nem tesz említést, de megjegyzi, hogy a magyarok „örökség jogán" foglalták el Pannóniát.
Álmos volt a magyarok első fejedelme, akit még az őshazában választottak meg, hogy népét az új hazába vezesse.	Álmosról csak annyit jegyez meg, hogy Árpád apja volt.	Ugyanúgy.	Ugyanúgy.	Álmos volt az első fejedelem, akit „nemessége és erényei" miatt választottak meg.
A magyarok hét törzsét Álmos vezetette az őshazából a Kárpát-medence határáig Kijeven át, útközben a „kunok" népét hódoltatva. A határon hatalmát önként átadata fiának, Árpádnak; „Ungváron".	A magyarok vezérnév említése nélkül érkeznek Kijeven át az új haza határára, ahol a „legtekintélyesebb kapitány", Árpád lesz a fejedelem.	Ugyanúgy. Álmost Erdélyben megölték, mivel „ő ugyanis nem mehetett be Pannóniába".	Ugyanúgy. Árpádot is Erdélyben választják fejedelemmé (ahol apját megölték).	Álmos sorsáról nem tesz említést, csak annyit mond, hogy az uralkodásban fia, Árpád követte.

Egyezések:

a/ Valamennyi szöveg azt állítja, hogy Álmos és fia, Árpád, Attilától és a Turul-nemzetségből származott. Kivétel a Zágrábi és Váradi Krónika, mely Álmos őseiről semmiféle említést nem tesz. De ez a szöveg is tud az „örökségi jogon" való honfoglalásról.

b/ Valamennyi szöveg azt állítja, hogy a magyarokat nem Árpád vezetette az új hazába, az ő fejedelmi szerepe csak a honfoglalással kezdődött.

Kiegészítő egyezések:

A magyarok első fejedelme Álmos volt. Ezt két szöveg: Anonymus, valamint a Zágrábi és Váradi Krónika adatai mondják. Anonymus még hozzáteszi, hogy Álmos az, aki az új haza határáig vezette a magyarokat.

Ellentmondások:

a/ Anonymus szerint Álmos a hatalmat önként adta át Ungváron Árpádnak.

b/ A krónikák szövegei szerint viszont Erdélyben megölték. A Pozsonyi Krónika szerint Árpádot is Erdélyben választották fejedelemmé, ott, ahol apját megölték.

Forrásaink szövegéből tehát meglehetősen egységes hagyomány körvonalai bontakoznak ki. Ez a hagyomány az egymástól függetlenül létrejött krónikaszövegekben legfeljebb hiányosságokban, hallgatásokban, illetve kiegészítésekben nyilvánul meg, de anélkül, hogy bármelyik is rácáfolna a másikra. (Kifejezett ellentmondás csak Álmos hatalom-átadásának, illetve Árpád megválasztásának földrajzi helyeiben mutatkozik.)

A fennmaradt hagyományt a több adatot közlő források úgy tolmácsolják, hogy már Álmos megválasztott fejedelme volt a magyaroknak, akinek születéséhez anyjának rendkívüli álma fűződött, s az ő vezérlete alatt érkezett népe az új hazába.

A bevezetőben említett legújabb, szkeptikus vélemény szerint azonban ilyen hagyomány nincs. Krónikáink minden erre vonatkozó adata Anonymus hamis ötleteinek tükörképe, aki a dinasztiának akart „hízelegni" a XIII. században, az utólag gyártott dicső, pogány eredettel. Abban a korszakban tehát, mikor az Árpádok magukat mint „a szent királyok nemzetségét" emlegették, Szent István és Szent László kultuszának hódoltak, és keresztes hadjárat tervével foglalkoztak.

Ha már a történeti és a lélektani háttér ennyire valószínűtlen, akkor legalább a szövegek elemzésének kellene bizonyító erejűnek lenni. Mindenekelőtt bizonyítani kellene Anonymus motívumainak jelenlétét a többi krónikaszövegben. Ezzel szemben mit látunk? Azt, hogy Anonymusnak logikusan és világosan ábrázolt eseménysorozata, az összefüggés Emese álma, Álmos fejedelemmé választása és az új haza megtalálása között, a többi krónikában elsikkad, elemei összefüggés nélkül megmaradnak, de új elemet is tartalmaznak: Álmos megöletését, melyről Anonymus nem beszél. Elmondják, hogy Árpád csak a honfoglalás kezdetén lett fejedelem, de Álmos előző fejedelelemségéről már nem ejtenek szót. Anonymus szövegében pedig ez a lényeg, Emese álma is ebben a tényben kapja meg értelmét. A feltételezett „hízelgésnek" is ez volna a lényege, és a krónikák éppen ebben nem követik.

Krónikáink szövegének egymáshoz való viszonyában bizonyára még sok új megállapítás várható. De az eddigi kutatások is nyilvánvalóvá tették, hogy a krónika-családok nem egymást másolták, hanem közös ősforrásra vezethetők vissza. A régebbi kutatás ősforrásukat a XI. századi elveszett gesztában látta. Újabb vizsgálódások viszont arra mutattak rá, hogy már a XI. századi gesta keletkezése is a pogány hagyományírtás korára esik. Őstörténetünk tekintetében tehát az írott források mellett jelentősebb szerepe lehetett a még élő hagyománynak.

Az Álmos-hagyomány csonka elemeinek jelenléte a krónikákban nem Anonymus másolása, egy friss irodalmi ötlet tovább-burjánzása mellett bizonyít a későbbi keletű lejegyzésben fennmaradt szövegekben, hanem egy valaha egységes szóhagyomány széttöredezését mutatja, melynek elemeit még akkor is híven őrizték a krónikások, mikor összefüggés híján már-már értelmüket vesztették.

Vannak azonban, akik azzal érvelnek, hogy a magyar elbeszélő források, az Árpád-házhoz való „közelállásuk" miatt eleve elfogultnak tekintendők, mivel a dinasztia dicsőítése érdekében megváltoztatták az igazságot. Bizonyítékul az a hely szolgál, ahol Endre, Béla és Levente

herceget Szár László fiainak állítják, holott tudjuk, hogy a megvakított Vazul fiai voltak, aki Szent István ellen lázadt, s ezt a körülményt kellett szépíteni.

De honnét ismerjük, hogy ez szépítés, és nem valóság? Az igazat ugyancsak magyar forrásokból, Szent Gellért legendájából és a Zágrábi Krónika szövegéből tudjuk. Ez utóbbi krónika tartotta fenn egyébként még három olyan Árpád-házi családtag nevét is, akiket más források nem említenek. Az Árpádok családi viszonyaiban tehát különösen jól van tájékozva. Viszont ugyanez a Zágrábi Krónika, mely egyébként a Turul-mondát nem említi, mindenben megerősíti a „hízelgő" Anonymus „ötletét". Vele egyezően azt állítja, hogy a magyarok első fejedelme Álmos volt, akit közvetlenül fia követett az uralkodásban.

A sajátos forrás-csoportosítás, mely pedig a Kurszán melletti érveknek fontos kiindulópontja, ezzel már a kezdet kezdetén megdől: hazai krónikáinkat nem lehet előre rájuk fogott, egyetemes jellegű elfogultsággal vádolni, és hitelt érdemlő voltukat eleve kikapcsolni a kutatásból. Hiszen nem csupán „szépítenek", hanem korrigálnak is. Az Árpád-házhoz való közelállás nemcsak elfogultságot, hanem tájékozottságot és jólértesültséget is jelenthet. Mint ahogy távolállók esetében sem feltétlenül biztos, hogy elfogulatlanok, lehetnek rosszul értesültek, sőt rosszindulatú ferdítők is, mint minden más tárgy esetében. Ha nem így volna, a valóság megismerhetetlenné válna, mivel éppen a közelálló, jólértesült adatokat kellene elfogultság gyanúja miatt mindig mellőzni. Hazugságok feljegyzésével csak akkor vádolhatjuk a krónikásokat, mint ahogy bárki mást is, ha ezt be tudjuk bizonyítani. Ehhez pedig külön-külön meg kell vizsgálnunk adataikat. Ha Anonymusnak abban az adatában - Kurszán érdekében - nem kételkedünk, hogy Kurszán a Kündü fia volt, miért kellene kételkednünk másik adatában, hogy Álmost mondja első fejedelemnek, és ebben egy hitelesnek megismert forrás támogatja?

Hasonlítsuk össze a két, egymást támogató szöveget.

A Zágrábi Krónika minden meseszövést mellőző, szűkszavú ténymegállapító szövege így közli Álmos fejedelemségét:

„... és hatalmasul elfoglalta (ti. a magyar nép) egész Pannóniát örökségi jogon birtokolva. E népnek több vezére volt, de ezek közül végül is egyet választottak fejedelemmé, talán nemessége és erényei miatt, akit Álmosnak neveztek. Ezt követte a fejedelemségben fia, akit Árpádnak hívtak."

Anonymus erre vonatkozó, bővebb híradása pedig így szól:

„Akkor Pannónia földjét kezdték keresni, melyet a szállongó hírből Attila királyának hallottak, kinek nemzetségéből származott Álmos, Árpád atyja. Ekkor e hét fejedelmi személy belátta, hogy a kezdett utat csak akkor hajthatják végre, ha vezér és parancsoló van felettük. Tehát a hét férfi szabad akaratából és egyetértésből vezérükké és parancsolójukká választották Álmost, Ugek fiát, és akik az ő nemzetségéből fognak származni, maguknak és fiaiknak, utolsó ízig; mivel Álmos vezér, Ugek fia, és akik az ő nemzetségéből származtak, fényesebb nemzetségűek és a hadban hatalmasabbak voltak."

Anonymus XIII. századi, és a Zágrábi Krónika XIV. századi szövege csak az indoklás bőségében, illetve szűkszavúságában különbözik. De mindkettő határozottan állítja, hogy a magyarok első fejedelme Álmos volt, akit az uralkodásban fia követett, Árpád. Csóka J. Lajos mutatott rá legutóbb, hogy a Zágrábi Krónika szövegében a gesta regényes műfaját megelőző, XI. századi annales adatait kell látnunk. Annál feltűnőbb, hogy ez a krónika, bár a regényes, hun történetet mellőzi, a „iure haereditario" kifejezéssel az Attila örökségi jogán való honfoglalás hagyományát fenntartotta.

A fennmaradt magyar forráshelyek alapján tehát az Árpádok családi hagyományának következő őstörténeti motívumait állapíthatjuk meg:

1./ Az első magyar dinasztia Attila nemzetségéből származott, és a honfoglalás „örökség jogán" történt.

2./ Az első, megválasztott fejedelem Álmos volt, akit a törzsfők azért emeltek maguk fölé, hogy új hazába vezesse őket.
Születése körülményeihez dinasztikus eredet-mítosz, a Turul-monda fűződött, „isteni látomásban" jósolva, hogy új hazában uralkodó, dicső királyok ősévé lesz.

3./ Miután Álmos az új haza határáig vezette népét, megölték, mivel „nem mehetett be Pannóniába". Tőle a hatalmat fia, Árpád vette át, aki végrehajtotta a honfoglalást.

Emese álma: a szöveg

A kutatások már tisztázták Emese álmának „műfaját": tipikus, dinasztikus eredetmonda. A Turul neve megjelenik a török Oszmán-dinasztia eredetmondájában is. Egészen más képzetekkel: a növekvő hold és a fa szerepével, mely a családalapító melléből nő ki - de az ős neve Turul, és ugyancsak uralkodók származnak tőle. A híres mongol kán, Bogd Gesser anyja ugyanazt éli át álmában, amit Emese. Előtte azonban a megjelenő lénynek csak fele részben van madáralakja, míg a másik fele ember, aki „földi nőtől szeretne újra megszületni". Egy visszatérő ős szelleméről van tehát szó. Abdul Kumral álmában viszont egy Turulhoz hasonlatos királysólyom jelenik meg, kiterjesztett szárnyakkal lebegve egy ifjú uralkodó feje felett, mint a messzeterjedő hatalom szimbóluma.

Hérodotosz viszont, Kürosz perzsa király születésének mítoszában ugyanúgy a kiömlő folyam jelképét említi, mint Álmos mondája.

A bevezetőben említett vélemények szerint éppen ez a hasonlóság - a folyó motívuma - bizonyítaná, hogy Emese álma nem más, mint Anonymusnak Hérodotosz művéből másolt irodalmi ötlete: nem ismerünk ugyanis még egy hasonló mondát, melyben a víz szimbóluma szerepelne.

Tudjuk viszont, hogy a mondák alapjául is szolgáló, archaikus képzetek között a víz motívuma is szerepel. Közelebbről éppen a lovasnomád népek körében ujgur, karluk és mongol példákat ismerünk, ahol a víz az uralkodó kánok és kagánok hatalmának kifejezője. Még közelebbről pedig éppen a legújabb nyelvészeti kutatásokból tudjuk, hogy Álmos hagyományszerű ősének, Attilának neve sem más, mint uralkodói hatalmát jelölő, úgynevezett trónnév, amelynek a jelentése: „nagy folyó". Megjegyzendő, hogy a Volga folyó régi „Etel, Etil" elnevezése kapcsán már a romantikus módon, egy elveszett eposz nyomait kereső Thierry gondolt arra, hogy Emese álmában a folyó-motívum nem más, mint „Attila reinkarnációja". Ezt a felfogást újította fel lényegében László Gyula is. Míg azonban a Thierry-féle megsejtés egy romantikus intuíció következménye volt, Omeljan Pritsak minden előfeltevéstől függetlenül, a magyar hagyománnyal egyáltalán nem foglalkozva, szigorú nyelvészeti elemzések útján jut hasonló következtetésre. Ez szolgáltathatott alapot arra, hogy Attila nevének jelentését ismét összekapcsoljuk Emese álmával.

Az Álmos eredetmondájában feltűnő, patakként induló és folyóvá növekvő víz éppúgy az uralkodói hatalomra utal, mint Attila neve, aki krónikáink szerint Álmos őse volt. Szükségtelen tehát Hérodotosz és Anonymus erőltetett és egyébként bizonyíthatatlan irodalmi összefüggésére gondolnunk. (Egyébként ezekből az archaikus képzetekből arra is következtethetünk, hogy Hérodotosz is mondát, tehát létező, víz-szimbólumos mítoszt jegyzett fel, nem pedig a saját ötletét.)

Anonymus, ha Attila nevének értelmét ismeri, etimologizáló hajlandóságának megfelelően bizonyára nem hagyta volna ki a kitűnő alkalmat, hogy összefüggést mutasson ki Emese álmának motívuma és Attila neve között. De nem tette, mert mindezt nem tudhatta. Ennek

ellenére, még olyan áron is fenntartotta a két hagyományt - Álmos eredetmondáját és az Attilától való leszármazást - hogy abból a modern kor racionalista hajlandóságú kutatója már „ellentmondást" olvas ki.

De lehet-e ellentmondásról beszélni a két hagyománnyal kapcsolatban? Mielőtt erre válaszolnánk, előbb figyeljük meg, találunk-e még valamit a szövegben, mely más oldalról is bizonyítja, hogy Álmos eredetmondáját Anonymus már készen kapta.

Az elbeszélés ránk maradt formája kissé sietősen összefoglaló jellegű, és három mozzanatra bontható.

Az első mozzanat: Álmos nemzetségének őse a Turul, amely égi küldetésű, állat alakú szellem-ős. Ez a totemisztikus hiedelem magva.

A második mozzanat: az ős visszatérése egyik születendő ivadéka anyjához. Ez maga az álom.

Véleményünk szerint azonban a ránkmaradt szövegben egy lényeges és jól megkülönböztethető harmadik mozzanat is felfedezhető. A történeti tény, az álom élményének elbeszélése ezzel a kijelentéssel végződik: „...de utero eius egrederetur torrens, ac in terra non sua multiplicaretur".

A XIV. századi krónika-szerkesztés szövegében ezzel le is zárul a mondat, s egy külön új mondat teszi hozzá az álom értelmezését: „Ideoque factum fuit, quod de lumbis eius gloriosi reges propagarentur". Anonymus viszont az „egrederetur torrens" szavak után egy új mellékmondatot kapcsol be, melyben már nem leír, hanem értelmez: „... de lumbis eius reges gloriosi propagarentur", és ehhez teszi hozzá: „sed non in sua multiplicarentur terra".

Nyilvánvaló, hogy az ősibb, logikusabb álom-elbeszélés rendjét a XIV. századi krónikaszerkesztés őrizte meg. Az álom szerint az Emese méhéből eredő forrás volt az, amely „megsokasodott": vagyis folyóvá nőtt, de nem a saját földjén. Anonymus ezen már átsiklik és a leírást értelmezéssel keverve, már arról beszél, amit az álom jelent, a dicső királyok más földön való megsokasodásáról.

Sajátságos pl. Györffy értelmezésében, akinek e szövegbeli különbségek szintén felötlöttek, ez is annak a bizonyítéka, hogy a krónikák egyébként kevésbé tetszetős, romlottabbnak látszó szövege Anonymus hibás lemásolásából származik. Szerinte a krónikáknak e kifejezése: „a méhéből patak fakad és nem az ő földjén sokasodik", értelmetlen, mert „abból, hogy a patak más földön nő meg, nem következik logikusan dicső királyok származása".

A krónikák azonban egészen világosan beszélnek. Az álomleírás után egy magyarázat következik: „ezért történt, hogy ágyékából dicső királyok származnak".

Nyilvánvaló, hogy itt egy sámánjóslatról van szó. A jövendőmondással és álomfejtéssel is foglalkozó sámánok Emese álmának abból a motívumából, hogy a méhéből eredő patak más földre folyva nőtt meg folyóvá, következtették azt, hogy a tőle származó dicső királyok is más földön fognak élni. A jóslat praktikus értelméből tehát az következett, hogy Emese ivadékának, amennyiben a maga és utódai dicsőségét be akarja tölteni, szükségszerűen új hazát kell keresnie. A víz ugyanis, mint láttuk, az uralkodás és a hatalom szimbóluma. A sámánok a „megsokasodó víz", azaz a folyó motívumából következtettek hibátlan „mitikus logikával" a születendő utódok növekvő hatalmára. Elkanyarodó, más földre folyó útjából pedig arra, hogy Álmosnak - családja és népe érdekében - útra kell kelnie. Ez az a gyakorlati vonatkozás, mely a totemisztikus mítoszt a politikai és történeti valósággal összekötötte.

Abból pedig, hogy Anonymus egybemosta a leírást az értelmezéssel, jobb stílusban ugyan, mint a krónikák, de mégiscsak az következik, hogy nála a jóslásról való megemlékezés elsikkad, s úgy tűnik fel, mintha a dicső királyokat is Emese álmodta volna. Ő pedig csak a folyóvá duzzadó patakról álmodott: a többit a sámánok jósolták hozzá, mikor az álmot értelmezték.

Mindez pedig azt bizonyítja, hogy az ősibb elbeszélésen alapuló szöveg nem Anonymusé, hanem a krónikáké, és hogy a krónikák Anonymustól függetlenül merítettek a hagyományból.

A Turul-mondát tehát nem Anonymus találta ki, mivel éppen ő volt, aki elrontott egy ősibb, készen kapott szöveget, melyben még szerepelt a sámánjóslás emléke.

Emese álma: a tartalom

Miután a szöveg elemzése amellett bizonyított, hogy az álomelbeszélés régebbi Anonymus koránál, semmi sem akadályoz bennünket többé abban, hogy a monda tartalmi elemzését ne a „szent királyok nemzetségének" XIII. századi hátterén végezzük el, hanem ott, ahová a szöveg maga is mutat: Álmos korában, a pogány ősvallás hiedelemvilágában.

A honfoglalás előtt a magyarság megjelenési formáját a lovasnomád törzsszövetség jelentette, amely - mint ismeretes - vérségi-nemzetségi alapon álló társadalom volt. Ez annyit jelent, hogy világnézetük alapja - a hozzájuk hasonló steppei népek világnézetével együtt - az ősök tiszteletén nyugodott. Az ősöknek ez a tisztelete azonban nem csupán kegyeletes emlékezésben merült ki, hanem - vallásos eszmevilláguknak megfelelően - abban hittek, hogy őseik szellemi formában haláluk után is velük vannak. Figyelemmel kísérik életüket, és segítik őket harcaikban és nehézségeikben. A szellemmé vált, halott ősöknek földöntúli erőt tulajdonítottak, melyet az istenség, az „égi atya" birodalmában szereztek meg. Sátraikban - mint rokonnépeket látogató, mai utazók leírásaiból is tudjuk - örökösen égett az áldozati tűz a nemzetségi ősök képmásaiként tisztelt bálványok előtt. Az ősök emlékezete ilyen módon szorosan összefonódott az istentisztelettel és áldozatbemutatással.

Ebben a hitvilágban különleges hely illette meg az uralkodók őseit. Az archaikus képzelet szerint a nép uralkodója nem más, mint az égi atya küldötte. Az ázsiai hunok már az időszámítás előtti évszázadokban az „ég fiának" nevezték uralkodójukat. A kazárok „tengri kán"-nak, azaz „égi kán"-nak jelölik főistenüket. A vérségi-nemzetségi társadalmat jellemző gondolkodás azonban az égi atyát sem tudta elképzelni másképp, mint „nemzetségi őst". A földi uralkodó tehát csak az égi atya leszármazottja lehetett, csak úgy lehetett „küldött", ha annak ivadéka volt. Ezzel a leszármazással viszont az istenségének erejéből és természetéből is örökölt. Innen merítette személyes kiválóságát, ami alkalmassá tette a nép fölött való uralkodásra.

E képzetek - csírájukban - az emberiség legősibb tudatrétegébe nyúlnak vissza, ahhoz az alapgondolathoz, hogy voltaképpen minden ős, tehát minden apa, családfő - az „ég fia". A hierarchikus eszmevilág azonban az eget is többrétegűnek képzeli, fokozatokat állapít meg benne, s így maradtak ránk olyan hagyományok, melyek szerint a nomádoknál az uralkodó, a kán például a legmagasabb, a tizenhetedik égben székelő kánnak a fia. Hasonló képzetek maradtak fenn arról, hogy az elköltözött lélek szellemalakja a madár, mely szárnyaival az égbe tud emelkedni. Legmagasabbra a sasféle madarak szállnak, így ezek az uralkodás szimbólumai.

Ilyen eszmevilág keretében kerül tehát sor arra, hogy a Turul, ez a sasféle madár, az uralkodás és az elköltözött ős szellemalakja Emeséhez tér álmában. Már ennyiből is nyilvánvaló, hogy a totemisztikus állat-ősben nem „igazi" állatot kell látnunk, mint a racionalisztikus visszatekintés gondolná, hanem állat alakú szellemet. Még a primitív nép hiedelem-világa sem annyira alacsony, hogy valóságos és közvetlen állat-ember leszármazásban hinne: ehhez mindig a szellemek beavatkozásának képzete, de legalább is a „varázserő" hite járul. Még a totem-őst nem ismerő, de az állatvilággal benső kapcsolatban élő busmanok hite is „védőszellem" képzetekhez kapcsolódik. Ausztrália népeinél pedig, ahol a vallás központi képzete a totemizmus, a mítoszok hősei nem valóságos állatok, hanem félisteni tulajdonságokkal felruházott emberősök, akik képesek állattá is átváltozni. Nyilvánvaló, hogy a steppei népek totemizmussal kevert őskultusza is ilyen hiedelmeken alapszik. A totemizmus eredetileg primitív-mágikus,

korábbi társadalmi fejlődési fokra utaló képzetei tovább kísérték a társadalmi fejlődéssel együtt emelkedő hitvilágot, de magasabb jelentőségben.

A nemzetségek állat-őseiben Emese korában tehát már „égi szellemeket" kell látnunk, a dinasztia ősében pedig természetszerűleg a „legmagasabb ég fiát". Ez, az ősök tiszteletén alapuló eszmevilág más kiválóságot, rendkívüliséget nem tud elképzelni, csak olyat, mely az ősöktől, s általuk az égtől jön.

A nomád nemzetségi társadalom csupán két rendkívüli hivatást ismert: az uralkodóét, és a papét, azaz a sámánét. Innét van, hogy ezekben a fennmaradt kiválasztás-mítoszokban, mondákban a különleges képességű személy mindig valamelyik kiváló ősével áll kapcsolatban. A kiváló ősnek ugyanis nem minden leszármazottja örökli a rendkívüli képességeket. Időről időre, olykor nemzedékek kihagyásával is, csak egy-egy kiválasztott az, akibe az ős ereje visszatér.

A dinasztikus eredetmondában feltűnő Turul - a nemzetség őse - tehát nem egyszerű totemisztikus képzet, hanem az uralkodó őséül rendelt „égi atya" küldötte, aki saját istenségének erejét újítja meg a kiválasztott utód anyjának „isteni látomásában".

Mindezek alapján az is nyilvánvaló, hogy az Anonymus által használt „divina visio" (isteni látomás) sem utólagos ötlet, hízelgő stílusfordulat, hanem benne a pogány eszmevilág pontos jelentéstartalma őrződött meg.

S mit mondjunk ezek után az „álomról", melyben a naiv racionalizmus ugyancsak utólagos „szépítést", „keresztény kendőzést" gyanít? Talán igaza is lehetne, ha a mitikus gondolkodás az „álom" alatt a mi általunk is ismert, mindennapi alvás állapotát jelentené, melynek képzetei tudvalevően a valóság ellentéteként használatosak. A mitikus álom azonban egészen más: éppen a modern elképzelés ellenkezője. Nem ellentéte a valóságnak, hanem annak megerősítése. Az eredetmondák, sámánisztikus kiválasztás-mondák álmai nem mindennapi alvásbeli álmok, hanem az elragadtatás állapotai. A hit szerint földi halandó számára az ilyen elragadtatásos álom az egyetlen mód, hogy a szellemvilággal érintkezni tudjon. A szellemek pedig ilyenkor azt az „igazabb" valóságot közlik, melyet a mindennapi élet elfátyoloz.

Emese álma tehát nem mindennapi alvás, de nem is „irodalmi ötletből" származik, hanem - a lovasnomád nemzetségi társadalom eszmevilágának megfelelően - isteni látomásban való elragadtatás, melynek segítségével rendkívüli képességű, az istenség erejében részesedő fiút fogan, akit népe ezért uralkodójának ismer el, s akit ezért szakrális tiszteletben részesít, mint az „ég fiát".

Néprajzi kutatásokból, sőt mai utazók elbeszéléseiből is következtethetünk arra, hogy a természettel szorosabb kapcsolatban élő nomád vagy egykori nomád népek életében az ilyen mindennapinak nem nevezhető „álmok" előfordulnak. A sámánjelölteknek az ilyen, napokig, sőt hetekig is eltartó, alváshoz hasonlatos, önkívületi állapot lényegében előkészület későbbi hivatásukra. Persze megesik olyanokkal is, akikből nem lesz sámán. Férfiak és nők is ilyen különleges alvásba merülhetnek, s a hit szerint - bár az álmok különféle tartalmúak, de - a szellemekkel érintkeznek.

Mindezt azért említjük, mert ez is bizonyítja, hogy - az adott társadalmi, kulturális és természeti viszonyok között - Álmos anyjának különös álomlátása nem valószínűtlen, hanem kimondottan hitelesíti a kort, melyben létrejött. Mai gondolkodásmódunk nem zavarhat bennünket annak feltételezésében, hogy Álmos anyjának valóban lehetett ilyen rendkívüli álombeli élménye, mely a monda alapjául szolgált.

Az azonban bizonyos, hogy a monda szegényített, hiányos formában maradt fenn. Egyik leírásban sem található meg ugyanis az, ami az értelmezésben, a sámánjóslatban Álmos személyére vonatkozott. Pedig, hogy az álomnak ilyen része is volt, azt bizonyítja, hogy éppen az ő születéséhez kapcsolodott, tehát, hogy a Turul „isteni ereje" elsősorban az ő vérébe ment át. Ha az első fejedelem Árpád lett volna, a monda az ő személyéhez fűződnék: neki lett volna

szükséges népe előtt mitikus igazolásra. Árpádot azonban már „igazolta" apja, az első fejedelem, „a Turul fia". Ezt azonban - úgy látszik - a későbbi korok, Álmos személyének és fejedelemségének még honfoglalás előtti, elhalványodó emlékével együtt elfelejtették. Csupán az utódokra vonatkoztatott részt tartották fontosnak.

Az Emese álmához fűződő jóslatnak a krónikák szövege által fenntartott valósága azonban érdekes példára is felhívja a figyelmünket.

Tudjuk, megbízható görög forrásból, Priszkhosz rétor feljegyzéseiből, hogy Attila leszármazóihoz is fűződött sámánjóslat. Eszerint a dinasztiát átmeneti hanyatlás után a legkisebb fiú, Irnik leszármazói fogják ismét felemelni.

Ha Priszkhosznak ez a kétségtelen módon egykorú tudósítása nem maradt volna fenn, hanem csak későbbi lejegyzésből ismernénk, arra gondolhatnánk, utólag kitalált jóslatról van szó. Mert valóban, Attila fiai közül egyedül Irniknek sikerült tartós birodalmat alapítani, az ő véréből származott az onogur-bolgár fejedelmeken keresztül a dunai bolgárok kánjainak első dinasztiája is. Így viszont tudjuk: maga a tény, hogy a jóslat fennmaradt, ennek a kedvező, és újabb dicső királyokat jósló motívumának köszönhető. Ezért érdemelt figyelmet, és a sámánok is, akik e jóslatot közölték, csak ilyen kedvező tartalmú jóslattal remélhettek a maguk számára megbecsülést. Aligha lett volna részükre előnyös, ha Attilának azt jósolják, hogy véréből csupa jelentéktelen ember, vagy éppen rossz és alkalmatlan uralkodók fognak származni.

A Turul-monda keletkezésének indítékait is így kell megítélnünk. Ezért nem állhatja meg a helyét az az érvelés sem, hogy a dicső királyokat jósló záradék is eleve bizonyíték a monda későbbi eredetére, mikor már volt az Árpádoknak néhány kiváló uralkodója. Szó sincs róla. A monda keletkezésének éppen az volt az alapvető jelentősége és értelme, hogy a trónra lépő első fejedelemnek ne csak személyét, hanem alakítandó dinasztiáját, tehát leendő utódait is magasztalja.

A monda arra szolgált, hogy Álmos családjának hatalmát mitikus módon támassza alá, éppúgy, mint bármely más, dinasztikus eredetmonda. Attila fiának Irniknek az utódai bizonyára mélységesen hittek abban, hogy fejedelemségük dicsősége összefüggésben áll a régi sámánjóslattal. Ezt, mint politikai hatalmuknak alattvalóik előtt való egyik alátámasztását és igazolását alighanem gondosan örökítették apáról fiúra. Ha Álmos családjában pedig élt az Attilától való leszármazás emléke, nem lehetetlen, hogy a Turul-monda éppen ebbe a hagyományba kívánt belekapcsolódni a család újrafelemelkedésének jóslatával és a dicső királyok jövendölésével. Attila nevének hun értelme: a „nagy folyó" - és Emese álmának folyó-motívuma között a hun és a magyar eszmevilág összefüggését kell látnunk.

Az Attila-hagyomány

Nem véletlen, hogy a Turul-monda vizsgálatának elmélyítése Attila hagyományához juttatott el bennünket. Az eddig elmondottak után nem szorul külön bizonyításra, hogy a nemzetségi ős visszatérő szelleme, a Turul, semmiféle ellentmondásba nem ütközik az Attila-hagyományban, mint azt legújabban a mitikus észjárást ignoráló racionalizmus vélte. Sőt, összefügg vele. A sámánizmus eszmevilága a nemzetségi totem-ős erejében látja a végső forrást, és a közbeeső nemzedéklánc egy-egy tagjában ez testesül meg. Az őstisztelet egyenesen megkövetelte, hogy az utódok ne csak a totem-őst, hanem a család más kiváló tagjait is emlékezetükben tartsák.

A legújabb kutatások - az egykorú kínai források alapján - nem győzik eléggé hangsúlyozni a steppei népek kötött vérségi-nemzetségi rendjének szigorúságát, melynek ugyancsak az őstisztelet volt az eszmei alapja. Ezek a szigorú legalitás-princípiumok okozzák, hogy a steppén általában csak uralkodó családból való személynek volt lehetséges a nagyfejedelem címét felvenni, és birodalmat létrehozni.

Ennek igazsága főként akkor lesz hihető előttünk, ha meggondoljuk, hogy nem európai, egynejű famíliákkal kell számolnunk, ahol az uralkodóházak sok esetben nem éltek hosszú nemzedékrendeket. A soknejű lovasnomád fejedelmeknek rendesen sok fiú utóduk maradt, akik a gyorsan felbomló birodalmak törvényszerűségei szerint gyakran szétszóródva, más és más földrajzi ponton alkottak új birodalmakat. Bukásuk után ivadékaikat pedig nem egyszer egy-egy új birodalom-alapítás éppen származásuk révén emelte fel újra.

Alig másfél évtizede Omeljan Pritsak rendkívül érdekes megállapításokat fűzött ahhoz az óbolgár fejedelmi névsorhoz, mely a huszas-harmincas években történetírásunk számára is elegendő alapnak kínálkozott az Attila-Álmos genealógia hagyományának elfogadására.

Ez a kéziratos emlék, mely eredetileg hengeres oszlopra írt, görög nyelvű felirat volt, olyan névsort tartott fenn, mely a Dulo nevű bolgár dinasztia egyik őséül Attila fiát, a nemzetségének fényét fenntartó Irniket jelöli meg. Németh Gyula megállapításai szerint e Dulo-ház neve a magyar Gyula méltóság révén Álmos családjával hozható kapcsolatba.

Ezt a feltételzést Győrffy azzal cáfolta, hogy az Irnik közvetlen elődjeként szereplő Avitochol nem azonosítható Attilával, s így e vélekedésnek nincs alapja. Nem sokkal később azonban Pritsak bebizonyította, hogy az óbolgár király-lajstrom eleje nem ízről-ízre való nemzedékrendet ad, hanem Avitochol Irniknek egy 300 évvel korábban élt ázsiai hun uralkodó-őse, aki Kr.u. 153-ban élt. Attilát tehát a jegyzék meg sem említi, csupán Irniket. Hogy mégis az ő fiáról van szó, kétségtelenül mutatja az évszám: uralkodásának kezdete 453, mely pontosan Attila halála évének felel meg.

Pritsak azonban még azt is megállapította, hogy a jegyzék eddig megfejtetlen elnevezései azt árulják el, hogy a Dulo-dinasztia attól a Mao-tun királytól származik, aki Kr.e. 207-ben az ázsiai hun birodalmat megalapította. Eszerint tehát Attila is tőle származott, s a dunai bolgárok, akik a feliratot készítették, a VIII. században ezzel még tisztában voltak.

E bolgár dinasztia 721-ben halt ki. Tudjuk, hogy uralkodó őseik, Irnik közvetlen utódai, előzőleg azon az onogur-bolgár birodalmon uralkodtak, melynek a honfoglaló magyarság elődei is alattvalói voltak. Azt is tudjuk, hogy a bizánci forrásban említett Muagerisz (Moger), onogur fejedelem is Attila és Irnik leszármazottja volt, akinek neve kapcsolatba hozható a moger-magyar népnévvel, és Anonymus szkita „Magóg" királyával is, aki szerinte Álmos őse volt, és akinek nevét tévesen a bibliai Magóggal azonosította.

Ha a VIII. században élő bolgár kánok még a Krisztus előtti két évszázaddal korábbi ősükre, Mao-tunra is emlékeztek, abban sincs semmi hihetetlen, hogy a IX. században Álmos és családja is számon tartotta még őst, a szerte a világon ismert és el nem felejtett Attilát. A steppe szigorú legalitás-princípiumait ismerve, nyilvánvaló, hogy a Turul-mondával összefonódva, ez az Attilától való leszármazás hagyománya is hozzájárult ahhoz, hogy a magyar törzsfők éppen Álmost emelték fejedelmükké, mint szakrális uralkodót.

Míg a Turul-monda legrégibb írásos feljegyzése Anonymus művében maradt fenn a XIII. századból, Attila hagyományáról már a XI. századból vannak adataink Árpád családjában. Lambert hersfeldi bencés szerzetes, aki személyesen is járt Magyarországon, adja hírül 1077-ből, hogy I. Endre király özvegyének „Attila kardja" volt a birtokában, melyet Nordheimi Ottó bajor hercegnek ajándékozott. Későbbi, XIII. századi osztrák források arról értesítenek, hogy IV. Béla is őrizte még „Attila kincseit", melyekkel Anna, a király leánya, félve öccse haragjától Prágába szökött. A XII. század első felében pedig Zsófia hercegnő, admonti bencés apáca úgy címezi egyik levelében bátyját, II. Géza magyar királyt, hogy „a hunok" királya.

Felvetődik azonban a kérdés: van-e adatunk a Turul-monda és az Attila-hagyomány közötti összefüggésről a magyar hagyományból? Györffy arra következtet, hogy Anonymust a német Viterbói Gottfried krónikája ihlette az Attila-Árpád leszármazás kitalálására. Felsorolja a német krónikák hun-magyar azonosságot említő adatait, de már ebből is kiderül, hogy sem Viterbói Gottfried, sem egyetlen más német krónika nem beszél Attila-Árpád genealógiáról,

sőt Attila nevét a magyarokkal kapcsolatban meg sem említik. A hun-magyar azonosságról szóló adataik viszont mint ősforrásra, Liutprand krónikájára vihetők vissza, aki a X. században, követként, a magyar követjárásokkal egyidőben járt a bizánci udvarban, és értesüléseit így végső soron magyar források indíthatták.

Az adatot Kézai krónikájában találjuk meg, aki műve 10. szakaszában arról tudosít, hogy Attila címerpajzsán ugyanaz a koronás turulmadár volt látható, melynek képét a magyar fejedelmek is pajzsukon viselték egészen Géza koráig.

Ez a krónika-tudósítás a kutatókból - szemléletmódjuk szerint - különböző reakciókat váltott ki. A romantikus történetszemlélet, ebben is a feltételezett és elveszettnek tartott naiv eposz nyomait kereste, és a Turult, mint Attila reinkarnációjat fogta fel. Korunk egyes tudósai pedig Kézait is a feltételezett, XIII. századi tudatos ötletgyártók közé sorolják, aki ezzel igyekezett az Anonymus krónikájában „csak rosszul leplezett ellentmondást" - ami a Turul-monda és az Attila-hagyomány között fellelhető - elsimítani.

Az eddig elmondottak alapján úgy véljük, hogy egyik álláspontot sem fogadhatjuk el. Korunkban a romantikus történetszemléletet cáfolni már nem szükséges. Nem vethetjük el viszont a mítosz létezését. Kézai tudósításában, mely a „koronás turul"-t említi Attila pajzsán, valóban érezhetjük a tudatos igyekezetet, mely saját korának elképzelése szerint értelmez. A tudósítás lényege azonban, vagyis az a hagyomány, hogy a Turul ugyanannak a nemzetségnek volt az őse, melyből Attilával együtt Álmos is származott - azt bizonyítja, hogy valódi dinasztikus eredetmondával van dolgunk. Tehát a visszatérő ős és a közbeeső nemzedéklánc között a mitikus képzeletvilágnak megfelelően nincs ellentmondás: hiszen a kiváló utódokat minden nemzedékben a közös, nemzetségi ős - ebben az esetben a Turul ereje - hozza létre.

(A tanulmány teljes szövege a fenti címmel, valamint a hozzá csatlakozó folytatás: A magyar fejedelemség keletkezése és eszmevilága címmel (mely Árpád honfoglaló főfejedelemségének valós hagyományokon alapuló forrás-elemzését tartalmazza a téves „Kurszán-feltételezéssel" szemben) a szerző: Emese álma - Virrasztó géniusz című (Budapest, 1987. Ifjúsági Lap- és Könyvkiadó) tanulmánykötetében, a 11-67. lapokon található. A két tanulmány forrás- és irodalom-jegyzetekkel ellátott első kiadásai: Filológiai Közlöny (Akadémiaki Kiadó, 1971. évfolyan 404-430.), valamint az Egyetemi Könyvtár Évkönyvei VI. kötet 1972. (Budapest 1973. 205-221.)

Rakamazi korongpár

A helyreállított Turul a déli sziklahasadékból

Ács Endre – Kassai László – Lajta Károly –
–id. Madarassy Walter –Técsőy István:

A Turul - Emlékmű helyreállításának technikai és művészeti kérdései

A Turul - emlékmű restaurálása

(id. Madarassy Walter)

„A múlt szellemi üzenetét hordozó monumentális alkotások a népek évszázados hagyományainak élő tanúi a jelenkor számára. Az emberiség - amelynek nap mint nap lekiismereti kérdése az emberi érték egysége - ezeket az alkotásokat közös örökségnek tekinti, és egyetemlegesen felelősnek vallja magát védelmükért a jövő generáció előtt, amelyeknek hitelességük teljes gazdagságában kell ezeket az emlékeket átadni." Így kezdődik a műemlékek és építészeti együttesek konzerválására és restaurálására vonatkozó Velencei Carta.

Megtiszteltetés volt számunkra a bizalomnak az a kinyilvánítása, hogy 1991. májusában mi kaptunk megbízást a tatabányai (bánhidai) Turul emlékmű helyreállítására. Arra törekedtünk, hogy a feladatot a Velencei Carta előbb idézett követelménye szerint végezzük el.

Munkánkat az orvoslára szoruló baj megismerése érdekében kutatással kezdtük. Munkánkban fel tudtuk használni a Budavári Turul restaurálása során szerzett tapasztalatokat, bár a Budavári Turul szobor rongálódása a bánhidaihoz képest elhanyagolható volt. Tanulmányoztuk a Donáth életművével foglalkozó művészeti irodalmat, s részben a magunk által gyűjtött, részben a kuratórium által rendelkezésünkre bocsátott fotókból és egyéb dokumentumokból leszűrhető következtetések alapján dolgoztuk ki helyreállítási terveinket. A legnagyobb figyelmet a megmaradt szobordarabok tanulmányozására fordítottuk. A fotók és egyéb emlékek tanulmányozása alapján ugyanis viszonylag hamar eljutottunk ahhoz a következtetéshez, hogy a szobron a legsúlyosabb károk a lebontáskor keletkeztek, s maguk a maradványok zömmel hiteles, a művész kezétől származó darabok voltak. A lemeztaposásból származó deformálódásokat nem szabad szobrászkalapács nyomának nézni.

A tapasztalat azt mutatja, hogy a század végén lemezdomborítással készült szobrok - s akkor ez a szobrászati technika közkedvelt volt - megközelítőleg száz éves élettartamot érhetnek el. A Kúria oromzatán lévő Iustitia-szobor, mely hasonló technikával készült, úgyszintén felújításra szorul a váz elrozsdásodása következtében. Ez abból adódik, hogy a viszonylag gyenge segédtartókat ennyi idő alatt emészti el a rozsda. A vastag főtartók várható élettartama viszont akár két-háromszáz év is lehet.

A helyreállítási munkák feltételeit megállapító közgyűlési határozat olyan koncepciót fogalmazott meg, amely több évtizedes restaurátori tapasztalataim szerint is alapvető korrekciók nélkül biztosítani tudta, hogy a feladat végrehajtásában érdekelteknek erőiket nem kellett folytonos vitákban koptatni. A feltételek nagy vonalakban vázolták a várt eredményt, de szabadságot adtak a tervezőknek, a művészeknek és a kivitelező vállalkozónak is ahhoz, hogy az

eredmény létrehozásához alkalmas módszereket válasszanak. A közgyűlési határozat elsőként azt rögzítette, hogy a helyreállítást restaurátori módszerekkel kell elvégezni, ugyanakkor a feladat kitűzésénél nem lehetett megkerülni azt sem, hogy bizonyos mértékig a rekonstrukció elkerülhetetlen. A szétdarabolt szobor részeinek hiteles egymáshoz illesztése ugyan főként mérnöki feladat volt, a művészi irányítás és felügyelet azonban itt sem volt felesleges. Jelentős segítségként értékelem, hogy ehhez a munkához a korabeli írásos dokumentumokból megismerhettük a hiteles szobrászi koncepciót. Az eredeti dokumentumok főleg abban segítettek, hogy ismeretükben könnyebbé vált a védekezés a kezdetben még nagyon éles támadások ellen. Bizonyítani lehetett, hogy a szobor egy leszálló sasféle madarat formáz, s ez az ellenfelekkel szemben megsemmisítő érvnek bizonyult. (Az ellentábor felszálló madarat, a felszálló államiság jelképét kívánta megmintáztatni.)

Szükségesnek látszott bizonyos rekonstrukció amiatt is, hogy az 50-es években a szoborpalástot a madártest magasságának kb. hatodrészéig ellopták, és a helyreállítás nem volt hiteles. Be kell vallanom, hogy bizonyos esetek minősítése komoly fejtörést okozott. Igy pl. sokáig osztottam a metallurgus szakértő véleményét, hogy a nyaki részben mutatkozó többrétegű lemezkoszorú a számtalan javítás bizonyítéka. Csak később, fotók tanulmányozása után vált világossá számomra, hogy ezek a lenyírt tolldíszek maradványai.

Az egy pillanatig sem fordult meg a fejemben, hogy a madarat újra kellene formázni, sőt mindig határozottan hangot adtam véleményemnek, hogy a madárból, Donáth alkotásából semmit sem szabad elvenni, s ahhoz semmit hozzá nem szabad tenni.

A munkánk során mindig tiszteletben kellett tartanunk, hogy a Velencei Carta ellenzi a hipotéziseket. Ezért visszautasítottuk azokat a törekvéseket, hogy pl. „Donáth hibáit ki kellene javítani". Inkább arra törekedtünk, hogy megteremtsük a lehetőséget ahhoz, hogy a később esetleg napvilágra kerülő dokumentumok alapján a további korrekciók, hozzátételek és kiegészítések hitelesek legyenek. A kialakult körülményekre tekintettel (a vázat ugyanis már lebontották) egy új váz megépítését támogattuk. A posztamentummal kapcsolatban magunk is indokoltnak láttuk, hogy az eredeti formától némiképp el kell térni, s azt a szobor megfelelő védelme érdekében meg kell magasítani. Nem támogattuk az eredeti helyszín megváltoztatását, szorgalmaztuk viszont a szobor környékének rendezését. Nagy öröm, hogy az emlékmű az újraavatása óta Tatabányának mintegy a korzójává vált.

A szerződés aláírását követően nagy számú fotódokumentum került elő. A fotók a szobor történetének nagyjából négy időszakát mutatják be. A felvételek első csoportja közvetlenül az átadás idején, 1898-ban, illetőleg az ezt közvetlenül követő években készült. A századforduló táján készült felvételeket jellemzően a Verébhegynek nevezett kiugró sziklaszirtről készítették. Hitelességüket erősíti, hogy az emlékművet a Donáth Gyuláról készült felvételeken is ugyanebből a nézőszögből láthatjuk. Ezeken a képeken a madár jellegzetesen két lábon áll, valamennyi kép azt az állapotot tükrözi, amikor a kard még hiányzik a szoborról, vagyis a képek a még befejezetlen emlékművet ábrázolják. A felvételek nagyfokú hasonlósága következtében elképzelhető, hogy többségüket ugyanaz a fényképész (talán Erdélyi) készítette. A talapzaton még kivehető a lépcső, a felvételeken a retusálás nyomai elhanyagolhatók. A képek megbízhatóan datálhatók, s figyelmes tanulmányozásuk után a részletek is kivehetők rajtuk. Ezek a képek az első kötetben a 22. oldalon (Vasárnapi Újság 1899.), a 23. oldalon (Új Idők 1899.), a 24. oldalon közölt kalendárium-lapon, a 30. oldalon közölt képeslap-reprodukción láthatók.

A második képcsoporton, amelyek a századfordulótól az első világháború végéig keletkeztek, tanúi lehetünk annak, hogy az emlékmű kidolgozása a pótlólagosan elvégzett munkák eredményeként finomabbá vált. Erre az időre befejezik a lábak lemezmunkáit, felkerül a kard és a korona. A magunk részéről - a megrendelővel történt egyeztetések eredményeként - ezt az 1907 körül kialakult állapotot tekintettük a helyreállítás céljának, s a felvételek tanul-

mányozása alapján úgy ítéltük meg, hogy a szobor akkor nyerte el végső formáját. Ezideig a rongálások sem érték el azt a mértéket, ami az alkotói szándék lényegét, s magát az alkotást alapvetően érintették volna. Erre az időre világosan megmutatkozik az, ami a Donáth Gyuláról készült felvételeken még csak sejthető: megjelenik a kitámasztás a madár hasi részén. (Ide tartoznak az első kötet 27-29. oldalán közölt képeslap reprodukciók.)

A két háború közötti időből fennmaradt felvételek igazolják, hogy a szobor a feltételezett rongálódások ellenére viszonylag épen viselte azokat a megpróbáltatásokat, amelyeknek egy ilyen elhagyott helyen egy emlékmű ki van téve. Az ebből az időből fennmaradt felvételeken és rajzokon megbízhatóan tanulmányozhatók a szobornak a terephez viszonyított arányai, s minthogy a terep-alakulatok az elmúlt száz évben alig változtak, a hiteles forma újraalkotásához ezek a képek nagy segítséget nyújtottak. (Ebbe a csoportba tartoznak: az első kötet 32. oldalán közölt felvétel 1940-ből, és a 37. oldalon közölt felvétel ismeretlen időből, továbbá a 36. oldalon közölt felvétel, mely a madarat a Szelim-barlang felől ábrázolja.)

A negyedik csoportot a háborút követő években készült felvételek képezik. Ezeket a felvételeket az első kötet 39. oldalán láthatjuk. Megállapítható, hogy a szobor magasságának kb. a hatod részéig a lemezborítást már azt megelőzően lebontották, mielőtt a szobor megrogyott volna.

Az elemzésnél teljesen figyelmen kívül hagytuk a könyv 38. oldalán látható primitív vásári ábrázolásokat, s úgyszintén a Turisták Lapja 1922. évfolyamában közölt tudósítást, mely az emlékmű nagymértékű rongálódásáról ad hírt. Ez a tudósítás ugyanis durva tévedéseket tartalmaz, így pl. azt, hogy a Kőhegyről látható a Trianonnal elszakított országrész határát képező Duna, ami persze képtelenség.

Irodalmi adatok arra utalnak, hogy a szobor modellje a Feszty Árpád hagyatékból fennmaradt, s az Ógyallai Gimnázium szertárában megőrzött szirti sas volt. A hiteles rekonstrukcióhoz tehát tanulmányoznunk kellett a szirti sas anatómiáját is.

A levonható következtetéseket a lebontott szobor rekonstruálásánál hasznosítottuk. A felvételek tanulmányozása alapján és a számítógépes elemzéssel arra a megállapításra jutottunk, hogy a száz év viharai alapvetően nem a szobor formáján változtattak, hanem némiképpen a szobor pozíciója változott meg azáltal, hogy a rendkívül gyenge, gyakorlatilag kötés nélküli habarccsal épített alapzat gyengének bizonyult ahhoz, hogy az erős szélterhelésből adódó hatásoknak ellenálljon. A szobornak az alapzatba befogott lába (a lehorgonyzás) kilazult, s a szobor sorsát illetően ez vált meghatározóvá.

A rendelkezésre álló dokumentumokat rendkívül körültekintően és óvatosan kellett kezelni és elemezni. Az adatok - mégha kőtáblára vésték is őket - hihetetlenül pontatlanok voltak. Így pl. az emlékműre felszerelt márványtábla egyetlen adata sem volt helytálló. Sok fejtörést okoztak továbbá az emlékmű rongolásának történetéről szőtt színes mesék. Ezeket nem vettük figyelembe. Például a háborús sérülésekről - bár ilyenek kétségtelenül voltak - először 1956-ban történik említés (Komárom megyei Tanács VB Titkársága T.8-37/4/1956.), így nyilván a háborús sérülésekről szóló információkat is kritikával kellett kezelni.

A legnehezebben megoldható gondot az okozta, hogy valamilyen ismeretlen okból (talán aknabecsapódás, talán a szél erőhatása következtében) a madár bal lába eltört. A sérülés pontos időpontja nem állapítható meg, azonban a második világháborút követő időben készült fényképfelvételek azt tanúsítják, hogy a madár előre dőlt. Amatőr felvételek és az emlékezők egybehangzóan tanúsítják, hogy a szobrot csörlőkkel húzták helyére, s a törést a láb hajlatánál erős lemezekkel, valamint csavarkötések alkalmazásával javították. Az eredeti szoborváz javított része is megmaradt, így azt tanulmányozni lehetett.

Az 1959-ben végrehajtott javítást a jelek szerint semmiféle komoly mérnöki vagy művészeti kontroll nem segítette. Így az akkori mulasztásokat most kellett korrigálni, s vizsgálódásainknak ki kellett terjednie arra is, hogy a szobor eredeti helyzetét meghatározzuk.

A lemezborítás restaurálásánál a legmesszebbmenőkig törekedtünk az eredeti szoborból megmaradt részek megőrzésére és megerősítésére. Alapvetően azt a módszert alkalmaztuk, hogy megkerestünk minden illeszkedési pontot, szinte a szegecsek részére kifúrt lyukakat kellett párosítanunk, s így haladtunk a lemez felvitelével. Ennek a kontrollja az volt, hogy ha tévedtünk volna, akkor a lemezdarabokat nem lehetett volna a helyükre illeszteni.

Munkánk során arra törekedtünk, hogy nagyon kevés pótlást készítsünk. Csak az összetaposott faroktollakat cseréltük ki. Egyebekben pedig gondoskodunk arról, hogy a később esetleg felbukkanó dokumentumok alapján elvégezendő pótlások, pl. a nyak, a begy és a lábak tolldíszeinek pótlása, a szoborpalástra biztonsággal felerősíthető legyen.

Így, ezeknek a tényeknek és emlékeknek feldolgozásával indult és fejeződött be a helyreállítási munkánk, melynek eredménye újra a tatabányai Kőhegy szikláján látható.

A technikai részletekkel a következő fejezetek foglalkoznak.

A helyreállított Turul keletről

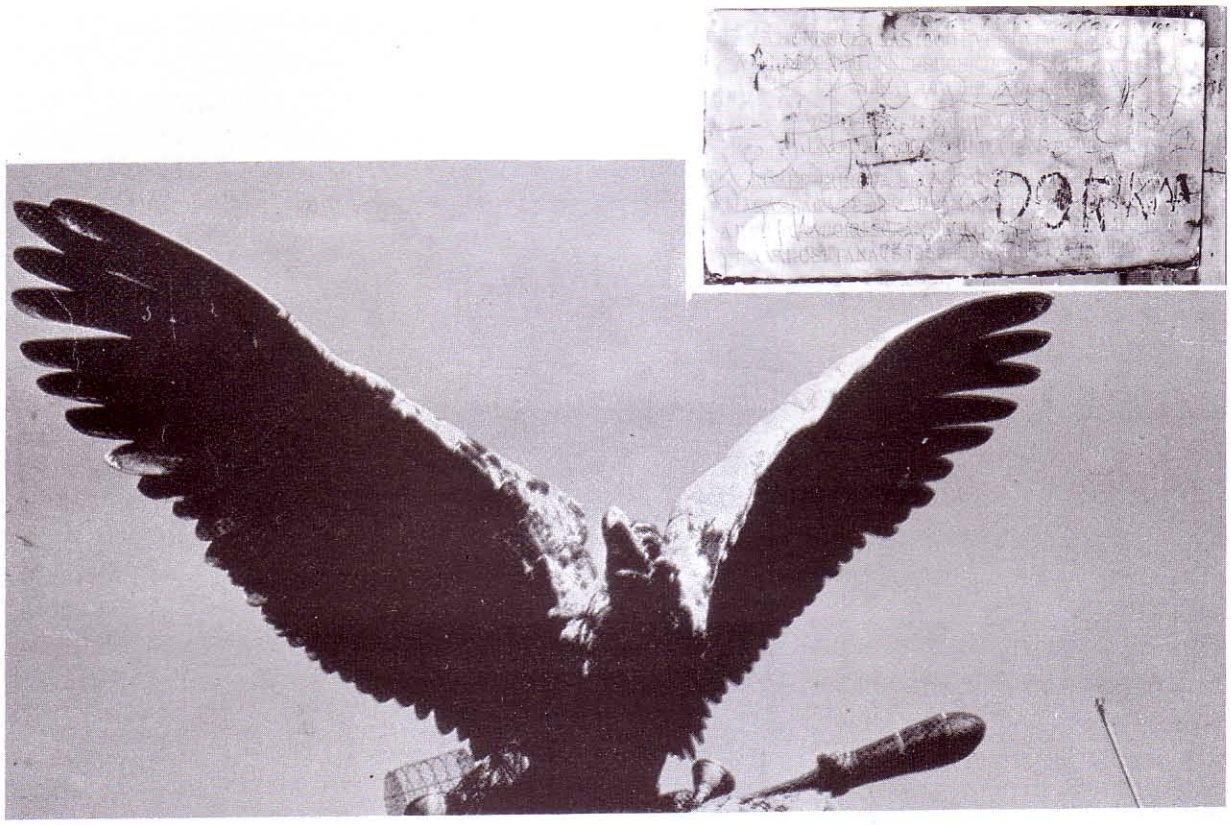

A Turul 1980-ban. A kép sarkában az 1959-ben felszerelet emléktábla

A helyreállított Turul. A kép sarkában az 1992-ben felszerelt emléktábla

A helyreállított Turul északról

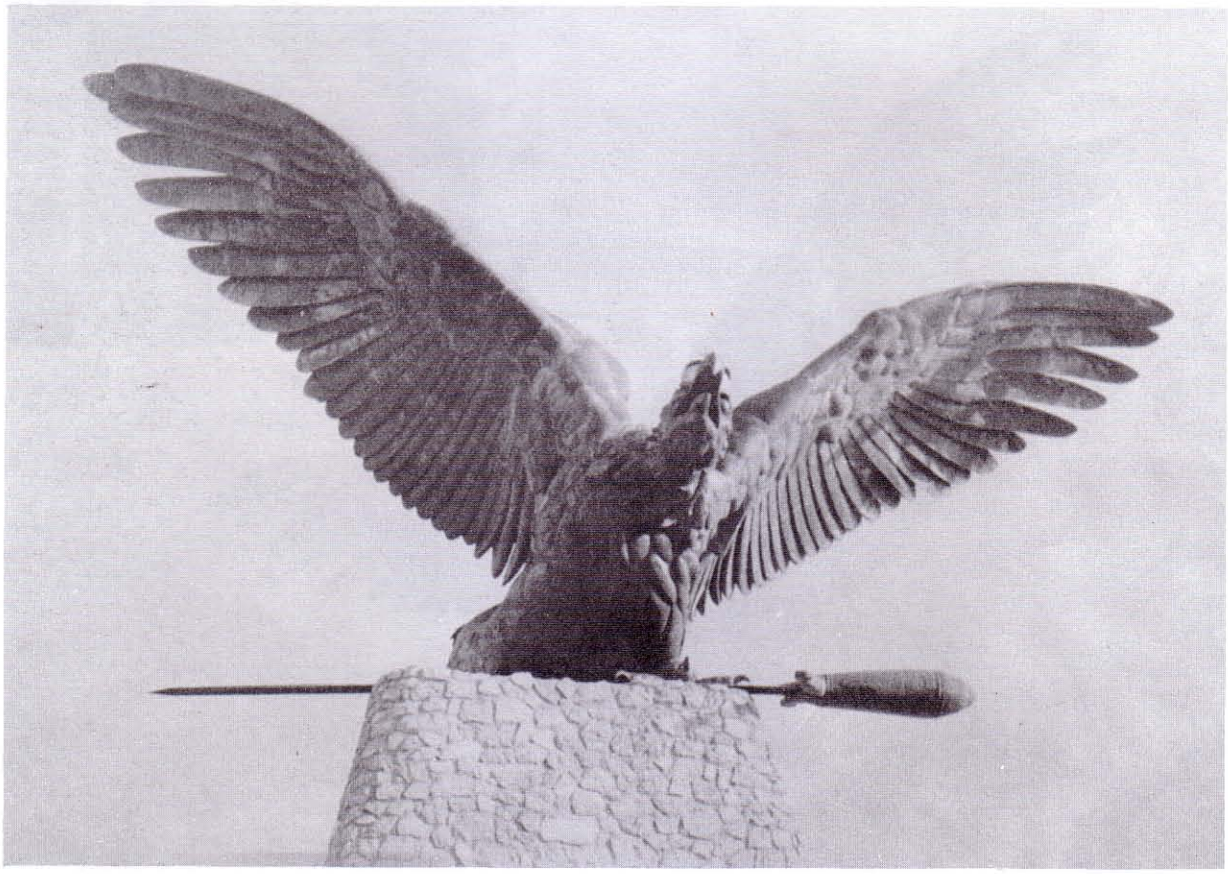

A helyreállított Turul nyugatról

A helyreállított Turul délről

A helyreállított Turul keletről

A helyreállított Turul a dél-nyugati sziklahasadékból

A helyreállított Turul a Veréb-hegy sziklaszirtjéről

A helyreállított Turul észak-keleti irányból

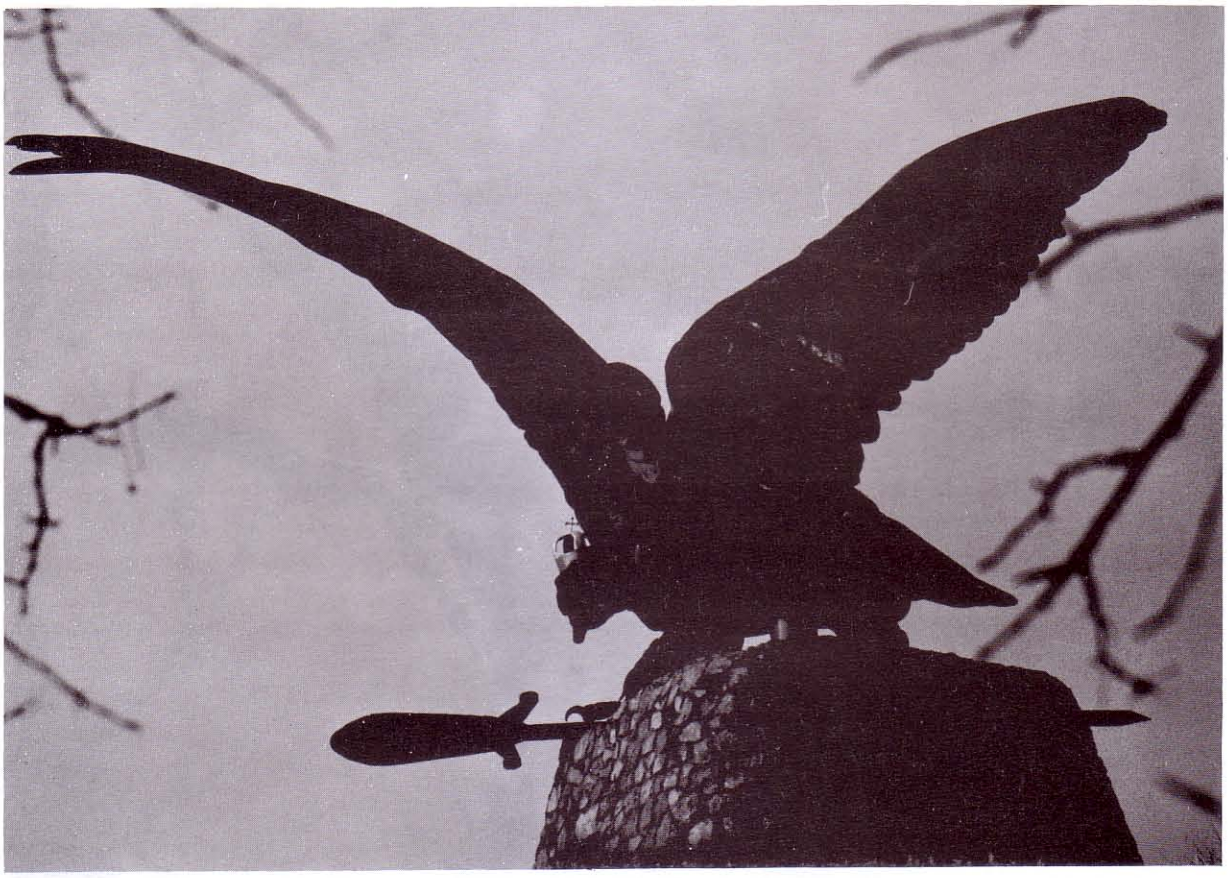

A helyreállított Turul keleti irányból

A helyreállított Turul nyugati irányból

A helyreállított Turul felülnézetből

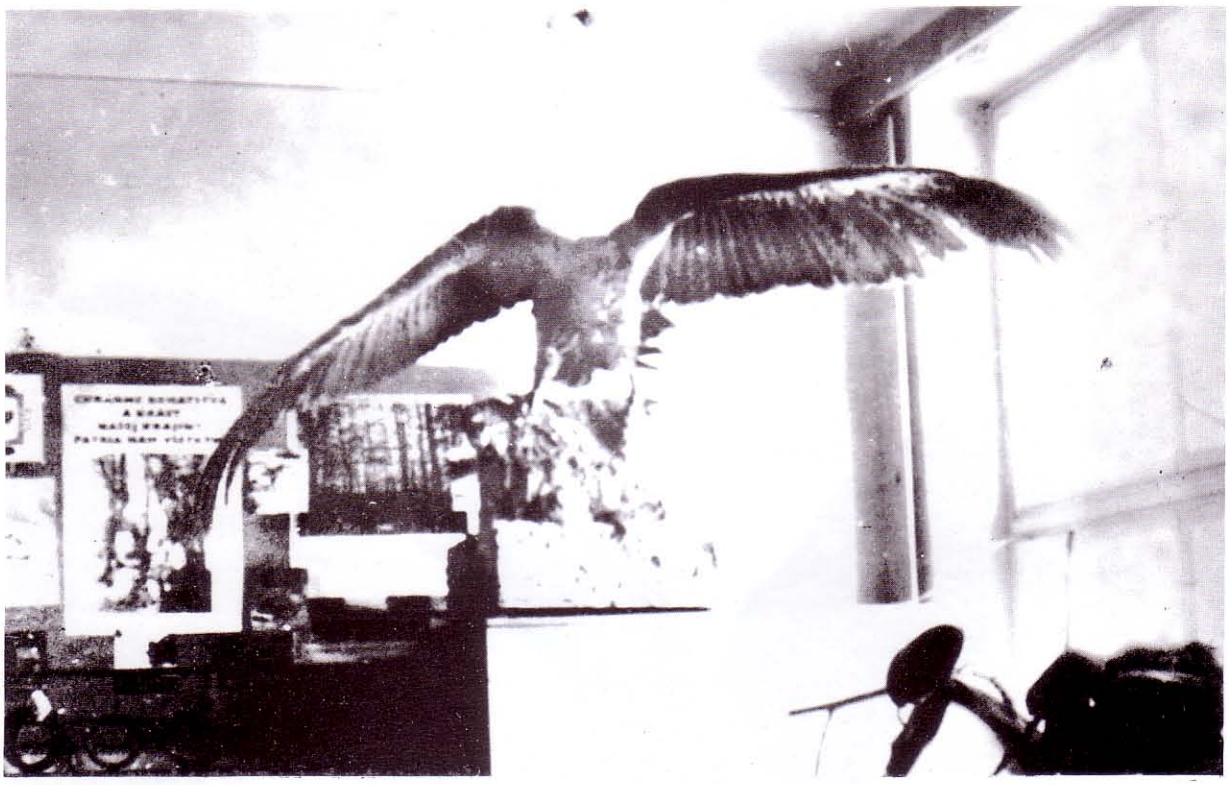

A szobor ősmodellje

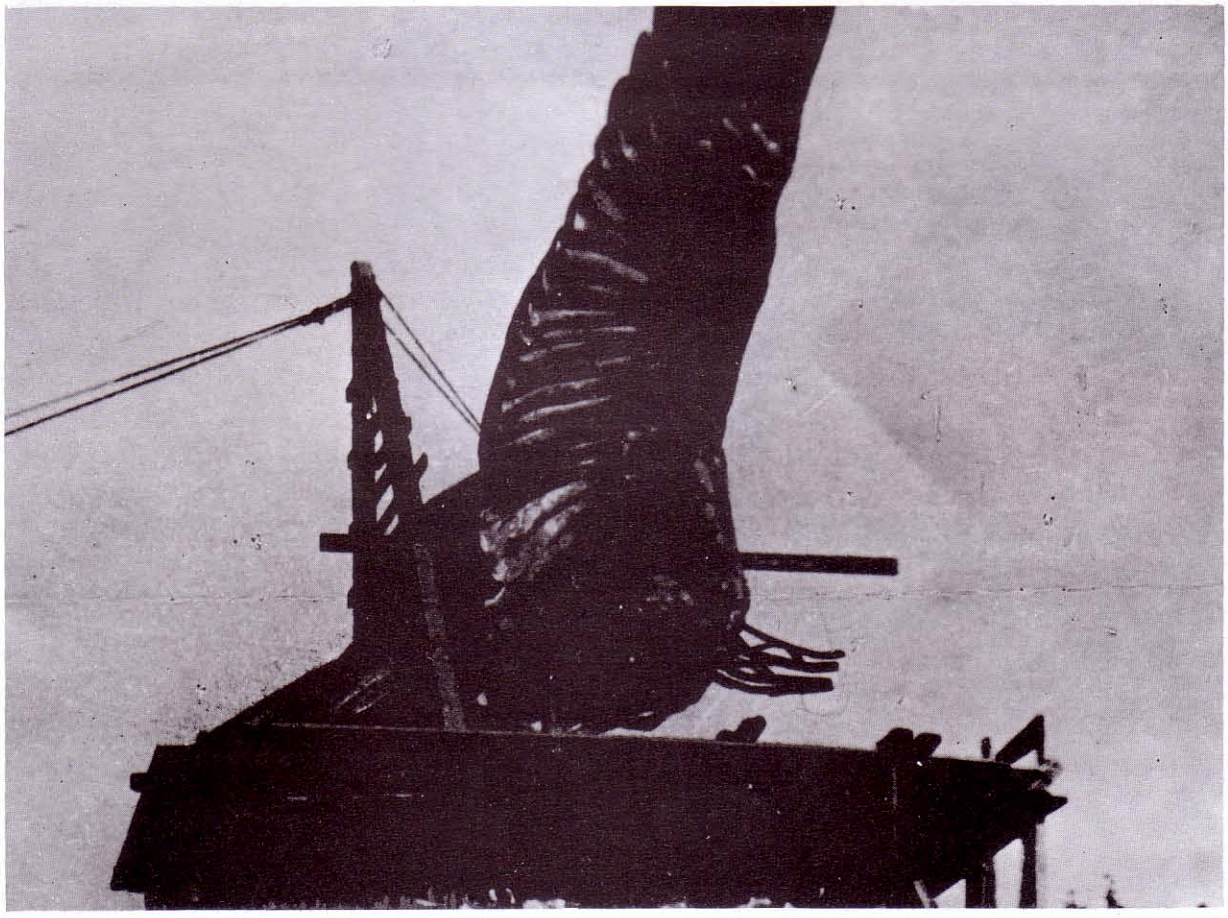

A helyreállítás 1959-ben

A Gerecse hegység és a Kőhegy leírása

(Ács Endre)

A bánhidai Turul a tengerszinthez képest 303 méter magasan, a Tatabánya fölé magasodó Kőhegyen áll, a meredeken kiemelkedő fehér sziklavonulat szélén, ahol a sziklafal kissé előreugrik a környezetéhez képest. A Kőhegy a Gerecse hegységben fekszik.

A Gerecse fő tömegét - a Vérteshez hasonlóan - a triász nori emeletében keletkezett fődolomit és dolomitos dachsteini mészkő, valamint a dachsteini mészkő (raeti emelet) alkotja. A Kőhegy fő alkotó kőzete a fődolomit.

Hegységszerkezetileg a Gerecse ÉD-i törésvonalakkal harántolt, de megtalálhatók a lehatároló törésekre merőleges harántirányok is. Típusos röghegység, az ÉD-i rögvonulatok között hosszú árkos süllyedések foglalnak helyet. A rögök tábláit a tektonikus mozgások megdöntötték. A mezozoos alaphegység szerkezeti kialakulása az alpi hegységképződés ausztriai szakaszában történt, az erős összetöredezést és rögökre tagolódást a larami mozgások eredményezték. A miocén-kori és a pannon utáni rodáni mozgások itt már a kialakult törésirányok mentén következtek be. A fiatalabbkori nagy tektonikai mozgásokat a bányászati feltárások mutatták meg, ugyanis az eocén-oligocén széntelepek erősen széttöredeztek, egyes helyeken a telepeket egymástól több száz méteres, közel függélyes elmozdulások választják el.

A Kőhegyet felépítő kőzet a nori dolomit. Az emlékművet és szűk környezetét a csatolt helyszínrajzi vázlat mutatja be, s ezen feltüntettük a talapzatot, a vetők - leszakadások, szakadék völgy, törések, stb. helyét.

Az emlékmű alapjának kb. Ny-i határvonalán erős törés húzódik, erre merőlegesen a közelben két haránt-törés mentén szakadékvölgy alakult ki. Ezek a törések az emlékmű helyét kissé előre ugratják, megemelik a környezethez képest, kisebb plató alakult ki.

A dolomit erősen szabdalt, töredezett. A nagyszerkezetet a hosszmenti- és keresztirányú vetők alakították ki. Az irány általában ÉD-i és rá közel merőleges. A kisebb, de a fővetővel párhuzamos vetők a nagy ugrásmagasságot lépcsősen tagolták. A harántvetők ormokat, oszlopszerű képződményeket és sok különálló kisebb-nagyobb rögöt hoztak létre. Ez a szerkezet a felső részre jellemző.

A fővető mentén elmozdult, lépcsősen leszakadt, közel függélyes perem alsó részén meredek, erdős törmeléklejtő húzódik. A törmeléklejtő felett kibukkanó dolomit területünk alatt egy sávban igen jellegzetes nagytömbös szerkezetet mutat. Erős, közel vízszintes repedésekkel válnak el egymástól a dolomitrétegek a kisebb szilárdságú közbetelepülések mentén, kb. 1,5-3 m-es padokat képezve. A hegység megbillenése miatt itt a réteglapok általában kissé befelé dőlnek.

A réteglapos szerkezetet függélyes nyírási repedések osztják meg, mintha itt nagy kőzetkockákból állna a dolomit.

A kőzetfelszín az emlékmű környezetében erősen összetört, repedezett, a jól látható repedések dm-es nagyságrendben követik egymást. Erősebb kőzetkipergés az emlékmű platóján még a fagyhatásnak erősen kitett felszínen sem észlelhető. A plató felszínét gyep borítja, mely az emlékmű mellett és tőle hátrább összefüggő, az előtérben a szakadóperem felé foltokban jelenik meg és egyre ritkul. A perem közelében és a haránttörések mentén bokrok, a szakadékvölgyekben bokrok és fák nőttek.

Megfigyelések szerint a humuszsav a beszivárgási útvonalon oldja, gyengíti a dolomitot, a repedéseket tágítja, a karsztosodást elősegíti, a folyamat azonban lassú.

Labilisnak mondhatók a fővető mentén leszakadt és haránt irányban feldarabolódott rögökben, meredek falakban álló elkülönült sziklák, valamint a sziklaperem konzolosan előreugró részei, illetve a haránt irányú szakadékvölgyek hasonló formációi. Ettől függetlenül az emlék-

művet, illetve helyét jelenleg nem fenyegeti leszakadási veszély. Földrengés vagy más természeti katasztrófa veszélye olyan csekély, hogy az emlékmű helyének megváltoztatása nem volt indokolt. Azonban a jövőben mindenképpen szükséges lesz ez emlékmű előtti kőzet megfigyelése. Ez elsősorban a kétoldalt kialakult szakadék megfigyelésére vonatkozik. Különösen azt kell figyelni, hogy a fák gyökérzete nem omlaszt-e sziklaorrt, illetőleg hogy az emlékmű előterében és kétoldalt labilis oszlopszerű sziklarögök az erózió hatására nem válnak-e veszélyessé.

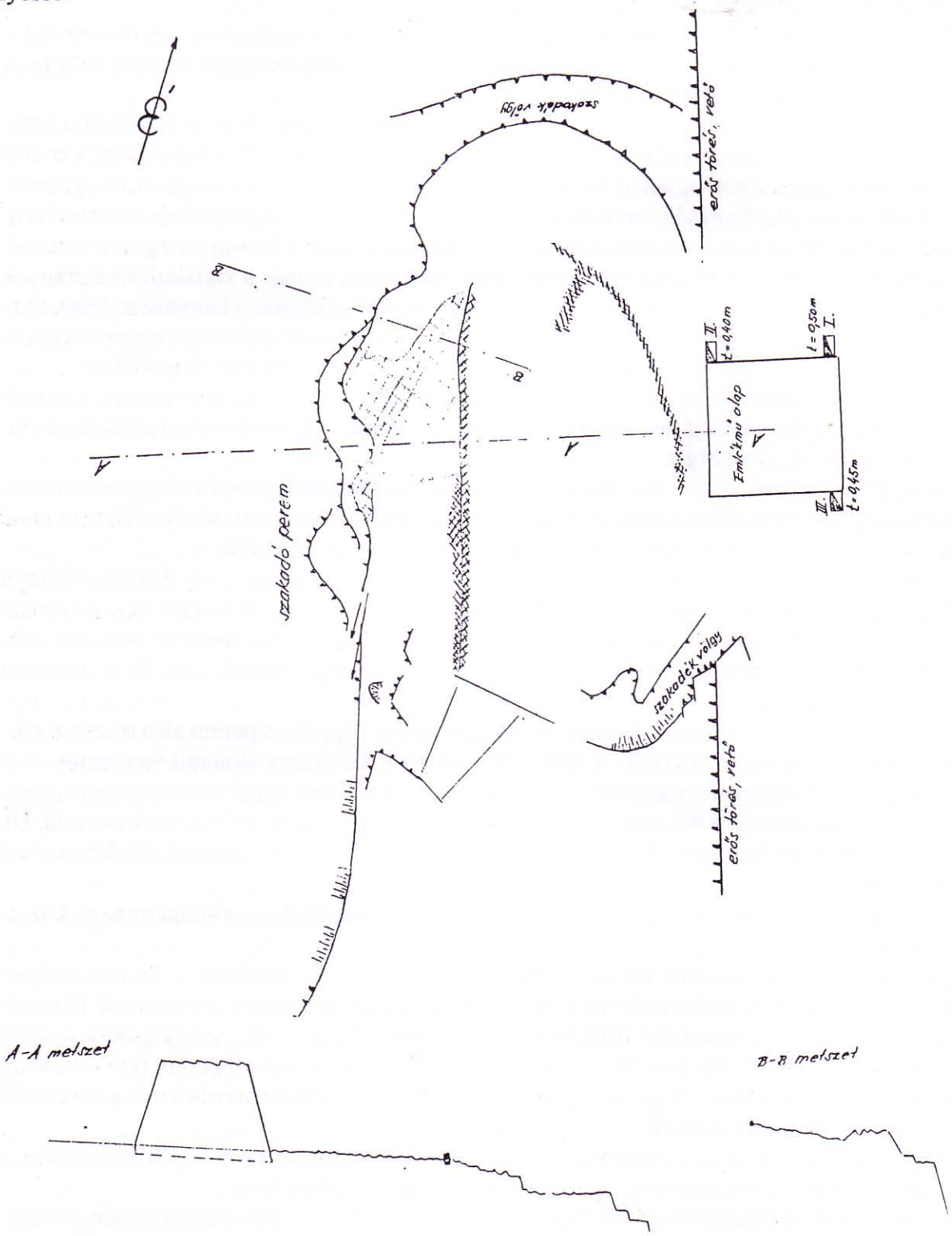

Helyszínrajzi vázlat az emlékmű környezetéről

A Turul posztamentuma

(Técsőy István)

A Turul alapzatának tervezésénél az eredeti terveket használtuk fel. A posztamentum magasságát eredetileg 7 méterre tervezték, s ehhez 2 méter mély alapozást írtak elő. A kivitelezés során az alapot 40-60 cm mélységben vésték ki, s a talapzat magasságát is a csökkentették.

Maga az alapzat a helyszínen bányászott, s így a hegy alapkőzetével teljesen azonos kőzetből épült. A köveket gyenge agyagos homokból készült habarcs kötötte össze, mely az idők során a fagy és a mozgások következtében, minden tartását elvesztette.

A sok káros hatás, valamint a statikai igénybevételek miatt a gyenge kötőanyaggal összefogott posztamens alkalmatlanná vált funkciója betöltésére. Ebben az állapotában a statikai igénybevételeket már nem bírta ki. A statikai igénybevételek közül a szélerőkről kell külön említést tenni. A madárra a szél minden irányból hatott, az emlékmű térségében azonban a szélnek van egy kitüntetett iránya, s ez általában ÉNy-i. A lehorgonyzó szerkezet az igénybevételek miatt mozgott a rosszul megépített posztamensen belül, s a madarat csak a kő súlya védte az elmozdulástól, eldőléstől. Felmerült, hogy ha időben történt volna a beavatkozás (ha a bányászatban 15-20 éve alkalmazott betoninjektálásos módszerrel megtörtént volna az alapzat erősítése) a szobor menthető lett volna. Ezzel kapcsolatban viszont meg kell jegyeznünk, hogy az injektálásos módszer igen jó, de ebben a konkrét esetben bizonytalan megoldás lett volna. Az egész posztamenst körül kellett volna abroncsoni, hogy az injektálási erő a rossz alapzatot ne nyomja szét.

A hatóságokkal történt egyeztetés után kialakultak a helyreállítás alapelvei. Az emlékmű helyreállításánál a fő szempont az volt, hogy a posztamens méretei, valamint külső megjelenése megegyezzen a századvégi képpel.

Az alapozást és a posztamens felmenő szerkezetét szállítási, építéstechnológiai és szervezési okok miatt is úgy kellett tervezni, hogy minimális legyen a helyszíni munka, és a legkisebb legyen a helyi raktározási igény.

A posztamens lebontása után először ki kellett bontani a régi alapból a köveket. Az alap helyét ki kellett tisztítani, hogy a beton és a kő közötti tapadást biztosítsuk. Az alap alá a kövek egyenetlenségeit kiegyenlítő vízszintes aljzatbeton készült. Erre épült a vasbeton alaplemez, melyből a posztamens felmenő szerkezete részére tüskék meredtek ki.

Az alapozás síkját a terep alatt fél méter mélyen, tehát az eredeti alapozási sík közelében alakítottuk ki. Talaj-teherbírási probléma nincs, mert a dolomit kőzet nagy teherbírású. Az alapba épített vasbeton gyűrű, biztosítja, hogy az alapzat erős földrengésnek is ellenáll. A sziklába bevésett vasbetontest olyan tetemes horgonyerőt biztosít, mely ellenáll a szélerőnek is. A süllyeszték lefelé haladva kissé szélesedik úgy, hogy húzás esetén a környező kőzetbe kapaszkodik.

A helyszíni fazsaluzás helyett előgyártott zsalukövekből bennmaradó, kör alakú, falazott kőzsalu készült. Ebbe a zsaluzatba került az építési időre a szilárdságot biztosító vasszerelés, majd a zsalukövek üregeit betonnal töltöttük ki. Az így kialakult henger belsejét a kibontott kövekből, kőbetonnal betonoztuk be. A posztamens alsó részébe, a felmenő kisebb átmérőjű fal részére tüskéket építettünk be. A felsőrész tovább úgy készült a posztamens felső síkjáig, mint az alsó rész. A felsőrész kibetonozásakor el kellett helyezni a madárlábak részére a kelyhek kónuszos acélzsaluzatát. A madárlábák beállítása után a kelyheket betonnal kellett kiönteni. Ez biztosítja a lábak kellő stabilitását.

A belső mag elkészülte után kellett a külső kőburkolatot elkészíteni. A kőburkolat elkészítésénél törekedtünk az eredeti forma létrehozására.

Az elkészült posztamens felső síkjára 6-12 cm vastag betontakarás készült, kifelé eséssel. Az alap és a posztamens összes betonja víztaszító adalékkal készült.

A Turul fémszerkezetét villámvédelemmel kellett ellátni. A villámvédelem mindhárom lábra levezetést igényel, ezért a kehely acélzsaluzatának külső és belső oldalára betonacélt hegesztettünk. A betonacél a posztamens betonmagján keresztül jut az alaphoz. Innen a három betonacél kiáll. Az alaplemez és a szikla közötti 20-50 cm széles, kb. 50 cm mély hézagba került az alap körül elhelyezett villámvédő vezeték. A hézagot agyaggal töltöttük ki, ezen keresztül biztosítja a berendezés a villám levezetését a talajba. A posztamensből kiálló vezetékvégeket a madár acéllábaihoz kellett hegeszteni. Az új posztamens erősebb lett, mint a régi.

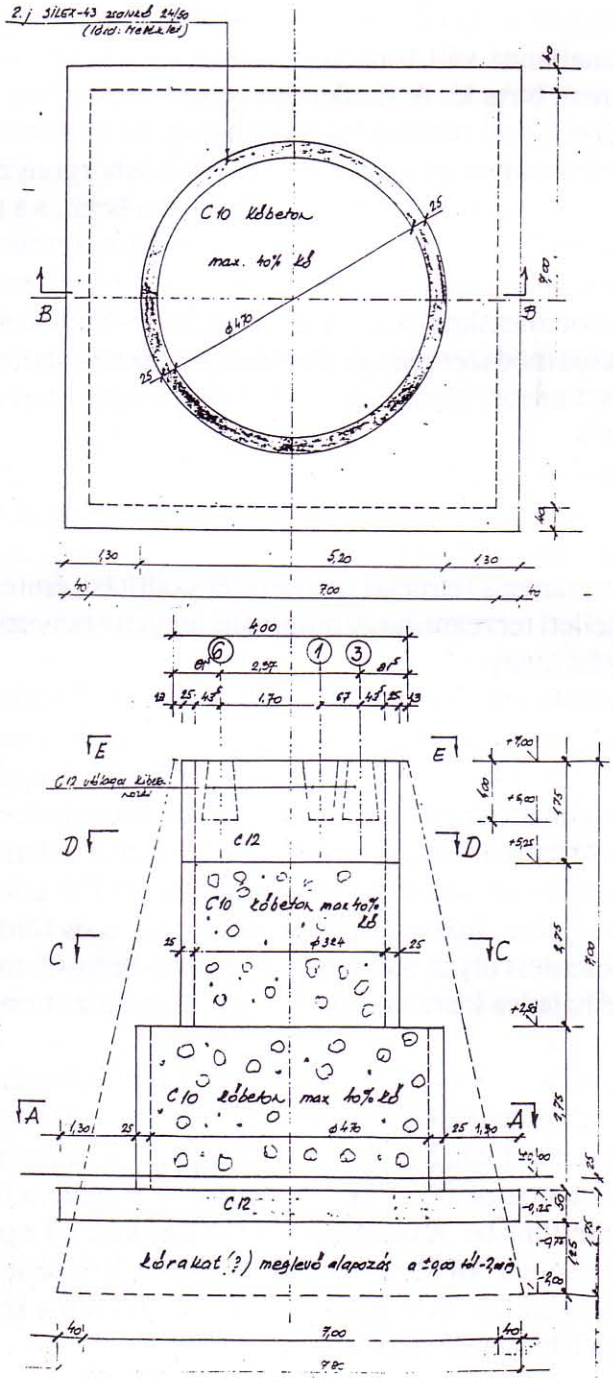

A posztamentum tervrajza

A vázszerkezet

(Kassai László - Lajta Károly)

Műszaki szempontból a bánhidai Kőhegyen felállított Turul-szobor helyreállításának tervezése az eredeti dokumentumok hiányában sokkal nehezebb feladatnak bizonyult, mint amilyennek feltételeztük. Megbízatásunk szerint a helyreállítás tervezésénél kerülnünk kellett a hipotéziseket, s a tervet olyan alapokra kellett helyezni, hogy az alkotás méretben és látványban az eredetivel azonos maradjon. Ezt a feladatot csak egyértelműen és kétségbevonhatatlanul hiteles emlékek figyelembevételével lehetett megoldani. Éppen ezért munkánk kiinduló pontja a szétdarabolt emlékmű, illetőleg másodlagosan a bontási dokumentáció volt. A későbbiekben ezeket vetettük össze a korabeli sajtóból gyűjtött információkkal és a korabeli iratokból fennmaradt adatokkal.

A maradványok tanulmányozása alapján megállapítható volt, hogy a váz tervezője - annak érdekében, hogy a szobor kontúrját követni tudja - minden szimmetria nélküli, térben görbült szerkezetet konstruált, valószínűleg a nagyméretű mintáról levett méretek alapján. Mi a váz teljes geometriáját az előbb említett módszerek alkalmazásával, a részegységek felmérése alapján számítógéppel egységes koordináta-rendszerben állítottuk össze. Így lehetővé vált, hogy az új váz az eredetihez képest lényegesen egyszerűbb konstrukció legyen. Az AutóCAD programmal megrajzoltuk a madár különböző nézeteit, majd ezt ismét összevetettük a tervezés idejéig összegyűjtött tárgyi emlékekkel, hiteles fényképekkel és ismert méretadatokkal. Talán nem kell mondanunk, milyen meglepetés számunkra, hogy a szoborváz általunk számított méretei megegyeztek a korabeli dokumentumokból kikövetkeztethető méretekkel. Ugyanakkor feltűnő volt, hogy ez erősítések és javítások többsége még az építés idejéből való, mert már a felállításkor kiderült, hogy az acélváz jelentősen „alá van méretezve". Többek között ebben látjuk magyarázatát annak, hogy a szélnyomás a szobor pozícióján jelentősen változtatott.

Az eredeti szoborváz jellemzéseként elmondható, hogy több sérülés és a korrózió romboló hatása ellenére viszonylag épen vészelte át az elmúlt száz évet. A segédtartókat ugyan megette a rozsda, de a főtartók dacoltak az idővel. Néhány csavar elszakadt, ami annak a következménye volt, hogy az alapzatba épített lábak a gyengén megrakott terméskő gúlában kimozdultak, s a szobor billegni kezdett. Könnyen lehet, hogy ez okozta a szobor bal lábának törését is, amit 1959-ben javítottak. A bontás durva módja, illetőleg az, hogy a vázból már hiányoztak darabok, csak nehezítette, de nem tette lehetetlenné az eredeti váz rekonstruálását.

A törzs új váza két, közel függőleges síkú, azonos méretű gerinclemezes hegesztett acél főtartó, amelyhez a lábak hegesztéssel, a szárnyak „a szállíthatóság kedvéért" csavarozott kapcsolattal illeszkednek. A szárnyankénti két, szintén gerinclemezes acél főtartó alaprajzában párhuzamos, azonban a szárnyborítás geometriájából adódóan magasságában egymástól eltérő. A szobor alaphoz csatlakozó támaszai vastagfalú acélcsőben végződnek, s így a szükséges teherbírás és merevség a jelenlegi méreteken belül is biztosítható. A szélterhelést pontosan csak modellen végzett szélcsatorna kisérlettel lehetett volna meghatározni, ez azonban igen költséges és időigényes eljárás lett volna, így a szélcsatornás kísérlettől eltekintettünk. A szélterhelés mértékét a magyar szabvány szerint (MSZ 15021/1) a biztonság javára tett közelítéssel vettük fel olyanképpen, hogy az emlékműnek n=2,1-szeres biztonság figyelembevételével 3,6 kN/m2 szélnyomást kell kiállnia. Ezt a szélnyomást a felújított szerkezet biztonsággal viseli.

A törzset az alapbetonba befogott két láb és egy hátsó alátámasztás tartja. A lábak 219-16 mm-es acélcsövekből készültek, a hátsó támasz keresztmetszete 413-16. Az anyag minősége az MSZ29/3-as szabvány szerint A 35. A lábak a szobortalapzatban kialakított 1,15 m mélységű

kónuszos fészkekben lettek rögzítve. A lábak végei acél talplemezekben végződnek, amelyekben állítócsavarok segítségével lehetett a törzset pontos irányba és magasságba beállítani.

A törzs szerkezete kettő darab könnyített gerinclemezes tárcsa. Ennek a szerkezetnek a térbeli merevsége igen nagy.

A törzs és a szárnyak vázszerkezetéhez felhasznált anyagok A.38 B. minőségűek. A felhasznált anyag kis C-tartalmú acél, gyengén ötvözve. Az acélban elkerülhetetlenül van Mn, Si, P és S, s ezek mellett a jelen esetben Cu, Cr és Ni is ötvöző anyagként szerepel. Az ötvözőelemek az anyagban kis mennyiségben vannak jelen, az acél mechanikai tulajdonságait viszont jelentős hatással alakítják. A felhasznált anyagok a két legfontosabb mechanikai tulajdonság, a szilárdság és szívósság szempontjából egyaránt megfelelőek. Az acélszerkezet tervezésénél, az anyagok kiválasztásánál különösen körültekintően jártunk el, mert a szerkezet igen nagy hőingadozásnak van kitéve. A hőingadozást -40 és +40 C^0 között feltételeztük. Ez a két szélső érték a gyakorlatban szinte sohasem fordul elő.

Az anyag szívóssága a követelményeknek megfelel. A szakítóvizsgálatok és keménységmérések azt igazolják, hogy az anyag szilárdsága is megfelelő. A szilárdsági értékek talán lehetnének magasabbak is, azonban a vázszerkezet megépítésének időpontjában ennél jobb anyagot a piacon nem lehetett találni.

Az acél szövetszerkezete martensites, ami azt jelenti, hogy izzítás után hirtelen hűtötték le szobahőmérsékletre. A mérési eredmények igazolják, hogy az anyagválasztás helyes volt. A minőséget természetesen lehetett volna még javítani, de ez jelentős költségnövekedést eredményezett volna. Ugyanakkor ez az anyagminőség is megfelel a célnak.

Az ultrahangos rétegességi vizsgálat anyaghibát nem mutatott ki. A hegesztések szilárdsági értékei, és a kötőelemek (csavarok, anyák, alátétek) mechanikai értékei szintén megfelelőek.

A lemezborítást a vázra U és L szelvényű acéltartók közvetítésével lehetett rögzíteni. Ezek pontos méretét és alakját a szobor összeállításakor lehetett meghatározni. Az acél tartószerkezet és a borítás tartóinak súlya összesen kb. 6 tonna, a lemezburkolat felülete kb. 76 m^2, súlya 1015 kg. Az acélváz-szerkezet hőálló korrózióvédelemmel lett ellátva, összesen 150 mikromilliméter vastagságban. A rézlemez-borítást az acélszerkezettől ólomból készült korongok választják el.

A következő lapokon bemutatjuk a számítógéppel szerkesztett tervrajzokat, illetőleg a madárszobor helyettesítő geometriáját.

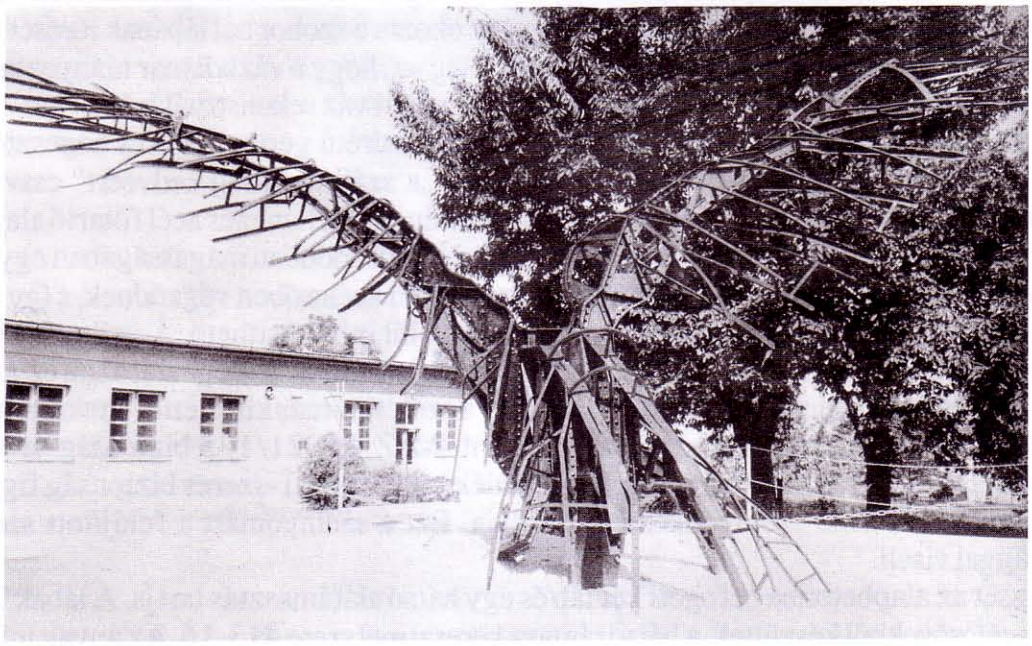

A lebontott szobor helyreállított váza a Tatabányai Szabadtéri Múzeum udvarán

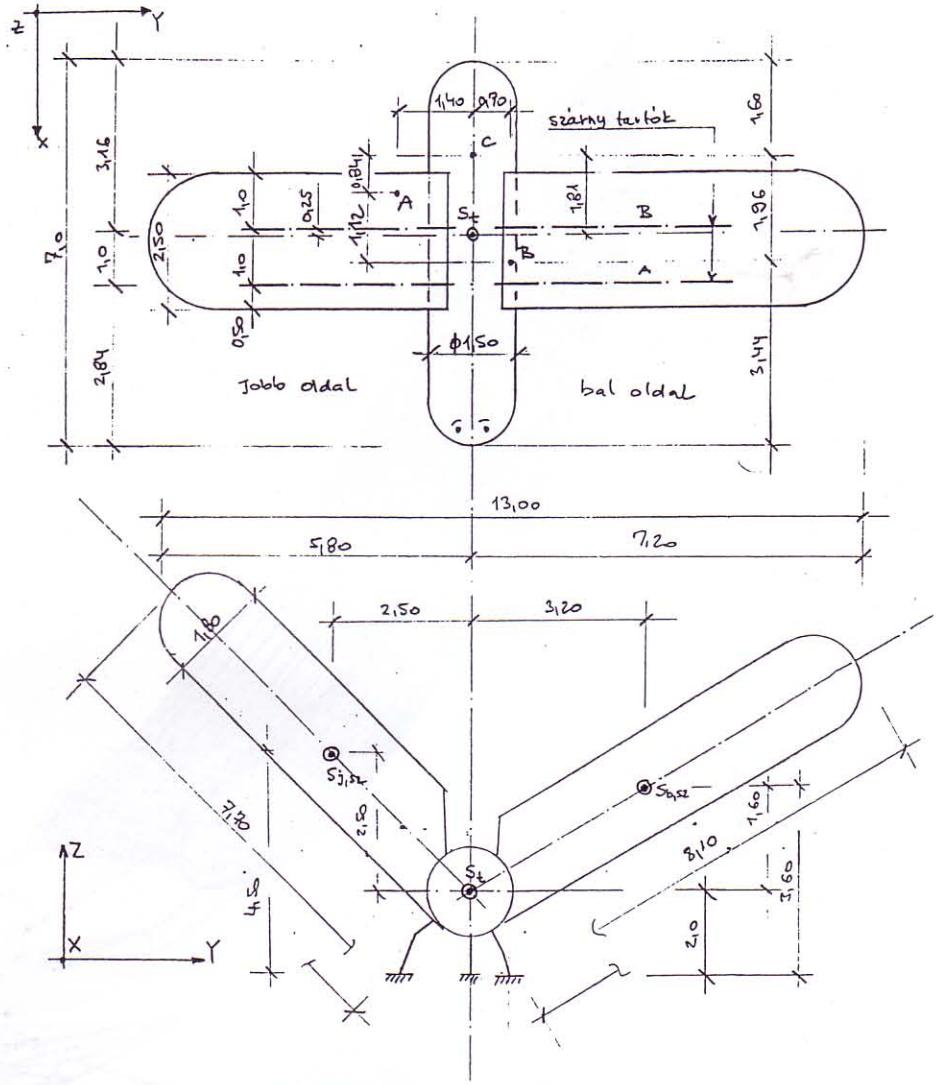

A madárszobor helyettesítő geometriája

A szobor új váza

# Elölnézet
M=1:50

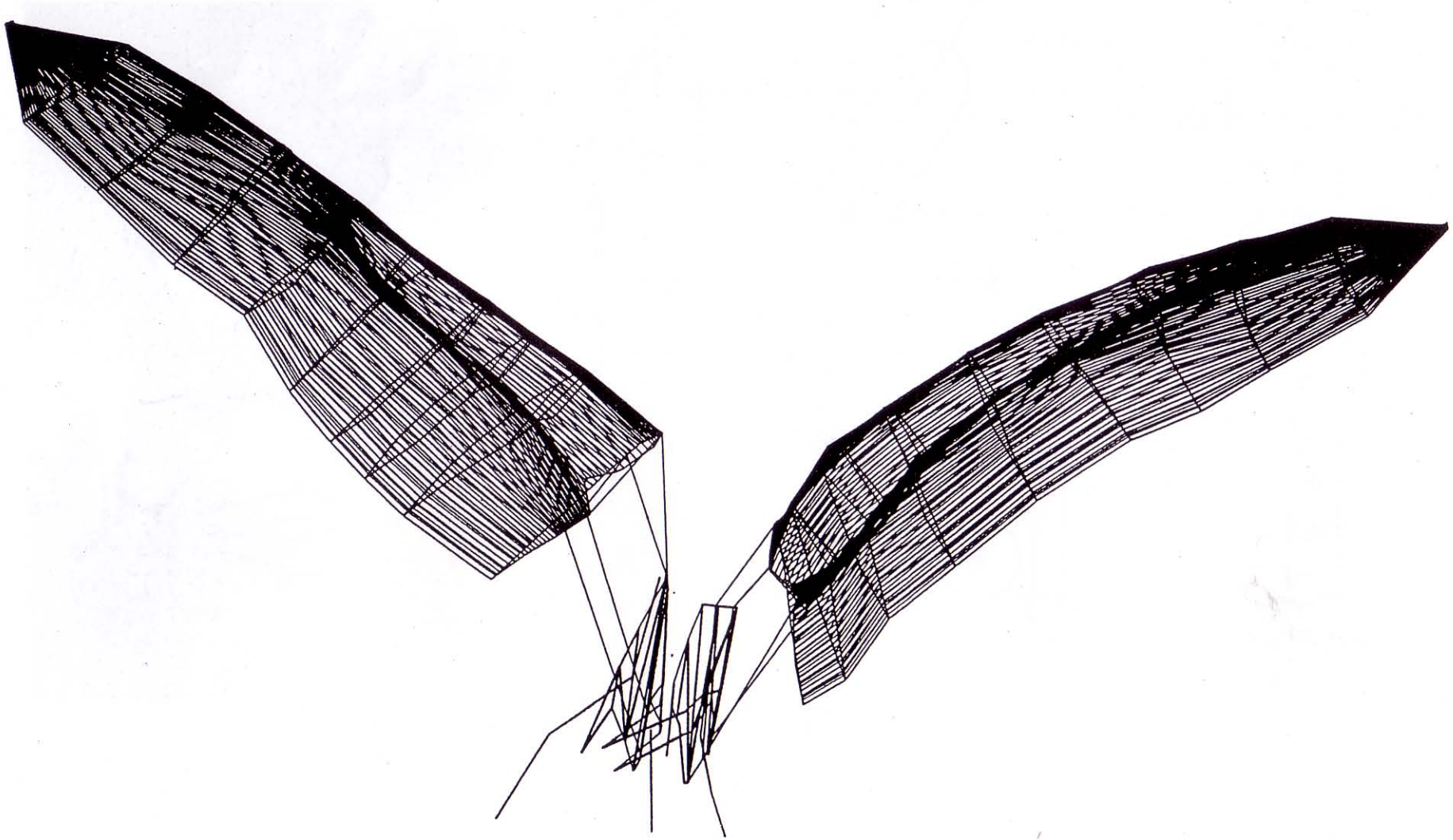

# Felülnézet
M=1:50

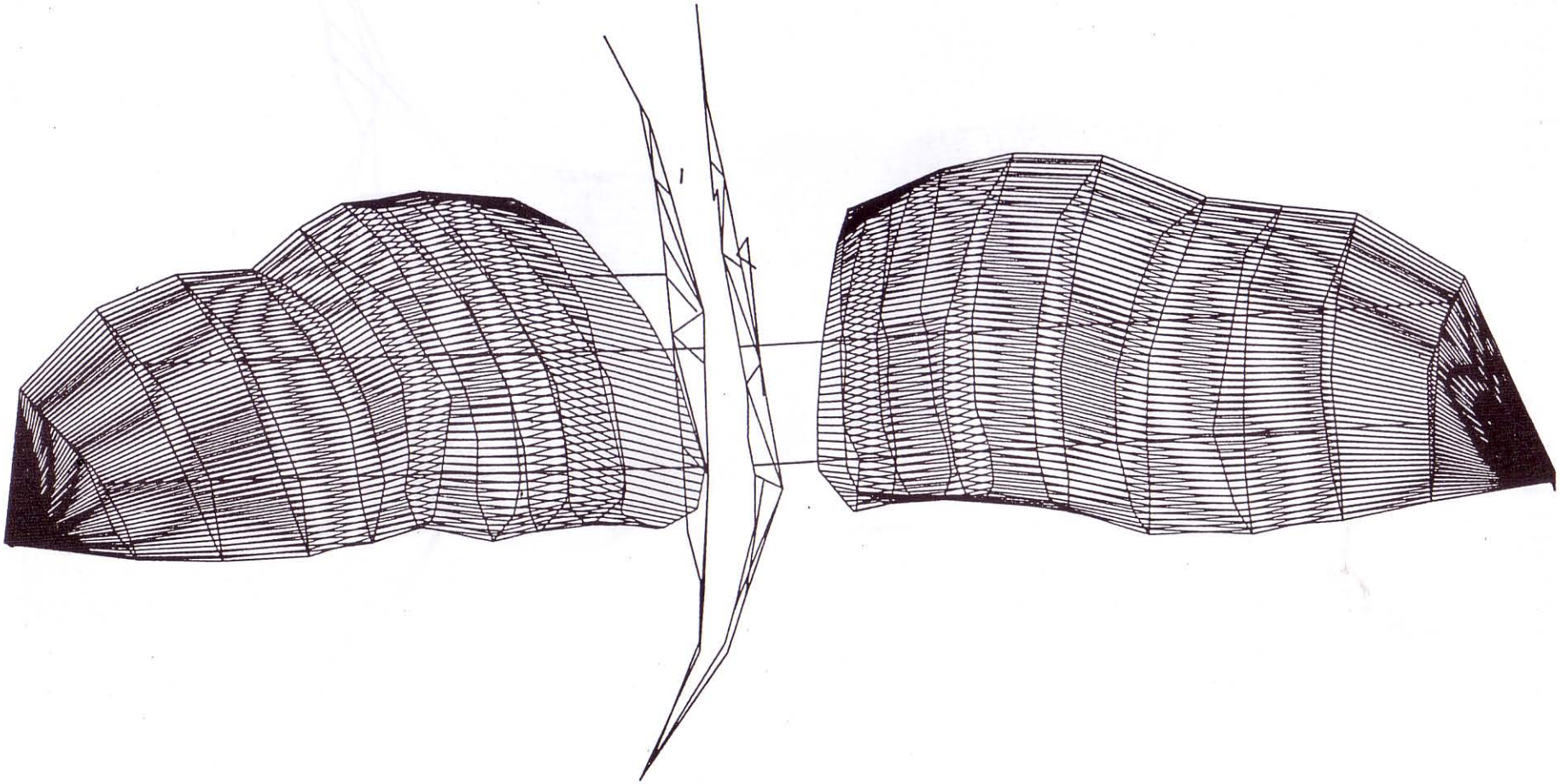

Jobboldali oldalnézet
M=1:50

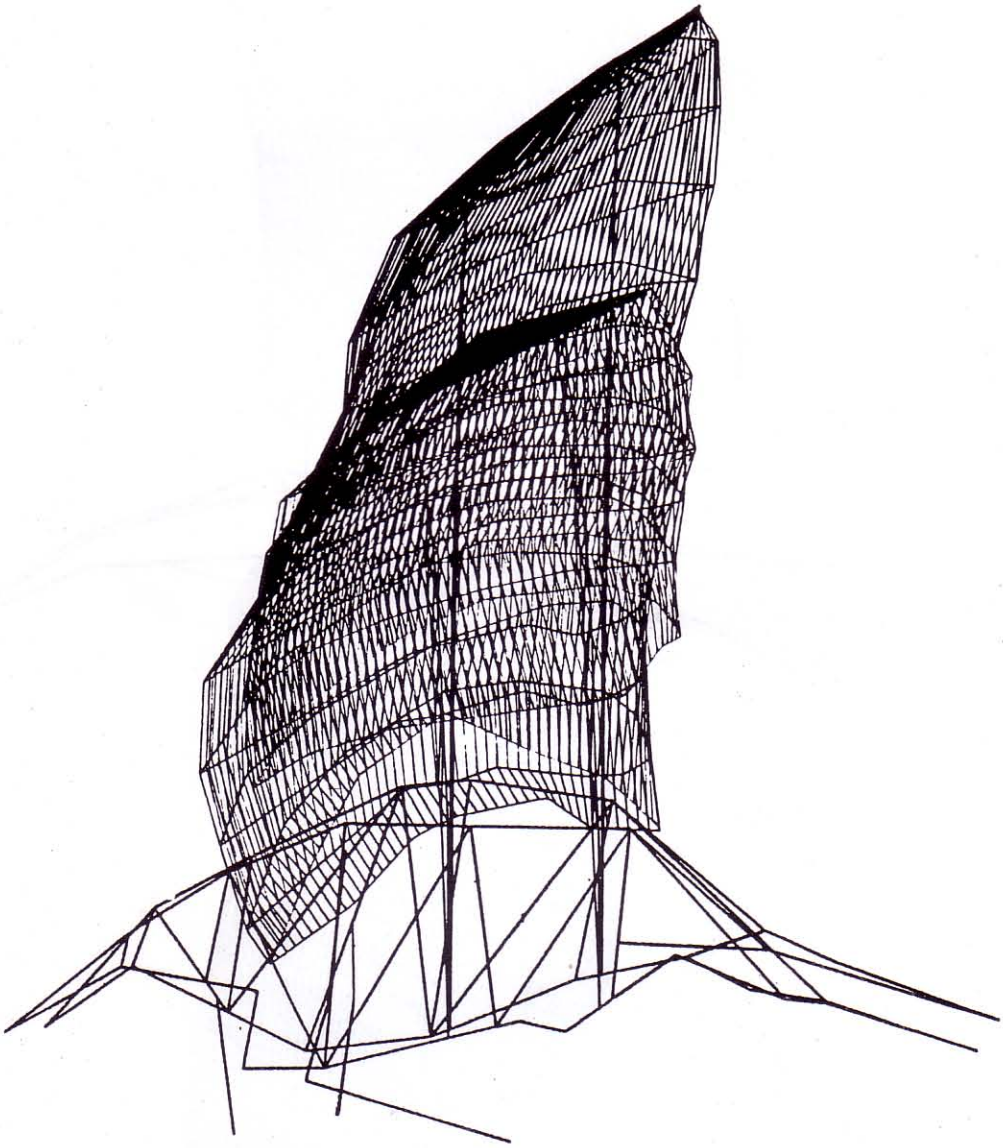

Baloldali oldalnézet
M=1:50

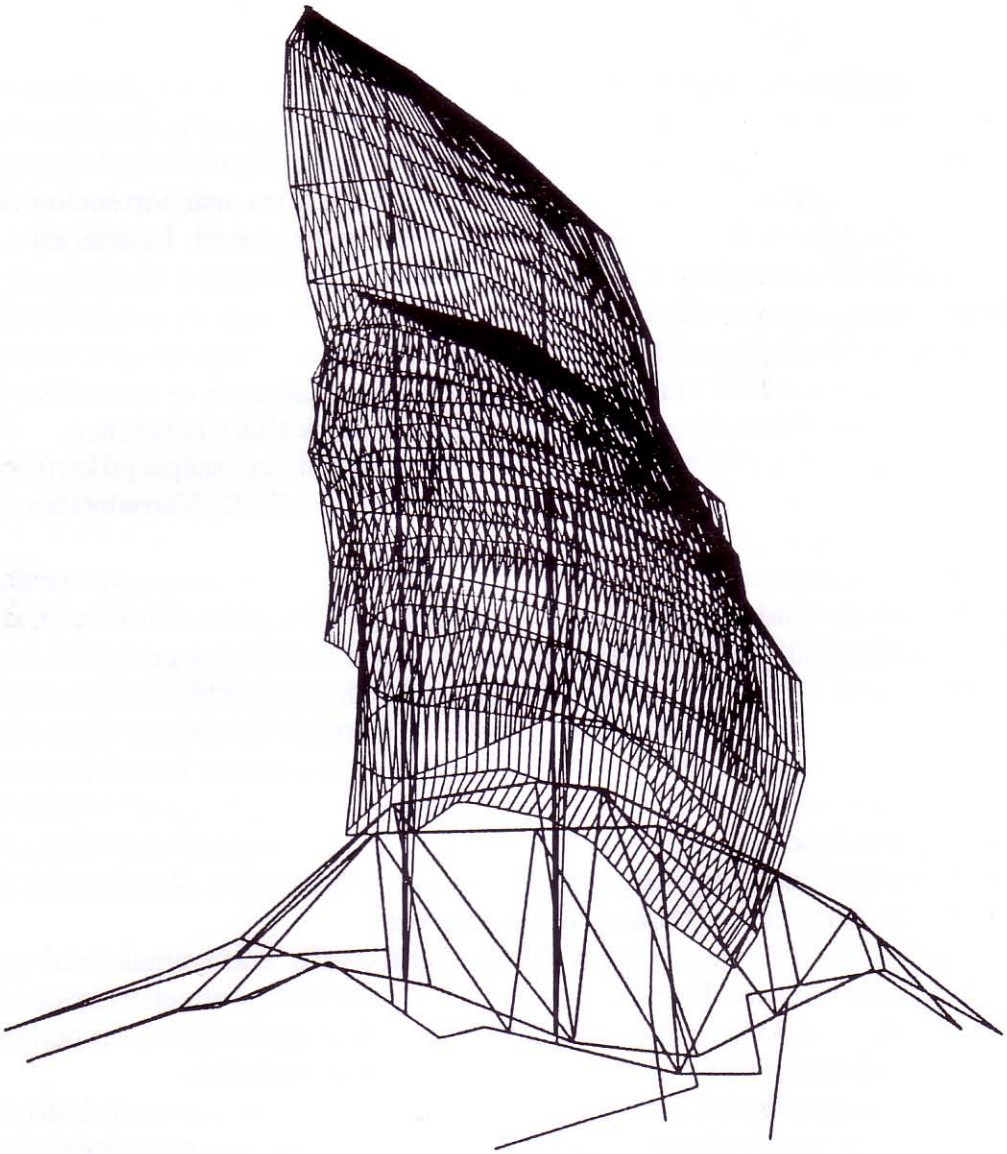

Nagy István - Kaszás István
az IDEA-FERR Kft. ügyvezető igazgatói

A vállalkozó beszámolója a Turul-szobor helyreállítási munkáiról

Amennyire megtisztelő, annyira nehéz feladatnak tűnik egy vállalkozó számára gondolatait kifejteni egy ünnepi emlékkönyvbe. Nézzék el mondataink esetlegességeit és érezzék ki soraink ból azt a jószándékot, amellyel ezt a megtisztelő feladatot elfogadtuk és elvégezzük.

Cégünk az új társadalmi változások kezdetén jött létre, a ma már történelmi feledésbe merülő Művészeti Alap és két magánszemély összeszövetkezésével. Időközben a Magyar Művészek Alkotó Közösségének Egyesülete a többségi tulajdonosa a társaságnak és a két magánszemély pedig ügyvezető igazgatója az IDEA-FERR Kft-nek. Az elmúlt években főleg az iparművészet területén végeztünk hasonló jellegű, de a Turul felújításához semmiképpen sem hasonlítható restaurációs munkát. Évek során sokasodtak azok az egyedi kivitelezésű műtárgyak, amelyeket mi javítottunk ki, amelyek a mi kezeink által újultak meg.

Néhányat ezek közül megemlítenénk: a Magyar Rádió különleges szépségű kerítésmezői és kapuja, a Nyugati Pályaudvar rekonstrukciós munkái, vagy a Budai Várpalotában található kandeláberek és kapuk felújítása fűződik nevezünkhöz.

Ilyen előzmények után éreztünk bátorságot arra, hogy pályázzuk ezt a joggal történelminek nevezhető munkát és minden erőnkkel azon voltunk, hogy a felújítási munkálatok költségeit minimálisra csökkentsük és elsősorban a feladat erkölcsi és talán megengedik, hogy nagy szavakat használjunk, történelmi oldalát nézzük. Az első tárgyalásoktól nézve az avatóünnepségig minden lépést folyamatosan összehangoltan végeztünk Tatabánya város vezetőivel, Közgyűlésével, a Turul-emlékmű Bizottsággal, majd az alapítvány kuratóriumával és így visszatekintve együttműködésünket példásnak nevezhetjük. A közös ügyszeretet hajtott minket, az újjászületés nehéz időszakában, ebbe elsősorban az új vázszerkezet elkészítése és a madár „felöltöztetése", mind egy-egy új kihívást jelentett számunkra. Nem lennénk őszinték, ha azt mondanánk, hogy ez megszokott rutinmunka volt.

Érdekességként említjük meg, hogy a 7 m-es Turul-madár szárnyainak felső pontján is találtunk bevéséseket, bekarcolásokat, szinte a magyar történelem évtizedei elevenedtek fel e brutális firkálások révén. Még cirilbetűs beírást is találtunk. Nagyon bízunk benne, hogy a már újjávarázsolt Turul-madár nem esik hasonló támadások keresztüzébe.

1992-ben már szinte szombat, vasárnapot sem kímélve dolgoztak a szobor felöltöztetésénél munkatársaink és az együttműködő művészcsaládd al minden egyes előrelépésnek közösen örültünk. Természetesen a legboldogabb pillanat számunkra a felavatás volt, a megbízás pontos teljesítése.

Talán nem túlzás, az egész ország örömére egy történelmi jelkép született újjá, amelyben mi elsősorban egy nagyon értékes műtárgyat látunk. Újra a helyére került és minden arra járó vándor megtekinti és talán gondolatban megemeli a kalapját egy kis cég előtt, amelyet IDEA-FERR-nek neveznek.

Születésnapi beszélgetés id. Madarassy Walter szobrászművésszel

A művésszel dr. Csőke Sándor beszélget
(a beszélgetést 1991-ben rögzítette a Tatabányai Városi Televízió)

Művész Úr! Fogadd jókívánságainkat születésnapod alkalmából.

Köszönöm.

Tevékeny élet áll mögötted. Honnan indultál?

Apám Galgócról származik, anyám Ausztriából, Voitsbergből. Budapesten születtem 1909. november 8-án, a Dembinszky utca 40-ben, a Városliget környékén. Apám asztalossegéd volt, később a MÁK Rt. alkalmazottja lett, s így elmondhatom, hogy van kapcsolatom Tatabányával is.

És mikor kezdtél el mintázni?

A középiskola elvégzése után felmerült a kérdés, hogy mi legyek? Abban az időben a faragott bútoroknak volt divatja és mivel jól tudtam rajzolni, arra az elhatározásra jutottunk apámmal, hogy megpróbálok fafaragással foglalkozni. Így kerültem az Iparrajz Iskolába. Itt kezdtem tulajdonképpen rajzolással foglalkozni. Azután az Iparművészeti Iskola, majd a Képzőművészeti Akadémia következett.

Rómában is voltál?

Igen, Rómában az 1933-34-es iskolai évben egy esztendőt töltöttem.

Aba-Novákékkal együtt ?

Ők egy-két évvel előbb voltak, én már csak mint utód kerültem oda.

Mit adott neked Róma?

Tulajdonképpen mindent. Az élet szeretetét, a reneszánsz műveltséget és hát amit életem folyamán próbáltam: életre kelteni a holt anyagot - ezt mind Rómában kaptam.

A szobraidban mindig van magyaros jelleg.

Valószínűleg ez a tudat alatti - hiszen itt nőttem fel, itt a magyar levegőt szívtam és a magyarok közt nevelkedtem. Nem lehet, hogy ezek a hatások ne érvényesüljenek.

Már a háború előtt sikeres művész voltál. Mivel értél el sikereket a párizsi kiállításon?

A párizsi kiállításon érmeim voltak. Az érmek szeretete tulajdonképpen akkor kezdődött, amikor az iskolában is foglalkoztam művészettel és műterem hiányában ezt a lakásban is lehetett „úzni". A konyhában volt az első műtermem, ahol érmeket készítettem, öntöttem.

És később, amikor a körülményeid javultak, akkor már nekikezdtél nagyobb alkotásoknak is?

Igen. Csináltam a Gombócz síremléket - ez volt az első nagyobb munkám.

Úgy igazából mivel hívtad fel magadra a figyelmet? Mivel nyerted el a deáki templommal kapcsolatos megrendeléseket?

Én egyházművészettel kezdetben is sokat foglalkoztam. Az érmeimmel kapcsolatban kaptam az ösztöndíjat Olaszországba, és ott nem tudja kivonni magát az ember az egyházművészeti hatások alól.

Az 1938-ban megtartott Eucharisztikus Világkongresszus alkalmával tőlem rendeltek emléktáblát a Szent István bazilika falára. Ez sokáig be volt falazva. Mostanában az emléktáblát újra kibontották, és látható rajta Pacelli bíboros (a későbbi XII. Pius pápa), Serédi bíboros és még sokan.

Amikor a deáki templomot - Serédi Jusztinián hercegprímás szülőfalujában - restaurálták, különböző művészeket - így szobrászokat is - kerestek, akiket be lehetett kapcsolni a templom

újjáépítésébe. Oda készült a Krisztus-szobrom, ami 2,5 m magas volt. Megcsináltam a vázlatot, el is fogadták, a kő is meg volt rendelve, de a háború meghiúsította az elkészítését...

Láttam a műteremben és itt is gipsz és bronz evangélista szobrokat. Mind a négy evangélistát megmintáztad?

Igen, mind a négyet. Ezek kisebb, 80 cm, ill. 60-75 cm magasak. Ezek a szószéken kerültek elhelyezésre.

A háború után mellőzött lettél.

Éppen azért, mert korábban sokat foglalkoztam egyházművészettel, és ez nem jó ajánlólevél volt akkoriban.

Voltak megrendeléseid?

Veszprémbe kellett volna csinálni egy stáció-sort, amiből háromnak a vázlata elkészült. De a háború itt is közbeszólt. Háború után már nem foglalkoztak vele, nem is volt az egyházi embereknek pénzük ilyen célra, meg nem is engedélyezték volna.

A háború akadályozta Vác város számára tervezett és megrendelt Mátyás-kút megvalósulását. Kávája hatszegletű lett volna, egy-egy oldalán bronz domborművel. A kút közepén Mátyás hollóiból kompozició, melyből víz szökött volna. A kút három sor lépcsőn állt volna. A kőfaragómnál a lépcsősorok elkészültek már. A budapesti Szabadság téren emelt szovjet hősi emlékmű készítésénél beépítették az architekturába. A Mátyás-kút tervrajza és a domborművek elkészült gipszmintái műtermemben felhasználásra várnak.

Ugyancsak a háború miatt nem valósult meg Budapest XII. kerületi Előljáróság épületére tervezett Mátyás-király emléktábla (Mátyás-király vadászterülete volt a kerület. Ezt jelezte volna az emléktábla). Gipszmintája műtermemben van.

Kevés munkád maradt meg a háború előtti időből.

Igen, mert a háborús cselekmények folytán a műtermemet és az összes ott található kisebb szobromat, vázlatomat összetörték, a polcokról minden szobromat lesöpörtek, – nem tudom, mit kerestek.

Sokat foglalkoztál restaurálással is. Azt mondják rólad, olyan aprólékosan csinálod, mint egy sebész vagy egy műszerész.

A restaurálás gondos munkát igényel. Azt is meg kellett tanulni a tanulmányaim folyamán, hogy hogyan és miként kell egy régi dolgot rendbentartani.

Turult restauráltál?

A szarvasi hősi emlékművet kellett volna rekonstruálni, de nem volt fedezet rá. Csak a minta készült el.

A Budavári Turulnál tulajdonképpen csak a sérüléseket kellett kijavítanom úgy, ahogy az eredetileg is volt. Ezen nem volt sok restaurálni való, aránylag jó állapotban maradt fenn, csak belövések, robbantások, légnyomás sérülései voltak rajta. Ezután volt az Erzsébet királyné-szobor Zalától, most az Erzsébet-híd budai oldalán állították fel, annakidején pedig a pesti oldalon volt. Az Erzsébet királyné-szobor nagyon sérült volt, az eltávolításakor ledöntötték, vagy a szállítómunkások leejtették úgy, hogy tulajdonképpen helyre is kellett húzni a meggörbült, eldeformálódott részeket, sokat kellett hegeszteni, pótolni, de sikerült helyreállítani.

A Turulra vonatkozóan már komoly tanulmányokat folytattál, hiszen a Budavári Turul 1:5 arányú kicsinyítésnek is elfogadható. Tehát nem tapasztalatok nélkül vágsz ebbe a munkába. A Bánhidai Turul restaurálására milyen elképzeléseket dolgoztatok ki?

A még fellelhető, eredeti fotókat, amiket kaptam és be tudtam szerezni, azok alapján kezdjük a restaurálást. Egyelőre csak a belső vázának a szerkesztése és tervezése folyik.

Te egy vázra, amit számítógéppel megterveztek, már biztosan fel tudod képzelni a palástot is. Látványban azonosat ad-e az eredetivel? Meg lehet-e teremteni mégegyszer ugyanazt a látványt?

Igen. Meg lehet csinálni ugyanazt, hiszen aránylag - bár nagyon sérült állapotban - de a törzsének a részei is megmaradtak, s azokat helyre kell állítani, kovácsolni, kalapálni és vissza lehet szerelni.

Gondolom, itt a te tapasztalataid lesznek az irányadók, amelyek az egésznek a stílusát, a helyreállítás irányát megszabják. Hiszen te óriási tapasztalatokkal rendelkezel ezen a téren !

Életem folyamán elég sok mindennel kellett foglalkoznom - ezzel is foglalkoztam.

Ki fogja a munkát végezni ?

Fizikailag az IDEA-FERR Kft. - korábban Iparművészeti Vállalat - fogja csinálni a belső szerkezetet. Az ő telepükön van a két szárny és a törzs megmaradt szerkezete. Ezek alapján, a maradékok alapján számítottuk ki a belső szerkezetet, amelyre majd át lesznek ültetve a restaurált részek. A művészeti munkákban a fiaim is részt fognak venni.

Azt mondják, nagyon szigorú vagy hozzájuk. Hallgatnak rád? Hogyan vagy megelégedve velük?

Meg vagyok elégedve azzal, amit ők produkálnak.

Így képzelted el a pályájukat? Elég sikeresek. Magadnak is ilyen pályát képzeltél?

Igen, csak nekem már kifogyott az időm. Amit még szerettem volna, vagy szeretnék csinálni, már nem fog sikerülni. Amit én végigéltem, két háború, forradalmak - ezek az évek duplán számítanak.

Végülis melyik szobrodat szereted legjobban? Gondolom, amelyek itt fent vannak, ezek valahogy a szívedhez vagy a családtagok szívéhez közelebb állnak ?

Ez nagyon nehéz kérdés, ez olyan: a gyerekei között az ember nem szokott különbséget tenni.

Köszönöm a beszélgetést.

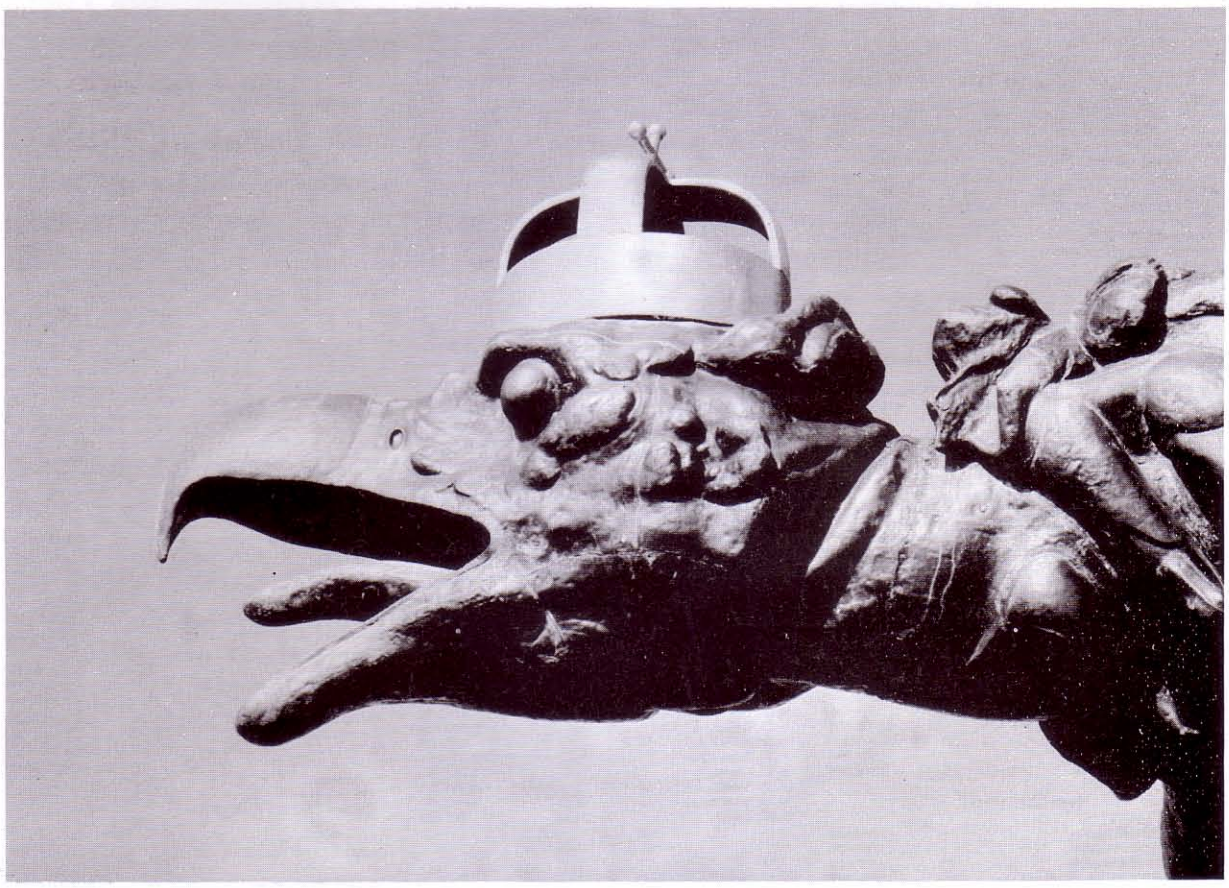

A Turul feje, a helyreállítás után

A polgármester köszöntője – avatás előtt

Tisztelt tatabányai polgárok!

Elérkezett a nap, amikor együtt ünnepelhetjük meg, hogy a hegyen újra elfoglalta helyét városunk jelképe, a Turul-madár. Nekünk, itt élő embereknek talán mást, többet jelent az emlékmű. Emlékeztet a múltra, de nem csak a történelmi időkre, saját életünk eseményeire is, hiszen kiterjesztett szárnyai alatt telnek mindennapjaink.

A hajdan négy településből eggyé lett város nem véletlenül választotta címerében a Turult. Semmi közünk a politikai érdekekből szerveződött csoportocskák elképzeléseihez, céljaihoz. A zöld mező közepebe helyezett ezüst madár az otthont jelenti a Vértes és Gerecse lankái között. A szelíd elbocsátást, ha elutazunk, az örömteli üdvözlés jelét, ha megérkezünk.

Ezért, várunk minden tisztességes polgárt a felújított Turul-emlékmű avatására, a hozzá kapcsolódó műsorokra. Felszabadult lélekkel adjuk meg a méltóságát városunk ünnepségének.

Bencsik János
Tatabánya Megyei Jogú Város polgármestere

A felállítás utolsó mozzanatai...

A kész Turul-emlékmű

A Turul Alapítvány kuratóriumának jelentése

1. Az Alapítvány

A város közgyűlése az Alapítványt 1991 márciusában hozta létre. A bírósági és adóhatósági nyilvántartásba vétel, illetőleg a módosításoknak a nyilvántartásokon történő átvezetése, valamint a könyvek megnyitása időben és szabályszerűen történt meg. Az adóhatóság az alapítvány tevékenységét közérdekűnek ismerte el, s erről határozatot adott ki.

2. Vagyonkezelés

Az Alapítvány részére a Postabank és Takarékpénztár Rt. Soproni Területi Igazgatóságánál nyitottunk számlát. Az Alapítvány 1991-ben 12 663 314 forint felett rendelkezett. 1992. november 15-ig számlájára további 10 426 906 forint összeg folyt be, illetőleg november 30-ig az alapítványi vagyon még 2 560 250 forinttal fog gyarapodni, így tehát összesen 25 647 970 forint alapítványi vagyon gyűlik össze.

A közadakozás meghirdetése nem volt eredményes. Az alapítványi bevételek zöme célszerűen megtervezett pénzügyi műveletekből származik. A helyi lakosok 7 000 forintot, a tatabányai vállalatok 420 000 forintot szántak az emlékműre. Kiríró, hogy az Alapítványt a Turul nevű vállalkozók egyike sem támogatta.

Az Alapítványból csak a szerződéses kötelezettségek fedezésére történt pénzfelhasználás. A szerződés szerinti ütemezésben, illetőleg részben rendkívüli előtörlesztésként kifizettünk a vállalkozónak 18 000 000 forintot. A november 30-án esedékes tartozásunk még 2 000 000 forint, s ennek fedezetével rendelkezünk. A vállalkozói díj tehát nem lépte túl az eredeti előirányzatot.

Pénzügyi helyzetünk kedvezőbben alakult, mint ahogy számítottunk, ezért az Alapítvány célját kiterjesztettük az Emlékmű környezetének rendezésére is. A környezet kultúrállapotba helyezéséhez szükséges pénzfedezet szintén rendelkezésünkre áll.

3. A Kuratórium tevékenysége

A közgyűlés által megválasztott Kuratórium zökkenőmentesen folytatta a megszűnt Turul Emlékmű Bizottság által megkezdett munkát.

A Kuratórium a hivatalba lépésekor meghízhatatlan forrásokból származó és kezdetlegesen feldolgozott kutatási dokumentációt örökölt, tevékenységének tehát ki kellett terjednie a tudományos igényű kutatómunka megszervezésére. Történészekből, művészettörténészekből, levéltárosokból és gyakorló művészekből álló szakértő gárda gyűjtötte össze a helyreállításhoz szükséges dokumentumokat. A kutatás eredményeként összegyűlt dokumentumokat a későbbiekben egy tanulmánykötetben adjuk közre. A lektori jelentés szerint „a könyv díszére válik a szerzőknek, szerkesztőknek és a kiadónak is."

A Kuratórium ülésein a tagok legtöbbször teljes, de minden esetben a határozatképességhez szükséges létszámban voltak jelen. A Kuratórium ülésein kemény hangú vitákban tisztázódtak azok a kérdések, melyek döntést igényeltek.

A Kuratórium a közgyűléstől kapott felhatalmazás alapján kísérte figyelemmel a tervek elkészítését, a kivitelezés hitelességét és minőségét. Ebben a körben is támaszkodott szakértőkre, esetenként nemzetközi hírű tudósok és művészek segítségét is igénybe vette.

4. Tervezés, a tervek jóváhagyása

A posztamentum tevét az eredeti tervek ismeretében, a váz tervét pedig a fennmaradt vázelemek, a bontási dokumentáció és a Kuratórium által összegyűjtött egyéb dokumentumok alapján készítették el. A restaurálási tervet nagy restaurátori tapasztalattal rendelkező művészek készítették, akik a Budavári Turul restaurálásában már nagy tapasztalatokat szereztek.

A helyreállítási tervet a műemlékvédelmi hatóság engedélyezte.

5. A helyreállítás

A szoborhelyreállítás leglátványosabb része a szoborváz és a szobor szerelése volt. A szobor fő elemei – körültekintő előkészítés után – órák alatt kerültek a helyükre. A vállalkozó a munkáknak ezt a részét bravurosan oldotta meg.

A művészek és a munkások keze alól szinte kifogástalan munka került ki. Természetesen a munka hibáit a művészek és a munkások is hamarabb meglátták, mint mások. A dolog természetéhez tartozik, hogy főleg a monumentális alkotások esetén az alkotást előbb fel kell állítani, hogy a gyengébben sikerült megoldások korrigálhatók legyenek.

Mindent összevetve: a helyreállítás a korszerű restaurálási elvek alkalmazásával történt. A restaurátorok a hitelesen eredeti részeket megtartották. A szükséges pótlások és kiegészítések alkalmazásánál józan mértéktartással elkerülték a hypotéziseken alapuló megoldásra csábító alkalmakat.

A felhasznált anyag és az elvégzett munka kifogástalan minőségű.

Szerencsésnek bizonyult, hogy a Kuratórium és a vállalkozó módosította a vállalkozási szerződést, s a befejezési határidőt az eredetinél korábbi időpontra módosította, így az időjárás a munkák befejezését nem hiúsította meg. A munkák 95-98 százalékával végeztünk, bizonyos korrekciók elvégzésére azonban tavasszal még vissza kell térni.

A kiviteli munkák ellenőrzésében a Képző- és Iparművészeti Lektorátus igazgatója – úgy is, mint a Kuratórium tiszteletbeli tagja – rendszeresen részt vett, míg a műemlékvédelmi hatóság a munkák iránt érdektelenséget tanúsított. A műemlékvédelmi hatóság szakreferense egyetlen kuratóriumi ülésen sem vett részt, és csak egyszer – a posztamentum építésének befejezésekor – tartott hatósági szemlét.

6. A környezet rendezése

Az Alapítvány pénzügyi helyzetének kedvező alakulása lehetővé tette, hogy az Alapítvány megrendelje a Turul környékének rendezését és a díszkivilágítást. A munkákra zárt körű pályázat alapján a Tatabányai ÉRT., a KOMVILLGÉP Kisszövetkezet és a Vértesi Erdőgazdaság kapott megbízást. A közvetlen környezet rendezésén túl az Erdőgazdaság állami pénzeszközökből elkezdte a Turult övező 16,5 hektár parkerdő rendbe tételét is.

Az Alapítványnak a tartozások rendezése után megmaradó pénzeszközeit célszerű a Turul környékén lévő természeti értékek megmentésére fordítani, így a tervek kidolgozását ebben az irányban még folytatni kell.

7. Az Alapítványt érintő vizsgálatok

A Kuratórium a közgyűlés határozata alapján a korábbi városzezetés által elherdált 10 000 000 forint ügyében az ügyészségtől kért vizsgálatot. Az ügyészség nem állapított meg bűncselekményt, felelősségre vonásra, vagy a város által elszenvedett kár megtérítetésére tehát nem nyílt lehetőség. A polgármesteri hivatal revizori csoportjának vizsgálata szintén megállt a tények rögzítésénél. Sajnálatos, hogy a feltárt viszszásságok miatt fegyelmi felelősségrevonás sem történt.

Az Alapítvány tevékenységét az ügyészség beszámoltatás formájában vizsgálta, nincs azonban értesülésünk arról, hogy a vizsgalat milyen eredményre vezetett.

8. Tapasztalatok

A Kuratórium működésének tapasztalatai arra utalnak, hogy a hasonló kérdések kezelésére az alapítványi megoldás elsőrangúan alkalmas. Az elkülönített pénzkezelés mindenkor lehetővé teszi a közpénzek felhasználásának ellenőrzését, másrészt pedig egy speciális feladat megoldására speciálisan felkészült, vagy az adott kérdés megoldására specializálódó munkatársak kiválasztását teszi lehetővé. Az alapítványi tevékenység kudarcai és eredményei személyhez köthetők, így a felelős gondolkodás könnyebben kialakul.

Mindezek mellett az alapítvány hatékony és takarékos megoldás abban is, hogy az alapítvány sikeres működésének szinte kizárólagos biztosítéka a kuratórium tagjainak áldozatvállalása, s ezen a téren hosszú időn keresztül nem várható változás.

Az alapítványok költségvetési eszközök igénybe vétele nélkül ellátják egész irodák tevékenységét, s így lényegesen hozzájárulhatnak a költségvetési terhek csökkentéséhez.

Bencsik János
polgármester
az Alapítvány elnöke
Dr. Csőke Sándor
az Alapítvány ügyvezető elnöke

A Turul-emlékmű avatásának programja

November 28. szombat: 15 óra: ünnepi közgyűlés a Városházán. A Tatabánya Díszpolgára cím, az Ezüst Turul Díjak, a Turul Jutalomérmek átadása.

A Közművelődés Háza és Tatabánya Megyei Jogú Város Önkormányzatának ajándékműsora gyerekeknek, felnőtteknek, a város minden polgárának. 13 óra 30: Az Ifjúsági Fúvószenekar térzenéje a téren.

14-17 óra között: Játszóházi foglalkozás megyei népművészek vezetésével. (agyagozás, csuhéfonás, gyöngyfűzés, bábkészítés, szövés).

17 óra: Népzenei koncert és táncház a Muzsikás együttessel.

18 óra: Tűzijáték a Turulnál.

19 óra: Ajándékkoncert Demjén Ferenc énekessel és társaival.

November 29. vasárnap 11 óra: A Turul-emlékmű avatási ünnepsége a Kő-hegyen.

Beszédet mond: *Göncz Árpád*, a Magyar Köztársaság elnöke. A műsorban fellépnek: Szabó Gyula színművész, a Rozmaring szlovák táncegyüttes, a Bányász Táncegyüttes, a Bányász és az Ifjúsági Fúvószenekar.

Az ünnepségre járművel csak a Vértes Volán autóbuszaival lehet eljutni. Indulás a Konzum üzletközpont melletti parkolóból 8.45-től 10.25-ig. A retúrjegy ára 40 forint, amely egyben képeslap is. A posta a helyszínen bélyegzést is tart.

A „TURUL" Alapítvány végelszámolása

1991. BEVÉTELEK:

05.02. Tatabánya Város	1.000.000
05.28. Tatabánya Város alapítványi tőke	9.000.000
06.28. Kötvény lejárat	2.000.000
07.01.Magánszemélyek befizetése 12. 31-éig	7.000
07.01.Közületek befizetése 12. 31-ig	535.000
05.28. Kamat 12.31-ig 1991. évre	718.314
10.18. A megyei közgyűlés:	1.000.000
11.22 ADIRA Bp. (ÁFA)	400.000
12.05. Kötvény lejárat	1.000.000
12.31. Kötvény lejárat	2.900.000

1991. KIADÁSOK:

05.28. Betételhelyezés	5.000.000
05.28. Betételhelyezés	3.000.000
05.28. Betételhelyezés	2.000.000
07.05. IDEA FERR vállalkozói díj	2.000.000
12.09. IDEA FERR vállalkozói díj	2.000.000
12.31. Betételhelyezés	3.000.000

1992. BEVÉTELEK

01.01. Magánszemélyek befizetése 09. 30-ig	27.000
01.23. Művelődési Minisztérium	1.000.000
01.23. ADIRA Bp. (ÁFA)	400.000
02.17. St.Ghislain (deviza)	236.290
03.31. Kamat	15.978
04.16. Cartographia H. (deviza és kamata)	117.146
05.23. Tatabánya Város	5.000.000
06.24. ADIRA Bp. (ÁFA)	200.000
06.30. Betét lejárat	5.000.000
06.30. Kamat	2.147.747
08.26. ADIRA Bp. (ÁFA)	1.000.000
09.30. Betét megszüntetése	8.000.000
09.30. Kamat	282.745

1992. KIADÁSOK

01.15. IDEA FERR váll.díj	600.000
01.28. Betételhelyezés	1.000.000
01.31. IDEA FERR vállalkozói díj	400.000
06.25. IDEA FERR váll.díj	5.000.000
06.30. Betételhelyezés	5.000.000
07.24. Betételhelyezés	2.000.000
09.30. IDEA FERR váll.díj	8.000.000
Bevétel 1991.05.02-1992.11.16-ig	**23.087.220**
Kiadás 1991.05.02-1992.11.16-ig	18.000.000
Várható bevételek és később esedékes tartozások:	
ADIRA Bp (ÁFA)	1.600.000
Betét megszüntetés novemberben	3.000.000
Kamat	960.250
IDEA FERR váll.díj	2.000.000
Megyei múzeum	500.000
Építőipari Rt	1.571.125
KOMVILLGÉP	1.972.500
Erdőgazdaság	301.894
Turul emlékalbum	425.523
Működési költségek elszámolása	46.438
Várható pénzbevétel	25.647.470
KOMVILLGÉP Kisszövetkezet	500.000
Várható összes kiadás	24.817.480

Dr. Csőke Sándor,
az Alapítvány ügyvezető elnöke

dr. Csőke Sándor:

A Tatabányai Turul helyreállításának története

Minden nép, sőt minden kisebb közösség is ragaszkodik hagyományaihoz és büszke őseire. Városunk térsége ritkán jutott a történelemben központi szerephez, de egyszer, s mindjárt a kezdeteknél a magyar nép sorsát meghatározó események középpontjába került. A hagyomány szerint itt zajlott le a honfoglalás egyik döntő csatája, a bánhidai csata néven ismert ütközet Árpád és a morvák fejedelme között.

Városunkban a Turul emlékeztet az ősi hagyományokra, s a mi ragaszkodásunk a Turulhoz éppen olyan erős, mint amilyen erős lehet mások hagyománytisztelete. Ezért, ha a Turul helyreállítási munkáiról írok, nem lenne helyénvaló, ha ezt mint egy vesszőfutás történetét írnám le, hanem a dolog természetéből következően arról kell írnom, ami ennek a ragaszkodásnak a jeleit megmutatja.

Amikor mint felelős városi képviselő a Turul-üggyel találkoztam, a Turul már romokban hevert. A demokratikusan választott önkormányzat 1991. december 20-án kapott először tájékoztatást a Turulról. Az előterjesztés bővelkedett a „leg"-ekben. „A legnagyobb magyar emlékműszobrász legjobb alkotása. A legnagyobb madárszobor. A felszálló magyar államiság legjobban sikerült kifejezése." És nem sorolom tovább. A sok méltatás mögött azonban feltűnt valami gyanús dolog is, mert az előterjesztő az érvei közé felvette, hogy „kotlóstyúk" nem méltó a városhoz, s ő tud is olyan vállalkozót, aki 40 millió forintért (plusz-minusz 20 %) meg tudja csinálni a hiteleset.

Emlékezetem szerint 1991. januárjában kértek fel, hogy tekintsem át a lebontott Turul-emlékmű helyreállításának lehetőségeit, s tegyek javaslatot a helyreállítás ügyével foglalkozó bizottság felállítására. Az események ezt követően peregni kezdtek.

A város közgyűlése a Turul Bizottság tagjává Izing Mihály és Zombai Tamás képviselőket, Galauner Béla fémszakértőt, Németh Miklós megyei főépítészt választotta meg. Rám bízták a bizottság elnöki tisztségét.

A bizottságnak egyszerű volt áttekinteni a múlt eseményeit, mert rendelkezésre álltak vizsgálati jelentések, amelyek korrekt módon tárták fel a tényeket. A jegyzőkönyvekben pontos számadások voltak a közpénzek herdálásáról, illetőleg ami kimaradt belőlük, az a tanácsülési jegyzőkönyvekből kiolvasható volt. Akkor a kár mértékét 7 millió forintra tettük, de most már világos, hogy a kár teljes összege 10 millió forint, mert a hegytetőn minden elpusztult. Valami alapítvány-félét is csináltak 3 millió forintból, ennek sorsát viszont teljes homály fedi. Tudtunk arról is, hogy a szobrot 1990-ben az országgyűlési képviselőválasztás napján bontották le. Lángvágóval szétdarabolták, s a végén daruval tépték le az alapzatról. A bontást még a tanács rendelte meg. A tanácsülési jegyzőkönyv elnöki vitazáróként és összefoglalóként rögzíti, hogy a bontás időpontjáról nem kívánták a nyilvánosságot tájékoztatni. Nem is tájékoztatták.

Nem tagadom, a bontás barbár módját bűnnek tartottam és tartom. Ha már ekkor lett volna beleszólásom, a restaurálási munkákat helyben végeztettem volna el. Határozott véleményem ugyanis, hogy a szoborpalástot lebontva, gondoskodhattunk volna a vázszerkezet megfelelő megerősítéséről és javításáról, valamint az alapzat erősítéséről. Erre ma már lettek volna megfelelő módszerek. S ezt követhette volna a restaurálás. Erről viszont már felesleges az elmélkedés.

Az első bizottsági szemle nem volt barátságos. Sok akadályt kellett leküzdeni. A szemlén elképedve láttuk, hogy a szobordarabok őrizetlenül hevernek egy felsőgallai udvaron, egy

részük már hiányzott, a farokrészt teherautó taposta, stb. Minden jel arra utalt, hogy az eredeti emlékművet nem kívánják helyreállítani.

Kezdett körvonalazódni a feladat rendkívüli nehézsége. A bizottsági tagok és a meghívottak között alig akadt, aki másokéval azonos, vagy legalább másokéhoz közelálló nézeteket vallott vagy elfogadott volna. Mindenesetre három markáns nézett kapott hangot:

Voltak, akik szerint a Turul eredetileg bronzból készült, s a helyreállításnak egészben, vagy legalább részben bronzból kell készülnie.

A másik nézetet a műemlékvédelmi hatóság, a lektorátus és a városi főépítész képviselte, akik szerint a teljes rekonstrukció lett volna kívánatos. Efölött parázs vita támadt. A vitában megismétlődtek az 1990. december 20-ai közgyűlésen elhangzott érvek. Nevezetesen: a Turul a bontás előtti állapotában kotlóstyúk képét mutatta; anyaga csak 20 %-ban eredeti. (Igaz, néhány hónappal korábban ezt az arányt még 80 %-ban határozták meg.) Azt próbálták elfogadtatni, hogy a lebontott emlékmű semmilyen védelemre sem érdemes. Valami német példákat emlegettek, hogy ott a műemlékeket újjáépítik. Szó esett arról, hogy a rendszerváltással felszínre került politikai erők presztizsérdeke kíván érvényesülni. Ezzel szemben az igazság az, hogy a zsüri eddigre már elfogadta Nausch ötvös rekonstrukciós makettjét, s eképpen a budapesti illetőségű megjelenteknek fűződött presztizsérdeke a rekonstrukcióhoz.

Az összejövetelen egyedül Izing Mihály bánhidai képviselő őrizte meg a józanságát. Ő a bánhidaiak nézetét tolmácsolta. Szinte egyedüliként ragaszkodott a szobor restaurálásához, hivatkozva arra, hogy a szobor anyagának 80 %-a eredeti, s Bánhida az eredetihez ragaszkodik.

A történethez hozzátartozik, hogy a bizottsági ülésen megjelent a Szobor- és Szinesfémöntő Kft. és Nausch Géza ötvös. Távolmaradt az IDEA-FERR Kft. Hívás nélkül jött viszont egy budapesti vasműves kft. („a kerítésszaggatók"). Máig sem tudtam meg, kinek a hívására jöttek. Mindenesetre ebben a pesti vendégek gyorsan bizonyítékot találtak arra, hogy ez az egész szélhámosság. Jöttek továbbá helybéli bádogosok is. Természetesen ők is hívás nélkül. Ajánlatuk nagyvonalú volt, amennyiben ingyen vállalkoztak a munkára, ha ingyen megkapják a felsőgallai szemétdombot. A bádogosok egyszerű és jóhiszemű emberek voltak. Nem nehezteltünk rájuk, hogy a rovottmúltúak eszközévé váltak egy piszkos játékban.

A bizottsági ülés hangulatát az határozta meg, hogy akik a szoborrekosntrukció mellett álltak, már birtokon belül érezték magukat. Fellépésük agresszív volt. Az 1990. december 20-ai közgyűlés döntését - melyen már kifejeződtek aggodalmak a rekonstrukciós tervvel kapcsolatban - magukra nézve sértőnek találták. Feszültség érződött amiatt is, hogy a szaklektorok számára érthetetlen volt a zsürizés eddig kialakult gyakorlatával összeegyeztethetetlen fellépés, nevezetesen, hogy a megrendelő jogot igényelt magának a tervek véleményezésére. Elhanyagolható apróságnak igyekeztek feltüntetni, hogy a munka pénzbe kerül, s igyekeztek meggyőzni a jelenlévőket, hogy a rekonstrukcióhoz szükséges 40-50-60 millió forint 1996-ig összegyűjthető. Vádaskodásaikkal élesen támadták azokat, akik a kérdés körüljárásánál tartottak, hogy nem is akarják az emlékművet helyreállítani. Az egyik „Donáth igazi szellemiségét védelmező" hivatalnok így kiáltott fel: „Én mondjam meg maguknak a pesti, hogy mit jelent Tatabányának a Turul?"

Felbérelt művészettörténészekkel és hivatalnokokkal, hivatásos zsürizőkkel még később is találkoztam. Ez a bemutatkozás mégis úgy ért, mint a „lórúgás". Az első benyomás viszont segített abban, hogy partnereimet megítéljem. Amikor a megbízást megkaptam, Tatabányának egy igazi műemléke volt, a Lapatári-malom, a Turult szétdarabolták. Amikorra a megbízást teljesítettem, Tatabányának egyetlen műemléke maradt: a helyreállított Turul, a Lapatári-malmot ugyanennek a csoportnak a közreműködésével földig rombolták.

Mindenesetre a bizottsági ülés nem volt haszontalan, mert megfogalmazódtak megválaszolásra váró kérdések, s ez alkalommal megállapodás született a közgyűlési előterjesztés szövegéről is. A bizottsági tagok megállapodtak abban, hogy megkezdik a politikai pártok és társa-

dalmi szervezetek tájékoztatását. E sorok írója tájékoztatta a koalicíós pártok, az SZDSZ és az MSZMP vezetőit, a Tatabányai Alkotóközösséget, Izing Mihály a Bánhida-egyesületet, Zombai Tamás a FIDESZ vezetőségét, Galauner Béla pedig az MSZP vezetőségét. Ezeken a tárgyalásokon hihetetlen egység mutatkozott. Az előterjesztés a közgyűlés bizottságaiban is egyöntetű támogatást kapott. Sajátos különvéleményt csak az MSZP fogalmazott meg, amennyiben a felelősség kérdésének felvetését szükségtelennek minősítették. Fonák dolog, hogy a tájékozódásokon felvetett igények közül ezt az egyet sikerült tökéletesen teljesíteni. Volt még egy MSZP-s indítvány, melyet a közgyűlésen a munkaterv tárgyalása kapcsán távollétemben a képviselőjük vezetett elő: ne tárgyalják a Turul előterjesztéseket a fő napirendek között.

A közgyűlés 1991. február 28-i ülésén, megszületett a határozat, mely kimondta:

„Tatabánya Megyei Jogú Város Közgyűlése elhatározza a Turul-emlékmű helyreállítását." A közgyűlés ezen túl intézkedett arról, hogy a Turul-emlékmű Bizottság készíttessen alternatív műszaki tervjavaslatot a szobormű helyreállítására, és ezt véleményeztesse az illetékes szakhatósággal. Utasította a főépítészt, hogy gondoskodjon a szobor eredeti darabjainak biztonságos megőrzéséről. Elhatározta, hogy a szobor 1:10 kivitelben készült makettjét a városházán ki kell állítani. Megbízta továbbá a bizottságot, hogy a jogi és igazgatási bizottság, valamint a pénzügyi ellenőrző bizottság bevonásával vizsgálja meg: az emlékmű megsemmisülése miatt a város korábbi vezetését milyen erkölcsi és jogi felelősség terheli. Felkérte továbbá a városi ügyészséget, hogy a felelősség tisztázását segítse.

A megoldásra váró feladatok ezt követően sűrűsödtek. Március 27-én a közgyűlés alapítvány létrehozásáról döntött. Az alapítvány célját tömören fogalmaztuk meg. Azt hiszem, ma sem fogalmaznánk másként:

„A Turul-emlékmű nemzeti-történelmi örökségünk része, mely a millenniumi emlékünnepségek során felállított szoborművek közül fennmaradt kevés szobor egyike, egy jónevű művész kivételes művészi értéket képviselő alkotása, amely méretei miatt, és mint művészi műszaki alkotás is, figyelemre méltó.

A Turul-emlékmű ügyének áttekintése után, s a reá háruló felelősséget átérezve,

- a történelmi és kulturális emlékek ápolására irányuló kötelességei messzemenő figyelembevételével, s annak tudatában, hogy az emlékmű helyreállításával kapcsolatban a várost és vezetését a nemzettel és minden magyarral szemben kötelesség terheli;
- szem előtt tartva a város polgárainak a város szimbólumát jelentő Turul-emlékmű helyreállítására irányuló követelését és igényeit;
- figyelembe véve, hogy a város és polgárai az emlékmű felépítésére, illetőleg megóvására a jelenleginél még mostohább körülmények között is áldoztak,

Tatabánya Megyei Jogú Város Közgyűlése elhatározta, hogy a Turul-emlékmű helyreállítására alapítványt hoz létre.

Az alapítvány célja: az emlékmű helyreállításához szükséges pénzfedezet biztosítása; a szobor-rekonstrukció művészi hitelességének ellenőrzése; a kivitelezési munkák szervezése, szakszerűségének és megfelelő minőségének biztosítása."

Az alapítvány létrehozása a szokványos kicsinyes viták között történt. Az alapítólevél tartalmával kapcsolatban nem lehetett kifogásokat támasztani. (Őrzök egy cédulát, melyen az alapító okiratot véleményező bíró feljegyezte üzenetét: „Hibátlan"). Viszont egy érdekes vita támadt, ami miatt sokáig éreztem magam megalázottnak. Még nem született döntés a kuratórium személyi összetételéről, de már volt képviselőtársam, aki töröltetni kívánta az alapítólevélből, hogy a közgyűlés a belátása szerint tiszteletdíjat állapíthat meg a kuratórium tagjai részére. A közgyűlés a képviselői indítványt elutasította. Ha erre visszagondolok, meg kell

jegyeznem, hogy igazából nem erre vagyok büszke, hanem arra, hogy a kuratórium tagjai a munkájukért semmilyen díjazást nem igényeltek.

Az alapítványt a bíróság 1991.április 5-én nyilvántartásba vette.

Ebben az időben kerestem fel dr. Kovács György Zoltánt, a megyei közgyűlés elnökét. Megállapodtunk, hogy az elnök úr a kuratórium munkájában részt vesz. Emlékszem: ő javasolta, hogy kérjük fel a köztársasági elnököt, legyen a helyreállítási munkák fővédnöke.

A következő lépés a zártkörű pályázat meghirdetése volt. A pályázatot a Képző- és Iparművészeti Lektorátus igazgatója által javasolt feltételekkel hirdettük meg. A kiválaszott vállalkozókhoz levelet intéztünk. A pályázatra meghívottaknak ismertetniök kellett referenciájukat, a helyreállítással kapcsolatos terveiket és részletes költségvetést kellett bemutatniuk. A Szobor- és Szinesfémöntő Kft. a felhívásra közölte, hogy amennyiben a szoborrekonstrukció bronzból készül, a munkákat 40 millió forintért vállalja, restaurálásra azonban nem vállalkozik.

Nausch Géza a felhívásra nem válaszolt. Ma már a sajtóból tudjuk, hogy erre az volt az indoka, hogy „Csőkének nincs bélyegzője", s hogy ő csak a komoly felhívásoknak tesz eleget. Ugyancsak a sajtóból tudjuk, hogy tervei 40-60 millió forintot igényeltek volna. Nausch szoborrekonstrukciót tervezett. Mindössze a szárnyvégekből kívánt volna felhasználni jelképesen kis részt. Valójában már nem számítottunk munkájára. Ez lett volna ugyanis az első szoboralkotása. Rontották esélyeit meggondolatlan nyilatkozatai is, hogy az általa lebontott „kotlóstyúk" helyett egyedül ő tudja a Donáth szellemiségét kifejező Turult újjáalkotni. Groteszk dolog, hogy érveléséhez minden sajótermékben a „kotlóstyúk" fotóját reprodukáltatta.

Értékelhető pályázat csak az IDEA-FERR Kft-től érkezett. Az IDEA-FERR fenntartotta 20 millió forintos ajánlatát, vállalkozott a szobor restaurálására, s bejelentette, hogy a munkákat id. Madarassy Walter szobrászművész irányításával fogja végezni.

A Turul-emlékmű Bizottság a javaslata kidolgozása előtt minden pályázónál szemlét tartott. Nausch műhelyét nem találta alkalmasnak a munkák elvégzésére, a műhely udvarát a szobordarabok teljesen elfoglalták, így szemmel látható volt, hogy a helyreállítási munkák itt nem végezhetők. Az őrzés nem volt biztosítva. Ezt különösen aggasztónak tekintettük, mert nevezettől ekkortájt lopták el a veszprémi munkáihoz beszerzett rézlemezeket. A szobordarabok egyébként is két útra néző telken voltak elhelyezve, és ezzel szinte csábították a szinesfém-tolvajokat.

Az IDEA-FERR és a Szobor- és Szinesfémömtő Kft. telephelyén végzett szemlét a bizottság meggyőzőnek találta, mert mindkét helyen biztosítva volt a megfelelő technikai háttér, illetőleg a szakmunkás gárda.

A közgyűlés a pályázatokról a május 9-i ülésen tárgyalt. Az IDEA-FERR Kft. ajánlatát elfogadta, és engedélyezte a szerződéskötést. Az erről intézkedő 75/1991.(V.9.)Kgy. sz. határozat így szól:

1./ Tatabánya Megyei Jogú Város Közgyűlése a Turul-emlékmű helyreállítás (rekonstrukció és restaurálás) kivitelezésével az IDEA-FERR Kft-t, az 1991. február 13-i ajánlat szerinti feltételekkel megbízza.

2./ A kivitelezési munkáknak a következő feltételeket kell biztosítaniok:

— A rekonstrukciót az eredeti alkotásból fennmaradt szoborrészek és egyéb emlékek figyelembevételével kell elkészíteni. A szükséges, és műszaki vagy esztétikai okokból elengedhetetlen kiegészítéseknek (hozzátételeknek) - a Velencei Carta előírásainak megfelelően - korunk jegyeit kell viselnie.

— Az eredeti szobor anyagvizsgálata alapján készült szakvélemények, esetleg további vizsgálatok eredményeit felhasználva, megalapozott (tudományos adatokkal bizonyított és gyakorlati kisérletekkel igazolt) módszereket kell kidolgozni az eredeti

anyag megmentésére és megerősítésére. (A lemez erősítésénél szóba jöhet pl. egy megerősített, sűrített térháló alkalmazása, stb.)

— Mérlegelni kell, hogy a szobormű csonkolt állapotában is harmonikus látványt nyújtott, s a megszokott harmóniától csak óvatosan indokolt eltérni.

— A tervezésnél és kivitelezésnél egyaránt tekintettel kell lenni az OMF, valamint a Képző- és Iparművészeti Lektorátus minden kikötésére.

3./ Felkéri a közgyűlés a Magyar Köztársaság elnökét, Göncz Árpád urat a szobor helyreállítása feletti védnökségre."

Az események felgyorsultak. Hovatovább már egy iroda feladatát kellett ellátni. A véletlen segített. Április elején a győri köztársasági megbízott felkért a megyei kárrendezési hivatal megszervezésére. A hivatalszervezési munkákra fizetés nélküli szabadságot engedélyeztek. Minthogy azonban az elfogadott kárpótlási törvény körül megkezdődött az ismert alkotmánybírósági huzavona, s a hivatalszervezést fel kellett függeszteni, a felszabadult időmet a Turulhelyreállítás szervezésére fordíthattam. Az adóhivatali bejelentések nem jelentettek gondot. Megkezdtem a szerződés szövegének fogalmazását. Tájékozódtam a pénzintézeteknél. A számlanyitás érdekében Száraz Sándor alpolgármesterrel kerestük meg a Postabank és Takarékpénztár Rt. Soproni Területi Igazgatóságának vezetőjét, Szántó Istvánt. Sikerült előnyös feltételekkel szerződést kötni. Az egy évnél hosszabb időre lekötött pénzeszközeinkre 38 % kamatot kötöttünk ki, s a bank a kezelési költségek felszámításáról is lemondott.

Az IDEA-FERR Kft-vel rendkívül szigorú feltételekkel kötöttünk szerződést. A szerződés szövegét véleményező jogász képviselőtársaimnak, dr. Kakuk Elemérnek és dr. Szalay Zoltánnak kétségeik voltak, hogy a partner a szigorú feltételeket elfogadja-e. Az aláírás napján még súlyos viták voltak a szerződés szövegéről. Végülis az segített, hogy kivonult az MTV stábja, s amikor ennek híre ment, mindenki megigazította a nyakkendőjét, s felvonult a szerződés aláírásához. Ahogy nézem a Híradó-felvételt, feltűnő rajta a jogászok túlfűtött lelkiállapota. S ezt - a hangulatot alapvetően meghatározó jelenséget - tartom az esemény legfontosabb jellemzőjének. Nézem a vállalkozó cég vezetőit és a város vezetőit: mindkét félről sugárzik a nyugalom és a megelégedettség. A másik oldalon ez a jellemző, mert ez fejezi ki az egymás iránti bizalmat és azt a meggyőződést, hogy kölcsönösen előnyös megállapodás született.

A vállalkozó IDEA-FERR Kft. 1991. május 30-án vonult fel a szoborért. A városi közgyűlésen voltam, amikor telefonon kerestek és közölték, hogy akadályok merültek fel. Izing és Zombai képviselő társammal a helyszínre siettünk. Az utat egy roncsautó torlaszolta el és a jelenlévők között élénk vita folyt. Igen határozottan kellett fellépnünk, sőt mi magunk is kivettük részünket a szállítómunkások dolgából.

A szállító csapat mesterien végezte munkáját. A több tonnás darabokkal szinte játszott a darukezelő. A szárnyakat pl. egy telefonvezeték alatt kellett kiemelni, milliméterre kiszámítva a rendelkezésre álló teret. Ez is sikerült.

A közgyűlés még ezen a napon döntött a kuratórium tagjainak megválasztásáról. Ez alkalommal módosította az alapító okiratot, és társelnöki tisztséget intézményesített. A határozat szerint a kuratórium tagjai lettek: Bencsik János polgármester, elnök, dr. Kovács György Zoltán, a Megyei Közgyűlés elnöke, társelnök, tagjai pedig dr. Szántó István, Majtán Ferenc, Stremeny Géza, Zombai Tamás és dr. Csőke Sándor.

A június hónap az alapítvány népszerűsítésével telt. (Nem sok sikerrel.) Ebben sem a sajtó, sem az egyéb hírközlő eszközök nem mutattak megértést.

A kuratórium megalakulása után égetően fontossá vált a helyreállítási tervek megalapozása. A levéltáros szakértő a hazai közgyűjteményekben végzett kutató munkájáról olyan jelentést tett, hogy semmilyen érdemleges, a helyreállítást segítő dokumentumot nem talált. Ezért több irányból indítottunk akciót a Nyitraivánkai Levéltárban őrzött dokumentumok megszerzése

érdekében. Jómagam az Esztergomi Levéltár igazgatóját kértem fel közvetítésre. A polgármester Komárom (Komárno) polgármesterének segítségét kérte. Mindkettőnknél sikeresebb volt azonban Majtán Ferencné, akinek leleményes közreműködése eredményeként megnyílt előttünk a szlovákiai levéltár. Mi pedig lekötelezettjei lettünk Sarlota Drahosovának, a levéltár igazgatójának, aki a teljes gyűjteménnyel várt bennünket. Ez korszakos jelentőségű esemény volt. Nem tudunk ugyanis példát arra, hogy ezt megelőzően a formaságok mellőzésével létesítettek volna közvetlen kapcsolatot magyar és szlovák intézmények. Ez természetesen viszonos volt, mert Sarlota asszony előtt hasonlóképpen nyíltak meg Esztergomban a levéltárak.

Az alapítványt, miként akkor az önkormányzatot, általában a gyanú árnyéka lengte körül. A közvéleményben a sajtó híradásaiból csak annyi tudatosodott, hogy „volt Tatabányán valami bazi nagy madár és most ezzel is szélhámoskodik valami maszek, vagy valami kft., vagy az önkormányzat". Ez a nézet a legfelsőbb körökben is uralkodott. Kádár dezinformációs szolgálata megirigyelhette volna a félretájékoztatás sikerét.

És milyenek az idők! Mindannyiszor, ha valamelyik média privatizációjáról jelent meg tudósítás, arra is lehetett számítani, hogy ezt egy másik riport is követi, melyben arról tudósítanak, hogy „kik tépkedik a Turul farktollait".

A kuratórium az alakuló ülését 1991. júliusában tartotta. Az ülés Tatabányán, a Városházán kezdődött, és Budapesten az IDEA-FERR Kft. székházában és műhelyében fejeződött be. A személyi kérdések megtárgyalásán túl a legtöbb szó a pénzügyekről esett. A kuratórium alakuló ülésének krónikása, Rejtő Gábor, a Magyar Hírlap riportere ezt a következőképpen örökítette meg: „Megérlelődhetett valami útközben a tatabányai polgármester fejében, mert rögtön a reklám kérdését kezdte feszegetni. A Turul - mint mondta - szimbólum. Egyedi alkotás, amihez a városnak kizárólagos joga van. Igaz, a tárgyalások kezdeti szakaszában felajánlották a Postabanknak, hogy esetleg a maci helyett Turult lehetne használni, de egyértelmű választ eddig még nem kaptak. Az IDEA-FERR ügyvezető igazgatója nem tett megjegyzést erre az ajánlatra, csak később jelezte, amikor a kis Turul-szobrok ügye jött szóba, hogy az IDEA-FERR szeretne kizárólagos jogot kapni a sorozatgyártásra. Reklámügyekben járatlan csapat lévén, senki nem tudta, mi ilyenkor a teendő". (Magyar Hírlap: Ki Turul a végén... 1991. aug. 13.) És mit ne mondjak, hízelgett hiúságomnak, amikor a cikkíró bemutatott, mint keménykezű kereszténydemokratát.

Tatabánya közgyűlésének tagjai szeptemberben a Bányásznapon találkoztak a Köztársaság Elnökével. A köztársasági elnök ekkor rövid tájékoztatást kapott a Turul történetéről, az alapítványról és a helyreállításra vonatkozó döntésekről. Göncz Árpád válaszában bejelentette, hogy elvállalja a Turul helyreállítási munkái feletti védnökséget.

A vállalkozó a terveket októberben nyújtotta be. Az október 28-i kuratóriumi ülésen mind a vázszerkezet, mind a posztamentum terve megkapta a támogatást a szakértőktől és a kuratóriumtól is. Vitás maradt ugyan, hogy nem kellene-e a vázszerkezetet 50 cm-rel felemelni. Ez azonban 350-400 ezer forinttal növelte volna a költségeket, így a javaslat nem kapott támogatást. Ekkor lépett színre Magyar Emőke újságíró, aki cikkeivel a megyei lapban az ügy legodaadóbb támogatója lett.

A város közgyűlése december 5-én tárgyalt a tervekről. A közgyűlésen felszólalt id. Madarassy Walter, s a tervek megvalósításához teljes bizalmat kapott. A következő határozat született:

„A Közgyűlés a Turul-emlékmű helyreállítási tervét a szétbontott emlékműhöz viszonyítva a hiteles helyreállítás alapjának elfogadja, s alkalmasnak találta arra, hogy a kuratórium a tervet az Országos Műemléki Felügyelőséghez, illetőleg a Képző- és Iparművészeti Lektorátushoz jóváhagyásra beterjessze."

Időközben még nyilvánvalóbbá vált, hogy a helyreállításhoz szükséges pénzfedezet előteremtése nem lesz egyszerű. Bevételeink nem érték el a tervezett mértéket. Közeledett a vállal-

kozói díj második (3 millió forintos) részletének esedékessége, s mindössze egymillió kilencszázezer forint szabad pénzeszköz állt rendelkezésre. Ezek gondokkal terhes idők voltak. A Művelődési Minisztérium nem utalta le a megígért és várt 1 millió forint támogatást, s a közgyűlés sem adott kölcsön. Így tárgyalást kellett kezdeményezni a tartozás átütemezéséről. A vállalkozóval megállapodtunk, hogy a tartozásból 2 millió forintot egy hónappal korábban fizetünk ki, s 1 millió forintot január 31-ig törlesztünk. A tartós betétként lekötött pénzeszközök idő előtti felhasználása, a betétek megszüntetése ugyanis nem lett volna ésszerű. Így sem lehetett elkerülni azonban, hogy a betétállományból szá zezer forintnyi összeget kivegyünk. A november végén kifizetett 2 millió forinton túl január közepén 600 ezer, január végén 400 ezer forintot fizettünk. Tartozásunkat tehát rendeztük, s nem kellett késedelmi kamatot fizetnünk. Ennek természetesen megszabták az árát. A vállalkozó helyett elő kellett készíteni a terveket hatósági jóváhagyásra. Fárasztó munka volt, de a részleteket nem kívánom felemlegetni.

1992. január 15-én a Magyar Köztársaság elnöke írásban is megerősítette, hogy védnöke lesz a Turul-emlékmű helyreállításának. Göncz Árpád levele így szólt:

„Tisztelt Uraim! Megtisztelő felkérésüknek, mint ezt már szóban is közöltem, örömmel teszek eleget, s szívesen leszek védnöke a Turul-emlékmű helyreállításának.

Ennek megfelelően kérem, szívesked jenek tájékoztatni rendszeresen az emlékmű ügyének állásáról, s arról, hogy - ismerve lehetőségeimet - hol, miben számítanak rám, milyen segítséget nyújthatok Önöknek, az ügynek."

A kuratórium a kért tájékoztatót március 20-án állította össze, melyre április 11-én érkezett válasz. „Köszönöm szíves tájékoztatásukat, s a hozzá küldött kimerítő, rendkívül értékes anyagot, a képeket. Könyvtáram ritkaságai között fogom őrizni. Nagyon örülök, hogy támogatásomnak - ami igazán nem terjed túl az erkölcsi helyeslésen - némi hasznát tudták és tudják venni."

Megérkezett a műemlékvédelmi hatóság engedélye is. Ezt követően a munkák hihetetlen lendületet vettek. Márciusra elkészült a vázszerkezet. Ekkor a kuratórium újabb ülést tartott, s megelégedéssel állapította meg, hogy a munkák zavartalanul és ütemterv szerint haladnak. A közgyűlés az 1992. évi költségvetésében további 5 millió forintot szavazott meg a helyreállításra. Ezekkel az eseményekkel a Turul körül átmenetileg nyugalom alakult ki. Így jutott idő arra, hogy megkezdjük a tudományos kutatás eredményeinek közreadására irányuló szervező munkánkat. Erre kedvező lehetőséget adott, hogy pénzügyeink jól alakultak. Bizonyossá vált, hogy a vállalkozói díj megfizetéséhez szükséges pénzt össze tudjuk gyűjteni. (Pontosabban: a pénzügyi műveletek biztosítják a tartozások fedezetét.) Már rendelkeztünk az MTA Művészettörténeti Kutató Intézete által nyilvántartott összes írásos adattal, a regiszterekben foglalt írásos emlékek teljes köre azonban még nem volt kezünkben. Rendelkeztünk továbbá a Nyitrai Levéltár gyűjteményében őrzött iratok másolataival és jelentőssé növekedett a fotógyűjteményünk. Ráéreztünk, hogy a közvélemény nemigen tud mit kezdeni a Turul-legendával, vagy a Turullal, mint szimbólummal, így erre is rendeltünk tanulmányt. (Jól jött ez később, amikor a Turult a fasiszta jelképek közé kívánták besorolni.)

A nyár közepén elkezdődött a posztamentum bontása és újjáépítése. Ezt a munkát - mint az IDEA-FERR Kft. alvállalkozója - a Tatabányai Építőipari Rt. végezte. Beszámolóik és az építési napló tanusága szerint számtalan kellemetlenség nehezítette munkájukat. Volt amikor a szerszámokat lopták el tőlük, máskor a vizüket locsolták ki. Ilyen intő jelek hatására léptünk kapcsolatba a Megyei Rendőrfőkapitánysággal, s kértük, hogy a rendőrjárőr-szolgálat időnként ellenőrizze a Kőhegyre vezető utat. A rendszeres járőrözés a munkavégzés feltételeit javította.

A posztamentum az eredeti helyén épült fel. Karcsúbb és magasabb lett, mint amilyen eredetileg volt és sokkal erősebb. Az Országos Műemlékvédelmi Hivatal Műemlékfelügyeleti

Igazgatósága a helyreállítást elfogadta. A műszaki átadás-átvétel 1992. szeptember 30-án volt.

Bírálható, hogy nem törekedtünk a lebontott alapzat utánzására, bár a természetes kőhalmot mi is szebbnek tartottuk, mint a mérnökileg megtervezett és kiszámított alapzatot. A kőhányással viszont az a nagy baj, hogy könnyen megmászható, s a lemez nem sokáig bírja, ha tapossák. (Persze sajnálom a gyerekeket, mert ebből a játékból kimaradnak.)

A szeptember 10-én tartott városi közgyűlés módosította az alapítvány alapító okiratát, s az alapítvány céljai közé felvette a Turul környékének rendezését is. Ekkorra ugyanis már látszott, hogy az alapítvány vagyona a szobor rendbetételéhez szükséges költségek nagyságát jelentős összeggel fogja meghaladni. Az alapító okirat módosítását a bíróság nyilvántartásba vette.

Szeptember 17-én Budapesten újra kuratóriumi ülést tartottunk. A kuratórium ülése előtt az érdeklődő városi képviselőknek és a vendégeknek mutattuk be a helyszíni szerelésre kész szobrot, majd a szűkebb körű tanácskozáson szerződésmódosítást határoztunk el. A módosított szerződés szerint az alapítvány 8 millió forintot utalt át az IDEA-FERR számlájára, s ennek fejében a vállalkozó kötelezte magát, hogy a helyszíni szerelési munkákat október első dekádjában elkezdi és november első dekádjában befejezi.

A kuratórium és a vállalkozó kapcsolata ideális volt. Erről a tényről a kuratórium ülését követő sajtóértekezleten is meglehetősen elégedett hangon nyilatkozhattunk.

Október csupa meglepetéseket hozott. 5-én este telefonon értesítést kaptam, hogy éjjel szállítják a madarat. Reggel 7 órakor a hegytetőn szemlét tartottam, s megnyugvással állapítottam meg, hogy a szállítmány sértetlenül megérkezett, a MADÁR visszatért. Majd - más dolgom miatt - kimentem a városból, s délután 1 óra körül értem haza. A Turul várt. Két szárnyát az ég felé tárta, s újra uralta a hegytetőt. Kimondhatatlan öröm és büszkeség volt újra látni.

Október 8-án Körtvélyespusztán kápolnaszentelés volt. Jelen volt a város és a megye számos vezetője. A szertartást követő fogadáson röviden összefoglaltam azokat a tapasztalataimat, melyeket képviselői működésem során szereztem. Beszédem alapötletét az adta, hogy a vadászháztól 30 méterre fekvő romos épületre vadászok úgy hívták fel figyelmemet, hogy "találtak egy kápolnát". Erre utalva jegyeztem meg: oszlik a köd, már látjuk újjáépítésre váró értékeinket, újra alapításra váró intézményeinket, sőt ezen a téren az együttműködés már hozott eredményeket is. A kápolnát és a megvalósuláshoz közel álló katolikus iskolát említettem, de szóltam a Turulról is. A polgármester itt közölte velem, hogy jelölni fog a város Ezüst Turul Díjára. Zavarba jöttem, mert elfogadni kínos volt, visszautasítani pedig visszatetsző dolog lett volna.

A munkák október 22-én délutánig folytatódtak. 22-én - a közgyűlés szünetében - aláírtuk a munkák befejezéséről szóló jelentést, és megküldtük az alapítvány fővédnökének. Október 23-án lányaimmal és barátaikkal már itt tartottunk megemlékezést nemzeti ünnepünk alkalmából. A szobor körül több százan voltak jelen, s azóta is - bármikor jártunk arra - azt tapasztaltuk, hogy tömegesen látogatják az emlékművet.

A következő kuratóriumi ülésen döntöttünk az emlékmű környékének rendezésére kiírt pályázatok elbírálásáról. A tereprendezési munkákat a Tatabányai Építőipari Részvénytársaságra, a díszkivilágítást a KOMVILLGÉP Kft-re bíztuk. Részt vett a munkákban a Vértesi Erdő- és Fafeldolgozó Gazdaság is. Ezzel megkezdődött az avatóünnepség szervezése. Az avatóünnepség szervezésében a kuratórium nem kapott szerepet. A szervező a város illetve az önkormányzat protokollfőnöke volt. Hamar kitűnt, hogy az ünnepségszervezés is komoly felkészültséget kíván. Az, hogy a szervezésben nem kaptunk szerepet, nem jelentette, hogy az ünnepség iránt közömbösek lettünk volna.

A november 16-ai közgyűlésre beterjesztettük a kuratórium zárójelentését. A jelentést a közgyűlés elfogadta. Ugyancsak ezen a napon döntöttünk a Turul jutalomérmek odaítéléséről is. 50 db öntött bronzérmet adományoztunk az alapítványt legáldozatosabban támogatók részére.

Az 1992. október 23-ai Kossuth-téri események után a sajtóban híradások jelentek meg arról, hogy Tatabányán az avatás napján skin-head találkozó lesz. A hírt először az Itthon című városi lap, majd a Pesti Riport röppentette fel, s a két független hírforrás alapján erről a Népszabadság is hírt adott. Később a televízióban a titkosszolgálatot felügyelő tárca nélküli minisztert is nyilatkoztatták.

Nem sokkal ezután történt, hogy a megyei rendőrfőkapitánnyal az avatás kérdéseiről tárgyalást folytattam. Ezt a beszélgetést a főkapitány úr kérte. Kifejtettem előtte, hogy bár politikai nézeteim nem azonosak a köztársasági elnök úr nézeteivel, de az avatás sikere érdekében minden tőlem telhetőt megteszek. A főkapitány úrral együtt végeztünk szemlét a Kőhegyen, s intézkedtem, hogy a vállalkozók a biztonság érdekében szükséges munkákat végezzék el. Abban egyetértettünk, hogy erős biztosítás kell, mert az ünnepség helyszínét 20 m mély szakadék határolja.

Skin-head ügyben találkoztam a polgármesterrel is. A polgármester úr közölte velem aggodalmait, hogy a skin-head-akciót - értesülései szerint - országgyűlési képviselő szervezi. Én viszont kifejtettem előtte, hogy skin-head-ügyben a köztársasági elnök úr irodáját is érdekeltnek látom. Beszélgetésünk feszült hangulatban ért véget. Tulajdonképpen a Turullal kapcsolatban ez volt az egyetlen éles vitánk.

Még a munkák elvégzése idején elkezdtük a helyreállítás ellenőrzését. Először Stremeny Géza kuratóriumi tag kezdeményezésére tartottunk szemlét. A szemlén a kezdeményezőn és a restaurálási munkákat irányító művészeken kívül részt vett Keszthelyi Ferencné, Kő Pál és Németh Gábor. Valamennyi bíráló elismeréssel szólt a munkákról, de megfogalmazódtak a kifogások is. Stremeny Géza a szerkezeti bizonytalanságok miatt a jobb láb és a faroktollak kiképzését kifogásolta. Kő Pál a tollformálással volt elégedetlen, és felrótta a művészeknek, hogy indokolatlanul megőrizték a nem szakszerű hozzátételeket és javításokat. Találóan arra figyelmeztetett, hogy a posztamentumot organikussá kell tenni a környezettel, a szoborral. „Legömbölyített" posztamens kialakítását szorgalmazta. Javasolta a kard markolatának osztását. Németh Gábor rendkívül finoman és meggyőzően fogalmazott. Javasolta a kardmarkolat „átfogalmazását". A posztamentummal kapcsolatban kifejtette, hogy a két tömeg (az alapzat és a szobor) egymáshoz való viszonya nem kiegyensúlyozott. Hasonlóan árnyaltan fogalmazta meg a restaurátorok munkájával kapcsolatos véleményét is. Szerinte a helyreállítás során az eredeti szoborrészek felhasználása, összeépítése, restaurálása jól és szakszerűen készült, a fellelhető dokumentumoknak megfelel. Azokon a pontokon, nevezetesen a súlyalátámasztás környékén, tehát a madár hasán, amelyre semmiféle dokumentáció nem állt rendelkezésre, a kivitelező művészek szándéka szerint is célszerű egy-két lemez kicserélése vagy korrigálása annak érdekében, hogy az ott újonnan készült részek az eredeti kialakításhoz és megmunkáláshoz jobban közelítsenek.

Madarassy István és id. Madarassy Walter az észrevételeket elfogadta. Id. Madarassy Walter szobrászművész ez alkalommal is megismételte véleményét, hogy a Donáth-féle madárhoz hozzányúlni, sem hozzátenni, sem abból elvenni semmit nem szabad.

A második zsűrizés, melyet a Lektorátus Wehner Tibor által vezetett csoportja november 27-én végzett, lényegében az október 13-i szemle megállapításait ismételte meg. Nyersebb hangon arra hívták fel a figyelmet, hogy a felújított, illetve kiegészített madártest - a begy és a farok közötti rész - mintázása nagyban eltér az eredeti madártest mintázásmódjától, ill. felületkialakításától.

A zsűri a bírálatot az általunk rendelkezésére bocsátott dokumentumok, illetőleg megérzés alapján fogalmazta meg. Mi a megállapításokkal egyetértettünk. A pótlásokat és korrekciókat elvégeztetjük. A kiegészítések (hozzátételek) és pótlások alapja természetesen minden esetben csak hiteles dokumentum lehet. A kutatások még nem zárultak le. Az pedig igazán túlzás lenne, ha minden egyes részlet hiteles formájának megállapítása után a korrekciókat esetleg hetenként végeztetnénk.

Közben a témára „rászállt" a sajtó és a nagypolitika. Támadást indított a nagy üzletből kiebrudalt művészvilág is. Ezek a támadások viszont már erőtlenek voltak. A Turul állt, s az emberek tódultak, hogy lássák. Az útról tízezrek látták. Jó hírét és jó hírünket már nem szennyezte be, ha „tyúkgalambnak" nevezték. A hofilipóton iskolázott gúnyiratszerzők ideje lejárt. A nyers iskolázatlanság átadta helyét az iskolázott hülyeségnek, s ekkor a Turullal, mint nemzeti jelképpel kezdtek foglalkozni. Ki így, ki úgy, de rendszerint tudákosan és fölényesen. Olyan taktikát alkalmaztak, mint hegyi csatákban szokás: nem a célra lőttek, hanem fölé a hóra, hogy elindítsák a lavinát. Így került egymás mellé pl. a nyilaskereszt és a Budavári Turul. Más szerző a Turul-történetet Noin Ulától Kézai-ig vezette végig, s miután így belopakodott a műveltebb magyar olvasó bizalmába, átadta helyét egy újnak.

A gyanusítgatásokat higgadtan viseltük el.

November 28-án a város ünnepi közgyűlést tartott. A közgyűlésen kiosztottuk a helyreállítási munkákban közreműködő személyek részére a jutalomérmeket, este pedig tüzijáték és gálaműsor szórakoztatta a közönséget. Az ünnepi eseményt a nagyszerű Magyar Emőke köszöntője vezette be a „24 Órá"-ban. „Vasárnap ünnepel a város. Felavatják a bánhidai Turult. Donáth Gyula szépséges alkotását, amely jelkép volt mindig. Jelenség, melyre búcsúzóul felnézett a távozó, megnyugvással köszöntötte az érkezőt: itthon vagyok! A szerelmesek sok évtizeddel korábban is a madár színe előtt tettek vallomást egymásnak, ki tudja hány első csók tanúja volt, hányszor enyhítette a keserűséget, ébresztett megnyugvást. A romantika, a virtus, a fiatalság, az emlékek őrzője lett a város fölé magasodó szobor."

Az avatóünnepség fényes külsőségek között zajlott. Kitüntetés lett volna azon résztvenni, mégis sokan kivonták magukat az ünneplésből azok, akiknek szerepe az eseményekben meghatározó volt. Erre az időre a méltatlan támadások és a megfeszített munka erősen megviselte az idegeket, s az ünnepélyről távolmaradtak, pl. az IDEA-FERR Kft. dolgozói és a tervezők is. A kishíján botrányossá fajult vita azon kezdődött, hogy az IDEA-FERR Kft. sértőnek találta az emlékműre felszerelt táblát (és én is).. A táblát titokban leszerelték, s elvitték. Ennek hiteles története igen mulatságos. Figyelmeztettem Nagy Istvánt, hogy az avatás előtt kerüljék az emlékművet, mert a parlamenti őrezred már felvonult a helyszín biztosítására. Az IDEA-FERR munkatársainak azonban sikerült meggyőzni az őröket, hogy nagy baj lesz abból, ha a tábla a helyén marad, mert azt be kell mutatni a hivatalhoz, ugyanis a hivatalok még nem engedélyezték a felszerelését. Végülis a táblát az őrség segítségével leszerelték és elvitték. Az alpolgármester nyomatékos figyelmeztetése (s talán a kiadott körözés) után újra visszaszerelték, s ezt követően az avatóünnepséget is bojkottálták. Abban a versenyfutásban, mely az érdemek elosztásáért folyt, azok, akik az eredményeket létrehozták, nem neveztek. Mi tagadás eddigre nekem is elfogyott a jókedvem. Csak amikor megérkezett a köztársaság elnöke, s kiléptem a városháza kapuján, akkor éreztem valami szabadulásfélét, szerepem véget ért.

Az ünnepségre a példátlan rendőri készültség rányomta bélyegét, de bensőséges jellegét nem emiatt, hanem a szervezési hibák következtében vesztette el. A köztársaság elnöke zavartalanul elmondhatta beszédét, s az összegyült tömeg is ünnepelte őt. A sajtó híradásai alapján a jövő az ünnepélyt bizonyára skin-head-ünnepnek fogja gondolni, ebből azonban az igazság nagyon kevés. A megjelent 300 fiatal közül valószínű a kisebbség volt igazi „skin". A 300 fiatal is alig valami, ha figyelembe vesszük, hogy az összes napilap országos hívogatást vég-

zett (különben honnan tudta volna egy skin például Nyíregyházán, hogy 29-én éppen Tatabányán lesz országos találkozójuk).

Az avatóünnepségre 150-200 újságíró érkezett. A Kisalföld c. lapban Nyerges Csaba arról tudósít, hogy egy pesti laptól érkezett újságíró „még a fejéhez is vágta Göncznek: Elnök Úr! Velem együtt sokkal több újságírót érdekelt a balhé a bőrfejűek körül, mint az Ön beszéde." A balhé elmaradt.

Nyílván a csalódottság miatt üzent a Hajdú-Bihari Naplóban Gulyás Imre: „A kisváros felemelő tehervállalása láttán akár optimisták is lehetünk. És egyszerre kapjuk fel fejünket az összegyűlt pénz hallatán, mégha ott, ahol gyűjtötték, nincsenek is vele teljesen megelégedve. Hiszen képzeljük csak el, milyen erős és olthatalan lehet a részvét és segítő szándék a szegények, a betegek, az elhagyott öregek és gyerekek iránt, ha még egy madárszoborért is ilyen önzetlenül zsebbe nyúlnak." Erre válasz lehetett a Pest Megyei Hírlap 1992. december 1-i számában „Önök szerint szélsőségesek" című cikk: „Ezt értem, ám azt már nem, hogy a választások nyertesei alól úgy próbálják kirángatni a szőnyeget, hogy hátulról. Ilyen pl. a szociális demagógia, hiszen tudják, ha nyertek volna, akkor is lenne munkanélküliség, meg egyebek. pl. bőrfejűek is."

December közepén dr. Kovács György Zoltánnal és dr. Bene Magdolna főjegyzővel Budapesten, az IDEA-FERR Kft. székházában rendezett háziünnepségen átadtuk az emlékérmeket azoknak, akik november 28-án nem jelentek meg az ünnepi közgyűlésen.

A történetnek itt vége, ám helyénvalónak látom, ha summázom a munkánk lényegét, ha a nagy munka után összefoglalom, mit tartok igazi eredményünknek:

Aki figyelmesen tanulmányozza a közgyűlésnek a helyreállításra vonatkozó határozatát, illetőleg a szerződés erre vonatkozó kikötéseit, megtalálhatja benne, mik a helyreállítás elvei, milyen arányokat kell irányadónak venni annak eldöntésénél, hogy mennyiben szükséges a rekonstrukció, illetve hol kell restaurátori módszerekkel dolgozni.

Sok fáradozást és utánjárást kívánt a hiteles koncepció, az eredeti szobrászi program megállapítása. Amikor a témával először találkoztunk, már elkészült a gólyalábú Turul makettje, mely az akkori program szerint a felszálló államiságot lett volna hivatva szimbolizálni. Szép és hatásos szavak - de az igazság más. Szerencsénkre előkerültek azok az iratok, melyek a helyreállítás alapkoncepciójának meghatározásához hiteles forrást jelenthettek. Ez a Feszty Árpád által megfogalmazott program a hóbortos felszálló államiság elméletnek pontosan az ellentettjét tartalmazza, s a szobor ezért maradt a régi. Az olvasónak figyelmébe ajánlom az 1895. december 18-i vármegyei közgyűlés jegyzőkönyvét, melyben ez olvasható:

„Mi sem volna szebb, mintha magával a Turul madárral díszítettnék e hely, és pedig úgy, hogy a bánhidai hegyoldal egyik kimagasló sziklacsúcsát használnók fel természetes alapul, úgy képzelve, mintha a Turul rá szállott volna a sziklára s kiterjesztett szárnyakkal állana ott, fejét a völgy felé nyújtva."

A szobor ma is ezt a képet mutatja.

A szobor hiteles méreteire vonatkozó kutatásokat személyesen végeztem, a kutatás eredményét először hozom nyilvánosságra.

Az egyes forrásokban bőségesen találtam adatokat. Forrásként szolgáltak a korabeli sajtó, az 1896-ban kelt szerződés és költségvetés, a bontást megelőzően készített tanulmányok és szakvélemények, a képeslapokon közölt adatok.

A dokumentumok elemzéséből és a szobornak a terephez viszonyított arányaiból megállapítható, hogy a szobor méretei az idők során alig változtak. Változatlan maradt továbbá a szoborra jellemző aszimmetria is. Az viszont tény, hogy a tartópillérek megrongálódása és a szélterhelés a szobor pozícióján változtatott.

Az adatközlések szembeötlő ellentmondásai ellenére a méretek viszonylag pontosan meghatározhatók.

A méretekre a következő adatok elemzése alapján lehet következtetni:

	Magasság (m)	Szárnyfesztávolság(m)	Kardhossz (m)
Szerződés és költségvetés (1896)	3,5xkb.2 testbőség	14	—
Tata-Tóvárosi Hír-adó1897.okt.30.(tudósítás a tervezett méretekről)	14	14	—
Komáromi lapok 1898.aug.13.	—	14,75	—
Vasárnapi Újság (1899.5.szám)	12,84	14,26	12,38
Műcsarnok (1899.)	12,84	14,26	12,35
Vasárnapi Újság (1899.26.szám)	20,84	14,26	12,38
Kalendárium 1900 évre	20,84	14,26	12,38
Vértes hegység útikalauza (1936)	12,84	14,26	12,5
Emléktábla 1959-ből	22	—	—
Kulcsár Emil tanulmánya, KOMTERV és FTV szak-vélemény	14	14,75	12,5
Juhász György mérése	13	13	—

Mint látható, a méretek nagyjából két ősforrásra vezethetők vissza. Nem lehet tudni, hogy az első méréseket ki és milyen módszerrel végezte, illetőleg mit jelöltek ki „0" pontnak. Az azonban világos, hogy a méretek eltéréseit valamelyik mérési adat (az alapzat) megduplázásával lehet magyarázni, vagy azzal, hogy „0" pontnak a sziklaperem szolgált. Ez utóbbi valószínűbb, mert ezt a bánhidai sziklát az építők eleve is természetes alapnak szánták.

A méretekre vonatkozóan összegyűjtött adatok a helyreállításhoz jó kiindulópontot jelentettek, s így a munkák helyes koncepcióból kiindulva aprólékos gondossággal fejezdőtek be, s az eredmény hiteles. A szobornak a terephez viszonyított arányai változatlanak, méretei az eredetivel megegyeznek, illetve csak annyiban térnek el, amennyiben a posztamentum magasságát növeltük. A korabeli dokumentumok és a helyreállítás után készített fényképfelvételek összehasonlítása alapján az is megállapítható, hogy a szobor összhatása változatlan, ugyanazt a látványt adja, mint az eredeti.

A szobor felállítását követően - Óbermayer László által - elvégzett mérés eredménye a következő:

talapzat alja	0,00 méter
talapzat teteje	6,95 méter
bal szárny csúcsa	12,12 méter
jobb szárny csúcsa	14,33 méter
csőr vége	8,43 méter
farok-vég (középen)	7,85 méter
kard markolata	6,50 méter
kard hegye	6,58 méter
szárnyak fesztávolsága	14,11 méter

Talán meggyőztem az olvasót, hogy az eredeti méreteket a lehető legnagyobb pontossággal sikerült megközelíteni. A mérnökök, művészek, munkások, kurátorok alapos munkát végeztek.

Nézzük tehát eredményeinket:

Első eredményünknek számítom, hogy megmentettük a város egyetlen nevezetességének számító — Európa-szerte ismert — szoboralkotást, megteremtettük a helyreállítás pénzügyi feltételeit. A város közgyűlése erre a célra 15 millió forintot bocsátott rendelkezésünkre, s ezt az összeget megdupláztuk. Népszerűségre áhítozó politikusok úgy állították be, mintha a költségeket Tatabánya lakói állták volna. Ezzel szemben az igazság az, hogy az alapítvány számlájára összegyűlt 29 millió forintból a város közgyűlése által adományozott összeg az összes vagyoni értéknek 50,5 %-át teszi ki. A 15 millió forint feletti összeg nagyobb része a jól megtervezett pénzügyi műveletekből származott. Jelentős volt a megyei önkormányzat és az állam hozzájárulása is.

Második eredményünknek azt számítom, hogy pontosan végrehajtottuk a közgyűlési határozatokat és következetesen biztosítottuk a szerződésben foglalt kötelezettségek teljesítését. Kötelezettségeinket mindig időben teljesítettük és megköveteltük szerződő partnerünktől is az effajta magatartást. A szigorú feltételekkel kötött szerződés minden pontja teljesedésbe ment. A szobor helyreállítására szánt 20 millió forint vállalkozói díjat nem léptük túl. Bár módunkban állt volna, a munkáért nem kértünk tiszteletdíjat. Minden fillért az alapítvány céljára fordítottunk, pénz nem ragadt a kezünkhöz, de nem is folyt ki belőle. Mi nem alapítottunk kaszinót, nem csináltunk vállalkozást. Az olvasóra bízom, hogy döntse el: ezt a magatartást a főrendek szokásai majmolásának, vagy a számunkra az erkölcsi fölény jó érzését biztosító áldozatkészség bizonyítékaként értékeli-e.

Harmadiknak azt említem, hogy a szoborhelyreállításról általános az a vélemény, hogy jól sikerült. Összhatása jó. Kiegyensúlyozott és szép látványt nyújt. Bírálói részletekeket kifogásolnak: nagy a korona; nagy a kardmarkolat. Rontja az összhatást a szobor hasi részén látható alátámasztás. Ezzel szemben a helyes szemlélet az, mely tekintetbe veszi, hogy a monumentális alkotásokkal szemben sajátos követelményeket kell támasztani. Nem a részlet, hanem az összkép a meghatározó. Azt is tudni kell, hogy a szobrot a felállítása idején ugyanígy bírálták. Nem találták jónak a kardot, a koronát, kifogásolták alapzatát (kőhalom helyett korinthoszi oszlopot javasoltak), sőt azt jósolták, hogy nem fog látszani, mert patinás színével beolvad az erdő zöldjébe.

Az igaz, hogy szebb lenne kitámasztás nélkül, ám ilyen tömeg, s egyáltalán bronzmadár ritkán lebeg a föld és az ég között. Ezekkel a prózai dolgokkal már az alkotónak is törődnie kellett. Ő ugyanis eredetileg két lábon álló madarat mintázott, ám később belátta, hogy kell a támasz. (Talán restellte is egy kicsit, mert amikor a szoborral együtt fényképeztette magát, a támasztószerekezet elé állított egy bőszoknyás hölgyet.)

Talán lehetett volna finomabb megoldásokat is találni. Az alkotáshoz azonban támogató légkör és elégséges költségvetés kelletik. A múltból az öröklődött, hogy a követendő cél az egyéni boldogulás. Az önzetlenség ma még az „erkölcsi rend" elleni kihívás. Ez magyarázza a szűkmarkúságot és a támadásokat. Bizonyos emberek körében feloldozást jelenthet a lelkiismereti terhek alól, ha egy munkára ráterelhető a botrány gyanúja. Ezért történt, hogy erőnk nagy részét a támadások kivédésére és a pénzfedezet megteremtésére kellett fordítani. Ehhez képest csak egy töredékhányadot tesz ki az az idő, amit a tervek megalapozására és a megvalósításuk ellenőrzésére fordíthattunk.

Az Alpoktól északra a művészeteknek mindig kevés mecénása volt, míg délen a művészetpártolás szélesebb táborra támaszkodott. Mondják, hogy Itáliában szokás volt, hogy az útonállók zsákmányukból bizonyos hányadot a templomokra áldoztak, s ezzel a művészeteket is támogatták. A mi útonállóink nem babonásak. Nyilván ezzel magyarázható, hogy a helyi vállalkozók adománya minden egy forintból csak egy fillért tesz ki. Én persze nem hiszem, hogy ebben hamar változás lenne. Ehhez szükséges, hogy bizonyos elfogadott szokások és eszmények újraéledjenek. Kell, hogy akik bármely prózai mesterséget űznek, - mondjuk mint

a fegyvergyáros, a pénzember vagy a kufár, - hogy valami nemeset is hagyjanak maguk után, múzeumokat, vagy alapítványokat létesítsenek, támogassanak. Viszont ma még az sem bizonyos, hogy a vállalkozók hamarosan felfedezik a művészetpártolásban rejlő reklám lehetőséget. Kevés az, ha egy ügyet csak a koldus támogat, egyetlen ezüstgarasával. Kellenek nemes lelkek is.

Természetesen nincs okunk panaszra. Az ilyen munka magában hordja fizetségét. Nemcsak unalmas jogi, pénzügyi és könyvelési feladatokat kellett ellátni - kalandos kirándulás volt ez a tudomány és művészet világában, néha pedig izgalmas politikai sakkjátszma. Közülünk a fiatalok és az idősebbek egyaránt elégedettek lehetnek. A fiatal azért, mert korábban nem is gondolhatott volna arra a lehetőségre, hogy szerepet kaphat ekkora feladat végrehajtásában, az idősebbek viszont azért, mert ez a munka kárpótlás (vagy végkielégítés) volt az évtizedeken át végzett szolgamunkáért.

És még egy kérdés: mit jelent nekem a Turul? Meg kell kérdeznem magamtól, hogy miért csináltam.

Ahhoz, hogy válaszolni tudjak, messzebbről kell kezdenem a magyarázatot. A krónikák szerint Árpád diadalmas seregei mögött a védtelenül hagyott nép - nők, gyerekek és öregek - az ellenségtől kiűzve otthonukból, kétségbeesetten menekültek a Kárpátokon át. Elviselték és legyőzték a megpróbáltatásokat. Fel tudom fogni, hogy miért tették, de felfoghatatlan számomra, honnan volt bennük ekkora erő. Hátukon a gyerek, kötényükben a kendermagos tyúk, a sebtében készített batyuban minden, ami az élethez kell. S éppen a megpróbáltatásokban olyan gazdag korunkból nézve, szememben a menekülők, a magukat és ivadékaikat mentők, a megpróbáltatásokkal szembenéző gyengék, a kifosztottak váltak hősökké, akkor és a közelmúltban is. Ezért számomra a Turul a kihívásokkal megküzdő, a megpróbáltatásokon diadalmaskodó magyarok emlékműve lesz.

Kép a Turulról a Veréb-hegyről nézve

Tatabánya Megyei Jogú Város Közgyűlésének határozatai:

32/1991.(II.28.)Kgy.sz. határozat:

Tatabánya Megyei Jogú Város Közgyűlése

1. Elhatározza a Turul emlékmű helyreállítását.
2. Felkéri a Turul-emlékmű Bizottságot (TEB), hogy készítessen alternatív műszaki tervjavaslatot a szobormű helyreállítására és véleményeztesse az illetékes szakhatósággal.
3. Utasítja a főépítészt, hogy gondoskodjon a szobor eredeti darabjainak biztonságos megőrzéséről.
4. Elhatározza, hogy a szobor 1:10 kivitelben készült makettjét a várásházán ki kell állítani.
5. Megbízza a Turul-emlékmű Bizottságot, hogy a Jogi és Igazgatási Bizottság, valamint a Pénzügyi Ellenőrző Bizottság bevonásával vizsgálja meg: az emlékmű megsemmisülése miatt a város korábbi vezetését milyen erkölcsi és jogi felelősség terheli.
   Felkéri a városi ügyészséget, hogy a bizottság munkáját segítse.
6. Az alapítvány céljára szükséges pénzügyi fedezet nagyságáról a közgyűlés a költségvetés elfogadásával egyidejűleg dönt.

Határidő:	2. pontra: 1991. május 15.
	3. pontra: 1991. március 7.
	4. pontra:
	5. pontra:
	6. pontra: 1991. március 7.
Felelős:	*Turul-emlékmű Bizottság*
	Városi Főépítész
	Jogi és Igazgatási Bizottság
	Pénzügyi Ellőrző Bizottság

47/1991.(III.27.)Kgy.sz. határozat

1. Tatabánya Megyei Jogú Város Közgyűlése az 1991. évi költségvetésben a Turul-emlékmű helyreállítására előirányzott 10 MFt összegből alapítványt hoz létre.
   Az alapító okirat szövegét az előterjesztés melléklete szerint - a következő módosítással állapítja meg:
   6. pont 3. bekezdés: „Az alapítványhoz való csatlakozást feltételhez kötni nem lehet."
   – a többi szövegrész törölve.

2. A közgyűlés felhatalmazza a polgármestert, hogy a pénzügyi vezető és a bizottság elnökének bevonásával a számlaszerződéseket kösse meg.
Felelős: Bencsik János polgármester
Határidő: 1991. április 30.

3. A közgyűlés felhatalmazza a Turul-emlékmű Bizottság elnökét, hogy a bírósági nyilvántartásba vétel és az egyéb kötelezettségek teljesítése érdekében a szükséges bejelentéseket tegye meg.
Felelős: dr. Csőke Sándor a bizottság elnöke
Határidő: 1991. április 5.

4. A közgyűlés megbízza a Turul-emlékmű Bizottságot, hogy május 15. napjáig tegyen javaslatot a kuratórium személyi összetételére azzal, hogy május 15-ig az alapítvány képviseletében a bizottság elnöke jár el. A kuratórium megválasztásáig az alapítványból semmilyen kifizetés nem teljesíthető.
Az önkormányzattól kapott hozzájárulást a kuratórium elkülönítetten tartja nyílván és az ebből történő pénzügyi teljesítések önkormányzati ellenőrzésére lehetőséget biztosítanak. A létrehozandó köztéri alkotás vagyonvédelmét a kuratórium szervezi meg.
Felelős: dr. Csőke Sándor, a bizottság elnöke
Határidő: 1991. május 15.

5. Az alapítványt a bel- és külföldi sajtóban népszerűsíteni kell.
A sajtószervezés a bizottság feladata.
Felelős: dr. Csőke Sándor, a bizottság elnöke
Határidő: 1991. április 30.

75/1991.(V.9.)Kgy. sz. határozat

1. Tatabánya Megyei Jogú Város Közgyűlése a Turul-emlékmű helyreállítás (rekonstrtukció és restaurálás) kivitelezésével az IDEA-FERR Kft-t, az 1991. február 13-i ajánlat szerinti feltételekkel megbízza.

2. A kivitelezést a következő feltételekkel kell biztosítaniuk:
   - A rekonstrukciót az eredeti alkotásból fennmaradt szoborrészek és egyéb emlékek figyelembevételével kell elkészíteni. A szükséges, és műszaki vagy esztétikai okokból elengedhetetlen kiegészítéseknek (hozzátételeknek) - a Velencei Carta előírásainak megfelelően korunk jegyeit kell viselnie.
   - Az eredeti szobor anyagvizsgálata alapján készült szakvélemények, esetleg további vizsgálatok eredményeit felhasználva, megalapozott (tudományos adatokkal bizonyított és gyakorlati kísérletekkel igazolt) módszereket kell kidolgozni az eredeti anyag megmentésére és megerősítésére. (A lemez erősítésnél szóba jöhet pl. egy megerősített, sűrített térháló alkalmazása, stb.)
   - Mérlegelni kell, hogy a szobormű csonkolt állapotában is harmonikus látványt nyújtott, s a megszokott harmóniától csak óvatosan indokolt eltérni.
   - A tervezésnél és kivitelezésnél egyaránt tekintettel kell lenni az OMF, valamint a Képző- és Iparművészeti Lektorátus minden kikötésére.

3. Felkéri a közgyűlés a Magyar Köztársaság elnökét, Göncz Árpád urat a szobor helyreállítása feletti védnökségre.

Határidő: 1991. május 20.
Felelős: dr. Csőke Sándor, a bizottság elnöke

92/1991.(V.30.)Kgy.sz. határozat

Tatabánya Megyei Jogú Város Közgyűlése a Turul Alapítvány kuratóriumának személyi összetételére és ezzel összefüggésben az egyéb kérdések rendezésére vonatkozóan az alábbiak szerint dönt:

1. A Közgyűlés megválasztja

a kuratórium elnökének:	Bencsik János polgármestert
a kuratórium társelnökének:	dr. Kovács György Zoltánt, a KEM Közgyűlés elnökét,
a kuratórium tagjainak:	• a Postabank és Takarékpénztár Rt. Sorponi Területi Igazgatóság mindenkori igazgatóját, jelenleg dr. Szántó István igazgatót, • a Képző- és Iparművészeti Lektorátus jelöltjét, Stremeny Géza szobrászművészt, • a Tatabányai Alkotó Közösség jelöltjét, Majtán Ferencet, • az önkormányzat részéről dr. Csőke Sándor és Zombai Tamás képviselőket.

2. A fentieknek megfelelően a Komárom-Esztergom Megyei Bíróság által 109. sorszám alatt nyilvántartásba vett alapítvány alapító okirat 7. pontját a következők szerint módosítja:

„A kurtórium elnökét, társelnökét és tagjait a közgyűlés választja és bármikor visszahívhatja."
Határidő: azonnal
Felelős:
a KEM Bírósághoz történő bejelentés megtételéért:
dr. Csőke Sándor, a bizottság elnöke
az 1. és 2. pont végrehajtásáért:
Bencsik János polgármester és
dr. Csőke Sándor, a bizottság elnöke.

3. Megbízza a Turul-emlékmű Bizottság elnökét, hogy az alapítvány érdekében áldozatosan munkálkodó személyek jutalmazására 50 db bronz érmet (öntvényt) rendeljen. Az érmet - az alapítvány kuratóriumának előterjesztése alapján - a közgyűlés adományozhatja.

Határidő: 1991. június 10.
Felelős: dr. Csőke Sándor
(a Lektorátussal történő egyeztetésért és megrendelésért)

198/1991.(XII.5.)Kgy. sz. határozat a Turul-emlékmű helyreállítására

1. A közgyűlés a Turul-emlékmű helyreállítási tervét a szétbontott emlékműhöz viszonyítva a hiteles helyreállítás alapjának elfogadja, s alkalmasnak találta arra, hogy a kuratórium a tervet az Országos Műemléki Felügyelőséghez, illetőleg a Képző- és Iparművészeti Lektorátushoz jóváhagyásra beterjessze.
   Felelős: a kuratórium elnöke és ügyvezető titkára
   Határidő: 1991. december 15.

2. a.) A közgyűlés az id. Madarassy Walter által készített éremtervet a Turul-emlékmű Alapítvány jutalom érmeként elfogadja. Megbízást ad a kuratóriumnak, hogy az érem kivitelezésére kössön szerződést a művésszel. A bronzból öntött érem 50 példányban készüljön.
   Felelős: a kuratórium elnöke és az ügyvezető titkár
   Határidő: 1991. december 15.
   b.) A közgyűlés az id. Madarassy Walter által készített éremtervet elfogadja az „Ezüst Turul Díj" kitüntetés jutalomérmeként is, s megbízza a polgármestert, hogy a művésszel az érem kivitelezésére a szerződést kösse meg.
   Felelős: a polgármester
   Határidő: 1991. december 15.

191/1992.(X.22.)Kgy.sz. határozat a Turul Jutalomérmek adományozására

Tatabánya Megyei Jogú Város Közgyűlése elfogadja a Turul Alapítvány Kuratóriuma javaslatát a TURUL JUTALOMÉRMEK adományozására az alábbiak szerint:

1./ Göncz Árpád, a Magyar Köztársaság elnöke, fővédnök,

2./ Antall József, A Magyar Köztársaság miniszterelnöke,

a kuratórium tagjai:

3./ Bencsik János polgármester, a kuratórium elnöke,

4./ Kovács Gy. Zoltán, a Megyei Közgyűlés elnöke, a kuratórium társelnöke,

5./ dr. Szántó István, a Postabank soproni területi igazgatója,

6./ Stremeny Géza szobrászművész,

7./ Majtán Ferenc,

8./ Zombai Tamás;

a volt Turul Bizottság tagjai:

9./ Németh Miklós főépítész,

10./ Galauner Béla fémszakértő,

11./ Izing Mihály, a kuratórium tiszteletbeli tagja, önkormányzati képviselő;

a kuratórium szakértői:

12./ Kő Pál szobrászművész,

13./ Németh Gábor művészettörténész,

14./ László Gyula egyetemi tanár, történész, művészettörténész,

15./ Gulyás Ernőné pénzügyi tanácsadó,

16./ Nagy Sándorné pénzügyi tanácsadó,

17./ dr. Csőke Sándorné általános ügyintéző,

18./ Nagy Ildikó művészettörténész,

19./ Szücs György művészettörténész,

20./ Sarlota Drahosova, a Nyitrai Levéltár igazgatója,

21./ Kulcsár Emil helytörténész,

22./ Zulikné Papp Kinga restaurátor;

az alapítvány kiemelkedően áldozatos támogatásáért:

23./ Krőzsel Károly rendőralezredes, megyei rendőrfőkapitány,

24./ Győrvári Kálmán rendőrezredes, városi rendőrkapitány;

25./ dr. Mandák Imre, a megyei bíróság elnöke,

26./ dr. Kálmán Attila államtitkár, országgyűlési képviselő,

27./ dr. Horváth József államtitkár, Köztársasági Megbízott,

28./ Keszthelyi Ferencné a Képző- és Iparművészeti Lektorátus igazgatója, a kuratórium tiszteletbeli tagja,

29./ Ács László, az Országgyűlési Hivatal műszaki és ellátási főosztály vezetője,

30./ dr. Fejérdi Tamás, az Országos Műemlékvédelmi Hivatal igazgatója,

31./ Dobroszláv Lajos, a VEFAG igazgatója,

32./ Saint Ghislain polgármestere, (Victor Cornez)

33./ Fairfield polgármestere, (Jacquelin Durell)

34./ Magyar Emőke, újságíró - 24 Óra,

35./ Szabó Péter, újságíró - itt-HON (posztumusz),

36./ Vajna Györgyné, újságíró - MTI,

37./ Szathmáry Tibor, a Cartografica Hungarica szerkesztője;

az emlékmű helyreállítási munkáinak tervezői, kivitelezői:

38./ Nagy István, az IDEA-FERR Kft. ügyvezetője,

39./ Kutassy Jenő, a Tatabányai Építőipari Rt. igazgatója,

40./ Lajta Károly, az acélváz tervezője,

41./ Técsőy István, a posztamentum tervezője,

42./ Valkovicsné Párnai Valéria műszaki ellenőr,

43./ Seres Béláné műszaki ellenőr,

44-48./ az IDEA-FERR Kft. jelöltjei,

49./ Venczel Ernő lokálpatriota,

50./ Tatabánya Város (múzeum)

Határidő: 1992. november 28.
Felelős:Turul Alapítvány

Az IDEA-FERR Kft. kitüntetésre Kaszás Istvánt, Apollónia Károlyt, Nagy Vilmost, Gallai Lászlót és Farkas Károlyt jelölte.

Göncz Árpád köztársasági elnök bejelenti, hogy védnökséget vállal a Turul Alapítvány felett. Társaságában Bencsik János polgármester, Szalay Gábor és Freund Tamás országgyűlési képviselők

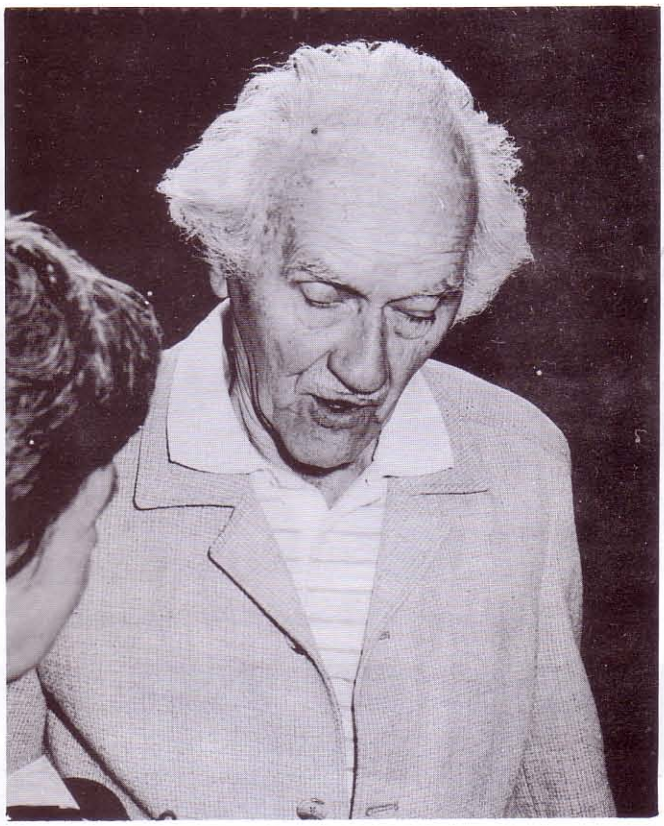

id. Madarassy Walter szobrászművész, a helyreállítási munkák irányítója

Madarassy István ötvösművész a műtermében

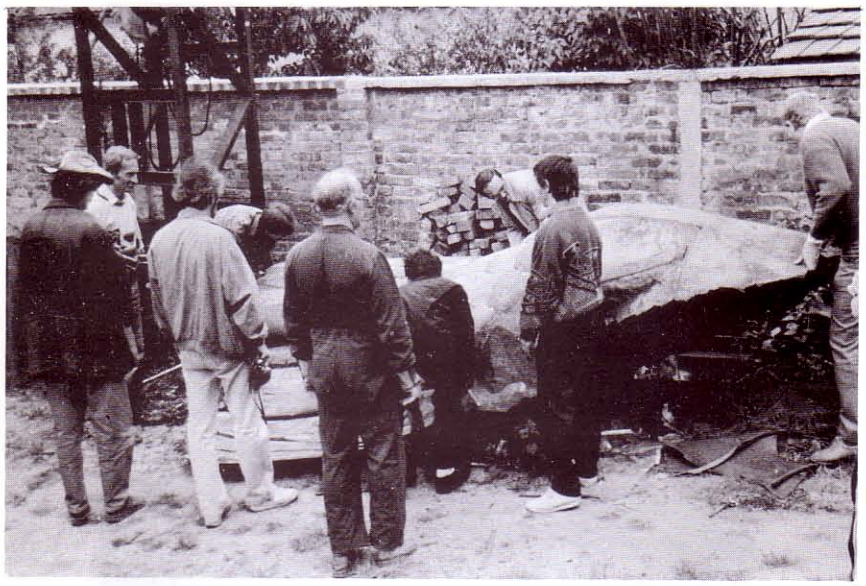

Sürgés-forgás a szobordarabok körül 1991. májusában

A nyitraivánkai levéltárban (Majtán Ferenc, Kósa László, Sarlota Drahosova és dr. Csőke Sándor)

Szövetségkötés (Izing Mihály, Zombai Tamás és Csőke Sándor)

A köztársaság elnöke a kuratórium munkájáról szóló beszámolót hallgatja. Kíséretében Bencsik János polgármester és Száraz Sándor alpolgármester (háttal)

Kuratóriumi ülés 1991. október 28-án (az asztal mellett Kaszás István, Csőke Sándor, Bencsik János és Keszthelyi Ferencné, a Lektorátus igazgatója

A kuratórium tagjai az új szoborváznál

A helyreállítást irányító művészek, id. és ifj. Madarassy Walter, valamint Madarassy István, Bencsik János polgármester társaságában

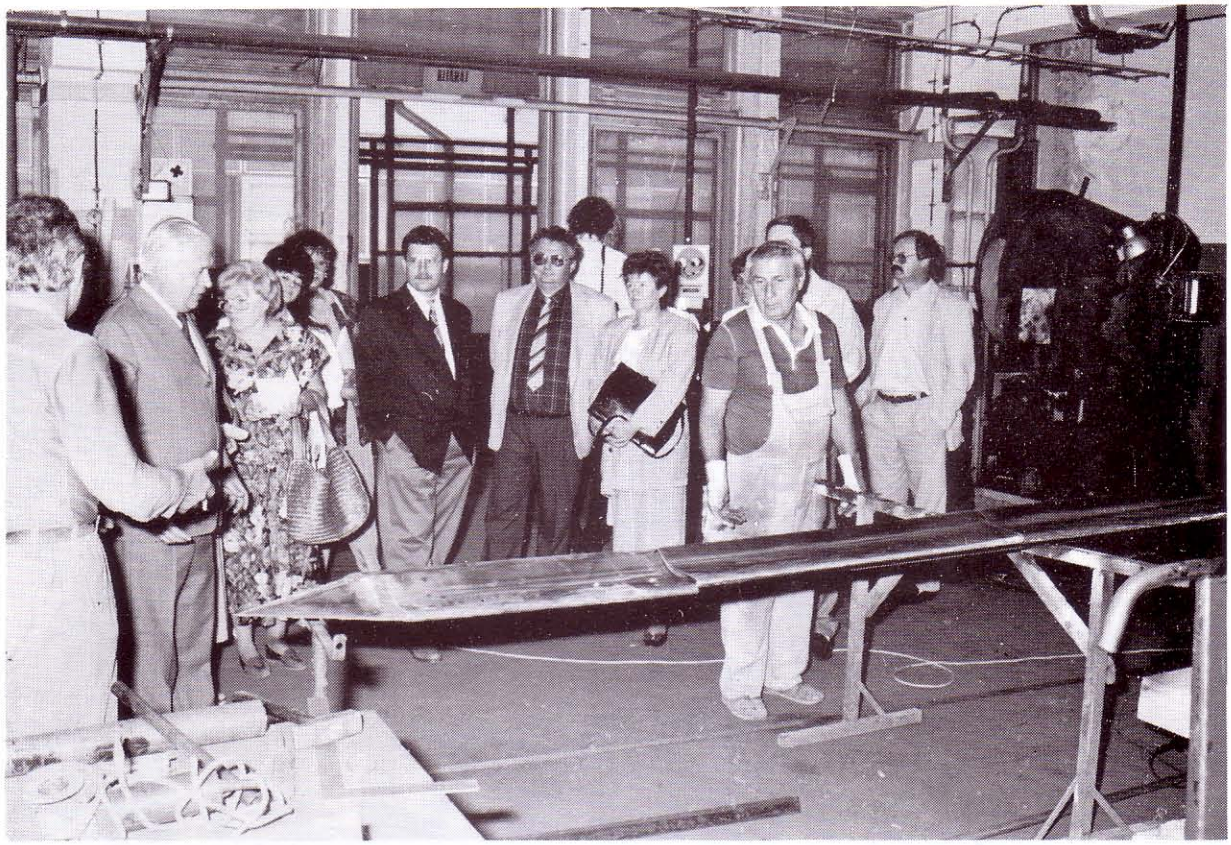

Szemle az IDEA-FERR Kft. telephelyén 1992. szeptember 17-én

Kép a szoborpalást visszahelyezéséről

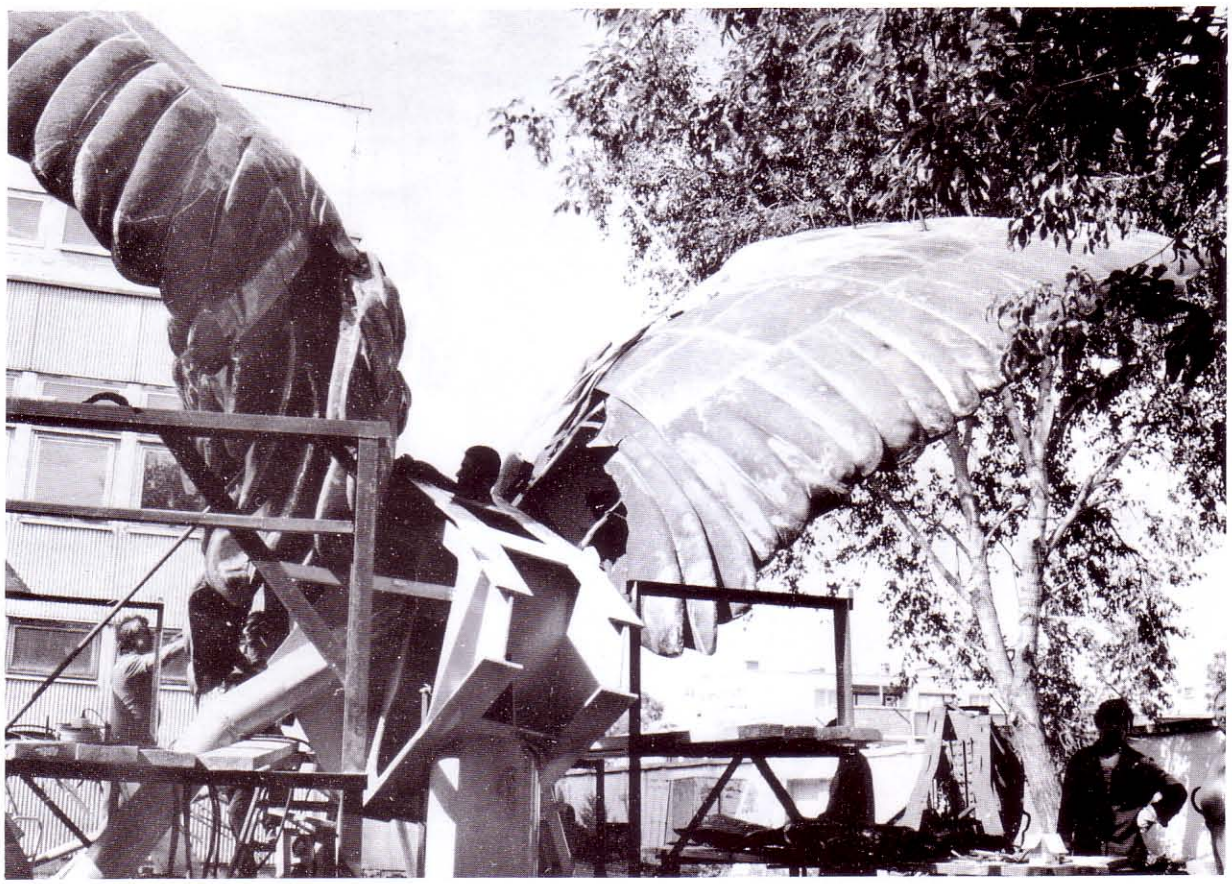

Képek a szobor szereléséről

Önkormányzati képviselők, kuratóriumi tagok a készülő szobor, illetőleg a régi szoborváz előtt

Kuratóriumi ülés 1992. szeptember 17-én. Az asztalnál dr. Kovács György Zoltán, dr. Csőke Sándor, Técsőy István, Nagy István, id Madarassy Walter, Madarassy István és Seres Béláné

A régi és az új posztamentum

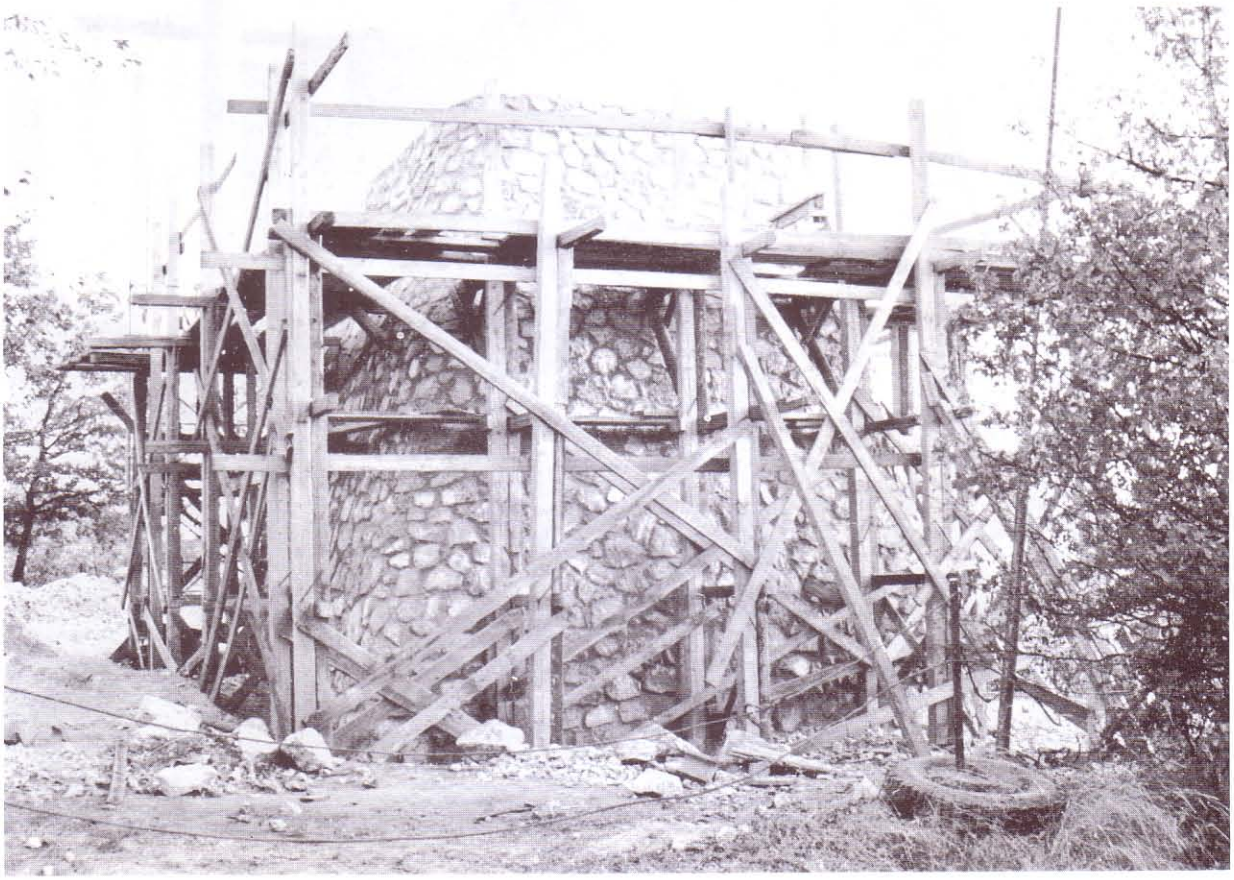

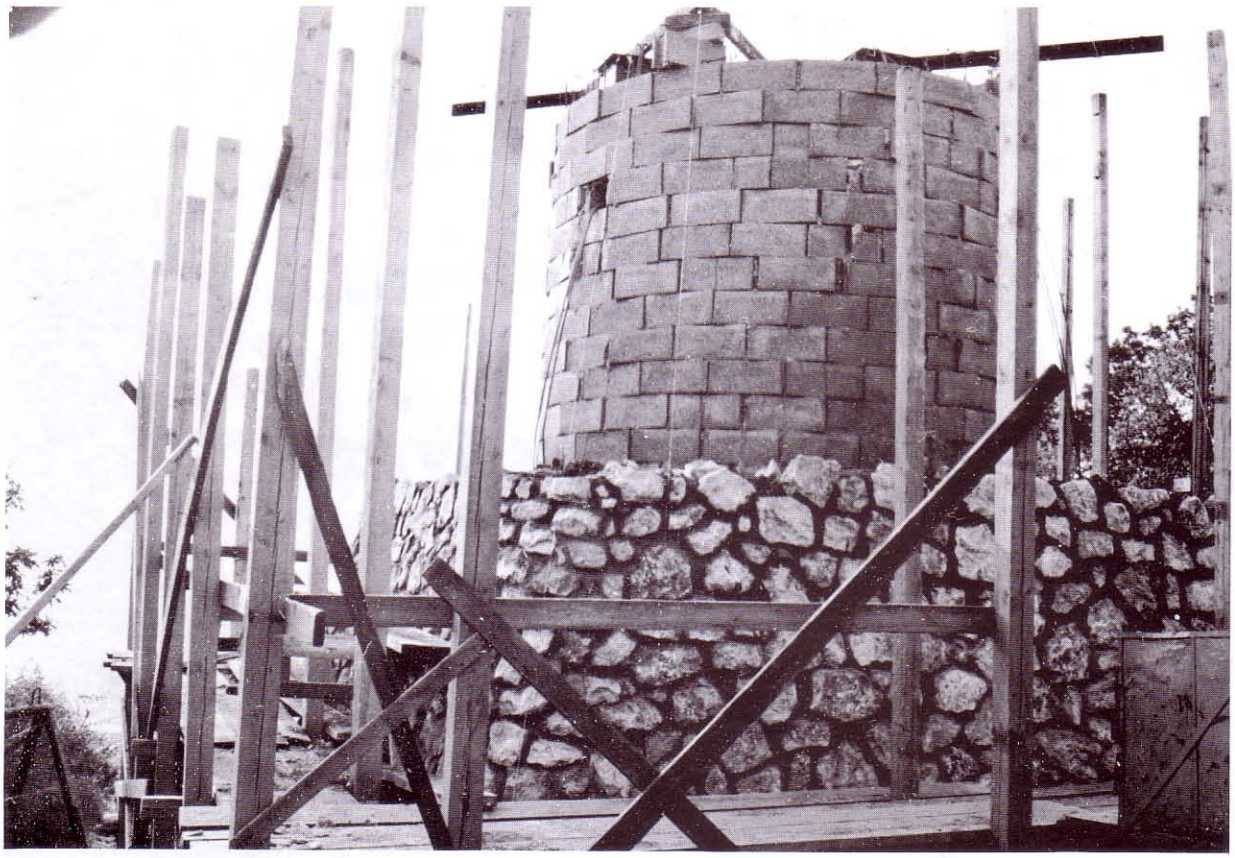

A posztamentum építése

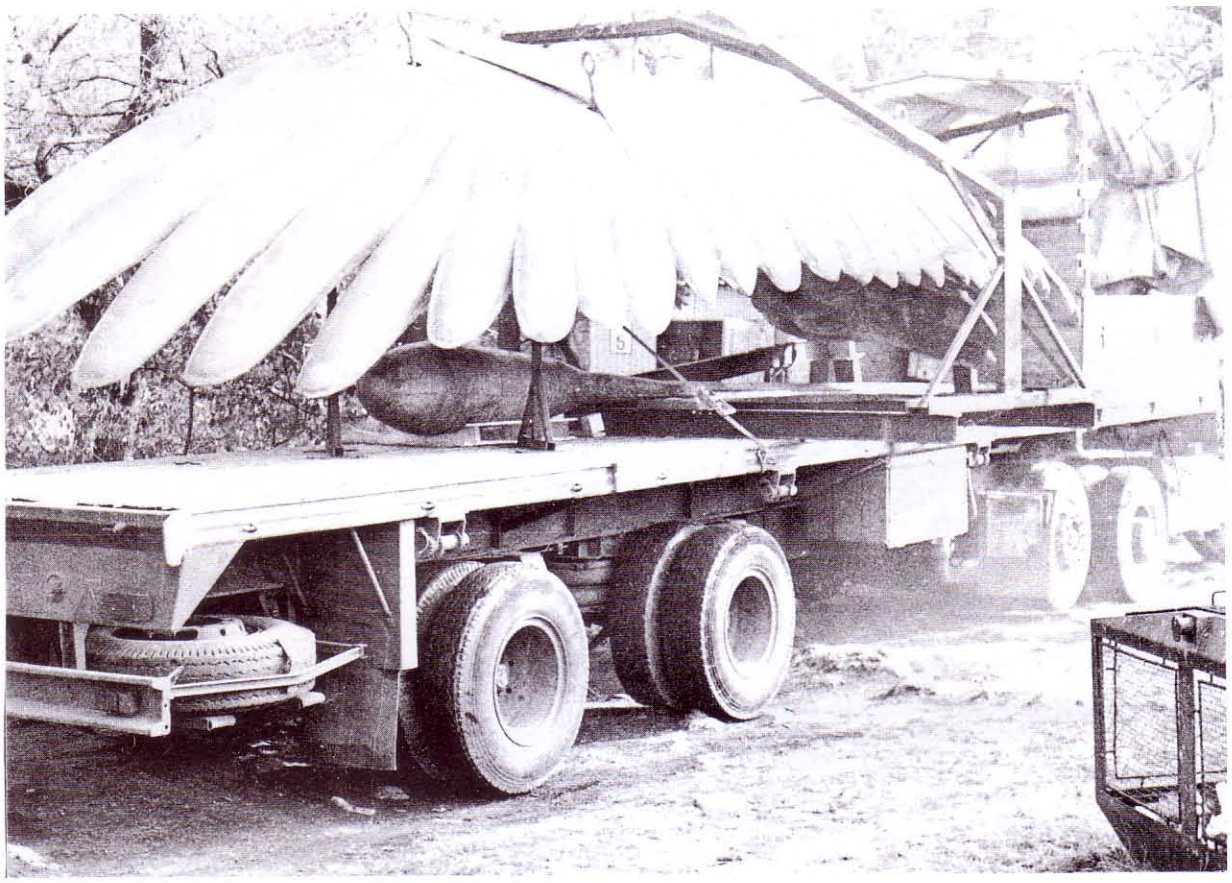

A szárny hazaszállítása

Szoborszerelés 1992. október 5-én 11 óra

ifj. Madarassy Walter, Madarassy István és Gallai László megbeszélést tart a szobornál

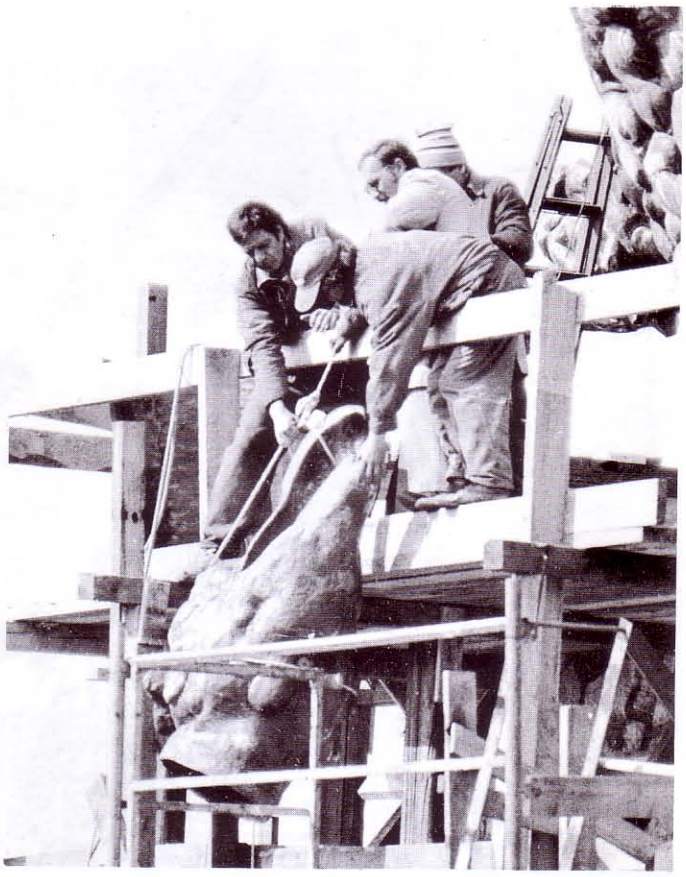

A madár feje is a helyére kerül

dr. Kovács György Zoltán, Száraz Sándor, Kósa László és Kutassy Jenő

Sajtóértekezlet 1992. november 29-én

A skinheadek

A köztársasági elnök megérkezik az avatóünnepségre

Az avatóünnep közönsége

A meghívott diplomaták csoportja

Göncz Árpád és Bencsik János

Göncz Árpád az ünnepi beszédét mondja

Táncosok

Népi zenekar

Göncz Árpád köztársasági elnök az ünneplők gyűrűjében

Az ünnepség vége

A TATABÁNYAI (BÁNHIDAI) T U R U L -EMLÉKMŰ HELYREÁLLÍTÁSÁRA LÉTREHOZOTT A L A P Í T V Á N Y A L A P Í T Ó O K I R A T A

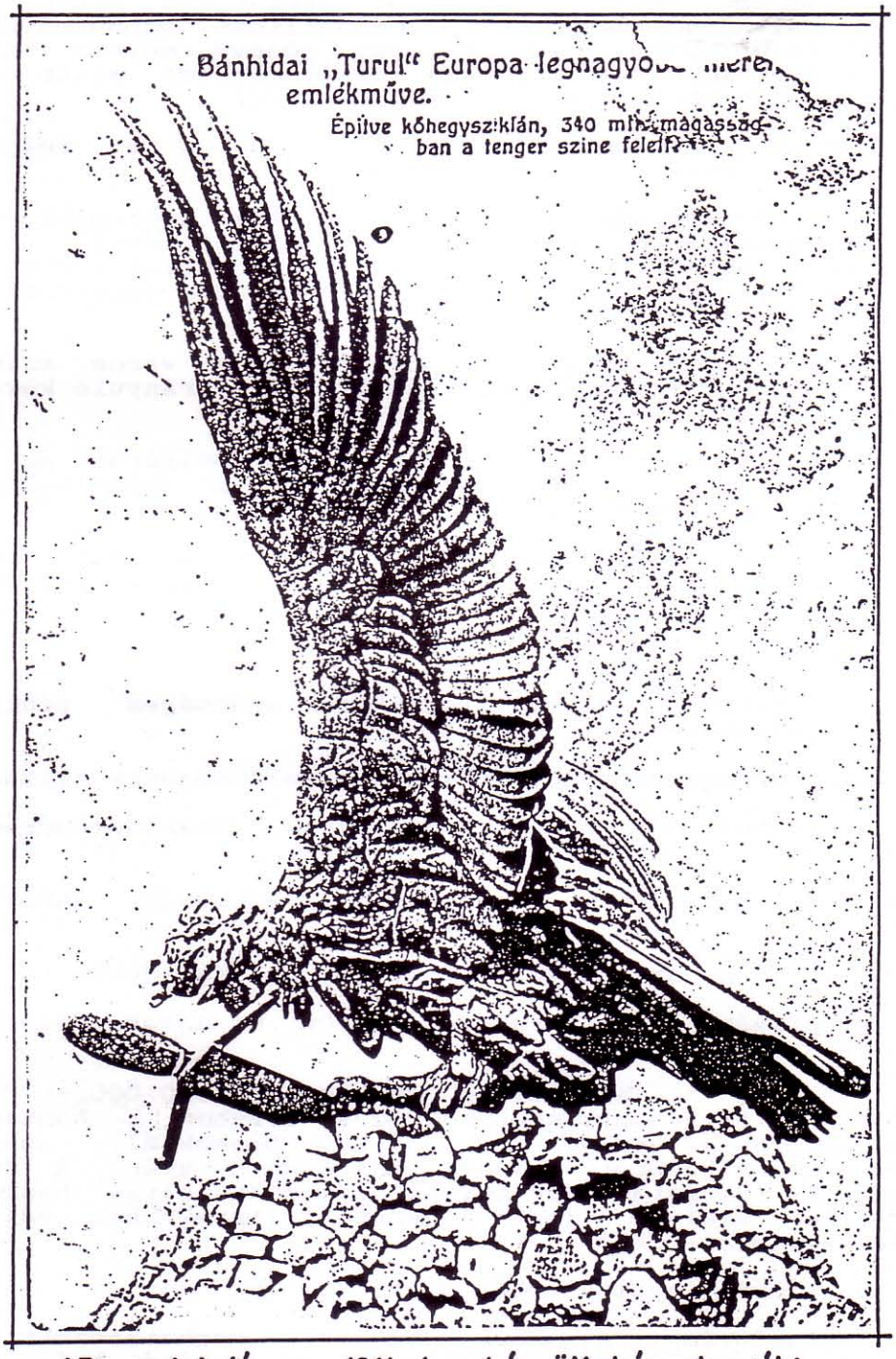

(Reprodukció egy 1911-ben készült képeslapról)

AZ ALAPÍTVÁNY SZÁMLÁJÁT A POSTABANK ÉS TAKARÉKPÉNZTÁR RT. SOPRONI TERÜLETI IGAZGATÓSÁGA VEZETI.

Számlaszám: 3399893 202246

Alapító okirat

a tatabányai /bánhidai/ **Turul-emlékmű** helyreállítását szolgáló

alapítvány létrehozására

A Turul-emlékmű nemzeti-történelmi örökségünk része, mely a milleneumi emlékünnepségek során felállított szoborművek közül fennmaradt kevés szobor egyike, egy jónevű művész kivételes művészi értéket képviselő alkotása, amely méretei miatt, és mint művészi műszaki alkotás is, figyelemre méltó.

A Turul-emlékmű ügyének áttekintése után, s a reá háruló felelősséget átérezve,

- a történelmi és kulturális emlékek ápolására irányuló kötelességei messzemenő figyelembevételével, s annak tudatában, hogy az emlékmű helyreállításával kapcsolatban a várost és vezetését a nemzettel és minden magyarral szemben kötelesség terheli;
- szem előtt tartva a város polgárainak a város szimbólumát jelentő Turul-emlékmű helyreállítására irányuló követelését és igényeit:
- figyelembe véve, hogy a város és polgárai az emlékmű felépítésére, illetőleg megóvására a jelenleginél még mostohább körülmények között is áldoztak,

Tatabánya megyei jogú város Közgyűlése elhatározta, hogy a Turul-emlékmű helyreállítására a következő feltételekkel alapítványt hoz létre.

1./ Az alapítvány célja:

- az emlékmű helyreállításához szükséges pénzfedezet biztosítása;
- a szobor-rekonstrukció művészi hitelességének ellenőrzése;
- a kivitelezési munkák szervezése, szakszerüségének és megfelelő minőségének biztosítása.

2./ Az alapítvány neve: Tatabányai /bánhidai/ Turul-emlékmű alapítvány.

3./ Az alapítvány székhelye: Tatabánya, Felszabadulás tér 6

4./ Az alapítvány céljára rendelt vagyon, és annak felhasználási módja:

Az alapító az alapítvány céljára 10.000.000.- Ft, azaz Tízmillió forint összeget helyez el részben a Postabank és Takarékpénztár RT-nél és olyan bankoknál, amelyek a legmagasabb kamatot fizetik a betétek után. A devizában nyújtott támogatás kezelésével ugyancsak olyan bankot kell megbízni, amelyik a legelőnyösebb feltételekkel vállalja a devizaszámla vezetését.

Az alapítvány nyílt, ahhoz bárki csatlakozhat.

Az alapítvány az 1./ pontban meghatározott céljai megvalósításához szükséges vagyont az alapító befizetéséből, a bel- és külföldi természetes és jogi személyek adományaiból gyűjti.

Az alapítvány céljára a rendelkezésre álló alapítványi tőke és kamatai egyaránt felhasználhatók.

5./ Az alapítvány jogi személy.

6./ Az alapítványhoz történő önkéntes csatlakozás a felajánlott összegnek az alapítvány csekkszámlájára egyösszegben vagy részletekben történő befizetésével valósul meg. Az alapítvány természetben nyújtott szolgáltatással is támogatható. A felajánlott szolgáltatások elfogadásáról a kuratórium dönt.

A csatlakozó jogosult névtelenségét megőrizni, ha erre igényt tart. A csatlakozó kérésére az alapítvány igazolást ad a csatlakozás időpontjáról és az adomány összegéről.

Az alapítványhoz való csatlakozást feltételhez kötni nem lehet.

7./ Az alapítvány ügyintéző és képviseleti szerve a kuratórium.

A kuratórium hét tagú.

A kuratórium elnökét és tagjait a Közgyűlés választja, és bármikor visszahívhatja.

A kuratórium a munkájába szakértőket vonhat be.

A kuratórium a szobor helyreállításával kapcsolatos döntéseihez /a szobor-rekonstrukció hitelességének kérdéséhez és a kivitelezési munkák kérdéseinek megoldásához/ köteles a Közgyűlés jóváhagyását kérni.

A kuratórium évenként köteles javaslatot tenni a Közgyűlésnek, hogy a Közgyűlés a nagyobb összegű adományozókat a kuratórium tiszteletbeli tagjává hívja meg.

Az alapítványt a kuratórium elnöke, akadályoztatása esetén az elnökhelyettes képviseli.

A pénzügyi kötelezettség vállalására az ügyvezető titkár az elnök vagy helyettese ellenjegyzésével jogosult.

A tiszteletbeli tagok a kuratórium munkájában tanácskozási joggal vesznek részt.

A kuratórium kezeli az alapítvány vagyonát. Feladata az alapítvány vagyonának gyarapítása, és döntés a vagyon célszerű felhasználásáról.

A felhasználható alapítványi vagyonból fedezhető minden, az alapítványi cél eléréséhez szükséges kiadás.

A kuratórium tagjai - a pénzügyi szakreferens kivételével - az alapítványtól csak a tevékenységükkel kapcsolatos költségek megtérítését igényelhetik. A pénzügyi szakreferens munkájával arányos díjazásra is jogosult.

A Közgyűlés a kuratórium tagjai részére tiszteletdíjat állapíthat meg, melyet az alapítvány pénztárán keresztül kell kifizetni.

A felhasználható alapítványi vagyon feletti rendelkezés kérdésében és az alapítvány működését érintő kérdésekben a kuratórium nyílt szavazással dönt. Határozatait egyszerű szótöbbséggel hozza.

A kuratórium az alapítvány működésének köteles társadalmi nyilvánosságot biztosítani, s az alapítvány által felhasznált vagyonról az alapítvány-tevők számára évente legalább egyszer köteles tájékoztatást adni.

Az alapító fenntartja magának az alapító okirat módosításának jogát. A módosítás az alapítvány célját nem érintheti.

8./ Az alapítvány vagyona annak megszűnése esetén Tatabánya Város önkormányzatát illeti meg, mely dönt a további, művészetpártolási célú felhasználásáról.

9./ Az alapítvány határozatlan időre jön létre.

10./ Az alapítvány működése felett az ügyészség a rá irányadó szabályok szerint törvényességi felügyeletet gyakorol.

11./ Az alapító okirat érvényességéhez annak bírósági nyilvántartásba vétele szükséges. Az alapítvány a nyilvántartásba vétellel nyeri el jogi személyiségét. A nyilvántartásba vétel után az alapító az alapítványt nem vonhatja vissza.

Az alapítvány működését az alapító okirat kiállításának és aláírásának időpontjával kezdi meg.

12./ Jelen okirattal nem szabályozott kérdésekben a PTK rendelkezéseit /74/A - 74/F pontjait/, a gazdálkodásra vonatkozó szabályokat és az adózásra vonatkozó szabályokat kell alkalmazni.

Az alapító felhatalmazza a kuratóriumot, hogy a jelen okiratban nem szabályozott kérdéseket a törvényi rendelkezések figyelembevételével maga szabályozza:

Tatabánya, 1991. március 27.

TATABÁNYA VÁROS Polgármesteri Hivatala

Dr. Bene Magdolna
főjegyző

Benczik János
polgármester

FOUNDING DOCUMENT OF THE FOUNDATION ESTABLISHED FOR THE RECONSTRUCTION OF THE TURUL MONUMENT IN TATABÁNYA (BÁNHIDA)

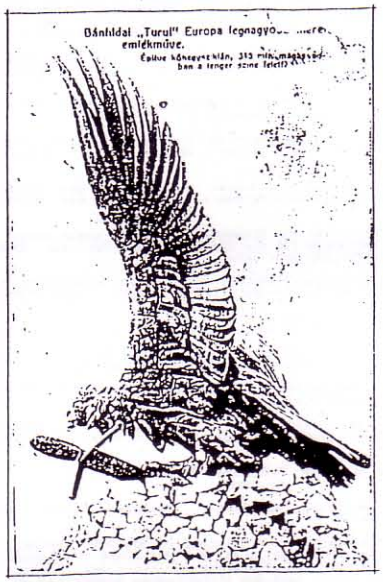

The monument „Turul" is the biggest one in Europe. Built in a rocky pedestal at a height of 340 metres above the sea level.

(Reproduction of a postcard from 1911)

THE ACCOUNT OF THE FOUNDATION IS KEPT BY THE SOPRON REGIONAL MANAGEMENT OF THE POSTABANK ÉS TAKARÉKPÉNZTÁR RT (POST AND SAVING BANK JOINT STOCK COMPANY)
Account number: 3399893 202246

FOUNDING DOCUMENT

for the establishment of the Foundation for the Reconstruction of the Turul monument in Tatabánya /Bánhida/

The Turul monument is part of our national-historical hesitage, one of the few sculptures that remained from the ones erected during the milleneum commemorations. It is the work of a will-known sculptor, representing an exeptional artistical value, and because its dimensions it is also remarkable from an artistic-technical point of view.

After reviewing the matter of the Turul monument and being aware of its own responsibility,

- takint into consideration its own obligation to take care of the historical and cultural memorials, and knowing that the town and its leadership have an obligation with respect of the nation and all Hungarians.
- keeping in view the demand of the residents of the town on the reconstruction of its symbol, the Turul monument,
- taking into account that the town and its residents had spent on the construction and maintenance of the monument nder even more difficult circumstances,

the General Assembly of the Country Town Tatabánya decided to establish a foundation for the reconstrukction of the Turul monument on the following conditions.

1. The foundation in aimed at:
   - ensuring the necessary cover of the reconstruction of the monument,
   - checking the artistical authenticity of the reconstruction,
   - organising the work of execution and ensuring its competence and proper quality.
2. The name of the foundation: Tatabánya /Bánhida/ Turul monument foundation.
3. The seat of the foundation: Tatabánya, Felszabadulás tér 6.
4. The property intended for the purposes of the foundation and its appropriation:

   The founder deposits 10.000.000.- i.e. Ten million Forints partly in the Postabank és Takarékpénztár Rt. /Post and Savings Bank Joint Stock Company/, partly in other banks that pay the highest interest on deposits. With the administration of asistences paid in hard ourrency such a bank must be entrusted that provides the best conditions for the keeping of the account.

   The foundation is open, anyone may join it.

The property necessary for the achievement of the purposes of the foundation, described in paragraph 1., is collected from the payment of the founder and donations of domestic and foreign natural and artifical persons.

Both the available capital of the foundation and its interests may be spent on the aims of the foundation.

5. The foundation is a legal entity.

6. Voluntary joining in the foundation is realised by either immediate total payment or part-payment of the offered sum on the account of the foundation. The foundation can also be supported by non-pecuniary assistence. Decision about its acceptance is made by the curatory.

   In case of raising a claim the joiner is authorized to keep his or her anonimity. The joiner is given,upon request, a certification of the date of joining and the amount of the donation.

   Joining in the foundation must not be subjected to any condition.

7. The managing and representing organ of the foundation is the curatory. The curatory has seven members. The president and the members of the curatory are elected by the General Assembly and may be recalled at any time.

   Experts may be drawn into the work of the curatory

   The curatory must not make decisions about the authenticity of the reconstruction and the solution of the problemes referring to the executional work without the consent of the General Assembly.

   Th e curatory must annually make a proposal to the General Assembly to appoint the bestowers with major donations to honorary members.

   The foundation is represented by either the president or in case of prevention, the vice-president.

   The managing secretary is authorized to undertake financial obligations with either the president-s or the vice-president-s countersing.

   Honorary members have a consultative competence on the work of the curatory.

   The property of the foundation is administered by the curatory.

   Its duty is to increase the property of the foundation and to make decisions about its expedient appropriation.

   All the costs necessary for the achievement of the purposes of the foundation may be met from the available property of the foundation.

   The members of the curatory - save the official in charge of monetary affairs, who is entitled to a remuneration proportional to his work - may lay claim only to the refunding of the costs connected with their activity.

The General Assembly may settle an honorarium for the members of the curatory to be paid from the treasury of the foundation.

Decisions about the questions referring either to the disposal of the property or the activity of the foundation are made by open Voting. Resolutions are adapted by simple majority.

The founder reserves its right to modify the founding document. The modification must not refer to the purpose of the foundation.

8. In case of termination of the foundation, its property is the due of the Commune of Town Tatabánya that makes decisions about its further spending on art-patronizing activities.

9. The foundation comes into an existence of indefinite duration.

10. The activity of the foundation is supervised by the public prosecutor-s department according to the referring orders.

11. The founding document must be put on judicial file in order to be validated. The foundation becomes a legal entity by the validitation. Having been the founding document put on file. the foundation must not be withdrawn by the founder. The activity of the foundation starts at the date of issue and signature of the founding document.

12. To the questions without regulation in present founding document orders of the Civil Code (paragraphs 74/A-74/F). regulations referring to the management and taxation must be enforced.

    The curatory is authorized by the founder to bring under control the questions not regulated in present document, taking into consideration the provisions of law.

Tatabánya, March 27th 1991.

Dr. Bene Magdolna
Town-clerk

Bencsik János
Mayor

GRUNDUNGSURKUNDE

der Stiftung zur Rekonstruktion des Turuldenkmals in Tatabánya (Bánhida)

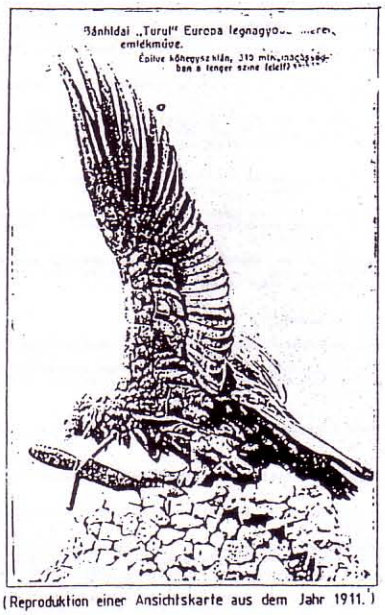

Der „Turulvogel" von Bánhida ist das größte Denkmal in Europa. Gebaut auf einem Felsen 340 Meter über dem Meeresspiegel

(Reproduktion einer Ansichtskarte aus dem Jahr 1911.)

Das Konto der Stiftung wird von dem Soproner regionalen Verwaltungsrat der Postbank und der Sparkasse AG. geführt.

Kontonummer: 3399893 202246

Grüdungsurkunde

zur Förderung einer Stiftung zur Rekonstruktion des Turulvogel-Denkmals in Tatabánya /Bánhida/

Das Turulvogel-Denkmal, eines der wenigen zu den Milleneungedenkfeiern errichteten und erhaltengebliebenen Denkmalern, ist Teil unseres historischen Erbes. Es ist das außerordentlich wertvolle Werk eines namhaften Künstlers, und verdient sowohl mit seinen Maßen als auch mit seiner künstlerischen-technischen Konstruktion die Aufmerksamkeit.

Die Gemeindeversammlung der Stadt Tatabánya hat die Lage des Turuldenkmals gründlich studiert und ist ihrer Verantwortung bewußt,

- fühlt sich weitgehend verpflichtet, die historischen und kulturellen Denkmaler zu pflegen;
- die Stadt und ihre Verwaltung sind ihrer Verpflichtung gegenüber allen Ungaren und der ganzen Nation, das Denkmal zu rekonstruieren, bewußt;
- halt die Forderung und den Wunsch der Bürger der Stadt zur Wiederherstellung des Turuldenkmals, des Symbols der Stadt vor Augen;
- zieht in Betracht, daß die Einwohner der Stadt sogar unter noch schlechteren Umstanden für die Errichtung und für das Erhalten des Denkmals Opfer gebracht haben;

deshalb hat die Gemeindeversammlung entschieden, eine Stiftung zur Wiederherstellung des Turuldenkmals zu gründen - mit folgenden Bedingungen:

1. Die Ziele der Stiftung sind:
   - das zur Rekonstruktion des Denkmals nötige Geld zu sichern,
   - die künstlerische Authentizitat der Denkmal-Rekonstruktion zu kontrollieren,
   - die Ausführungsarbeiten zu organisieren, ihre Fachmaßigkeit und entsprechende Qualitat zu sichern.

2. Der Name der Stiftung ist: Tatabányaer /Bánhidaer/ Turuldenkmal-Stiftung /Tatabányai /bánhidai/ Turul-emlékmű alapitvány/

3./ Der Sitz der Stiftung: Felszabadulás tér 6.
Tatabánya

4./ Das zur Stiftung bestellte Vermögen und seine Verwendungsweise:

Der Stifter hinterlegt zur Stiftung 10.000.000 Forint, also zehn Millionen Forint teils bei der Postabank /Postabank/ und der Takarékpénztár Rt. /Sparkasse AG/ teils bei Banken, die die höchsten Zinsen nach den hinterlegten Summen zahlen.

Mit der Verwaltung der Geldbeitrage in Devisen muß auch die Bank beauftragt werden, die die Führung des Devisenkontos mit den günstigsten Bedingungen übernimmt.

Die Stiftung ist offen, der Beitritt steht jedem frei.

Die Stiftung sammelt das zur Verwirklichung der vorgebenen Ziele im Punkt 1./ nötige Vermögen von der Einzahlung des Stifters und von den Spenden aus - und inlandischer natürlicher und Rechtspersonen.

Zur Verwirklichung der Ziele der Stiftung können sowohl das zur Verfügung stehende Stiftungskapital als auch seine Zinsen verwendet werden.

5. Die Stiftung ist eine Rechtsperson.

6. Der freiwillige Beitritt zur Stiftung erfolgt durch die Einzahlung der gespendeten Summe in Ganz oder ratenweise auf das Scheckkonto der Stiftung. Die Stiftung kann auch durch Naturalleistung unterstützt werden, über deren Annahme das Kuratorium entscheidet.

Der Spender hat das Recht, seine Anonymitat zu bewahren, wenn erwünscht. Auf Verlangen des Spenders gibt die Stiftung eine Bescheinigung über das Datum des Spendens und über die Summe der Spende aus.

Man darf keine Bedingungen stellen für den Beitritt zur Stiftung.

7. Das Verwaltungs- und Vertretungsorgan der Stiftung ist das Kuratorium.

Das Kuratorium zahlt sieben Mitglieder. Der Vorsitzende und die Mitglieder des Kuratoriums werden von der Generalversammlung gewahlt, und können jederzeit zurückberufen werden.

Das Kuratorium kann die Hilfe von Sachverstandigen in Anspruch nehmen.

Das Kuratorium muß die Generalversammlung bei den Entscheidungen über die Rekonstruktion des Denkmals /über die Authentizitat der Denkmalrekonstruktion, und über die Ausführungsarbeiten/ um Bewilligung bitten.

Das Kuratorium muß der Generalversammlung jahrlich einen Antrag vorlegen, die Spender, die eine größere Summe gespendet haben, zum Ehrenmitglied des Kuratoriums einzuladen.

Der Vertreter der Stiftung ist der Vorsitzende des Kuratoriums, oder bei Behinderung der Stellvertreter des Vorsitzenden.

Den finanziellen Angelegenheiten nachzukommen ist der geschaftsführende Sekretar berechtigt, mit der Gegenzeichnung des Vorsitzenden oder seines Stellvertreters.

Die Ehrenmitglieder haben Beratungsrecht in den Sitzungen des Kuratoriums.

Das Vermögen der Stiftung wird von dem Kuratorium verwaltet. Das Kuratorium hat das Vermögen der Stiftung zu vergrößern, und über die zielgemaße Verwendung des Vermögens zu entscheiden.

Von dem verwendbaren Stiftungsvermögen können alle, zur Verwirklichung der Ziele der Stiftung nötigen Ausgaben gedeckt werden.

Die Mitglieder des Kuratoriums - mit Ausnahme des Finanzfachreferenten - dürfen nur die Vergütung ihrer Kosten, entstanden durch ihre Tatigkeit für die Stiftung, von der Stiftung verlangen. Der Finanzfachreferent ist berechtigt, einen mit seiner Tatigkeit proportionalen Lohn zu bekommen.

Die Generalversammlung kann für die Mitglieder des Kuratoriums ein Honorar zuerkennen, das durch die Kasse der Stiftung zu bezahlen ist.

Über die Verwendung des verwendbaren Vermögens und über die Tatigkeit der Stiftung entscheidet das Kuratorium durch öffentliche Abstimmung. Seine Beschlüsse faßt das Kuratorium mit einfacher Stimmenmehrheit.

Das Kuratorium ist verpflichtet, für die Tatigkeit der Stiftung gesellschaftliche Öffentlichkeit zu verschaffen, und über das von der Stiftung verwendete Vermögen den Stiftern mindestens einmal im Jahr zu berichten.

Der Stifter behalt sich das Recht der Modifizierung der Stiftungsurkunde vor. Die Umgestaltung darf das Ziel der Stiftung nicht betreffen.

8. Im Fall der Auflösung der Stiftung steht das Vermögen der Stiftung der Selbstverwaltung der Stadt Tatabánya zu, und sie entscheidet dann über die weitere kunstliebende Verwendung der Summe.

9. Die Stiftung ist unbefristet.

10. Über die Tatigkeit der Stiftung führt die Staatsanwaltschaft laut maßgebenden Vorschriften gesetzliche Aufsicht.

11 Zur Gültigkeit der Stiftungsurkunde ist ihr gerichtliches Registrieren erforderlich. Die Stiftung wird infolge des Registrierens eine Rechtsperson. Nach dem Registrieren kann der Stifter die Stiftung nicht widerrufen.

Die Stiftung beginnt ihre Tatigkeit am Tage der Austellung und des Unterschreibens der Gründungsurkunde.

12. In dem in dieser Urkunde nicht geregelten Punkten sind die Verordnungen des Bürgerlichen Gesetsbuches /E.G.B./ /74/A - 74/F Punkte/, die Vorschriften für Wirtschaft und die Vorschriften des Steuergesetzes zu verwenden.

Der Stifter bevollmachtigt das Kuratorium, die in dieser Urkunde nicht geregelten Fragen in Betracht der gesetzlichen Vorschriften selbst zu regeln.

Tatabánya, den 27. Marz 1991

Dr. Magdolna Bene
Magistratsnotärin

János Bencsik
Bürgermeister

CHARTE DE FONDATION

de la fondation faite á l'effet de la restauration de la statue du Turul de Tatabánya (Bánhida).

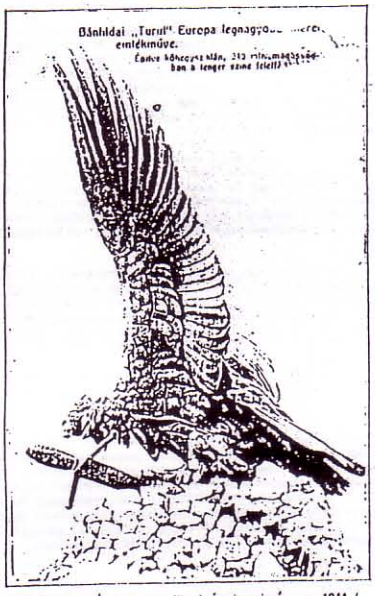

La statue du Turul est le plus gigantesque monument de l'Europe. La statue, placée sur un piédestal en blocs de pierre brute, s'élève sur un plateau, à 340 mètres de haut au dessus de niveau de la mer

/ Reproduction d'une carte illustrée, imprimée en 1911 /

Le compte de la fondation est tenu par la direction territoriale de Sopron de la Société de Banque-Poste et Caisse d'Épargne

Le numéro du compte chèques: 3399893 202246

Charte de fondaiton

pour faire une fondation, qui sert á rétablir la statue du Turul de Tatabánya /Bánhida/.

La statue du Turul, qui est l'une des statues élevées au cours des commémorations millénaires et conservées en petit nombre jusqu'á nos jours, fait partie de l'héritage de notre histoire nationale. Ce gigantesque monument, construit par un artiste connu, est de haute valeur, non seulement á cause de sa vaste dimension, mais au point de vue technique et artistique aussi.

Après avoir considéré l'affaire du monument du Turul, ayant conscience de sa responsabilité,

- compte tenu de ses obligation, quant á la protection des monuments de notre histoire et de notre culture, sachant qu au sujet de la reconstruction de ce monument, la ville et la mairie sont responsables envers la patrie et envers tous les hongrois;
- par égard pour les exigences des citoyens, qui prétendent á la restauration du monument du Turul, du symbole de la ville;
- en considérant que les citoyens de la ville se sont déja imposés des sacrifices pour la protection et pour le rétablissement de ce monument, même dans une situation plus grave que celle d'aujourd' hui,

l'assemblée generale de Tatabánya, ville départementale a décidé de faire une fondation dans l'intérêt de la restauration de la statue du Turul, aux conditions suivantes:

1. La fondation prend pour but de:
   - pourvoire aux frais de la reconstruction;
   - surveiller la restauration du monument au point de vue d' authenticité d'art;
   - organiser l'éxécution des travaux, veiller á ce qu'elle soit professionelle et convenable en matiere de qualité.
2. Le nom de la fondation est:
   Fondation du Monument du Turul de Tatabánya /Bánhida/.
3. La fondation a son siège á Tatabánya, n° 6, place Felszabadulás.
4. La fortune de la fondation et les conditions de l'emploi:

   Le fondateur dépose une somme de 10.000.000 /dix millions/ florins chez la Societe de Banque-Poste et Caisse d'Épargne et chez des autres banques, qui paient les plus gros intérêts du dépôt. En ce qui concerne les primes en devise, il en faut charger une banque, qui garantit les conditions les plus avantageuses.

   La fondation est ouverte, ceux qui veulent, peuvent s'y agréger.

   La fondation prend la somme nécessaire pour atteindre son but dans les fonds donnés par le fondateur et dans les contributions des personnes phisyques et des personnes juridiques, á l'intérieur et á l'extérieur.

Il est possible d'affecter au but de la fondation le fonds et le revenu, également.

5. La fondation est personne juridique.
6. L'adhésion libre á la fondation se réalise apres avoir payé les fonds offerts, en une fois ou par fractions, sur le compte de la fondation. On peut soutenir la fondation même par des prestations en nature. C'est á la fondation de statuer sur l'acceptation de ces prestations.

   Si le donateur veut garder l'anonyme, il en a le droit. A la demande du denateur la fondation justifie la somme du don en espèces et la date du rattachement.

   Il est interdit de lier le rattachement á une condition.
7. C' est la curatelle qui est l'organe gestionnaire et représentatif de la fondation.

   La curatelle est composée de 7 membres.

   Le président et les membres de la curatelle sont élus par l'assemblée generale, qui est en droit de les rappeler, n'importe quand.

   La curatelle peut intéresser des experts á son opération.

   La curatelle est obligée de demander l'approbation de l'assemblée generale pour trancher les questions de la restauration de nomument, quant á l'authenticité et les problèmes de lexécution des travaux.

   Par an, la curatelle est obligée de faire la proposition á l'assemblée generale que les donateurs les plus larges soient élus membres d'honneur de la curatelle.

   La fondation est représentée par le président de la curatelle, en cas d'empêchement, par son adjoint.

   Le secrétaire gestionnaire, ayant la possession de la contremarque du président ou de celle de son adjoint, est en droit de charger la responsabilité pécunière.

   Les membres d'honneur peuvent participer au travail de la curatelle á titre consultatif.

   La curatelle régit des biens de la fondation. Elle a charge d'accroitre la fortune de la fondation et de décider de l'emploi convenable de cette fortune.

   Tous les frais nécessaires pour atteindre le but de la fondation peuvent être á couvert de la fortune exploitable de la fondation.

   Les membres de la curatelle, sauf le rapporteur des finences, ne peuvent demander á la fondation que de rembourser les dépens liés á l'exercice de leurs fonctions. Quant au rapporteur des finences, on peut le payer au fur et á mesure de l'ouvrage.

   L'assemblée generale peut conférer des honoraires aux membres de la curatelle, lesquelles doivent être payés par la caisse de la fondation.

La curatelle vote ouvertement sur le fonctionnement de la fondation et sur l'administration de sem biens. Elle rapporte ses décisions á la majorité simple.

La curatelle est obligée d'entretenir la publicité du fonctionnement de la fondation et d'informer les fondateurs de l' actif employé par la fondation, une fois par an.

Le fondateur se reconnaît le droit d'apporter une modification á la charte de fondation. La modification ne peut pas concerner le but de la fondation.

8. En cas de l'extinction de la fondation sa fortune revient le droit á la Municipalité de la ville de Tatabánya, qui par la suite, prend la décision de l'affecter dans le but de protéger des arts.
9. La fondation est constituée á durée illimitée.
10. La magistrature debout exerce une surveillance sur le fonctionnement de la fondation, conformément aux régles y afférentes.
11. Pour valider la charte de fondation, il faut l'inscrire sur le registre judicière. La fondation devient personne juridique au moyen de l'inscription sur le registre. Après l'inscription sur le registre le fondateur ne peut plus retirer la fondation.

    La fondation entrera en fonctions, quand la charte de fondation aura été rédigée et signée.
12. Pour trancher les questions, qui ne sont pas réglées par ce document, il faut se conformer aux disposition du code civil, aux règlements relatifs á la gestion et á la fiscalité.

    Le fondateur autorise la curatelle, elle- même, de disposer les questions, qui ne sont pas réglées par ce document, en tenant compte de la loi.

Tatabánya, le 27 mars 1991.

Dr. Bene Magdolna
secrétaire generale

Bencsik János
le maire

KOMÁROM-ESZTERGOM MEGYEI BIRÓSÁG

T A T A B Á N Y A

Pk.60.064 /1991/2. szám.

A megyei bíróság Dr. Csőke Sándor
(2800 Tatabánya, Sárberki ltp.710.II/5.) által képviselt
Tatabánya Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatala
(2800 Tatabánya V., Felszabadulás tér 6.)
- - - - -
alapító kérelmező/k/nek alapítvány nyilvántartásba vétele iránti ügyében, nemperes eljárásban meghozta a következő

v é g z é s t :

A/z/ "TATABÁNYAI /bárhidai/ TURUL-EMLÉKMŰ"
- - - - -
elnevezésű és 2800 Tatabánya V., Felszabadulás tér 6. székhelyű alapítványt 109. sorszám alatt nyilvántartásba veszi.

A végzést megküldi az alapító/k/ képviselőjének, a törvényességi felügyeletet gyakorló Komárom-Esztergom Megyei Főügyészségnek, jogerőre emelkedése után pedig a Legfelsőbb Bíróságnak.

A végzés ellen a kézbesítést követő 15 napon belül fellebbezésnek van helye, melyet a megyei bíróságnál kell három példányban benyújtani, a Legfelsőbb Bírósághoz címezve.

I n d o k o l á s :

Alapító/k/ az 1991.évi március hó 27.napján kelt alapító okirattal a Turul-emlékmű helyreállításához szükséges pénzfedezet biztosítása, a szoborrekonstrukció művészi hitelességének ellenőrzése, mint tartós közérdekű cél megvalósítása érdekében 10.000.000.-Ft (azaz Tízmillió forint) készpénz
- - - - -
induló vagyonnal, határozatlan (..... évre szóló, feltételhez kötött,illetve az alapítványi cél megvalósuláséig terjedő) időtartamra nyilt (zártkörű) alapítványt hoz/ott/tak létre.

A/1. iratminta

A bíróság megállapította, hogy az alapító okirat és a nyilvántartásba vétel iránti kérelem alakilag és tartalmilag egyaránt megfelel az 1990. évi I.törvény 1-A.§-ával módosított 1959. évi IV.törvény (Ptk.) 74/A-F. §-alban, illetve a Polgári Perrendtartás (Pp.) 196.§-ában meghatározott követelményeknek.

A bíróság az alapító/k/ figyelmét felhívja a következőkre:

Az alapító okirat érvényességéhez annak bírósági nyilvántartásba vétele szükséges. Az alapítvány a nyilvántartásba vétellel nyeri el jogi személyiségét. Az alapító/k/ a nyilvántartásba vételt követően az alapítványt nem vonhat/ja/ják vissza. A jogi személyiséggel rendelkező alapítány jogképes, jogokat szerezhet, kötelezettséget vállalhat. Jogképessége kiterjed mindazokra a jogokra és kötelezettségekre, amelyek jellegüknél fogva nem csupán az emberekhez fűződhetnek. Az alapítvány tartozásáért az alapító/k/ még kezesként sem felel/nek/.

Az alapító/k/ kikötheti/k/ az alapító okirat utólagos módosításának a lehetőségét. Ez a jogosultság azonban csak az alapító/ka/t illeti meg: Ha ezt a lehetőséget az okirat nem tartalmazza, akkor még az alapító/k/ sem jogosult/ak/ a változtatásra. Ilyen esetben a kívánt tartalommal egy uj alapítvány létrehozására kerülhet sor. Arra sincs lehetőség továbbá, hogy a kezelő szervezet (kuratórium) saját elhatározásából változtasson az okirat tartalmán.

Az alapítvány - ha ezt az alapító okiratban kikötötték, - folytathat vállalkozási tevékenységet. Erre nézve az alapítványok gazdálkodási rendjét szabályozó 96/1988.(XII.22.) MT számu rendelet előírásait kell irányadónak tekinteni. Az alapítvány a vállalkozási tevékenységéből származó jövedelme után azonban vállalkozási nyereségadót köteles fizetni... (1989. évi XLIV. törvény 2. és 9.§-ával módosított 1988. évi IX. törvény 3.§-a és 12.§-a.)
Ezzel szemben az alapítványba utalt összeg a vállalkozási nyereségadó alapjául szolgáló eredményt csökkenti. (Előbbi Tv.11.§./1/ bek.d./ pontja.)

Az alapítvány céljára fordított összeg az adóalap megállapításakor az összjövedelemből levonható a magánszemélyek jövedelemadójáról rendelkező 1989. évi XLV. törvény 34.§./1/ bekezdés a./ pontja alapján. Továbbá a 7.§./2/ bekezdés 39. pontja értelmében adómentesek az alapítványból magánszemélyek részére kifizetett ösztöndíjak, ezen felül az alapítványokból és a közérdekű célu kötelezettség vállalásokból adómentesen kifizethető összegekről intézkedő, a 75/1990.(IV.25.) MT számu rendelettel módosított 1/1989. (I.1.) MT számu rendelet 1-3. §-aiban felsorolt kifizetések.

Az általános forgalmi adóról szóló 1989. évi XL. törvény 9.§. a./ pontja alapján nem minősül értékesitésnek a terméknek vagy szolgáltatásnak alapítvány céljára történő felhasználása. E törvény 75.§.(3) bekezdés d./ pontjában pedig a pénzügyminiszter felhatalmazást kapott arra, hogy az alapítvány által végzett közérdekü célu értékesitéseket - egyedi kérelem alapján - mentesitsen az adófizetési kötelezettség alól.

Pk.60.064 /1991/2. szám.

Az alapító okirat tartalmától függően (nyilt vagy zárt alapitvány-e) külföldi,természetes vagy jogi személy devizahatósági engedély nélkül csatlakozhat a belföldi alapitványhoz, illetve rendelhet alapitványt. (5/1990./II.7./ PM számu rendelet 2.§-ával módositott, a tervszerü devizagazdálkodásról intézkedő 1974. évi 1.számu tvr. végrehajtásáról kiadott 1/1974.(I.17.) PM számu rendelet 10.§.r./ pontja.)

Az alapitvány céljára felajánlott devizaösszeg, az arra felhatalmazott pénzintézetnél az alapitvány nevén nyitott kamatozó számlán jóváirható. Erről a számláról az alapitó okiratban meghatározott közérdekü célra devizában és forintban is átutalás, fizetés teljesithető. A számlanyitás feltétele, hogy a bíróság az alapitványt az alapitó okirat alapján nyilvántartásba vegye.

Vámmentes az alapitvány javára az alapitó okiratban meghatározott közérdekü cél teljesitésével kapcsolatosan, ellenérték nélkül beérkező vámáru, ha az alapitványt kezelő szervezet (kuratórium) igazolja, hogy azt nyilvántartásba vette. Az igy vámkezelt áru csak a forgalombahozatalkor, vagy a tevékenység végzésekor hatályos rendelkezések szerint kiszabott vám megfizetése után hozható belföldön nagy- vagy kiskereskedelmi forgalomba, illetve végezhetnek azzal termelő vagy szolgáltató tevékenységet. Nem minősül termelő vagy szolgáltató tevékenységnek, ha a terméket ellenszolgáltatás-mentesen használják fel.
(A vámjog részletes szabályainak megállapitásáról és a vámeljárás szabályozásáról szóló, a 46/1989.(XII.27.) PM-KeM számu együttes rendelet 11.§-ával módositott 39/1976.(XI.10.) PM-KKM számu együttes rendelet 80.§.(4) bekezdése.)

Az alapitvány megszünik, ha az alapitványban meghatározott cél megvalósult, idő eltelt, vagy feltétel bekövetkezett. Az alapitvány akkor is megszünik, ha azt a bíróság megszüntette. Ez utóbbira akkor kerül sor, ha a kezelő szervezet (kuratórium) tevékenységével az alapitvány célját veszélyezteti és az alapító - a bíróság felhivása ellenére - a kijelölést nem vonja vissza és a kezelőként más szervezetet (kuratóriumot) nem jelöli ki. A megszünt alapitvány vagyonát - az alapító okirat ellenkező rendelkezése hiányában - a bíróság hasonló célu alapitvány támogatására köteles forditani.

Az alapitvány müködése felett az ügyészség a reá irányadó szabályok szerint gyakorol törvényességi felügyeletet. (Ptk.74/F.§.(1) bekezdése.)

Az alapitvány nyilvántartásba vétele a Ptk.74/A.§.(4)-(5) bekezdése értelmében az alapitvány székhelye szerint illetékes megyei (Fővárosi) bíróság hatáskörébe tartozik.és azt nemperes eljárásban, soron kivül kell elbirálni. (Ptk.74/A.(4)-(5) bekezdése.)

A bíróság a nyilvántartásba vételt elrendelő végzést a Ptk.74/A.§.(5) bekezdése alapján az ügyészségnek, a 12/1990.(VI.13.) IM rendelet 2.§-a értelmében pedig - jogerőre emelkedése után - a Legfelsőbb Bíróságnak megküldi.

A végzéssel szembeni fellebbezési jogorvoslat lehetőségét a 105/1952.(XII. 28.) MT számu rendelet 13.§.(2)-(3) bekezdése alapján a Pp.233.§-a biztositja, utalással a 257-259.§-okban foglaltakra.

A nyilvántartásba vételi eljárásban az alapitvány személyes illetékmentes az 1988. évi XX. törvény 1.§-ával módositott 1986. évi I.törvény (It.) 5.§.(1) bekezdés f./ pontjában és (2) bekezdésében meghatározott feltételek fennállására tekintettel, utalással még az It. végrehajtásáról rendelkező és a 80/1988.(XII.31.) PM számu rendelet 1.§-ával kiegészitett. 9/1986.(IV.11.) PM számu rendelet (Vnr.) 1/A.§-ában foglaltakra.

x1991. január 1-től az 1990. évi XCIII. törvény 5.§.(1) bekezdés f./ pontja alapján az alapitvány személyes illetékmentes, utalással a (2)-(3) bekezdésben foglaltakra.
- - - - -

Tatabánya,1991. évi április hó 5. napján.

Komárom-Esztergom Megyei Bíróság 26

Dr.Mandák Imre
eljáró biró

V Á L L A L K O Z Á S I S Z E R Z Ő D É S

mely létrejött egyrészről Tatabánya Megyei Jogú Város önkormányzata, illetőleg a Tatabányai /Bánhidai/ TURUL Alapítvány, mint m e g r e n d e l ő , másrészről az IDEA-FERR KFT., mint v á l l a l k o z ó , továbbá a munkák művészeti irányítását végző művészcsoport között, a következő feltételekkel:

1./ A Vállalkozó a Tatabánya Megyei Jogú Város Közgyűlésének megrendelése alapján kötelezettséget vállal arra, hogy a 2. pontban meghatározott feltételek megtartásával a Donáth Gyula által alkotott bánhidai Turul emlékművet saját telephelyén helyreállítja /a szükséges mértékű rekonstrukciós és restaurátori munkákat elvégzi/, s a szobrot 1992. november 30-ig az eredeti helyére visszahelyezi.

2./ A Vállalkozó tudomásul veszi, hogy Tatabánya Megyei Jogú Város Közgyűlése a 75/1991. /V.9./ K.gy. számú határozatában a helyreállítási munkák feltételeit a következőkben állapította meg:

- A helyreállítás alatt restaurálást kell érteni. Az emlékmű külső megjelenésében nem térhet el az eredeti kialakítástól. Rekonstrukció csak annyiban jöhet szóba, amennyiben azt az eredeti állapot helyreállítása indokolja. /A szétvágott szobor darabjait eredeti helyzetüknek megfelelően kell összeilleszteni./ A szoborvázat teljes egészében át kell építeni. A szoborváz tervezésénél a legkorszerűbb /számítógépes/ tervezési módszer alkalmazása kívánatos. A lemezborítás erősítése és biztonságos elhelyezése érdekében sűrített térháló alkalmazása indokolt.

- A rekonstrukciót az eredeti alkotásból fennmaradt szoborrészek és egyéb emlékek figyelembe vételével kell elkészíteni. A szükséges és műszaki vagy esztétikai okból elengedhetetlen kiegészítéseket /hozzátételeket/ a Velencei Carta előírásainak megfelelően kell alkalmazni.

- Az eredeti szoboranyag vizsgálata alapján készült szakvélemények, esetleg további vizsgálatok eredményeit felhasználva, megalapozott /tudományos adatokkal bizonyított és gyakorlati kisérletekkel igazolt/ módszert kell kidolgozni az eredeti anyag megmentésére és megerősítésére.

- Mérlegelni kell, hogy a szobormű csonkult állapotában is harmonikus látványt nyújtott, s a megszokott harmóniától csak óvatosan indokolt eltérni.

Fizetési késedelem esetén a törvényes mértékű késedelmi kamatot kell fizetni.

5./ A Vállalkozó a szobor helyreállítását az általa kiválasztott - a Képző- és Iparművészeti Lektorátus által elfogadott - művészcsoport irányításával végzi.

A művészcsoport tagjai: id. Madarassy Walter szobrász, ifj. Madarassy Walter restaurátor és Madarassy István ötvös - mint a munkák művészeti vezetői - művészeti kérdésekben függetlenek.

A restaurálást irányító művészcsoport feladatai a következők:

- Rekonstrukciós és restaurálási terv elkészítése, a statikai terv véleményezése,
- Kiviteli munkák művészi hitelességének biztosítása, a munkák irányítása,
- A szakhatóságoktól szükséges engedélyek beszerzésénél közreműködés,
- Az előírt felmérések és dokumentációk elkészítése.

A Képző- és Iparművészeti Lektorátus igazgatója a szerződés aláírásával igazolja, hogy a művészek kijelölése a 83/1982. /XII.29./ MT. sz. rendelet előírásának megfelel.

A felek megállapodnak továbbá abban, hogy a Magyar Köztársaság Művészeti Alapját illető jutalék a vállalkozási díjet nem növelheti. A jutalék alapjának kizárólag a művészeti irányítást végző művészcsoport részére kifizetendő tiszteletdíjat tekintik.

A munkát irányító művészcsoport és a kivitelező kapcsolatára külön megállapodás irányadó. A Megrendelő és Vállalkozó a művészcsoport mindenkori képviselőjét felhatalmazottnak tekinti, hogy a Megbízóval közvetlen kapcsolatot tartson.

A szerződő felek rögzítik, hogy a közgyűlés a munkák megfelelő minőségének és hitelességének ellenőrzésére a Turul alapítvány kuratóriumát hatalmazta fel.

Ennek megfelelően a munkák minőségével kapcsolatos észrevételek megtételére - a közgyűléssel és a

A megrendelő és Vállalkozó a tervek elkészítését követően az OMF és a Lektorátus bevonásával tervegyeztető tárgyalást tart.

3./ A Megrendelő a szobor helyreállítása fejében 20 MFt, azaz Húszmillió forint díjat fizet Vállalkozónak. Ennek ellenében Vállalkozó - művészeti irányítás mellett - köteles a következő munkákat elvégezni:

Tervezés, /ide értve a statikai tervek elkészítését is/, szállítás, szoborváz építés, szoborpalást javítás, megerősítés, a hiányzó részek pótlása, egyéb restaurátori munkák, posztamentummal kapcsolatos munkák és szoborhelyezés.

Az egyes munkafolyamatokért járó díjazást tételesen a szerződés melléklete részletezi.

A vállalkozói díj az ÁFÁ-t is magában foglalja. Anyagár és szolgáltatás díja: 16 MFt, ÁFA 4 MFt. A szerződő felek kikötik, hogy a költségek esetleges növekedésének fedezetét a Megrendelő által visszaigényelhető ÁFA összege képezi. Ez az összeg semmilyen körülmények között nem léphető túl.

A vállalkozói díj megfizetése a Komárom-Esztergom Megyei Bíróság által 109. sorszám alatt nyilvántartásba vett Turul Alapítvány pénzeszközeiből történik.

Tatabánya Megyei Jogú Város önkormányzata a vállalkozói díj megfizetéséért kezességet vállal.

4./ A 3./ pontban megállapított díjazás az alábbi részletekben esedékes:

Az első - 2 MFt összegű - részletet 1991. június 30-án kell kifizetni.

A második - 3 MFt-os részlet - 1991. december 31-én esedékes.

A harmadik - 5 MFt-os részlet - 1992. június 30-án esedékes, kifizetésére azonban csak akkor kerül sor, ha a munkák készültségi foka eléri az 50 %-ot.

A fennmaradó 10 MFt kifizetésére a sikeres átadás-átvételt követően 1992. november 30-án kerül sor.

szakhatóságokkal történt egyeztetés után - a kuratórium jogosult. A művészeti irányítást végző munkacsoport mindenkori képviselője jogosult a Megrendelő és Vállalkozó között egyeztetést kezdeményezni minden, a helyreállítási munkák hitelességét érintő kérdésben.

6./ A Megrendelő - külön jegyzékkel - átadja Vállalkozó részére az emlékművel kapcsolatban keletkezett dokumentumok, tervek és szakvélemények gyűjteményét. A jegyzék a szerződés mellékletét képezi. Megrendelő további kutatást folytat az esetleg még lappangó dokumentumok felkutatására.

7./ A szobordarabokról az elszállítás előtt részletes leltárt kell készíteni. /A leltár a szerződés mellékletét képezi./ A Vállalkozó a szobordarabokat köteles az aláírást követően azonnal elszállítani saját telepére, s ott megbízható őrizetéről gondoskodni.

8./ A szerződő felek megállapodnak abban, hogy a Vállalkozó a helyreállítás teljes menetét dokumentálja /dia-felvételeket, leírásokat, rajzokat készít/, a helyreállítás során keletkezett dokumentumok egy-egy példányát köteles Megrendelőnek, az OMF-nek és a Tatabányai Városi Múzeumnak átadni.

Vállalkozó köteles Megrendelő részére a folyamatos ellenőrzés lehetőségét biztosítani.

9./ A szerződő felek ismerik a műemlék helyreállításával kapcsolatban fennálló kötelezettségeiket. Ennek megfelelően megállapodnak abban, hogy a szerződésben rögzített feladatok elvégzéséhez szükséges engedélyeket a Vállalkozó szerzi be az Országos Műemléki Felügyelőségtől, valamint a Képző- és Iparművészeti Lektorátustól.

Felek az OMF határozataiban és a Lektorátus állásfoglalásaiban közölt előírásokat kötelezőnek tekintik /kivéve a Lektorátus 1989. június 30-i és 1990. december 14-i állásfoglalásait/.

10./ A Vállalkozó teljes felelősséggel tartozik a hibátlan teljesítésért, s a munkák kifogástalan minőségben történő elvégzéséért 10 év garanciát vállal.

A Vállalkozót az átadott szobordarabokon és a helyreállított szoborművön a díj kiegyenlítésére törvényes zálog illeti meg. A felek az átadott szobormaradvány értékét 200 MFt-ban határozzák meg. A helyreállítás után megmaradó váz- és palástmaradványokat a Tatabányai Városi Múzeumnak kell átadni.

11./ A szerződésben nem szabályozott kérdésekben a polgári jog általános szabályai irányadók.

12./ A szerződő felek esetleges vitáikat elsősorban közvetlen tágyalások útján rendezik. Ezeken együttműködésre törekszenek, s bírósághoz vagy más hatósághoz csak akkor fordulnak, ha a megegyezés kilátástalan.

Felek a szerződést elolvasták, értelmezték. Megállapították, hogy az akaratuknak mindenben megfelel, s ennek hitelére aláírták. A szerződés egy-egy példányát az OMF és a Lektorátus részére is megküldik.

T a t a b á n y a , 1991. május 21.

Megrendelő: /Tatabánya Megyei Jogú Város Önkormányzata és a
Tatabányai Turul Alapítvány
Tatabánya, Felszabadulás tér 6. /

.....	.....	.....
Bencsik János polgármester	Dr. Bene Magdolna főjegyző	Dr. Csőke Sándor a Turul-alapítvány ideiglenes képviselője

Vállalkozó: /IDEA-FERR KFT,
Budapest, XIII. Szent László u. 120-128. 1131./

.....	.....
Kaszás István ügyvezető	Nagy István ügyvezető

.....	.....	.....
id. Madarassy Walter szobrászművész	ifj. Madarassy Walter szobrász restaurátor művész	Madarassy István ötvösművész
Budapest, 1112. Cenkhegyi u. 9.		1112. Budapest, Brassó u. 41.

Lektorátusi ellenjegyzés:

.....
Keszthelyi Ferencné
a Képző- és Iparművészeti Lektorátus
igazgatója

MEGÁLLAPODÁS

mely létrejött egyrészről a Tatabányai (Bánhidai) Turul Alapítvány Kuratóriuma (Megrendelő), másrészről az IDEA-FERR Kft. (Vállalkozó) között az 1991. május 21. napján kelt vállalkozási szerződés módosítása tárgyában.

1./ A szerződő felek a mai napon elvégzett szemle eredményeként megállapítják, hogy a Vállalkozó a szerződésben vállalt kötelezettségét a szerződés előírásainak megfelelően időarányosan teljesítette, s a munkákat 80 %-os készültségi fokban elvégezte. (A szoborvázat teljes egészében, a posztamentumot megközelítőleg teljes egészében, a lemezmunkákat nagy részben befejezte, s a szobor szerelésre kész.)

2./ A szerződő felek egymás érdekeit kölcsönösen mérlegelve az 1991. május 21-i Vállalkozási szerződést a következők szerint módosítják:

a/ A Vállalkozó az emlékmű műszaki átadását 1992.november 10. napjáig vállalja. Válllakozó a szerelési munkákat október első hetében elkezdi és legkésőbb november első felében befejezi.
A szerződés 1./ pontja ennek megfelelően módosul.

b) Az eredményes műszaki átadás feltétele a megfelelő minőséget igazoló MERT vizsgálati dokumentáció is.

c) Megrendelő az elvégzett munkák fejében rendkívüli előtörtörlesztést teljesít. A jelen megállapodás aláírását követő 8 napon belül kifizet Vállalkozónak 8.000.000 Ft-ot azaz Nyolcmillió forint összeget. A szerződés 4./ pontja ennek megfelelően módosul.

d) Vállalkozó tudomásul veszi, hogy amennyiben a kötelezettségeit nem, vagy késedelmesen teljesíti, úgy az emlékmű környékének rendezésére irányuló pályázatból magát kizárja. Tudomásul veszi továbbá, hogy amennyiben a vállalt kötelezettségének nem tesz eleget, Megrendelő a vállalkozási díjtartozás rendezésébe beszámíthatja azt a veszteséget, mely a bankbetétei idő előtti megszüntetéséből származnak.

3./ Megrendelő segíti vállalkozót abban, hogy a szerelséi munkák idejére dolgozói részére Tatabányán szállást biztosítson, a szállás költsége azonban nem növeli.

Szerződő felek a szerződést elolvasás és értelmezés után mint akaratukkal mindenben megegyezőt írták alá.

Budapest, 1992. szeptember 17.

Tatabányai (Bánhidai) Turul Emlékmű Alapítvány Kuratóriuma:
/Megrendelő/
Tatabánya, Fő tér 6.

Bencsik János polgármester, elnök

Dr. Csőke Sándor ügyvezető titkár

IDEA-FERR Kft. (Vállalkozó)
Budapest, XIII. Szent László út 120.

Nagy István ügyvezető

Kaszás István ügyvezető

Tatabányai /Bánhidai/ Turul Alapítvány
Kuratóriuma
Tatabánya, Fő tér 6.

Göncz Árpád úrnak,
a Magyar Köztársaság Elnökének

Budapest

Tisztelt Elnök Úr!

Megköszönjük Önnek kitüntető érdeklődését, s egyben azt, hogy elvállalta az Alapítvány fővédnöki tisztét. Engedje meg, hogy rövid tájékoztatást adjunk Önnek az emlékmű történetéről s helyreállításával kapcsolatos munkáinkról.

A Tatabányai /Bánhidai / Turul emlékmű Komárom vármegye polgárainak áldozatvállalásával 1896. - 1898. között épült. Egyes források szerint a munkálatai 1907-ig folytak, s hivatalos felavatására Árpád fejedelem halálának ezredik évfordulóján került sor.

A Turul emlékmű Európa legnagyobb szoboralkotása. A korabeli források szerint eredeti magassága a szárnyhegyektől a lábakig 20,84 m. A kiterjesztett szárnyak fesztávolsága 14,26 m. volt. A szobor sajátos összetételű acélból készitett vázszerkezetre szegecseléssel rögzitett rézdomborítás. A szobor alkotója Donáth Gyula szobrászművész, akinek ez a mű talán a legjobb alkotása.

Tudjuk, hogy Elnök Úr jól ismeri vidékünket, ezért nem részletezzük, hogy milyen látványt nyújtott a sziklaszirten elhelyezett alkotás.

A szobormű a honfoglalás egyik döntő csatájának, a bánhidai csatának kíván emléket állítani, s témáját a magyar mitológiából veszi. A Turul az írott történelmünket megelőző emlékünk, s a magyar mitológia egy megejtő történetében, az Anonymusnál Emese álmaként leírt mondában őrizte meg. Ipolyi Arnold szavaival "Már Attila győzelmes hadi zászlóin a Turul, koronás sasmadár, alakja lengett, mely jelkép és cím alatt a magyar nemzet Geiza idejeig hadakozott és kormányoztatott:"

Az emlékmű a második világháborúban súlyosan megsérült. Pusztulását azonban nem ez okozta. A város polgárai ugyanis 1958-59-ben művészi irányítás és hivatalos állami támogatás nélkül elvégezték a szobor javítását. Munkájuk ugyan nem volt szakszerű, de ragaszkodásuk eredményeként a Turul a helyén maradt.

Nehezen írható le annak a ragaszkodásnak az oka, melyet a város lakói a Turul iránt éreznek. Nem valószínű, hogy mindenki a dicső múlt emlékét látja benne. Talán leginkább azzal magyarázható vonzódásunk, hogy sokan a városban való megtelepedés jelképének tekintjük. A szobor ilyenformán annak is köszönheti népszerűségét, hogy a közelmúltbeli viszontagságos utakra emlékeztet.

A szobrot az ÖMF 1984 -ben felvette a műemlékjegyzékbe. Minősítése műemlékjellegű építmény. Nyilvántartási száma: 9671. Védetté nyilvánító határozat száma: 11834/1984. Védettségi fokozat: MJ.

A város korábbi vezetése a nyolcvanas évek végén elhatározta a szobor felújítását, s ehhez több szakvéleményt szerzett be. A szakvélemények a szobor eredeti helyén és az akkor ismert helyzetében történő helyreállítást ajánlották. A megalapozott szakvélemények alapján szakszerűtlenül elvégzett munkák a szobor állapotán tovább rontottak. Az újabb szakvélemények beszerzése után a szobrot lebontották, s tervet rendeltek a rekonstrukció elvégzéséhez. Ma már céltalan vitatni, hogy a bontás elkerülhető volt-e, mégis meg kell jegyeznünk, úgy tűnik, hogy a bontás elrendelése elhibázott lépés volt. A szobrot az eredeti helyén kellett volna javítani. Ennél is súlyosabb hiba volt, hogy a szoborrekonstrukció elkészítésére olyan ún. "művészt" bíztak meg, aki eddig még egyetlen szobrot se mintázott.

A Városi Tanács és VB jegyzőkönyveiből megállapítható az, hogy tudatosan törekedtek a nyilvánosság kizárására, s a bontást az országgyűlési képviselőválasztással egyidőben hajtották végre. A Városi Tanács és VB. helyreállítási kísérletei tízmillió forintot emésztettek fel. Az általuk megrendelt hóbortos helyreállítási tervek költsége 40 millió forint +- 20 % lett volna. Nem állítjuk, hogy a korábbi vezetésnek kifejezett célja volt az új önkormányzat pénzügyi egyensúlyának veszélyeztetése, az azonban meggyőződésünk, hogy ez döntéseinek nem volt akadálya.

A város jelenlegi vezetése az ügyet először 1989. decemberében

tekintette át. Ezt követően a város közgyűlése többször is foglalkozott a kérdéssel. Napirendre tűzte a helyreállítás, az alapítvány létrehozása, a kivitelező kijelölése és a tervek véleményezése kérdését. A Közgyűlésben az emlékmű helyreállításával foglalkozó előterjesztésekről egyhangú, vagy döntő többséggel megalkotott határozatok születtek. A határozathozatalt minden esetben körültekintő szakmai egyeztetés előzte meg, s az előkészületekben a szakemberek és hatóságok igen széles köre működött közre. Nem felel meg tehát a valóságnak, hogy döntéseinknek politikai indokai voltak.

A közgyűlés által létrehozott alapítvány céljának és rendeltetésének megfelelően működik. A kuratórium megteremtette a helyreállítás pénzügyi feltételeit. A helyreállításhoz már csak öt millió forint hiányzik, aminek összegyűjtése biztosan megoldható. A közgyűlés az alapítványt 10 millió forint induló tőkével hozta létre, s ez a tőke lényegében érintetlenül rendelkezésünkre áll, mert kötelezettségeinket az adományokból és a pénzünk előnyös befektetéséből származó kamatokból fedezni tudtuk.

A közgyűlés felhatalmazása alapján megkötött szerződés szerint a tervek elkészültek. A tervek minden tekintetben az OMF határozataiban foglaltak, illetőleg a Képző és Iparművészeti Lektorátus tanácsai szerint készültek. A tervezők együttal követték a szerződés alábbi kikötéseit is:

" - A helyreállítás alatt restaurálást értünk. Az emlékmű külső megjelenésében nem térhet el az eredeti kialakítástól. Rekonstrukció csak annyiban jöhet szóba, amennyiben azt az eredeti állapot helyreállítása indokolja. /A szétvágott szobor darabjait eredeti helyzetüknek megfelelően kell összeilleszteni./ A szoborvázat teljes egészében át kell építeni. A szoborváz tervezésénél a legkorszerűbb /számítógépes/ tervezési módszer alkalmazása kívánatos. A lemezborítás erősítése és biztonságos elhelyezése érdekében sűrített térháló alkalmazása indokolt.

- A rekonstrukciót az eredeti alkotásból fennmaradt szoborrészek és egyéb emlékek figyelembe vételével kell elkészíteni. A szükséges és műszaki vagy esztétikai okból elengedhetetlen kiegészítéseket /hozzátételeket/ a Velencei Carta előírásainak megfelelően kell alkalmazni.

- Az eredeti szoboranyag vizsgálata alapján készült szakvélemények, esetleg további vizsgálatok eredményeit felhasználva, megalapozott /tudományos adatokkal bizonyított és gyakorlati kisérletekkel igazolt/ módszert kell kidolgozni az eredeti anyag megmentésére és megerősítésére.

- Mérlegelni kell, hogy a szobormű csonkult állapotában is harmonikus látványt nyújtott, s a megszokott harmóniától csak óvatosan indokolt eltérni."

A tervek kidolgozásánál megkülönböztetett figyelmet fordítottunk azokra a dokumentumokra, melyek a Nyitrai Levéltárban végzett kutatások során kerültek elő. Itt feltétlenül meg kell említeni, hogy a Szlovákiában működő intézményekkel kiépített nem formálisan szövődő kapcsolataink mások számára is példát szolgáltathatnak.

A helyreállítási tervet az OMF jóváhagyta.

Az elkészült tervekkel kapcsolatban a következőkről kívánjuk Elnök Urat tájékoztatni:

A posztamentum jelenleg egy sziklarepedésen áll, ezért szükséges az áthelyezése. Az áthelyezés természetesen bizonyos komplikált tervezési, számítási munkákat indokolt, hogy a látványban az eredeti hatás érvényesüljön. A feltárások és dokumentumok alapján elkészitett tervek lehetővé teszik a tartós stabilitást eredményező alapozást és az erre épülő, az eredeti látványt helyreállitó posztament épitését.

Az eredeti váz tervezője szimmetria nélküli, térben görbült szerkezetet konstruált. Az új váz teljes geometriáját a részegységek felmérése alapján - egységes koordináta rendszerben - számítógéppel állitották össze, így lehetővé vált, hogy az új vázat az eredetihez képest lényegesen egyszerűbben alakítsák ki. A törzs váza két függőleges síkú, azonos méretű gerinclemezes hegesztett acél főtartó, amelyhez a lábak hegesztéssel, a szárnyak csavarozott kapcsolattal vannak illesztve. A szárnyankénti két, szintén gerinclemezes acél főtartó alaprajzilag párhuzamos, azonban magasságban eltérnek egymástól, a szárnyborítás geometriájából adódóan. A szobor alaphoz csatlakozó támaszait /lábait/ vastagfalú acélcsőből tervezték, így a szükséges teherbírás biztosítható.

A szélterhelés mértékét a szabvány szerint, a biztonság javára tett közelítésekkel vették fel. A szélterhelést pontosan csak modellen végzett szélcsatorna kísérlettel lehetett volna meghatározni, ez azonban igen költséges és időigényes eljárás lett volna.

A rézlemez borítás felerősítése az új vázszerkezetre kisméretű acél U-szelvényből készített bordák segítségével történik,ügyelve arra, hogy acél és réz közvetlenül nem érintkezhet.

A restaurálás munkálatainál a Velencei Charta előírásait és ajánlásait tekintjük irányadónak.

Az eredeti lemez-burkolat maximális megtartására törekszünk, de azokat a területeket, melyeket vagy korróziójuk vagy egyéb /repesz-, háborús/ sérülésük miatt megtartani nem célszerű, az eredetinek megfelelő vastagságú lemezzel váltjuk ki.

Ugyancsak eltávolításra kerülnek azok a későbbi, esetenként fals vagy nem szakszerű kiegészítések is, amelyek plasztikailag nem illenek a szoborhoz. Az emlékmű hiányzó részeinek kiegészítése a meglévő dokumentumokhoz, fényképekhez igazodva történik.

Az emlékmű esztétikai megjelenésének figyelembe vételével arra törekszünk, hogy a pótolt részek és a meglévő felületek egységes benyomást keltsenek. Ez azt jelenti, hogy a pótolt felületek patinázása olyan anyaggal történik, hogy hatása színben is az eredetivel harmonizál.

Hangsúlyozott szerepet kap a kivitelezés során a korrózióvédelem és a kondenzvíz elvezetés is.

A helyreállítási munkákat az IDEA-FERR KFT /a Képző- és Iparművészeti Kivitelező Vállalat jogutódja/ végzi. A tervek elkészítésében közreműködtek /különféle elnevezésű társaságok tagjaiként/ a MÁV Hidépítési Főnökség, az Út-Vasút Tervező Vállalat és a MÁV Tervező Intézet munkatársai. A restaurátori munkákat id. Madarassy Walter, Madarassy István és ifj. Madarassy Walter fogja végezni. Bízunk benne, hogy a munkák november 30-ig befejeződnek.

Örömmel jelentjük, hogy a váz elkészült.

Elnök Úr szíves érdeklődésére, hogy milyen segítséget várunk öntől, azt válaszolhatjuk, hogy pusztán az érdeklődés s a védnökség vállalásával nyújtott erkölcsi támogatás számunkra nagy segítséget jelent.

Levelünkhöz mellékeljük eddig végzett munkánk főbb dokumentumait, illetőleg néhány reprodukcióval kívánjuk bemutatni a szobrot, melynek helyreállítására törekszünk.

Tatabánya, 1992. március 20.

Tisztelettel
a Turul Alapítvány Kuratóriuma nevében:

Bencsik János
polgármester
a Kuratórium elnöke

Dr. Kovács György Zoltán
a Megyei Közgyűlés elnöke,
a Kuratórium társelnöke

Dr. Csóka Sándor
a Kuratórium ügyvezető
titkára

A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG
ELNÖKE

Bencsik János
polgármester úrnak

és

Dr. Csőke Sándor úrnak,
a TURUL emlékmű Bizottság elnöke,

T a t a b á n y a
Felszabadulás tér 6.

1992 -01- 29
142

Tisztelt Uraim!

Megtisztelő felkérésüknek - mint ezt már szóban is közöltem - örömmel teszek eleget, s szivesen leszek védnöke a Turul emlékmű helyreállításának.

Ennek megfelelően kérem, sziveskedjenek tájékoztatni rendszeresen az Emlékmű ügyének állásáról s arról, hogy - ismerve lehetőségeimet - hol, miben számítanak rám, milyen segítséget nyújthatok Önöknek, az ügynek.

Üdvözlettel:

Budapest, 1992. január 15.

A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG ELNÖKE

(Göncz Árpád)

A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG
ELNÖKE

BENCSIK JÁNOS úrnak,
polgármester

TATABÁNYA

Kedves Polgármester Úr!

Köszönöm szíves tájékoztatásukat és a hozzá küldött kimerítő, rendkívül értékes anyagot, a képeket. Könyvtáram ritkaságai között fogom őrizni. Nagyon örülök, hogy támogatásomnak - ami igazán nem terjed túl az erkölcsi helyeslésen - némi hasznát tudták és tudják venni.

Budapest, 1992. április 11.

Meleg barátsággal:

(Göncz Árpád)

A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG ELNÖKE

Tatabánya Megyei Jogú Város
Polgármesteri Hivatala
Jegyzői Iroda, Központi Iktató
Elmezett: 1992-04-17
Szám: 31/5
Előadó: Jtósz: 6/3

Tatabányai /Bánhidai/ Turul Alapítvány
K u r a t ó r i u m a
Tatabánya, Fő tér 6.

Dr. A n t a l l J ó z s e f
miniszterelnök úrnak

B u d a p e s t

Tisztelt Miniszterelnök Úr!

Tatabánya szimbólumát, a honfoglalás ezredéves évfordulójára emelt bánhidai Turult - melyet a rendszerváltás utolsó napjaiban távolítottak el helyéről - a demokratikusan megválasztott önkormányzat másfél év kemény erőfeszítésével helyreállította. Ön előtt nem kell hangsúlyoznunk nemzeti értékeink megőrzésének fontosságát, hiszen értékeink és hagyományaink megbecsüléséhez az ön példájából merítettünk ösztönzést.

Tatabánya Megyei Jogú Város Közgyűlése úgy határozott, hogy emlékmű helyreállítása alkalmából készített érem egy példányát Miniszterelnök Úrnak adományozza. A Közgyűlés ezzel kívánja kifejezésre juttatni nagyrabecsülését azért, hogy ön, mint kiváló államférfi, döntő szerepet vállal a békés állapotok megtartásában, s ezzel valamennyiünk számára biztosítja az építő munkához szükséges nyugodt, alkotó légkört.

Kérjük, tegye lehetővé számunkra, hogy az emlékérmet átadhassuk önnek.

T a t a b á n y a , 1993. február 08.

Tisztelettel:

Bencsik János
Tatabánya Megyei Jogú Város
polgármestere
a Kuratórium elnöke

Dr. Kovács György Zoltán
Komárom-Esztergom Megyei
Közgyűlésének elnöke
a Kuratórium társelnöke

Dr. Csőke Sándor
a Kuratórium ügyvezető
titkára

TATABÁNYA MEGYEI JOGÚ VÁROS JEGYZŐJÉTŐL
TATABÁNYA V., FŐ TÉR 6.

Ikt.sz.: 38822/1992.
Ügyint.: Nagyné/F.Zs.

Tárgy: Turul emlékmű alap és posztamens rekonstrukció építési engedély ügye

H A T Á R O Z A T

Tatabányai (Bánhidai) Turul Alapítvány Kuratóriuma építtetőnek, helye: Tatabánya,V. Fő tér 6. engedélyt adok arra, hogy a Tatabánya,V.Turul-Parkerdő 0164/12 hrsz alatti földrészlten - a mellékelt helyszínrajz és műszaki tervek szerint a Turul emlékmű alap és posztamens rekonstrukióót - egyedi terv alapján, állandó jellegű építményt-építsen, a meglévő talapzatot, a rakott kőalapot -0,85 szintig visszabontsa.

Előírásaim és feltételeim a következők:

1. Az építési munkát csak az Országos Építésügyi Szabályzat előírásainak, továbbá az e határozattal engedélyezett helyszínrajznak és műszaki terveknek megfelelően szabad végezni. Az engedélyezett helyszínrajztól és műszaki tervektől való eltéréshez - jogszabályban meghatározott kivétellel - külön engedélyem szükséges.
2. Az építési munka végzése során a következő szakhatósági előírásokat is alkalmazni kell:

   Az Országos Műemlék Felügyelőség Műemlékfelügyeleti Osztálya műemléki hatósági hozzájárulását az alábbi kikötésekkel adta meg:

   1. A kivitelezés csak folyamatos statikai művezetés mellett végezhető!
   2. A posztamens külső kő felületének a kivitelezése során az eredeti állapotot rögzítő fotók maximális „utánzását" kell végrehajtani.
   3. A kivitelezés során felmerülő tervmódosításhoz az OMF műemléki hozzájárulását előzetesen be kell szerezni. Az építtető tartozik a munkak megkezdésének idejéről, a műszaki átadás-átvételi, illetve hiánypótlási jegyzőkönyvet a felvételt követő 3 napon belül az OMF-hez megküldeni.
   4. Az I.fokú építésügyi hatóság a kikötések betartását ellenőrzi.

   Hatóságomhoz pótlólag szükséges benyújtani az Észak-Dunántúli Környezetvédelmi Felügyelőség szakhatósági hozzájárulását, mivel a tervzett építkezés a Gerecse Tájvédelmi körzetbe esik.

   Jelen határozatom kizárólag e szakhatósági hozzájárulással együtt érvényes!

2

3. Ez az építési engedély e határozat jogerőre emelkedésének napjától számított 2 évig érvényes, meghosszabbítása az érvényesség lejárta előtt kérhető.
4. Az építési munka csak e határozat jogerőre emelkedése után és az építési engedély érvényességének időtartama alatt kezdhető meg.
5. Az építési munka megkezdését hatóságomnak be kell jelenteni. A bejelentésben közölni kell a kivitelező, továbbá a felelős építésvezető (műszaki vezető) nevét, lakó-(telep-) helyének címét és képesítését.
6. Az engedélyezett építmény jellemző alaprajzi pontjainak kitűzését hatóságomnak be kell jelenteni.
7. Ez az építési engedély nem mentesít az építési munka végeztével kapcsolatban esetleg szükséges más hatósági engedélyek megszerzésének kötelezettsége alól, és polgári jogi igényt sem dönt el.

   Az építtető az építési engedély alapján csak a saját felelősségére és veszélyére, a tényleges birtokos birtokának megfosztása, vagy birtoklásának zavarása nélkül építkezhet.

   Az építési engedélyt az építtető jogutódja csak akkor használhatja fel, ha a jogutódlást hatóságomnak előzetesen bejelentette.

Határozatom ellen a kézhezvételtől számított 15 napon belül a Köztársasági Megbizott Területi Hivatalához (Tb.V. Fő tér 4.) címzett, de irodámnál 2 pld-ban benyújtott fellebbezéssel lehet élni. Egyik pld-t 600,-Ft illetékbélyeggel kell ellátni.

I N D O K O L Á S

A bemutatott helyszínrajz és műszaki tervek szerinti építkezés ellen kifogás nem merült fel, ezért a 12/1986.(XII.30.)ÉVM sz. rendelet alapján a rendelkező részben foglaltak szerint határoztam, a rendelkező rész 2.pontjában foglalt kikötéseket pedig az Országos Műemlék Felügyelet 16/1969/V.Mg. szakhatósági hozzájárulása alapján írtam elő.

Tatabánya, 1992. július 23.

Nagyné Gál Éva
főelőadó

Értesítést kap:
1. Tatabányai Turul Alapítvány Tb.Fő tér 6.
2. Vértes Erdő- és Faföldolgozó Gazdaság
   Dr. Dobroszláv Lajos
3. Észak-dunántúli Környezetvédelmi Felügyelőség
   9022.Győr, Árpád u.28-32.
4. PANNON PROJECT Tervező és Szolgáltató kft 1121.Bp.Ördögszikla u.5.
5. Országos Műemlékfelügyelőség Műemlékfelügyeleti Osztály
   Bp.I. Táncsics u. 1.
6. Irattár

ORSZÁGOS MŰEMLÉKVÉDELMI HIVATAL
MŰEMLÉKFELÜGYELETI IGAZGATÓSÁG
BUDAPEST I., TÁNCSICS MIHÁLY U. 1.
Levélcím: Budapest 1. Postafiók 6.
Telefon: 156-9722
Telex: 22-6379
Fax: 175-3258

Budapest, 1992. október 3.
Ügyiratszám: 31966/3 /19 92.
Ügyintéző: dr. Nagy Klára/Csné
Hivatkozási szám:
Tárgy: Tatabánya, Turul emlékmű (MJ) posztamens helyszíni szemléje
Törzsszám: 9771

E M L É K E Z T E T Ő

Tárgy: Tatabánya, Turul emlékmű (MJ) posztamens helyszíni szemléje

Időpont: 1992.szeptember 25. (péntek)

Jelen voltak: Valkovicsné Párnai Valéria műszaki ellenőr
Seres Béláné műszaki ellenőr
dr. Nagy Klára OMvH területi felügyelő

A helyszíni szemle célja az volt, hogy a Turul emlékmű helyreállítása során elkészült posztamens műemléki szempontból megfelelő, szakmai szempontból elfogadható e. Különösen azért volt fontos a posztamens szemléje, mert a munkák folytatását a Város felgyorsította, szeretné még 1992. október végén, legkésőbb november elején a restaurált, felújított Turul-szobrot a talapzatára visszahelyezni.

Az OMvH Műemlékfelügyeleti Igazgatóságának a véleménye a helyszínen látottakról az alábbiakban foglalható össze:

1.) A posztamens műemléki szempontból megfelelő, elfogadható formában épült meg.

2.) Az emlékmű körül a tereprendezést meg kell oldani. Ezt 2 ütemben javasoljuk elvégezni.

I. ütem: az emlékmű átadására az összes bódét (WC-k), beton podeszt elbontandó. A bozót, és cserje az emlékművet részben takarja, részben már amúgy is irtásra itéltetett.
Ezeket a munkákat sürgősen el kell végezni.

II. ütem: meg kell terveztetni az emlékmű előtti (mögötti) terület rendezését, parkoló, utak (nem aszfalt út) kialakítását. Javasoljuk, hogy ahol a volt szabadtéri színpad maradványa van, arra a területre kellene tervezni és felépíteni egy kisebb kiszolgáló épületet, amely a WC csoporton kívül esetleg kisebb étermet, eszpresszót is tartalmazna.

3.) A Turul-szobor elhelyezéséről kérünk előzetes értesítést.

Dr. Nagy Klára sk.
vezető felügyelő

A kiadmány hiteléül:
Bp.1992. október 7.

./.

KOMÁROM-ESZTERGOM MEGYEI BÍRÓSÁG
T a t a b á n y a

Pk.60.064/1991/9. szám.

A megyei bíróság Tatabánya Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatala (2800 Tatabánya V., Fő tér 6.) alapítónak a "TATABÁNYAI (Bánhidai) TURUL-EMLÉKMŰ" elnevezésű, 2800 Tatabánya 7., Fő tér 6. székhelyű alapítvány ügyében az alapító 1992. évi november hó 09. napján kelt kérelme és 161/1992. (IX.10.) Kgy. sz. határozata alapján nemperes eljárásban megozta a következő

v é g z é s t :

A megyei bíróság tudomásul veszi, hogy a Tatabányán, 1991. március 27-én létrejött alapító okirat 3./ pontjában meghatározott alapítványi cél Tatabánya Megyei Jogú Város Közgyűlése 1992. évi szeptember hó 10. napján kelt 161/1992. (IX.10.) Kgy.sz. határozata alapján a következők szerint bővült ki:

"Az alapítvány céljai közé felveszi a TURUL-emlékmű

környezetének rendezését."

Az alapítói cél fentiek szerinti bővülését a 109. számú nyilvántartási lapra felvezeti.

Egyebekben az alapító okirat, valamint a Pk.60.064/1991/2. számú nyilvántartásba vételt elrendelő végzés rendelkezéseit nem érinti.

A végzéssel szemben a kézbesítés követő 15 napon belül fellebbezésnek van helye, melyet ennél a bíróságnál kell három példányban benyújtani a Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága Közigazgatási Kollégiumának címezve. A fellebbezés illetékmentes.

I n d o k o l á s :

A megyei bíróság a kérelemnek helyt adott, mivel az alapító okiratban meghatározott alapítói célkitűzéssel - a Turul-emlékmű helyreállításával - a Turul-emlékmű környezetének rendezése összhangban áll.

Tatabánya, 1992. évi november hó 11. napján.

Mandl Imre s.k.
egyes bíró

A kiadmány hiteléül:

ORSZÁGOS MŰEMLÉKI FELŰGYELŐSÉG
Műemlékfelügyeleti Osztály
Budapest I., Táncsics Mihály u. 1.

László Tibor
városi főépítész

2800. Tatabánya, V.,
Felszabadulás tér 8.

Budapest, 198 9. november 28.
Ikt. szám: 14.491/89.
Ügyintéző: Dr.Nagy Klára/Né
Hiv. sz.:
Tárgy: Tatabánya, Turul emlékmű (MJ) felújítása

Melléklet: 1 pld. tervdok.

A tárgybeli Turul emlékmű felújításához készített terv 1989. XI. 23-án

érkezett és csatoltan visszaküldött tervdokumentáció, műleírás, költségvetés felülvizsgálása alapján – az 1964. évi III. törvényben, a 30/1964. (XII. 2.) Korm. sz. rendeletben, valamint az 1/1967. (I. 31.) ÉM számú rendeletben az építési engedély kiadásához feltételként előírt

elvi műemléki hatósági hozzájárulást és bontási engedélyt

az alábbi kikötésekkel adjuk meg:

1./ A helyszini és a műhelyben történő bontás során maximálisan ügyelni kell arra, hogy a jelenleg még nem látható szerkezeti megoldások,megformálások rögzítésre kerüljenek.

2./ A felújítás megkezdése előtt részletes műszaki felmérés és fotódokumentáció készítendő, amelyet az OMF-nek meg kell küldeni.

3./ Az emlékmű felújításához a végleges műemléki hatósági jóváhagyást csak részletes felújítási terv és a műleirás megküldése után adjuk meg.

A műemléki hozzájárulás kikötéseit a tervező köteles a tervdokumentáció valamennyi példányán, minden érintett részleten átvezetni. Az építési munka csak a műemléki hozzájárulás kikötéseinek megfelelően módosított tervdokumentáció alapján végezhető.

A kivitelezés során felmerülő tervmódosításhoz az OMF műemléki hozzájárulását előzetesen be kell szerezni. Az építtető tartozik a munkák megkezdésének idejéről, a műszaki átadás-átvétell, illetve hiánypótlási jegyzőkönyvet a felvételt követő 3 napon belül az OMF-hez beküldeni.

Az I. fokú építésügyi hatóság a kikötések betartását ellenőrzi.

A kiadmány hiteléül:
1989.XI.28.

P.h.

Dr. Román András s. k.,
osztályvezető

Kapják:
1./ Városi Tanács VB.
Építési Osztály
2800. Tatabánya,V.,
Felszabadulás tér 8.

2./ Képző- és Iparművészeti Lektorátus
1014. Bp. Úri u. 54-56.

3./ OMF Nyilvántartás
4./ " Előadó
5./ " Irattár

ORSZÁGOS MŰEMLÉKI FELŰGYELŐSÉG
Műemlékfelügyeleti Osztály
Budapest I., Táncsics Mihály u. 1.

BENCSIK JÁNOS polgármester

Polgármesteri Hivatal

TATABÁNYA
Fő tér 6.
2800

Budapest, 19 92. február 29
Ikt. szám: 974/1992.
Ügyintéző: dr. Nagy Klára/Csné
Hiv. sz.:
Tárgy: Tatabánya, Bánhidai Turul emlékmű (MJ) helyreállítási terve
(posztamens+vázszerkezet)

Törzsszám: 9671

Melléklet: 1 pld. terv

A tárgybeli műemlék jellegű objektum - Turul emlékmű posztamens és vázszerkezet rekonstrukciós terve 1992.I.28-án

érkezett és csatoltan visszaküldött tervdokumentáció, műleírás, költségvetés felülvizsgálása alapján – az 1964. évi III. törvényben, a 30/1964. (XII. 2.) Korm. sz. rendeletben, valamint az 1/1967. (I. 31.) ÉM számú rendeletben az építési engedély kiadásához feltételként előírt

műemléki hatósági hozzájárulást

az alábbi kikötésekkel adjuk meg:

1.) A kivitelezés csak folyamatos statikai művezetés mellett végezhető!

2.) A posztamens rekonstrukciós tervére továbbiakban is érvényes a 14969/1991. sz. OMF szakhatósági hozzájárulás.

A műemléki hozzájárulás kikötéseit a tervező köteles a tervdokumentáció valamennyi példányán, minden érintett részleten átvezetni. Az építési munka csak a műemléki hozzájárulás kikötéseinek megfelelően módosított tervdokumentáció alapján végezhető.

A kivitelezés során felmerülő tervmódosításhoz az OMF műemléki hozzájárulását előzetesen be kell szerezni. Az építtető tartozik a munkák megkezdésének idejéről, a műszaki átadás-átvételi, illetve hiánypótlási jegyzőkönyvet a felvételt követő 3 napon belül az OMF-hez beküldeni.

Az I. fokú építésügyi hatóság a kikötések betartását ellenőrzi.

A kiadmány hiteléül:
Bp. 1992.II.29.

F.h.

Nagy Tiborné s. k.
mb.igazgató-helyettes

Kapják:
dr. Csőke Sándor úr
a Turul Alapítvány Kuratóriumának titkára
2800 Tatabánya, Fő tér 6.

Előadó
Nyilvántartás
Irattár

ÉTK-860718

J e g y z ő k ö n y v

Készült Tatabányán a Turul emlékmű helyreállítási munkáinak ellenőrzése tárgyában, 1992. október 13-án.

Jelen vannak: Keszthelyi Ferencné, a Képző- és Iparművészeti Lektorátus igazgatója,
Stremeny Géza, a Turul Alapítvány Kuratóriumának a művészeti munkák ellenőrzésére kijelölt tagja,
Kő Pál szobrászművész,
Németh Gábor restaurátor, felkért szakértő,
id. Madarassy Walter szobrászművész,
Madarassy István ötvösművész,
ifj. Madarassy Walter restaurátor művész
dr. Csőke Sándor, a Turul Alapítvány Kuratóriumának ügyvezető titkára

Az Alapítvány Kuratóriumának határozata alapján felkérésre Stremeny Géza szobrászművész, a Kuratórium tagja a mai napon szakértői szemlét hívott össze, melyen részt vettek a felsorolt személyek, továbbá Koppányi Miklós, a Pannon Projekt KFT részéről.

Stremeny Géza, a Kuratórium tagja levélben összefogalta a szoborral kapcsolatos véleményét, s ezt a levelet eljuttatta a restaurálást végző művészekhez, illetőleg az itt jelenlevő szakértőkhöz.

A szobor helyreállítással kapcsolatban fenntartja, hogy a munkák 90-95 %-át hitelesnek elfogadja, ezzel együtt a következő észrevételeket teszi:

A madár jobb lába, aminek szobrászi megfogalmazása már eleve az abnormalitás határán állt akkor, amikor azt a restaurátorok átvették, szerkezetileg bizonytalan, és a lemezborítás is sokféle beavatkozás nyomait mutatja. Megítélése szerint nem lehet restaurálás alapjául venni. Ezért a jobb láb hashoz csatlakozó részén és egy-két farktoll esetében a vélhetően eredetinek a rekonstruálását javasolom. /Stremeny Géza úr észrevételei a jegyzőkönyv mellékletét képezik./

Kő Pál szobrászművész, szakértő: Madarassy mester és két fia munkáját nagyra értékeli. Véleménye ott tér el tőlük, amikor a már nem bizonyítható részei a szobornak úgy vannak megoldva, hogy az nem válik a kompozíció előnyére. Nem tudja elfogadni a szőlőlevélszerű tollacskákat - ez nagyon fog látszani és csökkenti a látvány értékét.

Elfogadom, hogy abból kell kiindulni, hogy az összképe, ha alulról nézem, tulajdonképpen ezzel az alsó posztamenssel indul. A posztamenssel kapcsolatos kifogásai a következők: Elfogadja Madarassy István kifogásait, hogy ő ragaszkodott Donáth mesterhez. Csak ott tér el a véleménye Madarassy Istvánétól és közelít Stremeny Gézáéhoz, amikor "becsaphatóvá" válik, amikor egy bádogos munkát is Donáthnak tulajdonít. Elfogadja, hogy az emlékmű 85-90 %-ban teljes értékű képi látványt nyújt. Ami változtatható: a kard markolatát osztani kellene - ez fontos lenne.

Posztamenssel kapcsolatban: A tervező és a kivitelező tegye azt organikussá a környezettel és a szoborral. Ezzel a Pannon Projekt Kft képviselője, Koppányi Miklós is egyetértett, mivel ideiglenesnek tekinti a posztamens mostani lezárását. Az átalakításnak olyam formában kell történnie, hogy a posztamentum éleit vissza kell bontani legalább 2-3 méterre és a köveket természetesebb, karcsúbb formában kell elhelyezni,"legömbölyített" befejezést igényel a posztamentum felső része.

A szobor tekintetében észrevételei a következők: kifogásolja, hogy a helyreállítást irányító művészek az indokoltnál nagyobb mértékben védték a nem szakszerű hozzátételeket és javításokat.

Németh Gábor restaurátor:

1./ Véleményem szerint a helyreállítás során az eredeti szoborrészek felhasználása, összeépítése, restaurálása jól és szakszerűen készült. A fellelhető dokumentumoknak megfelel. Azokon a pontokon, nevezetesen a súly alátámasztás környékén, tehát a madár hasán, amelyre semmiféle dokumentáció nem állt rendelkezésre, a kivitelező művészek szándéka szerint is célszerű lenne egy-két lemez kicserélése vagy korrigálása annak érdekében, hogy az ott újonnan készült részek az eredeti kialakításhoz és megmunkáláshoz jobban közelítsenek.

2./ A kivitelező művészek szándéka szerint is az elkészült kard jelenlegi megoldása nem szerencsés. Elsősorban a markolatát mindenképpen valamilyen módon át kellene fogalmazni.

3./ Nagyon szerencsétlennek tartom a posztamens jelenlegi kialakítását. A szobor és a posztamens egymáshoz való viszonya - úgy érzem - elfogadhatatlan. A posztamens olyan túlsúlyos tömeget mutat, mely a korábbi megoldásokhoz nem hasonló.

Vagyis a két tömeg egymáshoz való viszonya nem kiegyensúlyozott, az alsó tömeg eluralja a látványt. Ennek korrigálását feltétlenül szükségesnek tartok a művészek helyszíni irányításával.

4./ Dokumentációs nyoma ugyan nincs, de a művészek felvetették azt a kérdést, hogy a turulon levő korona jobb megjelenítése és kihangsúlyozása érdekében célszerű lenne azt aranyozni. Ezzel a magam részéről egyetértek. Esetleg a kard markolatán levő valami kisebb részen is ezt meg kellene ismételni.

Keszthelyi Ferencné: Nagyon hasznosnak tartom a mai konzultációt és köszönöm Stremeny Gézának, hogy kezdeményezte az összehívását. Először beszéltünk érdemben az emlékmű művészeti-esztétikai hatásáról. Úgy érzem, hogy a restaurátor művészek számára a konzultáció sok segítséget nyújtott, mert azokat az észrevételeket, amelyekkel ők is egyetértenek, a kivitelező partnerekkel szemben hatékonyabban érvényesíthetik. Fontosnak tartom, hogy a jegyzőkönyv egy példányát az IDEA-FERR KFT is kapja meg.

Lényegesnek tartom - és ezt valamennyien mondjuk -, hogy a művészi látványért a művészek felelnek, és ebben a kivitelezők mindenben hallgassanak rájuk és fogadják el véleményüket. Ezért ők felelnek. Ez természetesen vonatkozik mindenkire - az Idea-Ferr Kft-re is.

ifj. Madarassy Walter: Igaz, hogy az emlékmű vizualitásáról először beszélünk, de ahhoz testet kellett ölteni a madárnak. Most van még itt a lehetőség a részletek tisztázására.

Madarassy István: Négy pontban foglalnám össze észrevételeinket:

1./ A posztamens és a madár viszonyát illetően egyetértés van köztünk, hogy ennek a viszonya mindenképpen módosításra szorul.

2./ Egyetértés van a kard markolatát illetően, hogy annak a formai kialakítását változtatni kell.

3./ A madár hasa alatti tollainak a kialakítását közelíteni kell a vélhetően eredeti Donáth-kialakításhoz.

4./ Valamennyi lehetséges módosítást igyekszünk megtenni azért, hogy a látványban zavaró momentum ne maradjon.

id. Madarassy Walter szobrászművész: Hálás köszönetet mondok a jelenlevőknek az észrevételekért, másodsorban Németh Gábor kollegának a véleményével mindenben egyetértek. Harmadsorban az észrevételem az, hogy a Donáth-féle madárhoz hozzányúlni nem szabad, sem hozzátenni, sem abból elvenni semmit nem szabad.

Kmf.

Keszthelyi Ferencné

Kő Pál

id. Madarassy Walter

ifj. Madarassy Walter

Stremeny Géza

Németh Gábor

Madarassy István

Dr. Csőke Sándor

TATABÁNYA
MEGYEI JOGÚ VÁROS
POLGÁRMESTERE

Tatabánya Megyei Jogú Város Közgyűlése
a Turul Alapítvány Kuratóriuma javaslatára
a Turul-emlékmű helyreállítása és újraavatása tiszteletére
az emlékmű helyreállítása érdekében
kifejtett tevékenysége elismeréseként Önnek

TURUL JUTALOMÉRME-t

adományoz.

Az átadás időpontja: 1992. november 28., 15.00 óra,
Tatabányai Megyei Jogú Város Ünnepi Közgyűlése

Az átadás helye: Tatabánya Polgármesteri Hivatal Tanácsterem

* * *

Az átadási ünnepségre ezúton tisztelettel meghívom,
kérem engedje meg, hogy munkáját ismételten megköszönjem

Tatabány, 1992. november 10.

Tisztelettel:

Bencsik János
polgármester
a Turul Alapítvány Kuratóriuma
elnöke

2800 TATABÁNYA V., FŐ TÉR 6. ◇ ☏ 34/10-166, 34/17-177 ◇ Tx 27-207 ◇ TELEFAX: 34/11-283

Tatabánya Megyei Jogú Város Közgyűlése
a 191/1992. (X.22.) sz. határozatában foglaltak alapján
a Turul Alapítvány Kuratóriuma javaslatára
a Turul-emlékmű helyreállítása és újraavatása tiszteletére
az emlékmű helyreállítása érdekében
kifejtett tevékenysége elismeréseként Önnek

TURUL JUTALOMÉRME-T

adományoz

Tatabánya, 1992. október 27.

Bencsik János
polgármester

TATABÁNYA
MEGYEI JOGÚ VÁROS
POLGÁRMESTERE

TISZTELETTEL MEGHÍVJUK

1992. NOVEMBER 29-ÉN 11.00 ÓRAKOR

A TURUL-EMLÉKMŰ ÜNNEPÉLYES AVATÁSÁRA

AVATÁSI PROGRAM:

RÉGI MAGYAR INDULÓK HANGJAIRA ÉRKEZNEK A VENDÉGEK

ÜNNEPI BESZÉDET MOND
GÖNCZ ÁRPÁD, A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG ELNÖKE

NÉPTÁNCEGYÜTTESEK FOLKLÓRMŰSORA

A PROGRAM A HIMNUSZ HANGJAIVAL ÉR VÉGET

SZÁMÍTOK MEGJELENÉSÉRE.

BENCSIK JÁNOS
polgármester

2800 TATABÁNYA V., FŐ TÉR 6. ◇ ☎ 34/10-166, 34/17-177 ◇ Tx 27-207 ◇ TELEFAX: 34/11-283

Az ünnepségre hívogató plakát

GÖNCZ ÁRPÁD KÖZTÁRSASÁGI ELNÖK ÚR PROGRAMJA

1992. november 29., Tatabánya

Turul újjáavatási ünnepség

10.00 Tatabányával kapcsolatban álló külföldi városok országainak Magyarországra akkreditált nagykövetei érkezése a város Polgármesteri Hivatala II. emeleti tanácstermébe (Tatabánya, Fő tér 6.)

Meghívott nagykövetek:

Amerikai Egyesült Államok: Charles Thomas úr
Belga Királyság: Hugo C. A. Callebeut úr
Pakisztáni Iszlám Köztársaság: Khalid Amir Khan úr
Németország Szövetségi Köztársaság: Dr. Alexander Arnot úr
Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyság: John Allan Birch és G. J. Dorey urak

Meghívott delegációk:

Amerikai Egyesült Államok: Fairfield város (Connecticut állam) polgármestere vezette három fős delegáció

Belgium: Saint Ghislan város polgármestere

Cseh-Szlovákia: Komarno város polgármestere és alpolgármestere

Oroszország (Udmurt Köztársaság): Izsevszk város polgármestere vezette három fős delegáció

Románia (Erdély): Bereck város polgármestere vezette három fős delegáció

Kiemelt meghívottak:

Dr. Andrásfalvy Bertalan és dr. Gergátz Elemér miniszter urak

Dr. Francziscz Pál Vilmos igazgató (Erdőfelügyelőség)

Dauner Márton főosztályvezető (FM)

Megyei, városi állami szervek vezetői

10.15	Göncz Árpád köztársasági elnök úr érkezése a Polgármesteri Hivatalba
10.40	Rövid fogadás után vendégeink felmennek a Turul-emlékműhöz, az ünnepség színhelyére
10.55	A delegáció tagjai elfoglalják kijelölt helyüket az ünnepségen
11.00	Ünnepi program
	A városi fúvószenekar régi magyar indulókat játszik, miközben lovasok érkeznek a helyszínre.
	A köztársasági elnök úr avatóbeszéde.
	A városi zenekar és a néptánc-csoportok ünnepi műsora.
	Himnusz
kb. 12.00	Ünnepi ebéd az Árpád Szálló különtermében:
	a köztársasági elnök úr és kísérete;
	a kiemelt meghívottak (a megyei, városi állami szervek vezetői kivételével)
	nagykövet urak
	a meghívott delegáció tagjai
kb. 14.00	Búcsú

9,70 Ft

itt HON

Független városi hetilap Tatabánya

II./15. sz.
1991. április 12.

ja és az Ifjúmunkás út környékén minden rendben lenne. Nincs panasz, nincs vélemény. A csalóka látszatnak azonban nem hisz a képviselő. Szerinte a közömbösséget éppen a problémák okozzák, emiatt maradnak távol az emberek. Ezért a kapcsolattartás egyszerűbb formájával segíti választóit: levélben várja a panaszokat és véleményeket. „Postaládáját", egy papírdobozt, a körzet központjában, a Kodály téri fiókkönyvtárban helyezte el. Az írás nincs időhöz kötve, kíváncsi tekintetek sincsenek, talán így mindenki szívesebben jelzi gondjait, észrevételeit.

A „postaláda" mellé Süle Károly kitette a képviselő-testület határozatait is. Az érdeklődők a könyvtárban kényelmes körülmények között olvashatják el az önkormányzat munkájáról számot adó rendeletet.

M. É.

Az „elszállt" milliók nyomában

A volt tanácsi vezetőknek semmi sem volt drága

Újból a Turul-emlékműről lesz szó, és főleg azokról a furcsa dolgokról, amelyek több milliós kárt okoztak Tatabányának, a város polgárainak. Nézzük a tényeket. A Komárom-Esztergom Megyei Népi Ellenőrzési Bizottság közérdekű bejelentés alapján 1989-ben vizsgálatot folytatott a tatabányai Turul-emlékmű felújítási körülményeinek tisztázására. A vizsgálatnak azt kellett megállapítania, hogy a Turul-emlékmű felújítási munkáinak megrendelése, koordinálása és annak műszaki átvétele során a városi tanács eleget tett-e a takarékos és ésszerű gazdálkodás követelményeinek, illetve a közpénzek kezelésére vonatkozó egyéb szabályoknak. A vizsgálatnak választ kellett adnia arra a kérdésre is, hogy szakszerűen végezték-e el a megrendelt és kifizetett tervezési és kivitelezési munkákat és összhangban vannak-e a ráfordítási költségek a mérhető hasznos eredménnyel.

A vizsgálat során megállapították, hogy a városi tanács tervosztálya először 1986 novemberében adta a KOMTERV-nek az első megbízást az emlékmű felújítási munkáinak előkészítésére és a statikai vizsgálat elvégzésére. Néhány szakvélemény elkészült, de a tanács tervosztálya egy újabb generál tervezői megbízást adott a KOMTERV Tatabányai Leányvállalatának, *amely hatszázezer forint vállalkozási díj ellenében* kötelezte magát egy sor munka elvégzésére.

A Leányvállalat valamennyi szerződésben lefektetett kötelezettségének teljesítését alvállalkozóra bízta. A szakvélemény javasolta, hogy a szobor helyreállításának irányítására statikai és korrózióvédelmi szakembert, valamint szobrászművészt kell kijelölni. A javaslatok között szerepelt az is, hogy le kell bontani a rézlemez burkolatot új tartószerkezetet kell készíteni, és a burkolatot szobrászművész irányításával kell kijavítani. 1987 novemberéig az alvállalkozók teljesítették a szerződésben vállalt kötelezettségeiket és a leányvállalat írásban többször sürgette a városi tanács tervosztályát a művészeti irányítást végző szobrászművész kijelölésére, a kivitelezők, illetve a tanács felelős műszaki megbizottjának kinevezését.

1988. július 25-én váratlan fordulat következik be: a tervosztály és a leányvállalat közös megegyezéssel módosítják a generáltervezői szerződést, amelyben kijelentik, *hogy a megrendelő nem tart igényt a statikai kiviteli terv készítésére és a felújítási munkák statikai és korrózióvédelmi művezetésére!*

A NEB értékelése szerint a városi tanács tervosztálya megrendelte ugyan az emlékmű komplett felújítási tervét, de végül éppen a legfontosabb és legsürgősebb feladat, a tartóváz statikai kiviteli tervének elkészítése maradt el tisztázatlan okok miatt. A vizsgálati anyag leszögezte, hogy a nehéz pénzügyi helyzetre való tekintettel, célszerűbb lett volna az anyagi erőforrásokat kizárólag a madártest megóvására és megmentésére koncentrálni, *és így nem bizonyult volna feleslegesnek az előkészítési munkák egy része. A NEB szerint az alvállalkozók által készített egyes tervek és szakvélemények tényleges hasznos értéke jóval alacsonyabb, mint az értük kifizetett díjak összege!* A városi tanács szerződésben vállalt kötelezettségeit — szobrászművész megbízása, kivitelezők megnevezése, lemezburkolat megbontása, felállványozás — nem teljesítette!

Joggal merül fel a kérdés, hogy milyen célt szolgáltak az előkészítési munkák, a kifizetett díjak, ha a megrendelt szakvélemények egyáltalán nem kerültek hasznosításra a kivitelezési munkák során?!

(Folytatás a 3. oldalon)

sődött" bicska nyomán született és elfeledett iratokat...

Vajna

a misszióra, amire a városnak szüksége van?

déglátóipari egység legyen. Négymillió forintért Gyermekek Háza?

Veér Károly

Az „elszállt" milliók nyomában

A volt tanácsi vezetőknek semmi sem volt drága

(Folytatás az 1. oldalról)

A dolgok jobb megértése érdekében még egyszer elmondjuk, hogy a KOMTERV szakvéleménye szerint a szobor helyreállítását csakis műszaki irányterv alapján, mérnöki acélszerkezetek méretezésében jártas statikus szakképesítésű mérnök irányításával kellett volna elvégezni. Ezzel szemben 1987. november 5-én *Hamvas Győző* és *Tolvaj Bertalan* a városi tanács képviseletében átalánydíjas szerződést kötött a budapesti székhelyű Ezüst GMK-val az állagmegóvási munkák elvégzésére. *Ahelyett, hogy a megfelelő szakismeretekkel rendelkező FŐGÉP-et bízták volna meg, inkább azzal az Ezüst GMK-val kötöttek szerződést, amely nem rendelkezett a megfelelő statikai és korrózióvédelmi ismeretekkel.* Az Ezüst GMK — alapító okiratában jóváhagyott tevékenységi köre ezüst ékszerek készítésére, arany- és ezüst ékszerek javítására és saját készítésű ékszerek kereskedelmi értékesítésére terjedt ki. Igaz ez a tevékenységi kör a munkák megkezdése UTÁN kiegészült fém alapanyagú tárgyak és szobrok karbantartására és helyreállítására.

Az Ezüst GMK kötelezettséget vállalt arra, hogy tájékoztatja az Országos Műemléki Felügyelőséget a kivitelezési munkák megkezdéséről és az elvégzett munkáról. *A GMK azonban ELMULASZTOTTA a felújítási munkák megkezdéséről értesíteni a felügyeleti szervet és ezzel törvénysértést követett el! A munkák során pedig szabálytalanság szabálytalanságot követett.*

Csupán egynéhányat ismertetünk, hiszen valamennyire nincsen hely.

A GMK az építési naplóba nem vezette be az elvégzett munkák mennyiségi paramétereit. *A városi tanács képviseletében senki nem tett bejegyzést a naplóba. Az elvégzett munkákat mennyiségi és minőségi kifogások nélkül vette át a tanács képviselője. A befejezett munkákról nem készült átadási-átvételi jegyzőkönyv, de ennek ellenére a városi tanács átutalt nyolcszázhetvenötezer-hétszázharminchét forintot a GMK számlájára 1988 decemberében.* Az 1988. december 28-án megtartott helyszíni szemle során a jelenlévő műszaki szakértők megállípították, hogy az acél tartószerkezeten elvégzett javítások SZAKSZERŰTLENEK, az alkalmazott hegesztési technológia szakmai TÉVEDÉS. A korrózióvédelemmel kapcsolatos alapozó festés több helyen csak részben vagy még részben sem rozsdátlanított felületre történt!

A vizsgálat során kiderült, hogy a városi tanács ugyanazon munkákat kétszer rendelte meg és kétszer ki is fizette!!

Megállapították, hogy 1986 novemberétől a vizsgálat lezárásáig terjedő időszakban elvégzett tervezési és kivitelezési munkák nem segítették elő az emlékmű hosszú távú fennmaradását és a munkákért kifizetett összegek a ténylegesen elvégzett, illetve ténylegesen hasznosnak minősíthető munkákhoz képest elgondolkodtatóan magasak. Idézünk a jelentésből: *„Ezek a kifizetések véleményünk szerint elsősorban a Gerecse VGM, a KOMÉP VGM és az Ezüst GMK számára jelentettek — többnyire indokolatlan — jövedelmeket, az emlékmű ezektől a kifizetésektől szinte semmit sem profitált".*

Csak tényeket közöltünk és nem cifráztuk a dolgokat. Birtokunkban vannak a jegyzőkönyvek, tanácsi előterjesztések, levélváltások és átiratok másolatai és ezek alapján született meg ez az írás. A témát nem zárjuk le, mert a város közvéleménye várja a személyi felelősségrevonást, hiszen a kifizetett millós nagyságrendű összegek ellenére a Turul részei most is ott rozsdásodnak Felsőgallán. Néhányan megszedték magukat, néhányan elkeseredetten próbálják helyrehozni a már szinte helyrehozhatatlant, mi pedig továbbra is tájékoztatni fogjuk a közvéleményt a Turul-ügy minden újabb mozzanatáról.

Annál is inkább, mert a város volt vezetői felelőtlen nagyvonalúsággal több mint hétmillió forintot fizettek ki ilyen-olyan címen az elmúlt esztendőkben.

Papp János

Egy maszek bankár keservei

Hol vannak azok a régi szép rubeleiszámolású idők! Így sóhajtozik a város egyik közismert „magánbankárja". Pang a piaci Nyomor, unalom! Még egy év és konvertibilis lesz a forint. De az sincs. A tavaszi nagytakarítással kisöpörték a bukszákból az utolsó grandokat is. Nincs már kedvezményes autóvám, alkatrészért csak átruccan az ember ide a szomszédba. Az osztrákok, meg a németek alaposan kiforgatják a jól megrakott kocsikat. A sok vegyesvállalat meg szög a koporsón. Pedig volt olyan nap amikor a száz rongyot is megcsináltam. Hála istennek akkor Tatabányára nem ért el a pesti csapat keze. Kis falat ez nekik. Az arab meg kényelmesebb hogy idedugja a képét. Amikor az egyesítés volt, mindenki azt hitte, hogy a „Maki" akkorát bukik, mint az imperiál nyugdíjas korában, de én hűséges voltam hozzá, meg is lett a jutalmam. Egy évig nem volt gondom úgy éltem. Most már ötvenkettőt is alig adnak érte. Figyeld meg, egy újabb nagy nemzetközi buli készül! Tudatosan lerohasztják a márkát, hogy a „Dezső" megerősödjön. Aztán visszaáll a régi rend. De nekem elegem van a művelt nyugatból, a pitláner pulcsisokból. Kint is bőven megélnék, de nekem a magyar utca, a kelet a világom, nem cseréléném fel semmiféle svájci bankért.

jannás

A HÍRBEHOZOTT MADÁR

A Tatabánya-bánhidai Turul Alapítvány Kuratóriuma az elmúlt héten Budapesten tartotta soros ülését. A Turul emlékmű felújítói számítógépek segítségével készítették el a vázszerkezet tervét, melyet most mutattak be. A bizottság két hetet kért arra, hogy eldöntse, elfogadja, vagy elutasítja-e a papíron vázolt elképzeléseket. A döntést szakértők hozzák. Igent csak abban az esetben mondanak, ha bebizonyosodik: az eredeti madár vázának pontos másával állnak szemben. Szerencsére az összehasonlításhoz — a Nyitra város levéltárában végzeti kutatások eredményeképpen — minden adat rendelkezésre áll. Bár az ülésen ez volt a legfontosabb fejlemény, legtöbb időt nem erre, hanem a madár rossz hírének elemzésére fordították. A kuratórium ügyvezető titkára *dr. Csőke Sándor.* ▸

— A saját kárunkon kellett megtapasztalnunk, hogy a sajtó milyen óriási hatalom — mondja. — *Nausch Géza* ötvösművész erre már korábban rájött. Rémhíreit sorra közölték a lapok, a valóságról viszont alig tudósítottak. Hogy összeköttetéseinek, erőszakosságának, vagy egyszerűen a médiumok botrányéhségének köszönhető-e Nausch népszerűsége, nem tudjuk. Azt tudjuk csupán, hogy ma akinek a Turul-madár felújítása az eszébe jut, a hatalom dilettantizmusának, mintapéldájára gondol. Ez nem csoda. A jó hír csak toporog, a rossz hír meg szárnyakon jár. A kívülálló pedig azt fogadja el igazságképpen, amit leghangosabban és leggyakrabban hall. Szakmai bizonyítékokra nem kíváncsi.

— *Ön szerint Nausch Géza nem mond igazat?*

— Rendben van, fogalmazzunk finoman: nem mond igazat. A madárról szólva legalábbis ritkán. Hogy ezzel az ügynek mekkora kárt okozott, azt számok is mutatják. A Turul Alapítvány tízmillió forintos alaptőkéje mára csak kétmillióval gyarapodott, s ebből mindössze négyszázezer forint jött privát szférából.

Hogy ki az a Nausch Géza, s vajon a valóságot ha elferdíti, miért teszi?... Érdemes itt egy pillanatra megállni, választ keresve visszapörgetni az eseményeket.

Akiről szó van, Tatabánya — s az egész ország — egyik legkiválóbb ötvösművésze, aki a súlyosan beteg Turul-madarat tíz év óta vizsgálja. Élete első szobraként Európa legnagyobb acélmadarát készíthette volna el. Nem véletlenül fogalmaztunk így, hiszen ő nem restaurálásra, hanem újrateremtésre vállalkozott. Miért? Mert véleménye szerint Donáth Gyula 1897-ben elkészült emlékműve menthetetlen. Sőt a madár, mely a Kő-hegyen áll, már nem az a madár. Óriás testének húsz százaléka eredeti csupán, a többi kontármunka, toldozás, foldozás eredménye. Mivel korábban nem volt, aki e kérdésben vitába szállhatott volna a művésszel, s mert Nausch állításait néhány szakértő is elfogadta, 1989-ben Tatabánya város tanácsától ő kapott megbízást a madár megmentésére. A munka időtartamát négy évre, költségét negyvenmillió forintra becsülte. Az önkormányzat viszont az időt és a pénzt is sokallva, kételkedni kezdett a művész igazában. Annál is inkább, mert az időközben elvégzett szakértői vizsgálatok a korábbi véleményeket felülbírálva azt mutatták ki, felesleges új madarat készíteni, hiszen a Turulnak nem egyötöde, hanem négyötöde eredeti, s bár állapota tényleg elszomorító, a tervezettnél lényegesen olcsóbb a gyógyítás. Ekkor írták ki azt a pályázatot, amelyet a Budavári Szent István és Turul-szobrok felújítói, a világhírű *Madarassy* család tagjai — egy szobrász, egy ötvös, és egy restaurátor — nyertek meg. Ők az IDEA-FERR Kft-nél megkezdődő munkálatok művészeti irányítására vállalkoztak, fele annyiért, mint Nausch, akinek az udvarából Budapestre szállították az emlékmű darabjait. Történt ez pontosan akkor, amikor elindult az áldatlan — és Csőke úr szerint — meglehetősen egyoldalú nyilatkozatháború.

— Minden elismerésem Nausch Gézáé — mondja a kuratórium titkára. — Igaz, hogy veszíteni nem tud, de nagyszerű ismerője a tömeglélektannak. Pontosan tudja, hogyan kell egy tiszta és szent ügyet lejáratni. Azzal kezdi, hogy Donáth Gyula zsidó volt, s mert egyidőben tombolt az antiszemitizmus, a madárban a zsidóság jelképét látták az emberek, hát gyűlölték, rongálták ezért. Mi ezt nem így tudjuk, pedig higyje el, nagyon alapos kutatásokat végeztünk. A madárra minden időben büszke volt a lakosság, óvta, féltette, s arról, hogy alkotója zsidó volt-e, vagy sem, nem tudott, legtöbben Donáth Gyula nevét sem ismerték. Hogy a Tanácsköztársaság idején, majd a Rákosi érában a hatalom a gyűlölt nacionalista szellemiség jelképének látta az emlékművet, igaz lehet. Az viszont semmiképp sem, hogy ezért felrobbantották volna, mint ahogy békegalambbá sem alakították át. El tudja képzelni, hogy ilyen tettekről egyetlen sornyi írásos utalás se maradjon fenn sehol? Mert ilyet nem találtunk. Arról sincs dokumentum, hogy valamikor cigányok megrongálták volna. A koronát a hatalom levetette a fejéről, ez tény. Az is biztos, nem mindig hozzáértők nyúltak hozzá, hogy leküzdjék a korrózió következményeit. Ettől viszont ez a madár még az a madár.

— *Ön most szakértők véleményét tolmácsolja?*

Megalakulásunk első percétől szakértőkkel dolgozunk. Csakis történészek, művészettörténészek, restaurátorok, levéltárosok egybehangzó véleményét fogadjuk el tényként. Mi minden mondatunk igazát bizonyítani tudjuk.

— *És Nausch Géza?*

— Nausch Géza csak hangoztatja, hogy neki is bizonyítékai vannak. Ha vannak, miért nem mutat fel legalább egyet közülük. Még a Közösségi Televízió felhívására hozzákerült dokumentumokat se adja vissza. Hétpecsétes titokként őrzi valamennyit.

Nausch állításainak annyi alapja van csupán, hogy a madár állítólagos megrongálásáról — nyilván a túlzott féltés okán — több alkalommal is érkezett lakossági bejelentés. Ezek viszont a száz év alatt sosem bizonyultak megalapozottnak.

— *Ön azzal is vádolja a művészt, hogy húszmillió forintot munka nélkül akart zsebre vágni?*

— Nem, erről szó sincs. A feladat, amelyet ő szeretett volna teljesíteni, valóban nagyobb anyagi ráfordítás igényel, mint a madarassy-féle vállalkozás. Márpedig a több az ő esetében sokat jelent. Újat csinálni, amikor a régi megmenthető, összeegyeztethetetlen a műemlékvédelem alapdokumentumának a Velencei Chartának a szellemével.

— A Madarassy-féle elképzelés megvalósítása semmiféle csapdát nem rejt?

— Ha az olcsó húsra gondol, aminek híg a leve, feleslegesen aggódik. Az Országos Műemléki Felügyelőség nem kevesellte e munkára a húszmilliót, a Képzőművészeti Lektorátus sem. Ettől függetlenül, tekintettel az inflációra, valószínű, hogy ennél többe kerül a restaurálás. Igen ám, de nem nekünk. Mi fixáras szerződést kötöttünk, következésképpen csak az IDEA-FERR fizethet rá. Ez a Kft. viszont nagyon jól tudja, hogy ráfizetnie is érdemes, mert hosszútávon megtérül a pénze. Ők most akarják meghódítani Európát. Ha az „évszázad megrendelésével" nem lennének képesek megbírkózni, örökre megbuknának. Ők viszont nyerni akarnak, mert tudják, a madár presztízst hoz nekik és ezernyi gyönyörű feladatot Lajtán innen és Lajtán túl. Ne feledje azt sem, hogy Göncz Árpád a védnök, így még nagyobb a figyelem, még nagyobb a felelősség.

— *Ön azt mondta, tízenkétmillió forint van az Alapítvány kasszájában. Ez azt jelenti, hogy még ezt az olcsó munkát sem képesek kifizetni, ha nem lesz további nyolcmillió?*

— Jó volna, ha még érkeznének felajánlások, de ha nem, akkor sincs baj. Rendkívül kedvező kamatfeltételekre találtunk. Másfél év sem kell ahhoz, hogy a tízenkétmillióból húsz legyen. Meglátja, jövő ilyenkor a Kő-hegyről néz le a madár. Formája, tartása, tollazata... *mindene pontosan olyan lesz, amilyen 1897-ben volt.*

(szabó)

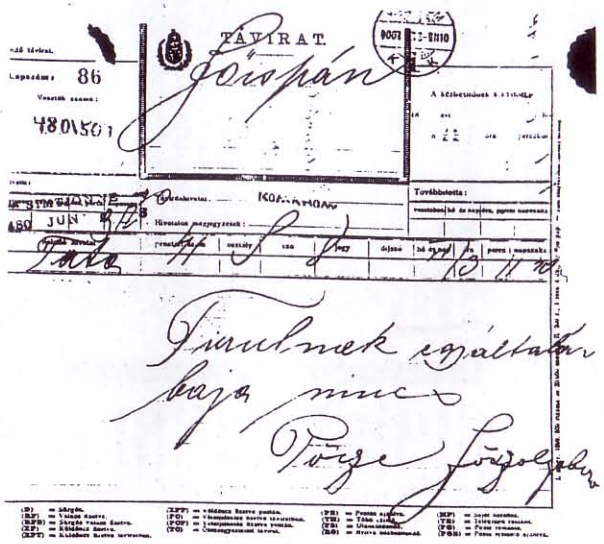
TÁVIRAT.
Lapszám: 86
Jóváhagyva
Turulnak egyáltalán
baja nincs
Pörge Szögelő

Már 1900. júniusában is felröppent a hír: a Turult megrongálták. Vagy mégsem?...

Volt békegalamb is...

Hol fészkel a turulmadár?

Ős- és újmagyar ornitológia

Egy jelkép, amelynek mindig nehéz sorsa volt: hol lenacionalistázták, hol fölrobbantották, hol – madárhoz nem illő képzavarral élve – ebek harmincadjára juttatták. Egy szobor, amelynek szomorú és – sajnos – groteszk története példázza: semmi sem példátlan – kis, gyűlölködésben oly példás – hazánkban. Nausch Géza ötvöst megbízták, hogy végezze el egyetlen turulmadarunk rekonstrukcióját. Most azonban az önkormányzat pénzt akar megtakarítani, és mással, olcsóbban kívánja elvégeztetni a különleges felkészültséget kívánó munkát. Az aggódó és – úgy tetszik – kisemmizett szakembert Fried Erika fogta mikrofonvégre.

– Valamikor a millennium idején Nagy-Magyarország területén hét ilyen emlékművet emeltek, hét turul hirdette a honfoglalás emlékét az országban.

– Ebből a hétből ez állt a legtovább. A többit már régebben eltávolították a helyéről.

A történelem áldozata

– Egyedül ez a bizonyos tatabányai turulmadár maradt meg. Vajon miért?

– Ha végigkövetjük az emlékmű történetét, megállapítható, hogy az elmúlt csaknem száz év alatt mindig szerencsétlen vagy téves megítélések áldozata volt. Ez kezdődött azzal, hogy az a népcsoport tulajdonította magának, amelyet a honfoglaló magyarok legyőztek. A bánhidai csatában a szláv–morva seregek vereséget szenvedtek, a szlávok az emlékművet mégis magukénak vallják. A Tanácsköztársaság idején ennek az – úgymond – nacionalista emlékműnek a szelleme nem fért meg az internacionalista ideológiával. A szobrot mindenesetre az első világháború vagy a Tanácsköztársaság alatt felrobbantották. A magyarországi zsidóság torz megítélése idején a helyrehozott emlékművet – mivel alkotója, Donáth Gyula is zsidó volt – eszerint ítélték meg... Az emlékmű alulnézetből egy hatalmas német sasra emlékeztetett, tehát amikor a felszabadító szovjet csapatok ezzel találták magukat szembe, természetesen célba lőtték rá. A világháború utáni időszakban mindenki a turulista mozgalomra gondolt, ezért az emlékműről még beszélni sem volt szabad. És az internacionalizmus új korszakában sem volt ildomos erről a nacionalista szoborról szót ejteni. Meg kellett magyaráznunk, hogy ennek semmi köze a turulistákhoz, ez olyan nemzeti jelkép, amely már a királyainkat megelőző időszakban a magyarság jelképe volt.

– Ön már tíz éve foglalkozik azzal a gondolattal, hogy fel kellene újítani ezt az emlékművet...

– A hetvenes években merült fel először a gondolat, de már korábban tanulmányt írtam az MSZMP városi bizottságának. Ebben lényegében azt közöltem: az emlékmű állapota annak kifejezésére alkalmas, hogy a történelem ezeréves viharában – pofára estünk. Ugyanis már akkor végzetesnek tartottam a szobor állapotát. Ezt az akkori pártvezetés megértette, s egy KNEB-vizsgálat hatására alakult ki az az álláspont, hogy az emlékművet fel kell újítani.

Nausch Géza: „Teljes rekonstrukció szükséges"

„Megszelídítették"

– Az emlékmű felújítására a megbízást végül is ön kapta. Meg tudta-e állapítani, hogy eredetileg milyen is lehetett ez a turulmadár?

– Abban a szerencsés, előnyös helyzetben vagyok a többi művésszel szemben, hogy itt születtem, és roncsaiban láttam még az eredeti emlékművet. Időközben ugyanis azt átalakították békegalambbá.

– És nyoma is van annak, hogy megszelídítették a turulmadarat?

– Tanulmányom készítése folyamán arra a megállapításra kellett jutnom, hogy az eredeti emlékmű nyolcvan százaléka megsemmisült, az ugyanis öntvény volt. De valójában az egész művet megsemmisültnek kell tekinteni. Ezért azt a nézetet vallottam, hogy teljes rekonstrukció szükséges, máskülönben nem lehet az emlékművet megmenteni. Ezen is dolgoztam mindaddig, amíg az önkormányzat keretében alakult bizottság ezzel ellentétes álláspontra nem jutott.

– Ennek a bizottságnak azonban ön nem tagja...

– Ugyanazzal a jelenséggel állunk szemben, mint az elmúlt évtizedekben: a szakmát mellőzik, és bizonyos emberek olyan feladatok elvégzését vállalják magukra, amelyek megoldására képtelenek. A friss alapító okirat szerint a bizottság dolga a művészi színvonal, a szakszerűség, a művészi hitelesség ellenőrzése. Véleményem szerint az erre hivatott szerv az Országos Műemlékvédelmi Felügyelőség, valamint a Képző- és Iparművészeti Lektorátus.

– Az ő képviselőik nem tagjai ennek az újonnan létrejött bizottságnak?

– Egyáltalán nincs művész tagja a bizottságnak. Így az alapító okirat paródiája mindannak, amiért ez a testület létrejött. Mert ha ők a művészi hitelességet ellenőrzik, akkor legalább illett volna az alkotó nevét tudni.

– Azt javasoltam, hogy üljünk le Csőke Sándorral, a jelenlegi turulbizottság elnökével, és beszéljük meg ezt a dolgot hármasban. De ön erre nem volt hajlandó...

– Valóban nem vagyok hajlandó. Először is azért, mert első látogatása alkalmával Csőke úr magánlaksértést követett el: nem voltam otthon, hát bemászott a kerítésen. Véleményem szerint ez képviselőhöz méltatlan magatartás. Ugyanez a magatartás ismétlődött az emlékmű elszállításakor. Az általuk megszabott időpontban megjelentek a szállítócég emberei, akaratom ellenére bejöttek az udvarba, és elszállították az emlékművet. A mai napig semmiféle átvételi elismervényt nem kaptam róla...

Mintavétel kávészünetben

Ki tarol a turulpiacon?

Madarat a Madarasinak...

A múlt héten olvashatták lapunk hasábjain: Nausch Géza ötvöst, a tatabányai turulszobor helyreállításával megbízott szakembert félreállították. Az ő nyilatkozata szerint nem lehet végleges a döntés, hisz az új terv szakszerűtlen. Most megszólalt a másik fél is: kiderülhet, hogy csak elaltatták a korábbi tervet, vagy akadt jobb megoldás. A turulbizottság elnöke, Csőke Sándor Fried Erikának nyilatkozott. Az emlékműért aggódók mindenesetre tudni szeretnék: Európa – úgymond – legnagyobb szabadtéri szárnyasa nem „szül-e" (elnézést) végül – verebet...

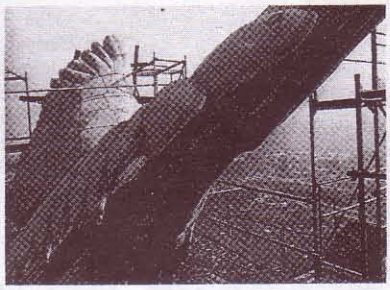

– Hogy áll most a turulszobor ügye? Van-e elegendő pénzük a felújításra?

– Féléves erőfeszítéssel csupán 175 ezer forintot sikerült az alapítvány számlájára, jószívű adakozóktól szereznünk.

– Mi lehet ennek az oka?

– A helyi sajtó eléggé ellenségesen viszonyul ehhez a kérdéshez. Ennek az okát meg nem tudom mondani. De talán a szenzációhajhászás okozhatja, hogy hozzánk való viszonyulásuk meglehetősen barátságtalan. Úgy éreztük, a közvéleményt abba az irányba kívánják befolyásolni, hogy egy hozzá nem értő testület óhajtja magához vonni a döntés jogát. S hogy ez – szerintük – pusztán politikai megfontolásokból indokolatlan döntéseket hoz.

– Az ön megítélése szerint ebben az emlékműbizottságban csupa szakember ül?

– Nem. A világért sem. Viszont azt vallom: tiszta szándékú és becsületes emberek alkotják a bizottságot.

– Úgy tudom, a vihart az kavarta, hogy eredetileg a megbízást Nausch Géza helyi ötvösművész kapta, akinek tízéves megfeszített munkája fekszik abban, hogy megtalálja, milyen is volt eredetileg ez a turulmadár. Végül egy tanulmányban fejtette ezt ki, és makettet is készített.

– Ez megfelel a valóságnak. A koncepció viszont nem felel meg a város közgyűlésének. Nausch Géza úr teljesen új turulmadarat kívánna csinálni, az eredetiből mindössze húsz százalékot tartana meg. Hát hogyan lehetne azt elfogadni, hogy így kicseréljük azt a százéves alkotást, amely a város jelképe?

– Az alkotás, tudtommal, életveszélyes. A több évtizedes toldozás-foldozás maradandó nyomokat hagyott ezen a műalkotáson. Ezért tehát szinte valóban újra kellene építeni az emlékművet.

– Sokat rongálódott az elmúlt száz év alatt, az kétségtelen. Az általunk elfogadott művészek – Madarasi Valter, aki a párizsi világkiállításról aranyérmet hozott haza, és fia, István; egyikük ötvös, másikuk restaurátor – sokkal olcsóbban dolgoznak. A Nausch-féle koncepció 50 millió forintot igényelne. Madarasiék jövő év november 30-áig elkészülnek, s mindössze 20 milliót kérnek (és ebből 16 millió forint adómentes). Nausch Gézának egyébként mindössze a rekonstrukciós terv elkészítése volt a feladata. Kivitelezésre nem kapott megbízást.

– Etikusnak tartja-e, hogy a Madarasi család esetleg a Nausch úr által előbányászott adatok alapján rekonstruálja azt a szobrot, amelyben az ő tízévi kemény munkája fekszik?

– Madarasi úr a párizsi világkiállításról annak idején már aranyérmet hozott haza. Nem tudom, miért kellene feltételezni, hogy neki Nausch úr segítségére lenne szüksége...

– De azért, ha egy gyakorló művész megismerkedhet bizonyos modelltanulmányokkal, azokból bizonyára sokat hasznosíthat. Márpedig most ez történt.

– Meghívtak bennünket kávézni. Ez volt az alap. Egyébként hidegben melegedni miért ne mehetne be valaki valakihez, ha meghívják?

Csőke Sándor: „Ilyen feladat elvégzésére százévenként kerül sor"

– Hát, ha meghívják. De ha nem hívják meg?

– Szakmai kíváncsiság is vezethette. Arra én nem tudok magyarázatot adni, hogy végül is miért ment be...

– Gondolom, bement a kolléga műtermébe, hogy megnézze, az mire jutott...

– Nem tulajdonítok én ennek akkora jelentőséget, hogy ezért őt bármilyen formában el kéne marasztalni. Nem hiszem, hogy a mintát akarta volna ellesni. Nincs is rá szüksége.

– S mi lesz akkor a makett sorsa?

– Ki fogjuk állítani a városházán. Ha módom lett volna arra, hogy ötvenmilliós üzletet kössek, és ettől egy húszmilliós ajánlattal elütnek, mondanék én is kígyót-békát. Ötvenmillió forintért ezt a szobrot magam is helyreállítottam volna. Húszmillióért megrendeltem volna a munkák elvégzését, fizetni tudtam volna a művészeket is, a megmaradt harmincmillióból pedig még jutott volna erre-arra-amarra. Ezt így tessék érteni...

– Láttam egy költségvetést Nausch mesternél, amelyben – a Rába Vagon- és Gépgyár számításai szerint – csak az a vasváz, amely a madarat tartja, huszonötmillióba került volna.

– Ha érvényes szerződésem van egy kivitelezővel, miért kell törődnöm azzal, hogy ő ár alatt végzi el a munkát?

– Madarasiékról beszél, ugye?

– Arról a cégről, amellyel ők dolgozni akarnak. Hadd tegyem hozzá: ezt a munkát, ha történetesen üzletember volnék, veszteséggel is vállalnám. Ilyen feladat elvégzésére Európában százévenként ha egyszer kerül sor. Ez a kontinens legnagyobb szabadtéri szobra. Hát nem lenne érdemes ezt veszteséggel is megcsinálnom, ha történetesen vállalkozó volnék? Hiszen az ilyen munka aztán megrendelések tömegét hozza, határokon belülről és határokon túlról...

(Az interjúból egyértelműen kiderül: a turult teljes egészében helyreállítják Tatabányán. A Gondolat-jel műsorában elhangzott téves közlésért a szerkesztő elnézést kér.)

Egy madár viszontagságai Magyarországon (I.)

Ki turul a végén?

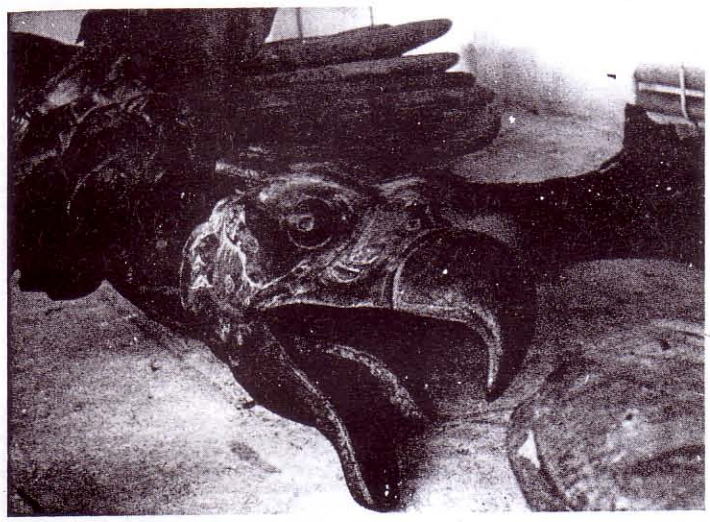

A Turul állattanilag pontosan nem rendszerezhető. Lehet héja, karvaly, sas és sólyom — alfabetikus sorrendben. Két dolog mindenesetre bizonyos: ragadozó fajta és szimbólum. Mi most ez utóbbi vonatkozást kívánjuk boncolgatni.

De mindenekelőtt arról, hogyan került egy többtonnás fémmadár az MI-es fölé, Tatabányára, és hogyan röppent az érdeklődés homlokterébe mostanság.

Nevezett madár egy Anonymus-feljegyzésben bukkan fel először. A névtelen történetíró tesz említést arról, hogy „Emese álmában isteni látomás jelent meg a turulmadár képében, s mintegy rászállva, teherbe ejtette őt." Ipolyi Arnold Magyar Mythológiája (1851) írásos emlékekre hivatkozva arról számol be, hogy „már Attila győzelmes hadizászlóin a Turul karmós sasmadár alakja lengett, mely jelkép és cím alatt a magyar nemzet Geiza idejéig hadakozott és kormányoztatott." Innen már csak egy ugrás a bánhidai csata, ahol a honfoglalás utolsó nagy győzelmét aratta Árpád Szvatopluk felett. Bánhida pedig Tatabánya mellett van, akárcsak Környe. Ez inspirálhatta Kisfaludy Mihály környei jegyzőt, hogy a Komáromi Lapok 1895. októberi számában „Bánhida és az ezredéves ország" címmel cikket írjon. Ebben tett javaslatot egy Turul-emlékmű felállítására. Akkoriban jellegzetes attitűdnek számított a múltba nézéssel vegyített előretekintés — kilenc Turul készült a Milleneum alkalmából —, így Kisfaludy javaslata is kedvező fogadtatást talált az 1895 decemberi megyei közgyűlésen. Ahogy is nyomban nyolctagú Turul Bizottság alakult a javaslatot megvalósítandó. Érdemes név szerint is megemlíteni őket: Sárközy Aurél, császári-királyi kamarás, megyei főispán (elnök); Ghyczy Dénes alispán; Erdélyi Gáspár főjegyző; Tuba János és Horváth Géza országgyűlési képviselő; Rudnai Alajos bánhidai katolikus lelkész, esperes plébános, Feszty Árpád festő; Feszty Lajos építész. A bizottság ugyan megalakult, de pénz nélkül már akkor sem lehetett a múltnak adózni. Hiába kért levélben Sárközy Aurél császári-királyi kamarás, megyei főispán anyagi támogatást dr. Bánffy Dezső miniszterelnöktől — csak erkölcsit kapott. Ám a hajdani Komárom vármegye lakossága, élén a bánhidaiakkal, végül összeadták a pénzt, s így nem volt már akadálya, hogy Donáth György országosan ismert szobrász munkához lásson. Miért pont ő? Állítólag Donáthra maga Jókai (a nagy mesemondó) tett javaslatot, aki másrészről Feszty Árpád apósa volt, aki pedig a Turul-bizottság tagja.

Az 1897-re elkészült monumentális alkotásnak, Európa legnagyobb madár-, és a világ második legnagyobb fémszobrának (az első a New York-i Szabadság-szobor) 15,5 tonna a súlya, 14 méter magas (posztamenssel együtt), és szárnyainak fesztávolsága 14,75 méter legalábbis a Komárom Megyei Népi Ellenőrző Bizottság 1989 februári jelentése szerint.

Méltatlan fordulat, hogy a magyar mitológia madara, a Turul, a Népi Ellenőrzési Bizottság vizsgálatának tárgyává lett. Dehát történtek méltatlanabb dolgok is Tatabánya egyetlen történelmi vonatkozású műemlékével. Volt tűzérségi megfigyelőhely, akartak belőle békegalambot faragni, kis híján begyűjtötték adalékanyagnak a vas- és acéltermelés bűvöletében, egyszóval sok vihart megélt már a madár, amikor utolérte a vizsgálat. Történetesen ez egy olyan vizsgálat, amelynek ismert a közvetlen előzménye, a bejelentő személye: Nausch úr, helyi ötvösművész, aki elviselhetetlen szakmai kínokat érzett, amikor szeme láttára tették tönkre a Kőhegy tetején beállványozott Turult rekonstrukció címén.

Idézzék a vizsgálat megállapításaiból. A zömmel '87—'88-ban folyó javítások végeredményeként „a tervezői és kivitelezői munkák nem segítették elő az emlékmű hosszú távú fennmaradását. Tanácsi pénzeszközökből, illetve közösségi pénzfelajánlásokból eddig 2 millió 187 ezer 416 forintot fizetett ki a tanács. Az elért eredmény azonban rendkívül csekély." S bár ez az írás távolról sem akarja leleplezni átkos idők átkos üzelmeit, mégis érdemes eltűnődni a jelentés egy másik mondatán: „Megítélésünk szerint a Városi Tanács ugyanazon munkát kétszer rendelte meg és kétszer fizette ki." A vizsgálatot követően már '89 nyarán olyan tanácsi határozat született, hogy a Turult le kell szerelni és egy új, tartós megoldás érdekében Nausch Gézát kell felkérni az újjáalakítás megtervezésére, hogy a madár visszanyerje eredeti szépségét. Ezt követte szeptemberben a szerződés (bontás, tervezés, modellkészítés — s annak jóváhagyása esetén a kivitelezés), ami sok vitát kavart, majd egy évre rá az önkormányzati választások — ami nemkülönben.

Ezzel viszont Csőke Sándor kap belépőt a történetbe, mint a KDNP színeiben feltűnő jogász, helyi önkormányzati képviselő, aki innentől erős kézzel irányítja madarunk tovább sorsát. Csőke úrnak fiatalabb korában voltak művészettörténészi ambíciói is. Lehet, hogy ezért, lehet, hogy nem, a városi önkormányzati testület elé — amely már alapító okiratában is kitér a Turul emlékmű helyreállításának fontosságára — néhány hónap leforgása alatt négy célbizottsági jelentés került madárügyben Csőke Sándor kiküldött bizottsági elnök aláírásával. A közgyűlés pedig ez év januárjában úgy döntött, hogy „a választható megoldások tekintetében további vizsgálódásokat kell folytatni" — s egyben bizottságot alakított a pénzfedezet és a szakmai színvonal biztosítására. Nem igazán lehetett már kétsége Nausch úrnak (egykori tanácsi megbízólevél és részszerződés birtokában) a „további vizsgálódások" végeredményéről, hisz a Turul Emlékmű Bizottság szórólapján Csőke Sándor elnök emígyen fogalmazott: „Ez a kivételes művészi értéket képviselő szobor sem tudott kitartani az új rend megszületéséig. A diktatúra utolsó hónapjaiban pusztult el... barbár módon lebontották, mondván, hogy jobbat és fényesebbet fognak csinálni helyette." Motiválhatta a hangvételt az is, hogy a Nausch-féle variáció (jobb, fényesebb) félhivatalos becslés szerint cca. 40 millió forintba került volna, nem beszélve arról, hogy az elkészítés határideje 1995. Így történhetett, hogy ez év májusában már új vállalkozási szerződést írhatott alá Csőke úr, mint a Turul Alapítvány ideiglenes képviselője és az újdonsült kivitelező-vállalkozó, az Idea-FER. Eszerint „a Turul emlékművet saját telephelyén helyreállítja (a szükséges mértékű rekonstrukciós és restaurációs munkát elvégzi), s a szobrot 1992. november 30-án az eredeti helyére visszahelyezi." Mindezt húszmillió forintért.

• **Rejtő Gábor**

(Folytatjuk)

AZ ÖN GONDJA A SIKER!

Elszámolását bízza ránk!

Egyéni vállalkozók, társas vállalkozások
nyilvántartásainak vezetése,
kézi vagy számítógépes könyvelés,
mérlegbeszámoló elkészítése, hitelesítése,
átalakuláshoz vagyonmérleg készítése, hitelesítése,
belső ellenőrzés, adótanácsadás,
gazdasági szaktanácsadás.
SZAKÍTSON IDŐT RÁNK, HOGY TÖBB IDEJE LEGYEN!

BÁNSZEGI ÉS TÁRSA GMK.

Budapest, Röppentyű köz 5. I. emelet 5.
Telefon: 120-6925

PERGOLA

Építő-Szakipari Kisszövetkezet

VÁLLALJA
épületek felújítását,
ÁLMENNYEZETI
rendszerek szerelését,
légcsatornák
gyártását és szerelését.
Tel./fax: 186-7136
Telex: 22-7464
1121 Budapest,
Zsigmondy V. u. 15/a.

A másolás minősége nemcsak

Egy madár viszontagságai Magyarországon (2.)

Ki turul a végén?

A turul sorsa nagyjából és egészében tehát egyenesbe látszik jönni. Van gondos gazdája, kivitelezője és a szükséges pénz fele is rendelkezésre áll —, a közgyűlés még az év elején tízmilliót szavazott meg költségvetéséből e célra — de hátravan millióm részletkérdés, elvarratlan szál, ketyegő személyi kérdések. A Turul Alapítvány kuratóriuma e lappangó megoldatlanságokat kívánja megoldani, s jelen sorok írójának abban a szerencsében volt része, hogy ott lehetett a kuratórium alakulóülésén. Két napirendi pont volt: tisztségviselők választása és pénzügyi kérdések. Csőke úr elmagyarázta, hogy a korábbi Turul Bizottsághoz képest (amelyben csak önkormányzati képviselők voltak) az alapítvány kuratóriumának már reprezentatív funkciója is van a praktikus mellett. Soroljuk hát el a turul sorsát immár száz évvel később intéző, hét érdemes férfiú nevét (zárójelben a frissen választott kuratóriumi tisztséggel): Bencsik János, Tatabánya polgármestere (elnök); Csőke Sándor önkormányzati képviselő, KDNP (ügyvezető titkár); Kovács György Zoltán, a megyei közgyűlés elnöke; Majtán Ferenc, tatabányai szobrászművész (társelnök); Zombai Tamás önkormányzati képviselő, Fidesz; Szántó István, a Postabank és Takarékpénztár Rt. soproni területi igazgatója és Stremeny Géza szobrász, a Képző- és Iparművészeti Lektorátus delegáltja.

Az alakulóülés nélkülözött minden formaságot. A kuratórium tagjai tisztségre való tekintet nélkül kávét és narancslét ittak, miközben a madár további sorsát hányták-vetették meg.

Elsőnek — utalván a második napirendi pontban Csőke úr által jelzett pénzügyi nehézségekre, tudnillik, hogy a helyi lakosság és a vállalatok adakozókedve erősen megcsappant, legalábbis a szükséges további tízmillióhoz képest — Stremeny úr vetette fel, hogy a turul országos ügy kéne hogy legyen. Szerencsétlen példa — mondta — a gellérthegyi Szabadságszobor, de az sem lehetne csupán XI. kerületi ügy, ha felújítására kerülne sor. Erre viszont Szántó István reagált, miszerint nem szerencsés szerencsétlen példának nevezni a Szabadságszobrot, mert az igenis Szabadságszobor. És amennyiben az alapítvány, illetve a kuratórium politikát visz a dologba, akkor ő kéri a felmentését. Mint mondta, kizárólag szakmai megfontolások miatt van itt, nevezetesen a tízmillió forint hatékony kezelése kapcsán. Csőke úr úgy kommentálta a felvetett gondolatot, hogy „nem kell politikát vinni a dologba, az ugyanis ott van. Méghozzá abban az értelemben, hogy a madár felújításával is bizonyítani lehet, a mostani rendszer sikeresebb a diktatúránál." A polgármester viszont azt mondta erre, hogy nem kell ilyen sarkosan fogalmazni. Szerinte „szemben a korábbi időszaknak a mindenhezértés illúziójában ringatódzó kádereivel, mi szakemberekkel dolgozunk majd."

Kevés a pénz — hozakodott elő újfent az ügyvezető titkár, s Majtány úr, aki voltaképp a helyi művésztársadalmat képviselte, több ötlettel is gazdagította a pénzszerzési lehetőségek szerény tárházát. Javaslata szerint lehetne turul-képeslapot és -emlékérmet árulni, valamint megfontolandó kis turulszobrok sorozatgyártása is. Esetleg műanyagból.

De sürgetett az idő. Kocsiba ültünk, és meg sem álltunk Kaszás Istvánnak, az Idea-FER ügyvezető igazgatójának irodájáig. Ott vártak már minket id. Madarassy Walter és ifj. Madarassy Walter szobrász- és restaurátormővészek, az Idea-FER választottjai, akik az újjáépítés művészi vonalát viszik majd. Kávét és narancslét ittunk így kibővülve, miközben újabb madárvonatkozású kérdések kerültek terítékre. Megérlelődhetett valami útközben a tatabányai polgármester fejében, mert rögtön az első kortyok után a reklám kérdését kezdte feszegetni. A turul — mint mondta — szimbólum, egyedi alkotás, amihez a városnak kizárólagos joga van. Igaz, a tárgyalások kezdeti szakaszában felajánlották a Postabanknak, hogy esetleg a jövőben maci helyett turult lehetne használni, de egyértelmű választ eddig még nem kaptak. Az Idea-FER ügyvezető igazgatója nem tett megjegyzést erre az ajánlatra, csak később jelezte, amikor a kis turulszobrok ügye jött szóba, hogy az Idea-FER szeretne kizárólagos jogot kapni a sorozatgyártásra. Reklámügyekben járatlan csapat lévén senki nem tudta, mi ilyenkor a teendő.

A továbbjakban apró, ám érdekfeszítő kérdések sorát vitatták meg a jelenlévők. Így például felvetődött, hol lehet a korona (a madár fejéről), és hol a kard (a madár elől-alól)? S egyáltalán, milyen volt a kard (egyenes vagy görbe)? S milyen a korona (szent vagy normális)? Hogy állt a madár szárnya? Hol készült a madár egyáltalán? Magyarországon? És melyik Magyarországon, a main vagy az egykorin? Esetleg mindenre választ kapnak, ha a madárból előkerül a feltételezett titkos kazetta, ami tartalmazza a leírásokat — vetette fel az idő haladtával Majtány úr, aki egyben beszámolt arról, hogy ismeri annak az embernek az unokáját, aki annak idején szekérrel a tatabányai vasútállomásról a Kőhegyre szállította a turult. A kard és korona ügyében pedig folyik a nyomozás, és várják a lakosság segítségét.

Elmennek az emberek a műhelyből — vetette közbe Kaszás ügyvezető igazgató, siessünk, nézzük meg a madarat. (Amely darabokra szedve az udvaron várakozott.) A javaslat általános helyeslésre talált, s a helyszíni szemle jól sikerült. Az udvaron külön a hatalmas tartóvázszerkezet és az ütött-kopott palást (felülete négyszáz négyzetméter), rajta feliratok, horpadások, golyónyomok. Míg bent a műhelyben a madár többi része szinte betölti a kicsinek nem mondható termet. Sok darab történelem hever lábaink előtt — gondoltuk elszorult szívvel —, de a kicsiny, ám elszánt társaság estefelé abban a reményben búcsúzhatott, hogy jövő novemberkor már ismét ők lesznek alul, ha turult akarnak nézni Tatabányán.

FOTÓ: KISS T. JÓZSEF

EPILÓGUS

— Turul? — kérdi Nausch úr, tatabányai ötvösművész, amikor beállítok hozzá. Bólintok. Némán ballagunk a műhely felé, ahol hellyel kínál, míg maga a terem közepén álló vagy háromméteres gipsz turulmakett alá ül. Onnan várja kérdéseimet.

— Nausch úr, úgy tűnik, maga végleg kiszorult a turul-újjáépítésből. Ráadásul úgy tudom, Csőke úr perre viszi az ügyet, ha nem adja oda a madárral kapcsolatos összegyűjtött dokumentumait.

— Abból ugyan nem kapnak! Kezdjék újból az egészet. Megkérdeztem egy jogász ismerősömet, azt mondta, igazán egyedülálló dolog lenne, ha egy művészt arra kóteleznének, hogy adja át egy másiknak a saját kidolgozott koncepcióját. Arról nem is beszélve, hogy egy bizottsági tag, mint a Csőke, csak úgy igazgasson meg rendelkezzen velem, hogy jelenjek meg itt és itt, ekkor és ekkor. Hát mit képzel magáról? A Turul Bizottságnak még bélyegzője sincs. Ha állami bélyegzős levelet kapok, arra válaszolok majd. Az egyszer biztos, hogy nyomorék lesz a madár, ha elkészül. Én, kérem, éveket szántam erre a munkára. És láttam is gyerekkoromban a régit. Én tudom, hogy szinte az összes fénykép hamisítvány, úgy rakták össze darabonként. Kinagyítottam a képeket, onnan tudom.

— És a kardról, koronáról tud valamit?

— Magát a Csőke küldte?

— Dehogy, csak érdekel. Megvannak-e egyáltalán valahol?

— Valahol megvannak. A kard például a Gamesz raktárában található, de már az sem az eredeti.

— És a korona?

— Na látja. Mindenki evidenciának tartja, hogy a korona a madár fején volt. Holott én láttam vidéken olyan előásott turult, amelyik a koronán állt. Lehet, hogy ez is ilyen, de hát ez további kutatást igényel... Életem első, igazi megbízatása volt. Szerződéseket mondtam le miatta, németországi meghívást. Én, kérem, gazdaságilag tönkrementem a Turul Bizottság miatt. Mondom magának, Tatabányán még nem történt meg a rendszerváltás.

— Kellene valami kompromisszumos megoldást találni. Önt azért szépen megfizették.

— Nincs kompromisszum. Én megdolgoztam a pénzért, sőt azon túl is. Mondjon le a bizottság!

— Nincs már bizottság, Nausch úr, alapítvány van és kuratórium.

— Akkor azok mondjanak le. Nem bizottság kell ide, hanem egy ember, aki a pénzre felügyel. A többit meg bízzák a szakember-művészre.

— Ön annak tartja magát?

— Ötvös vagyok, de kitanultam a kovácsmesterséget és a szobrászatot is. Az országban nekem sikerült először damaszkuszi pengét és japán kardot eredeti minőségben készíteni.

— Nausch úr, mihez kezd most?

— Semmihez, kérem. Bár kezdhetnék, mert lennének megrendelések. De ne aggódjon, legfeljebb majd könyvet írok, megírom a turul hiteles történetét. Ez a mostani csak egy csirke az eredetihez képest.

• Rejtő Gábor

Madárlesen

A tervezési munkák, az előkészületek egy esztendőt vettek igénybe. De az effektív építéshez mindössze öt hónapra volt szükség. A Turul emlékmű a maga korában ennyi idő alatt készült el. Most újra el kell készíteni. E munka szorgalmazói, köztük Benesik János a Turul Alapítvány kuratóriumának elnöke, Majtán Ferenc elnökhelyettes, dr. Csőke Sándor ügyvezető titkár hónapok óta keresi a múltat, kutatja a legendás szobormadár történetét, hitelességét, hogy megmentsék a jövőnek.

A Turul Alapítvány kuratóriumának legutóbbi ülésén Budapesten, az IDEA FERR épületében éppen erről a hitelességről esett a legtöbb szó. A hatalmas madár vázát tervező szakemberek elkészültek a rajzokkal és ez alkalommal mutatták be a kuratórium tagjainak, a meghívott vendégeknek, köztük a művészeknek is. A Képző és Iparművészeti lektorátus vezetője, *Keszthelyi Ferencné* elsősorban arra volt kíváncsi, hogy a szoborváz tervei megfelelnek-e a Velencei Carta követelményeinek.

Madarassy Valter és két fia nagy érdeklődéssel hallgatták a beszámolót, a véleményeket, megnézték a számítógéppel készült rajzokat. Az idős művészt lázba hozta az a hír, hogy esetleg létezik egy kisméretű porcelánmásolat a Turulról, ugyancsak *Donáth Gyula* munkája. Ha sikerül felkutatni a kicsi szobrot, óriási segítség lehet a restaurációs munkákhoz. A háborús sérülések erősen megváltoztatták ugyanis Tatabánya szimbólumát. A becsapódás kárt okozott a szobortestben, eltörte az egyik lábat, és a madár megroggyant, félrebillent. Amikor 1959-ben helyreállították a szobrot, hatalmas feladatot vállaltak magukra *Sebestyén Ferenc* vezetésével az alkalmi restaurátorok. Visszahúzatták a madarat, kiegyenesítették a lábat, de az eredeti álláshoz képest megváltozott a helyzete. A hiányokat beforlozták. Hegesztettek, pedig az anyag nem viseli el ezt a beavatkozást.

— Mégis hálával tartozunk azoknak — mondta *dr. Csőke Sándor* —, akik megmentették az enyészettől az alkotást. Ha akkor a sorsára hagyják, nem lenne ma mit helyrehozni. A szimbólum, a látvány, elveszett volna örökre.

A most megtalált dokumentumok is támpontot adhatnak a szobor korabeli szépségéről, a madár tartásáról. A hitelesség azt kívánja, hogy eredeti állapotában kerüljön helyére a restaurált mű. De vajon mit fogad el hitelesnek a város, a környék lakossága? Hiszen az érintetlen szobrot nagyon kevesen láthatták a ma élők közül. Az annak idején helyreállított alkotás látványa viszont sokkal jobban megmaradt a köztudatban. A vita nem dőlt el, a tanácskozáson két hetet kértek a végleges döntésig az illetékesek. *Nagy István* és *Kaszás István*, az IDEA FERR ügyvezetője bólintott a két hétre. Ettől a csúszástól még időben elkészülhet a helyreállított szobor. Betartják a jövő év november 30-ra kitűzött határidőt.

A nyitrai levéltárból előkerült 400 oldalas dokumentáció már eddig is sok kérdésre ad választ. Megleltek többek között az alaprajzot, amely szerint két méter mélyen fúrtak a sziklába, hogy szilárdan álljon a madár. A Zellerin üzemmel, a kivitelezővel folytatott levélváltás is előkerült. Most a jogutódot keresik, hátha még onnan előkerülhetnek a történelmi jelentőségű rajzok. A kardról annak idején kitűnő fotókat készített *dr. Legányi Ferenc* vésnök. Nyolc méteres rúdra erősítette a fényképezőgépet, és a rákötött damillal exponált. A madár fejével egy magasságban körbefotózta a talapzatra fektetett kardot.

A hatalmas újjáépítő munkához szükséges 20 millió forintból már eddig 12 millió rendelkezésre áll. Az önkormányzat 10 milliójához 2 milliót gyűjtött össze a kuratórium. *Dr. György István*, a minisztérium osztályvezetője is ígéretet tett arra, hogy megkeresik az alapítvány pénzügyi támogatásának lehetőségét.

A *Madarassy művészcsalád* csak második menetben lép színre. A váz felöltöztetése egy későbbi lépcsőfok lehet. A többsíkú előkészítés természetesen a műteremben addig is folyik. Tavaszig minden darabnak el kell készülnie, hogy már csak a helyszíni összeszerelés legyen a feladat. Mielőtt a legendás madár a helyére kerül, az IDEA FERR és a művészek kiállítják a Budapesti Nemzetközi Vásáron. Az lesz majd a főpróba. A kritikusok, a vásári vendégek érdeklődésének keresztüzében vizsgázik az alkotás és az alkotói csoport. Madarassy Valter persze már jó néhány „vizsgaművel" bemutatkozott. Ő volt az, aki restaurálta a budavári Turul-szobrot, ő hozta rendbe a sérült Szent István-szobrot is.

Az Ezüst Turul-díj gipszmakettjét is bemutatták a művészek. Az érme ezüstből készül, és az önkormányzat adományozza erkölcsi elismerésként azoknak, akik sokat tettek a városért.

Magyar Emőke

A kuratórium tagjai és a munkában részt vevők a terveket tanulmányozzák

A Turul-szobor felújításra váró darabjait Budapesten, az IDEA FERR udvarán és raktárában őrzik. Az újjászületés pillanatát várják

Madarassyék készülnek a feladatra
(Fotó: Kiss T. József)

A madár

A madár semmiről sem tehet. Legkiváltképpen arról nem, hogy mostanában megint vihart kavart. Voltaképpen így is szerencsésnek lehet mondani, hogy megúszta az utóbbi negyven évet. A helybeliek közül meg is jegyezte valaki: *„A bánhidai Turult még Rákosi sem merte bántani"* – majd orra alatt dörmögve hozzáfűzte: „tudta, hogy védelmére Tatabányán negyvenezer szervezett munkás ugrott volna talpra."

Keserves adománygyűjtés

Bencsik János polgármester inkább abban látja a szerencsés megmenekülés okát, hogy a város mindig magáénak vallotta a hegytetőre ereszkedő turulmadarat, jelképüknek tekintik, szeretik és ragaszkodnak hozzá. Ezért választották a mostani címerükbe is.

Tény, hogy a város mindig kötelességének tartotta, hogy pénzt áldozzon rá, és helyrehozza a keletkezett károkat. Az utóbbi években a meglazult szerkezet életveszélyessé vált, felújítást igényelt. Ki gondolta volna, hogy éppen ebből lesz a baj?

1991 márciusában a város közgyűlésen elhatározta, hogy alapítványt tesz a Turul felújítására. Ez év novemberéig több mint húszmillió forint gyűlt össze a számlán. A közadakozás nem volt eredményes. A Turul nevét viselő vállalkozók sem adtak a madár javítási költségeire.

Mindez azonban nem új a Turul életében.

Egy másik jegyzőkönyv, amelyet 1896 februárjában írtak, ugyancsak arról számol be, hogy „a szegényebb néprétegek a szobor építéséhez nem tudtak hozzájárulni". Komárom vármegye főispánja levélben fordult a csákvári *Esterházy* grófhoz. Az eredeti ötlet *Feszty* Árpádtól származott ugyan, de a főispán igencsak ékesszólóan érvelt mellette:

„Történelmi hagyományaink szerint a magyar sereget e haza földjére útközben útközetről útközetre koronás turul vezette, mivel első fejedelmünk, Árpád vezér egyik diadalmas csatáját Bánhida mellett vívta meg, mi sem volna szebb, mintha a turulmadárral díszíttetnék a hely, és a bánhidai szikla csúcsát használnák fel természetes alapul... Ez által a szobroknál tetemes költséget igénylő alapépítkezést kerülnők el" – tette hozzá sietve. Hába azonban az érvelés, a gróf visszhúzódott a „mindent átható politikai harcoktól", „pártéleti tusáktól", a közügyektől. Pénzt sem küldött.

A város azonban konokul kitartott, és *Donáth* Gyula elkészítette a hatalmas méretű szobor gipszmodelljét. Megállapodtak a honoráriumban – méghozzá méterenként. A méretek szerint pedig Európa legnagyobb madárszobra lett.

A komplikált vázszerkezetet a Zellerin Részvénytársaság gyártotta le, jócskán megkésve: csak 1898-ban szállította a helyére a madár darabjait.

– Az első bajok valószínűleg már a felállításnál jelentkezhettek – állapítja meg *Stremeny* Géza szobrászművész, akit a mostani Turul Kuratóriumban a helyreállítási munkák művészi ellenőrzésével bíztak meg. Donáth Gyulát már a várbéli madara alapján is bátran a tökéletesen képzett nagymesterek közé sorolhatjuk, és valószínűleg a szobor a műteremben pontosan megtartotta önmagát. Fönn a hegytetőn azonban négyzetméterenként kétszáz kilogrammos széllökésekkel számoltak, s hamarosan kiderült, hogy statikailag meg kell erősíteni a szobrot.

Titokban lerombolták

Az idők során többféle durva beavatkozás, javítgatás gyengítette tovább a szobor plasztikáját. Ismeretlen tettesek rézlemezeket vágtak ki a szoborból. A II. világháború alatt találat érte és megroggyant. Az ötvenes években fémgyűjtők estek neki. A sérüléseket ugyan mindig kijavították, de a sokféle toldozás-foldozástól a madár egyre inkább saját paródiájára emlékeztetett. Eltűnt a madár fejéről a korona, hiányzott az Árpád-kard is.

– Amikor én megláttam, már mindenre hasonlított, csak emlékműre nem – állapította meg Stremeny Géza. – Nagy halomban álltak a darabok egy műhely udvarán, az eredeti vázról lángvágóval hasogatták le őket, csak a számyakat kímélték meg. A helybeli ötvös, akire a munkát bízták, úgy ítélte meg, hogy nem érdemes a darabokat összeilleszteni, inkább rekonstruálni kellene az eredetit. Elpusztult vagy teljesen tönkrement műemlékek esetében a velencei charta elismeri, hogy az eredeti rajzok és tervek alapján helyreállítsák, újjáépítsék a régit. A kérdés csak az, hogy ez az eset mennyiben felel meg ennek a kritériumnak?

Részlet a kuratóriumi jegyzőkönyvből: „A helyreállításnak a – szobor szétdarabolása miatt – olcsó megoldása nem volt. Súlyos hiba volt a feldarabolása és a helyszínről történő elszállítása. Ebben – politikai meggondolásokon túl – üzleti, haszonszerzési célok is szerephez jutottak. A szobrot titoktartással az 1990. évi országgyűlési képviselő-választások napján rombolták le, és ezt követően a tárolás helyén teherautókkal gázolták. A hóbortos és költséges tervek megvalósítása az 50-60 millió forintos rekonstrukció kivitelezése érdekében mindent megtettek az eredeti szobordarabok megsemmisítésére."

Archív felvétel az eredeti Turulról, alkotójával

Súlyos szavak

Súlyos szavak. *Dr. Csőke* Sándor, a kuratórium titkára nem egyhíti élüket a beszélgetés során sem:

– Bizonyítékaim vannak mindenre – szögezi le. – Nálam a jegyzőkönyv, amelyben olvasható, hogy a bontást a város akkori vezetői szerint titokban kellett tartani. S fotó igazolja, hogy teherautó taposta a madár farktollait.

Izing Mihály bánhidai képviselő rábólint.

– Bánhida ékessége volt a madár, és éppen a választások idején darabolták szét. Pedig a nép a régi madárhoz ragaszkodik, nem kell neki új.

– Igaz, hogy a kerítésen ugrottak át, hogy visszaszerezzék a szobor darabjait?

– De az nem én voltam, hanem Csőke Sanyi, nélküle még ma sem állna a régi helyén a madár.

Nézem a szemüveges, csöppet sem sportos külsejű jogászt, magyarázkodva meséli:

– Levélben értesítettük *Nausch* Gézát, hogy mikor megyünk átvenni a szobor darabjait. Nem nyitott ajtót. Hát átmásztam a kerítésen, és leltár szerint elszállítottuk a madár darabjait.

Idézet a kuratóriumi jegyzőkönyvből: „A kuratórium a közgyűlés határozata alapján a korábbi városvezetés által elherdált tízmillió forint ügyében az ügyészségtől kért vizsgálatot. Az ügyészség nem állapított meg bűncselekményt. Felelősségre vonásra vagy a város által elszenvedett kár megtérítetésére tehát nem nyílt lehetőség. A Polgármesteri Hivatal revizori csoportjának vizsgálata szintén megállt a tények rögzítésénél. Sajnálatos, hogy a visszásságok miatt felelősségre vonás nem történt."

Nausch Géza, bánhidai ötvös úgy érzi, hogy helyesen járt el, amikor lángvágóval lebontatta a vázról szobrot.

– Csak az mondja, hogy a helyszínen kellett volna megjavítani az emlékművet, aki nem ismeri ezt a munkát. Képzelje el a 14-16 méteres fesztávú szárnyakat a háromszáz méteres hegytetőn. Ott megjavítani? Képtelenség. A széllökésektől a váz megcsavarodott, átbillent, a jobb szárny métereket lógott. Iszonyatos volt a deformálódás. Amikor láttam, hogy életveszélyes, nem törődtem a részletekkel, le kellett bontani.

– S a javítások?

– Ahány, annyifajta kalapácsütés nyomait viselte. Ott állt ez az emlékmű, se látványban, sem megmunkálásában nem volt az már eredeti. A politika mindig igazított rajta. A mondában például nem szerepelt a Turulmadáron korona, ezt már a politika nyomta a madár fejébe: akkoriban Mária Terézia korabelit, most pedig a Szent István-félét. A jóindulatú, hozzá nem értő barkácsolás legalább annyit ártott neki, mint a pusztítás. Szakértőt, művészt soha nem kértek hozzá. Viszont minden időszak fölhasználta a zászlólengetésre. Ami pedig a terherautónyomokat illeti: azt a berchelt farkat én nem akartam visszarakni a madárra... Azután éppen akkor lakoltattak ki a régi műhelyemből.

– S miért a választások idején bontották le a madarat?

– Huszonöt fokos hidegben, életveszélyes konstrukción a szabadban kellett volna dolgozni? Ott a hegytetőn? December volt, egyetlen csavar tartotta az egyik szárnyat. Különben is az én megbízatásom a szobor rekonstrukciójára szólt. Csak nevettem, amikor minden darabot megszámolva átvettek: na hisz, ebből megnézhetik, milyen emlékmű lesz! Láthatja: mint egy tyúk, amit Mari néne odébbtaszigált.

Pedig az eredeti madár fenséges arányai miatt Nausch Géza még a Feszty-család birtokára Ogyallára is elment. Megtudta, ott őrzik azt a kitömött koronás sast, amelyet Donáth Gyula modellként használt. Rajzok ugyanis nem maradtak róla.

Művészek véleménye

Amikor megváltozott a rendszer, és kiderült – ahogy Nausch Géza mondja –, „minden rossz, ami korábban történt" – elvették tőle a megbízatást is. Úgy gondolta, hogy pályázatot írnak ki, s a sokéves kutatómunka nyomán jogot tarthat az új rendszerben is a megbízatásra. Nem így történt. A lektorátus és a város id. *Madarassy* Walter szobrászművészt és két fiát – a restaurátort és az ötvöst – bízta meg a szobor restaurálásával.

Így lett a rekonstrukcióból – restaurálás.

Művészeti kérdésekben Stremeny Géza szobrász szigorú ellenőrnek bizonyult: amikor nem volt megelégedve a készülő munkával, szakértői zsűrit hívott egybe. Tagjai: *Kő* Pál szobrászművész, *Németh* Gábor restaurátor és a három Madarassy-művész. Először történt a száz év során, hogy a helyreállítás művészeti-esztétikai szempontjait is megvitatták. A vita ezen folyt: mennyire kell igénybe venni a különböző időkből származó, nyilvánvalóan több kéztől származó lemezdarabokat, mi az, ami elfogadható hitelesnek, és hol a határ, ahol a művészeknek – eredeti híján – újat kell alkotni. „A szakszerűtlen bontás okozta deformációk nagyrészt elfedték a használható és a kidobható lemezek közötti különbséget. A művészek talán túlzottan is tisztelték az időközben készült darabokat" – így a szakértői vélemény. Végső soron azonban megállapodtak abban, hogy Madarassy mester és két fia munkáját elismerés illeti: a szobor 80-85 százalékban megfelel az elvárásoknak. Vannak szemmel látható hibái: túl nagy például a kard markolata, a korona is hangsúlyos. Az alapzat talán túlságosan is nagy tömegű, vissza kellene bontani egy kicsit. De ahogy az idős mester, Madarassy Walter mondja: „El kellett a szobornak készülni ahhoz, hogy mindezt észre lehessen venni." A hibákat, ahogy az idő engedi – ki lehet majd javítani.

Nem túlzás ez az aggályoskodás? – tűnődöm a hegyre kapaszkodva. Nem túlzás ekkora port kavarni a részletek körül, amikor lentről a madár csak az égre vetődve látszik?

Stremeny Géza mintha a gondolataimra felelne, megjegyzi: – Sokféleképpen lehet ezt a szobrot értékelni. Számomra a legfontosabb, hogy azt bizonyítja: amikor készült, technikailag is, művészileg is lépést tartottunk Európával. Ma, amikor helyreállítjuk – nem adhatjuk alább. Meg azután – néz szeretettel a kiterjesztett szárnyú madárra a szobrász –, nézze csak meg jobban, szép ez a madár.

Szép – bólintok rá.

S még eszembe jut: agyoncibált, megnyirbált testével – akár az országot is példázhatná.

Fekete Judit

*

Az MTI jelenti: Mintegy félezer rendőr vesz részt vasárnap Tatabányán, a felújított Turul-emlékmű avatásának biztosításában – mondta pénteken Suha György rendőrségi szóvivő. Az ünnepségen – amelyen Göncz Árpád köztársasági elnök mond avatóbeszédet – a rendőrség információja szerint bőrfejűek, illetve hozzájuk közel álló csoportok is részt kívánnak venni. Arról azonban ellentétes értesülései vannak a testületnek, hogy hányan érkeznek s jönnek-e talán külföldről is. Az esetleges rendbontás megelőzésére a megyében fokozott közúti ellenőrzést tartanak a hét végén, hogy kiszűrjék a városba tartó nemkívánatos személyeket.

A megtért madár

Vasárnap délelőtt avatják

SZANDELSZKY BÉLA FELVÉTELE

Csaknem háromévi távollét után került vissza ismét a város felett magasodó Kőhegy egyik sziklaormára a tatabányai – bánhidai – Turulmadár. A város születésének 45. évfordulója tiszteletére szervezett rendezvénysorozat utolsó felvonásaként avatják fel vasárnap délelőtt.

Keresve sem találhatnánk még egy olyan műalkotást szerte e hazában, amelynek már a puszta létét is annyi mitosz és mendemonda övezi, mint e madárét. E jelképmadár madárjelképpé is átlényegült bizonyos történelmi időszakokban; így került többek között a Trianon utáni irredenta eszmék vallóinak zászlajára.

„Európának hirdesse"

Függetlenül a mitoszoktól, a madár elválaszthatatlan Bánhida, majd később Tatabánya nevétől. Hiszen minősíthették az elmúlt 45 év alatt bármiképp e várost, a Kőhegyről fölé magasodó madár – miként Esztergommal a bazilika kilométerekről előtűnő sziluettje – összeforrott vele. Olyannyira, hogy a politikai szélsőségektől magát távol tartó rendszerváltás utáni helyi hatalom a település címerállatává emelte a csaknem százéves Turult, mint műalkotást.

A történelmi emlékezet *Jókai Mórnak* tulajdonítja azt a kor egyik legnagyobb festőművésze, *Feszty Árpád* felkarolta ötletet, hogy a honfoglalás ezredik évfordulójának fényét többek között turulszobrok állításával is emelni kell. A helyi hagyomány szerint viszont *Kisfaludy Mihály* környei aljegyző volt az, aki előbb egy újságcikkben, majd Komárom vármegye közgyűlésén is felvetette az emlékműállítás gondolatát. Az 1895. december 12-én megtartott ülésükön a megyei nobilitások egyhangúlag áldásukat adták arra a határozatra, amely a kezdeményezés elindítását így indokolta:

„...*Tekintettel arra, miszerint a monda szerint a magyar seregeket a haza földjére ütközetről ütközetre a koronas Turulmadár vezette, és mivel a történelmi hagyományok szerint első fejedelmünk, Árpád egyik diadalmas csatáját Szvatopluk ellen a megye területén fekvő Bánhidánál vívta meg, az ezen község mellett elvonuló hegylánc egyik kimagasló sziklacsúcsára egy érczből készült óriási Turul-madarat ábrázoló szobrot helyez, úgy képzelve, mintha a Turul rászállott volna a sziklára és kiterjesztett szárnyakkal állna ott, fejét a völgy felé nyújtva..., amely a legalkalmasabb lesz arra, hogy egy világforgalmi vasút mentén létesítvén, ezereves múltunk dicsőségét úgyszólván egész Európának fennen hirdesse...*"

De bármilyen lelkesnek látszott is az említett első honfiúi fölbuzdulás, a megvalósítás számtalan akadályba ütközött. Az Országgyűlés Bánhidát nem vette fel azon települések sorába – Munkács, Brassó, Zimony, Pusztaszer, Nyitra, Pannonhalma és Dévény –, ahol millenniumi emlékművet kívántak állítani. Az ünnepségeket előkészítő országos emlékbizottság sem adott támogatást e célra. Nem volt hát véletlen, hogy 1896 februárjában a főispán adakozásra szólította fel a vármegyeieket. Hiába azonban a fohász, a környéken élők alig mutattak hajlandóságot –, de azért pártolók is akadtak. *Gróf Galántai Esterházy Miklós* – Bánhidának és környékének ura – ellenszolgáltatás nélkül ajánlotta fel a szoborállításhoz szükséges kőhegyi területet, sőt 500 forinttal is „megfejelte" gesztusát. Az akkor már működő Magyar Állami Kőszénbánya Rt. háromezer, Feszty Árpád ezer forintot áldozott e célra.

A megyegyűlés *Donáth Gyula* fővárosi szobrászt kérte fel – az egyes források szerint eredetileg több mint 15 tonnát nyomó, 22 méter fesztávolságú – turulmadár elkészítesere. A Zellerin Rt. közreműködésével alig egy év múltán elkészült a mű. Mivel e kezdeményezést az állam nem karolta fel, a szobrot csak 1907. október 9-én, Árpád halálának 1000. évfordulóján avatták fel.

Az enyészet évei

A történelem, s persze az időjárás viharai ezen alkotást sem kímélték. A korabeli források szerint hol itt, hol ott csonkitották meg a tolvajok vagy éppen a fegyverek. A második világháborús sérüléseket úgyahogy befoltozták, de új rendszer „irredenta jelkép" volta miatt ügyet sem vetett a karbantartására. Az első komolyabb javítást 1957-től végezték el a madáron, de a szocialista brigádok amatőr nekiveselkedései csak további károkat okozták. A nyolcvanas évek közepére a belső tartószerkezet olyannyira korrodálódott, hogy a szobor életveszélyessé vált.

Előbb egy gmk-t, majd egy kft.-t bízott meg az akkori tanács a legsürgetőbb állagmentő lépések megtételével, de mint utólag kiderült, teljesen hiábavalóan dobták ki az erre áldozott több mint hétmilliót. 1990 márciusában, miután egy helyi ötvösművész kapott megbízatást a restaurálásra, vágták szét és emelték le a helyéről a madarat. A szakértők által akkoriban készített; hevenyészett költségvetések alapján legalább negyvenmillióra becsülték a visszaállítás költségeit.

A szobor visszaszáll

– Azt minden városlakó tudta, hogy az egyik helyben élő rajztanárra bízott madarat barbár módon szétdarabolták és elszállitották, azt azonban csak mint helyhatósági választások nyomán megalakult közgyűlés tagja és a frissiben felállított Turul Emlékmű Bizottság vezetője láttam, hogy valójában milyen sorsra jutott – emlékszik vissza még ma is indulatosan *dr. Csőke Sándor* képviselő, az említett bizottságból alakult Tatabányai (Bánhidai) Turul Alapítvány ügyvezető titkára.

A kuratóriumi titkár felidézi a helyre- és visszaállítás egyes stációit. Szavaiból kiderül: ma is főbenjáró bűnnek tartja azoknak a millióknak az elherdálását, amelyek a korábbi városi vezetés dilettantizmusából és néhány személy valószínűsíthető összejátszásából adódhatott. Jogászként sietve megjegyzi, hogy az e tárgyban kért ügyészségi célvizsgálat nem állapított meg senki részéről bűnös mulasztást.

– Jómagam úgy éreztem, hogy teljesítettem azt a vállalást, amelyet a szervezőmunka megkezdésekor tettem. A Turul-szobor a város, a kuratórium tagjainak, a rekonstrukciót végző művészcsalád, *Madarassy Valter és fiai*, a kivitelezést végző Idea Ferr Kft. munkásainak köszönhetően, ismét ott áll a hegyen.

Akadozó adakozás

A Turul Alapítvány kuratóriuma – a hajdani elődök példájára – szintén közadakozásból kívánta helyreállíttatni a madarat, ám az eddig elköltött több mint húszmillióból csak 500 ezer forint származott a helyi lakosoktól és vállalkozóktól. A költségek kétharmadát az önkormányzat állta. Attól az október elsejei kora reggeltől kezdve, amikor a több részből álló madártestet meghozták a kamionok, valóságos zarándokhellyé vált a Kőhegy.

A kuratóriumi titkár által említett tatabányai „rajztanár", *Nausch Géza* ötvösművész neve a madár legutóbbi egy évtizedes történetével elválaszthatatlanul összeforrt. A nyolcvanas évek végén ő kapott a tanácstól megbízást a rekonstrukcióra, de a korábbiak helyébe lépő képviselők azt megvonták tőle.

– Tudja, mit tettek a Turullal? – villan meg a szeme a csonthideg műhely madármakettek tarkitotta állványai között. – Húszmillióból sikerült létrehozniuk ugyanazt az állapotot, amely már a lebontás előtt is létezett, és már akkor is szégyenletes volt! A hatalmas nekibuzdulás eredményeként most ott virít egy sasra – hiszen egy sasról mintázta anno a művész – még véletlenül sem hasonlító, inkább egy megroggyant tyúkgalambra emlékeztető madárszörny a város felett. Egy olyan valami, aminek már semmi köze az eredetihez, amit nyugodtan kihúzhatunk a műemlékek listájáról. Az életemet, a szakmai tisztességemet tettem fel az ügyre annak idején. Nem akarok megbántani senkit, de abban bizonyos vagyok, hogy nem zárult meg le a „Turul-dosszié".

Kovács Béla

A TURUL

III. Béla magyar király krónikairója, a francia származású P. Magister, akit Anonymusnak, azaz Névtelennek mondanak, azt állítja királyi családunk eredetmondáját előadván, hogy Árpád apjának, Álmosnak anyját, Emesét egy madár termékenyítette meg álmában, ebből a nászból Emese fiat szült.

A madár rendszertani hovatartozása sok fejtörésre adott azóta okot. A modern tudomány álláspontja nem egységes még ma sem. Abban azonban mindenki megegyezik, hogy a turulmadár sólyom, héja vagy más - a lovas vadászatban használt - ragadozó lehetett. A szóban forgó eset egy másik, XIII. századi krónikairó, történetesen Kézai Simon állítása szerint Szkitiában történt. Szkitia a Fekete-tengertől északra terült el, a Kárpátok övezte magyar rónára bevonuló Árpádnak - a krónika szerint - át kellett jönnie a havasokon. Már a tatárjárás előtt és után készült krónikákban olvasható, hogy Árpád ezzel vált honfoglalóvá, utódainak, az Árpád-házi királyoknak sora (így a modern tudomány!) ennek az eredetmondának magyarázata szerint a turulmadártól származik. Ha egy família őse valamely állat, akkor az csak totemállat lehet. A totem hite annak feltételezése, hogy egy család őse a környező természetből való, noha abból ember módjára emelkedett ki, mégis elidegeníthetetlen része. Közkeletű ismereteink szerint az északnyugát-amerikai partvidék indián őslakói még ma is faragott fenyőoszlopokon prezentálják családjuk (nemzetségük) leszármazási rendjét. Házaik előtt felállított szálfákon domborművű faragások láthatók. Ezek mind állatalakok, mindegyik szülője - a magyarázat szerint - az alatta levőnek. Az árbocnyi méretű gerenda csúcsán rendszerint egy madár tollászkodik. Itt mindenki arra büszke, hogy ettől a madártól való.

Így gondolkodtak valamikor Szibériában is az elmúlt három-négy évezred során, egészen a modern időkig totemösöket tiszteltek a vadász, halász népek. Sas, fajdkakas, harkály, fülesbagoly, daru, medve, vidra, szarvas, mókus, hal nemzetségek népesítették be az Ob folyó vízgyűjtő területét a XVII. században. Az ott élő obi-ugorok a magyarok legközelebbi nyelvrokonai.

Hasonló képzetek motiválták a szibériai erdők és mocsarak alatt húzódó roppant legelőterületeken élő pásztornépek gondolkodását. Itt ugyan jelentős életformaváltás következett be, hiszen az elmúlt háromnégyezer év során megismerték a lovat és az egykori rénvadászok pásztorok lettek. Több mint kétezer éve szokás volt a főnök testemeit olyan gerendákból ácsolt sírkamrába rejteni, ahova kedvenc paripáját is elhelyezték. A lovat filcből készített pokróccal terítették le. A takaró gazdagon díszített, különféle állatjelenetek láthatók a minták sorában. Van olyan kétezer éves mongóliai lópokróc is, amelynek díszítő ábrái között futó szarvast láthatunk. Az agancsos hátán madár kapaszkodik lábával és csőrével, miközben megtermékenyíti a szarvasünőt.

Egy burját monda szerint az égből – saskeselyű alakjában – sámán szállt a földre, de senki sem értette, mit beszél. Ekkor a saskeselyű megejtett egy nőt, aki neki fiút szült. A fiú sámán (magyarul mondhatni táltos) lett.

Aligha kell azonban azt gondolni, hogy ilyen kalandok csak Szibériában eshetnek meg szépasszonyokkal. A görög mitológiában is előfordul, hogy Zeusz, a főisten sas alakjában jelenik meg, így ejti meg kiválasztott szerelmét. A madár olykor nappá változik, azaz a főisten világunk központjában ragyog (mint sok más mai cimerben, olyikhelyen napkorongként, esetleg kiterjesztett szárnyú sas alakjában).

Ami a magyarokat illeti, a madárőstől származás mondáját a középkori szájhagyomány bizonyosan fenntartotta. Leginkább az uralkodó törzs, majd királyi család eredetével kapcsolatban. Az Árpád-ház címerállata madár volt, talán vadászsólyom, mondhatni: turul. Más - keleti eredetű - középkori arisztokrata családok címerábrázolásain is rendszerint valamilyen állatalakot láthatunk, ellentétben a nyugatról érkezett bevándorlókkal, akiknek cimerein elvont (geometrikus vagy növényi) ornamensek láthatók. Ezek a keresztény középkor hagyományai voltak, és jóllehet a totemősökkel kapcsolatos történeteket már aligha hitte el bárki is, ám a jelképekhez még a tudós papok, a feudális rend fenntartói, a középkori jogászok is határozottan ragaszkodtak.

Ezzel egyszersmind konzerválták az eredetmondát. A vele kapcsolatos hagyományok ápolásától még a reneszánsz humanistái sem idegenkedtek, noha a divat követelményei szerint inkább az ókori kapcsolatokat illett felmutatniuk (ha ilyenek nem is léteztek!). A keresztény középkor, az antikvitás értékeinek felélesztési kísérletei következésképpen aligha tudták a feledés jótékony homályával eltüntetni a totemállatok egykori létezésének barbár hitét.

Végül is a modern történettudománynak jutott az a feladat, hogy a XVIII. század vége óta, tehát kezdetben a felvilágosodás szellemétől áthatva megmozgassa a korábbi századok során egymásra ülepedett divatok és hagyományok sajátosan elegyedett rétegeit. A múlt század nemzeti eszmeáramlatainak elkötelezettjei sok mindent kitakarítottak a múltból. Ezenközben meglehetősen sokat is tévedtek, főként a múlt szabályait, az aránymértékeket illetően. Az új, tudományos eredmények a magyarok múltját más megvilágításban mutatták be, s ezek a tudománynépszerűsítés, a művészetek, az iskolák jóvoltából soha korábban nem ismert társadalmi érvénnyel terjedtek szét. Ezzel együtt alaposan megváltozott a szájhagyomány is. A turulmonda ugyanis valamikor a középkor folyamán bizonyosan kihalt a kollektív emlékezetből és csak a tudomány ápolta emlékét. Most, évszázadok múltán a tudománynépszerűsítésnek köszönhetően újra éledt a folklórműveltségben. A Habsburg-ház uralma idején azonban képtelenség lett volna ezt a hagyományt a királyi ház eredetmondájaként ápolni az emberek emlékezetében. Bár a Ferenc József-hídon látható a fából vaskarika, a turulmadár! Egyébként jól értesült pestiek azt is tudni vélik, hogy a híd madara hamarosan a Dunába kívánkozó életunt férfiak holtbiztos támpontja lett. Emese nászának jelképe immár nem az élet keletkezését igazolja, hanem a reményvesztett végét.

A romantikus történelemkultusz azonban megtalálta a megoldást. A turul jelképe lett a magyarság fennmaradásának. A turulábrázolás önérzetet sugárzó bizonyítéknak tűnt sokak szemében abban a korban, amikor a társadalom különféle csoportjai és rétegei egymástól meglehetősen eltérő értékek szerint orientálódtak. A turul jelképe romantikus érték lett századunkban. Sajnos, a század sok ilyen romantikus értéket mutatott fel Európában, és csaknem mindenütt iszonyú árat fizettünk ezért a gesztusért.

Ezek a jelképek mindenütt egy-egy társadalmi berendezkedést voltak hivatva igazolni. Azt szuggerálták, hogy az egész nemzet ennek a jelképnek az összetartó erejétől áthatva alkot egységet. Elég arra gondolni, hogy a német sas jutott erre a sorsra Hitler, Rosenberg és Goebbels doktor pártjának jóvoltából. Vagy arra, hogy a sarló és kalapács a pártállami birodalom jelképe lett a néhány generációval korábban még a munkásokat és a parasztokat szimbolizáló proletármozgalom érdekeit feledni tudó apparátcsikok jóvoltából. Hatvanmillió ember pusztult el ezeknek a jelképeknek a hamis tündöklése miatt. Vagy a Duce gyermeket szoptató farkasfigurája, mely a fasiszta vesszőnyalábba kötözött baltával egy rezsim apológiáját volt hivatva szolgálni. Persze legalább Itáliában, ahol letagadhatatlan az etnikai folyamatosság.

De vajon mit jelképez a farkasszobor az emlőit szopó két fiúcskával minden nagyobb erdélyi városban, ahol a kondukátor évtizedei alatt állították közszemlére, s úgy tűnik, még ma sem akarják a hatalom letéteményesei eltávolítani.

Hoffmann Tamás

KOMÁROM-ESZTERGOM MEGYEI

1992. NOVEMBER 30. HÉTFŐ III. ÉVFOLYAM 282.SZÁM ÁRA 13,80 FORINT

24 ÓRA

KOMÁROM-ESZTERGOM MEGYE

Tatabánya, Esztergom, Dorog, Kisbér, Komárom, Nyergesújfalu, Oroszlány, Tata és környékük napilapja

A városban rend és béke van

A rendőrség a kötelességét teljesítette

Még jóval az ünnepség megkezdése előtt híre ment, hogy rendbontásokra kell számítani Tatabányán. Számos jóslás volt pro és kontra. Ki amellett voksolt, hogy nagy balhé lesz, míg mások bíztak abban, hogy a békés többség jelenléte biztosítja a köztársasági elnök számára, hogy méltó keretek között mondhassa el ünnepi beszédét a Turul emlékműnél. Vasárnap este, a két napos ünnep után arra kértük *Krőzsel Károly* megyei rendőr -főkapitányt, hogy a rendőrség részéről vonja meg az események mérlegét. Ez annál is érdekesebb, hiszen sokan azt állítják, hogy a rendőrség ez esetben túlbuzgó volt. Direkt vetett be nagy erőket, hogy ezzel is az elnök ellen fordítsa a népharagot. Durván hangzik ez egy kicsit, de a hangulatot tö-

Krőzsel Károly nem zárkózott el a nyilatkozattól. Elmondta, hogy a rendőrség csupán azt tette, amit ilyenkor tennie kell. Annyi rendőr dolgozott, amennyire szükség volt. Most az átlagosnál lényegesen többre, hogy a tatabányai ünnepség méltósága egy cseppet se csökkenjék.

A nagyobb rendőri erőket az indokolta, hogy a köztársasági elnök és az Óra is kíváncsi jelentős tömeg változatos, erdős, sziklás terepen ünnepelt. Olyan helyen, ami igen veszélyes. A veszélyt növelte a szombati nagyszabású tüzijáték, amire készülni kellett.

Tizezrek gyönyörködhettek a szombat esti tüzijátékban. A lakosságnak gyönyörűség volt, a rendőrségnek és más szakembereknek komoly feladat.

„Újabb ezer évre kell hazát teremtenünk..."

Göncz Árpád avatta fel a Turul emlékművet

Tatabánya ünnepelt. S vele együtt egy kissé az ország is. Ezt jelezte, hogy a Magyar Köztársaság elnöke, Göncz Árpád elvállalta a Turul Alapítvány fővédnöke tisztét, és vasárnap, a Kő-hegy tetején, az újjáépített emlékműnél mondott avatóbeszédet. Történelmi áttekintést adó, a jelenre és a jövőre is kitekintő, szépen formált, bölcs és bizakodó avatóbeszédet hallgathatott az őszi verőfényben ünnepelni gyűlt több ezres közönség.

A Turul nem csak a város jelképe, nem csupán a 45 éves Tatabánya zászlajának, címerének dísze. Jóval több annál. Múltunk, örökségünk, ősiségünk, történelmi utunk jelképe, szimbóluma. Megmaradásunk ereje, hite, bizonyossága is testet ölt benne. Ez a madár nem csupán egy szobor – jelkép is egyben. Jelkép, amely megtisztelve és megtisztítva szennytől és az idő múlásának rozsdáitól is ott fönn ragyog eredeti-régi, mégis újjávarázsolt formájában a város fölé magasodó sziklacsúcson.

Ebben a közéleti konfliktusokkal is terhelt időszakban felfokozott volt az érdeklődés a szoboravató iránt. Vasárnap délelőtti sajtótájékoztatón nagyon sok hazai és külföldi lap, hírügynökség újságírója, fotóriportere vett részt – és természetesen a televíziós stábok is felvonultak. Többek között arról is érdeklődtek, mi indokolta a szemmel láthatóan nagy közbiztonsági, rendőri intézkedéseket a városban. Nyilvánvalóvá vált a válaszokból is, hogy a város vezetése azt szerette volna, ha semmi, és senki nem zavarja meg az ünnepet. Az is közismertté vált, hogy a skinheadek is itt szándékoznak gyűlést tartani a szoboravató ürügy.én – és senki sem szeretné, ha az október 23-ához hasonló jelenségek esetleg megismétlődnének. Ez volt tehát a túlzott biztosítás oka – s ennek természetesen voltak furcsa, ellentmondásos jelenségei is.

A tatabányai érdeklődő állampolgárok nagy többsége a Konzum elől induló autóbuszokkal jutottak fel a Kőhegyre, a vendégeket különjáratú buszok szállították.

Részt vett az avatón Mádl Ferenc, és Pungor Ernő tárcanélküli miniszter, dr. Alexander Arnot német, H. Challebent belga, Khalid Amir Khan pakisztáni, Charles H. Thomas Amerikai Egyesült Államok nagykövete.

Ott voltak a megye országgyűlési képviselői: dr. Freund Tamás, Szalay Gábor, Keleti György, a régió köztársasági megbízottja dr. Horváth József, és dr. Kovács György Zoltán, a megyei közgyűlés elnöke.

Az ünnepségre érkező köztársasági elnököt nagy tapssal köszöntötték a város polgárai. Bencsik János polgármester bevezető gondolatai után Göncz Árpád mondott rövid, ám az ünnephez méltó tartalmas beszédet. *(Folytatás a 2. oldalon)*

Tudósított: Dián Tamás, Gombkötő Gábor, Kádár Péter, Magyar Emőke, Mórocz Károly, Péntek Sándor, fotó: Jusztin Tibor.

Ünnepi közgyűlés Tatabányán a Turul jegyében

Tatabányán, a városháza tanácstermében szombaton délután ünnepi közgyűlésre voltak hivatalosak a képviselők, a meghívott vendégek, az érdeklődők. *Bencsik János* a megyei jogú város polgármestere köszöntötte a résztvevőket, a vendégeket, köztük *dr. Horváth József* címzetes államtitkárt, *dr. Kovács György Zoltánt*, a megyei közgyűlés elnökét, *Szalay Gábor* országgyűlési képviselőt, az amerikai testvérváros, Fairfield polgármesterét, *Jacqueline Durrell* asszonyt, Saint-Ghislain, belga kisváros polgármesterét, *Viktor Cornez* urat és az erdélyi vendéget, *Marti Imre* Bereck város tanácsnokát.

Az üdvözlő szavak után felelevenítette *Bencsik János* a Turul emlékmű születésének előzményeit. Elmondta, hogy Jókai Mór ötletét felhasználva országos bizottság jelölte ki azokat a nevezetes településeket, ahová a honfoglalás évfordulójának tiszteletére egy-egy milleneumi emlékművet állítanak. Bánhida kimaradt közülük. A poétikus tervet, hogy az ősmagyarok szent madara, a turul hirdesse a bánhidai csata emlékét, nem támogatta az országos bizottság. Az akarat, az összetartozás ereje segített. A jelképpé nemesült szobor most felújítva ott áll a Kő hegyen.

Köszönetet mondott a polgármesterr mindazoknak, akik részt vettek a nagy munkában. Elsősorban *dr. Csőke Sándornak*, a kuratórium titkárának nevét említette, majd a művészekét: *Idős Madarassy Walterét és két fiáét*, továbbá az IDEA FERR-t, a kivitelezőt. Köszönet illette az adóhivatalt is, mert az ÁFA visszatérítésével támogatta a munkát.

Az ünnepi közgyűlésen a legnagyobb vastapsot *Magyar József* kapta. Az idős karmester zenei munkásságáért, tiszteletre méltó életútjáért Díszpolgári címet kapott. Az ugyancsak idén alapított Ezüst-Turul díjat *dr. Csőke Sándor*, a Turul alapítvány titkára, *Földi Imre* súlyemelő és *Kőhalmi Gáborné* balett-tanár vette át. Végezetül a Turul-jutalomérmek átadására került sor. A munkában részt vevők, a támogatók kapták az érmeket. Az ötvenediket jelképesen Tatabánya polgárainak szánták. Mindannyiunk nevében a polgármester *Bencsik János* fogadta el. A városi múzeumban őrzik majd.

Göncz Árpád újraavatta a tatabányai Turult

Rendőrkordon állta útját az ünnepségre tartó skinheadeknek

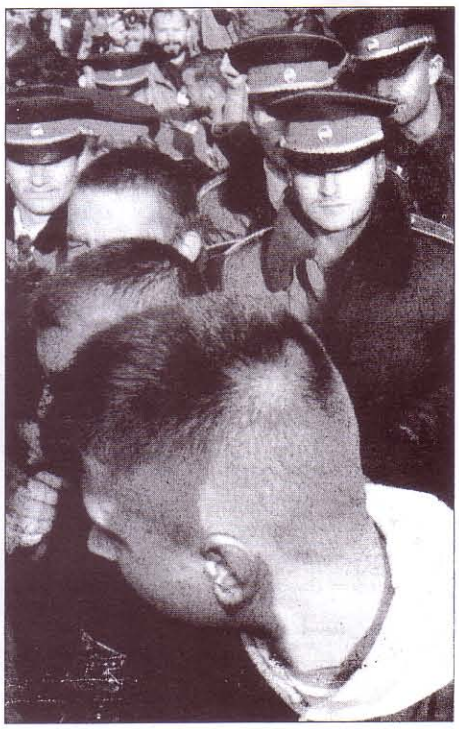

Az államfő, a szobor, a rendőrök és a bőrfejűek

SZABÓ BARNABÁS FELVÉTELEI

Díszpolgári cím, Ezüst Turul-díj és Jutalom Turul-emlékplakett adományozásával egybekötött ünnepi közgyűléssel, esti tűzijátékkal kezdődött szombaton, majd vasárnap délelőtt a köztársasági elnök, Göncz Árpád jelenlétében megtartott emlékmű-újraavatással fejeződött be a Turul-szobor restaurálás utáni visszahelyezése alkalmából szervezett kétnapos rendezvénysorozat Tatabányán. Az eseményeket azért is különös figyelem kísérte, mert tartani lehetett attól, hogy a skinheadek az elnök beszédét éppúgy meg akarják zavarni, mint október 23-án, a pesti Kossuth téren. A bőrfejű fiatalok meg is érkeztek a városba, ám a nagy erőkkel kivonult rendőrség meggátolta, hogy részt vegyenek az ünnepségen. Ugyanígy járt sok helybeli polgár és a Demokratikus Charta több híve, akik azért utaztak Tatabányára, hogy kifejezzék szolidaritásukat az államfővel.

(Tudósítónktól)

Mivel az újraavatás időpontjának nyilvánosságra hozatalát követően híre ment, hogy a Turult a mozgalmuk jelképének tartó szélsőséges csoportok is részt kívánnak venni az ünnepségen, példátlan biztonsági intézkedések közepette tartották meg az újraavatási szertartást. *Bencsik János* tatabányai polgármester rövid megnyitójában leszögezte, hogy a város politikai felhangoktól mentesen, az itt élők számára a hazatérés, Tatabánya jelképévé erősödött emlékművet tiszteli e szoborban.

– Jó, hogy ha jelképesen is, de az új évezred küszöbén is itt van velünk a turulmadár – mondotta az államfő – , hiszen azt hirdeti, hogy a magyarság fennmaradt a hadak útján, e háborúk gyötörte tájon. Megőrizte hazáját – ha csonkult hazát is –, megőrizte magyarságát. És tudom, hogy a hitét is megerősítette. Azt a hitet, ami népünket a legreménytelenebb helyzeteken is átsegítette...

Itt, a Turul fölibénk terjesztett védőszárnya alatt lehetetlen nem arra gondolni, hogy ezer év múltán egy újabb ezer évre kell ismét hazát teremtenünk. A demokratikus gondolkodó és cselekvő, egyenjogú polgárok Magyarországát. Békés és jómódú Magyarországot...

A továbbiakban az „újhaza" megteremtésének nehézségeit ecsetelte Göncz Árpád, a rendszerváltás utáni gondokra is utalva. A gondok leküzdésére irányuló küzdelemben ő sem igérhet gyors sikert – hangsúlyozta –, de mint mondta, „Trianon és az ellenforradalmi Magyarország, a fasizmus és a kommunizmus, sőt a rendszerváltás megrázkódtatása után népünk kezd magához térni. Újjáéledt a tenni vágyás és újjáéledt a segítőkészség, az egymásrautaltság tudata. A demokratikus Magyarország megannyi fontos szellemi, lelki előfeltétele..."

Az elnöki beszéd után színes folklórműsorral zárult az avatóünnepség.

Kovács Béla

(Riportunk a 4. oldalon)

szágos értekezlete
pítésre szólít

köszöntötte a megjelenteket, majd azonnal Antall József állt a mikrofon elé.

A pártelnök kijelentette: ő egy minden tekintetben egységes gyűjtőpárt elnöki tisztségét vállalta — nem pedig egy politikailag széthúzó, szélsőségesekkel tarkított szervezet vezetését. Éppen ezért a pártelnök arra hívta fel a szervezeti elnökök figyelmét: ne az egymás közötti belső pártharcokra pazarolják energiájukat, hanem a gerincesség, a becsület s az egyenes beszéd jegyében építsék az MDF jövőjét.

Részletek az 5. oldalon.

egyzőkönyv
gyors előrelépés

mondta: nem szabad a megállapodásokat túlértékelni, hiszen az abban foglaltakat műszakilag nem lehet azonnal megvalósítani. A magyar fél számára egyedül megfelelő megoldást jelentő gátmegbontás — amennyiben a szlovák fél vállalkozna erre — hosszabb időt vesz igénybe.

• *Folytatása a 3. oldalon*

A vasutas-sztrájk megtartása a további béralkutól függ

MH-tudósítás

— Bár az álláspontok közeledtek, megállapodás mégsem született a kormányzat és a vasutasszakszervezetek között a szombati tárgyaláson — foglalta össze a zárt ajtók mögött tartott megbeszélés lényegét lapunknak Borsik János, a

Turulavató ünnepség — incidens nélkül

Az elnök önfegyelemről és megértésről beszélt. Göncz Árpád hívei gyűrűjében

FOTÓK: SZIGETVÁRY ZSOLT

MH-összeállítás

— A demokratikusan gondolkodó és cselekvő egyenjogú polgárok új, békés és jómódú Magyarországát kell megteremteni — mondta Göncz Árpád, a Magyar Köztársaság elnöke vasárnap Tatabányán a honfoglalás emlékére emelt és most felújított turulemlékmű újraavatási ünnepségén. Bár az előzetes hírek arról számoltak be, hogy szkinhedek és más szélsőségesek rendbontást terveznek, az ünnepség minden különösebb atrocitás nélkül zajlott. Igaz, rendkívül szigorú rendőri biztosítás mellett. Az ünnepélyek közül többen el sem jutottak a hegy tetejére, hogy meghallgassák a köztársasági elnököt.

Az államfő beszédében többek között azt mondta, ma egy olyan zaklatott országban élünk, ahol a gazdaság gondja természetszerűleg jár együtt a társadalom egy részének elszegényedésével, a szociális feszültségek növekedésével. A ma munka nélkül maradónak nehéz elhinnie, hogy a gazdaság és a társadalom láza nemcsak a betegség jele, hanem a gyógyulás első fázisa is. Mégis, népünk többsége bölcs megértéssel, végtelen önfegyelemmel éli meg bizonytalanságunk napjait. Ennek ellenére főként politikai közéletünkben csatáznak a múltat idéző és a múltba visszavágyó álomképek a jövőbe tekintő valós bizakodással, s ádáz csatáik inkább ingerelnek, ahelyett hogy erőink összefogására serkentenének.

A esemény utáni sajtótájékoztatón az elnök azt mondta, hogy a hazai szkinhedmozgalom fő veszélye abban rejlik, hogy manipulálható, ezért vissza lehet élni erejével. Eltúlzása pedig azért helytelen, mert az országban tízmillió fegyelmezett és megbízható ember él.

Riportunk az 5. oldalon.

ítésre szólít

kök politikai ot adtak ki

miniszterelnök ugyanakkor elfogadta azokat a kritikákat is, amelyek a gazdasági élet átalakulása körüli anomáliákra vonatkoztak.

A gyűlésen — mint azt Medgyasszay elmondta — a felszólalók szóba hozták az MDF belső problémáit is. Kifejezték: ideológiamentes pártot szeretnének látni, amelynek erősödik a mozgalmi jellege.

A küldöttek az MDF egyes testületeiben kialakult bizalmi válság feloldását sürgették, s hangsúlyozták: bár javult a párton belüli információcsere, de még ez nem éri el egy profi párt kívánalmait. Egy elnök azt javasolta: Antall minden hónapban tartson egy hosszabb televíziós elemzést az ország dolgainak állásáról.

A sajtótájékoztatón Kónya Imre a köztársasági elnök médiaügyben Antall Józsefhez írt leveléből egy, az MDF-re is vonatkozó mondatot idézett, amit elmondása szerint egyes küldöttek a párt belügyeibe történt beavatkozásnak minősítettek. Kónya leszögezte: megütközést keltett Göncz Árpád mondata, s a küldöttek egyként jelezték azt is: nem az ellenzék óhajai szerint kell politizálni.

A sajtótájékoztatón hallhattuk azt is, hogy személy szerint csak Antall József neve került szóba a gyűlésen, mint a centrumpolitika megvalósítója. Für Lajos ugyanakkor azt hangsúlyozta: más pártok sokkal nagyobb válságban vannak, mint az MDF, amely vidéken talán a legszervezettebb politikai erő. A sajtószenzációk a tagságot érintetlenül hagyják — mondotta Für.

Az Elnökök Gyűlése politikai

Volt, aki azt kiabálta: vesszen Trianon...!

A turulmadár a helyére került

Maga csak itt szemlélődik? — kérdi tőlem egy rendőr Tatabányán, a Turul avatás színhelyén. Egy parkoló melletti padon üldögélek, süt a nap, a benyomásaimat rögzíteném. A rendőr fölöttem magasodik, illendő válaszolni. — *Újságíró vagyok.*

— Hadd nézzem — nyúl a rendőre ellenállhatatlanul a kicsi, mellényemre illesztett biléta felé. A biléta egyik oldalán egy bizonytalan külsejű S betű látható (először arra gondoltam, skinhead, aztán rájöttem: sajtó), a másikon pecsét, aláírás. Ezt nézi figyelmesen barátunk, majd biccent és távozik. Két perc sem telik belé, újabb rendőr látogatóm érkezik. Köszön, majd így szól: — Amikor a köztársasági elnök érkezik, Ön még itt fog tartózkodni?

— *Nem, kérem. Ott fogok* — mutatok a madár felé.

— Mert nem is lehet.

— *Értettem.*

Üdvözült mosollyal fogad az ünneplőbe öltözött bányászokból és rendőrökből álló tekintélyes létszámú kordon-bizottság, hogy elindulok végre feléjük: egy gyanús elemmel kevesebb. Szó mi szó, míg a város szélétől a szoborig értem, négy szűrőállomáson jutottam át. A helyszínre már csak busszal lehetett bejutni, a buszra pedig bilétával vagy jeggyel. Jegyet a buszpályaudvaron lehetett venni (40 forint), de nem jutott mindenkinek, később már busz sem. A háromszáz főnyi érdeklődő így félhivatalos bíztatásra gyalog vágott neki a félórás sétaútnak. De ők nem érhettek célba. Háromnegyed úton rendőri felügyelet társaságában kellett bevárniok az ünnepség végét, aztán kerülhettek csak a Turul közelébe.

A húszmillió forintos költséggel helyreállított ércmadár avatása napok óta lázban tartja az országot. Merthogy mennek a skinheadek. Jöttek. Ötven-száz körül, akiket aztán a parkolóhoz vezető betonút szélén vett körbe nagyjából azonos számú rendőr az ünnepség végeztéig. Mint sejthető, az avatás rendbontás nélkül zajlott le, mi több, aztán sem történt atrocitás. Jó Göncz Árpád még tavaly ősszel vállalta el a Turul alapítvány tiszteletbeli elnöke címet, ki gondolhatta volna, hogy rövid avatóbeszédét íly várakozás előzi majd meg. Az elnök pedig egyebek közt ezt mondta: „A Turul védőszárnyai alatt lehetetlen nem arra gondolni, hogy ezer év múltán egy újabb ezer évre ismét hazát kell teremtenünk. A demokratikusan gondolkodó és cselekvő, egyenrangú polgárok új Magyarországát... Népünk többsége végtelen önfegyelemmel éli meg bizonytalanságunk napjait... Népünk kezd magához térni, újjáéledt a tennivágyás, a segítőkészség, az egymásra utaltság tudata. Ez véd meg a szélsőjobboldal kísértésétől." Göncz Árpád szavait taps fogadta és a jelenlévők — körülbelül négyszáz ember — tapsa kíséretében hagyta el a kézfogásokkal tarkított terepet. Ezt követően bontották le a kötélkordonokat, amelyek mögé a helyi lakosság és egyéb népelemek szorultak. (A sajtó és a díszvendégek — például az USA, Pakisztán és Németország követségének képviselői — a kordon előtt kaptak helyet.)

— Gyalog is le lehet már menni? — tudakolta egy sapkás nénike a rendőrtől, aki megvonta a vállát. De addigra már megérkeztek a skinheadek. Csuklyásan vagy kopaszon, sáros bakancsal — merthogy az út szélén várakoztatták őket, nemzetiszínű zászlóba burkolódzva. A sajtó kíséretében a szoborhoz mentek, a szárnyak alá, és talán mert sűrűn kattogtak a fényképezőgépek, zümmögtek a videok, hát énekeltek, huj-huj-oztak, kiabáltak. Azt kiabálták, hogy „Vesszen Trianon!", meg hogy „Piros, fehér, zöld, ez a magyar föld." Azt énekelték, hogy „Bosszúra csak bosszút, és hatalomra a lázadót!"

— *Mit énekeltél?* — kérdeztem egyiküktől.

— Énekeltem?

— *Igen.*

— Egy éneket énekeltem.

— *Megmondanád, mit?*

— Nem mondanám meg.

A szobor tövében kis vitakörök alakultak. A szárnyak alatt repkedtek a négyzetkilométerek. Arrébb a TV 2 készített interjút egy szája elé maszkot húzó fiatallal. Hallom, ahogy mondja: — A skinheadek nagy része foglalkozik a politikával, érdekli a magyarság jövője. A politikába nem tudunk beleszólni. Az állam tesz olyanokká minket, amilyenek vagyunk. Feljöttünk ide békés szándékkal, és gumibotokkal vártak minket.

Pár lépésnyire onnan a Magyar Legitimista Párt zászlaját lengeti a szél. Benedek Gábor, a párt tagja Mosonmagyaróvárról jött az ünnepségre. A zászlót nem engedték fel a buszra, gyalogosan viszont őt is feltartóztatták. Akár csak Solt Ottiliát, aki szintén gyalog próbált feljutni ezzel a csoporttal, s hiába mutatta képviselői igazolványát. Most nem látom, talán visszafordult. Nem így Györkös István, aki magát kérdésemre a Magyar Nemzeti Arcvonal elnevezésű szervezet vezetőjeként aposztrofálja. Legalábbis azok vezetőjeként, akiknek most volt bírósági ítéletük Győrött. Györkös egy év felfüggesztettet kapott. Most egy csoport közepén válaszol egy videós riporter kérdéseire: a hungarista mozgalom és eszme fontosságáról beszél. Magyarországon fasiszta párt nem volt soha — mondja —, a fasizmús egyébként olasz eredetű és programjában nem szerepelt a fajüldözés. Majd hozzáteszi: az izraeli törvényekben viszont szerepel. A mai nap tanulságáról kérdezem:

— El vagyok szomorodva, hogy a magyar ifjúság egy részét, az aktív részét a szűrőpontokon kizárták. Ez nem demokratikus eljárás.

— *Mit kíván tenni?*

— Emigráns lapokban megírom az igazságot. Mert ez a mi egyetlen fegyverünk. Az igazság.

Mindeközben a városi Árpád Szállóban sajtóértekezletet tartott a köztársasági elnök. Mint megtudtam, kérdezték tőle, megbocsátott-e már a Kossuth-téri skinheadeknek? Azt válaszolta, hogy ez nem megbocsátás kérdése.

• Rejtő Gábor

Egy szkinhed az érdeklődés középpontjában

FOTO: SZIGETVÁRY ZSOLT

Köszönet a támogatásért

A Tatabányai (bánhidai) Turul-Alapítvány kuratóriuma megköszöni támogatóinak az emlékmű helyreállításához nyújtott 5 millió forint adományt és az egyéb segítséget. A köszönet a következő vállalkozókat és magánszemélyeket illeti: Tatabánya és Környéke Sütőipari Vállalat. Észak-dunántúli Regionális Vízművek Tatabánya, Sztráda Skála Ker Rt. Tatabánya, Vértesalja Áfész Tatabánya, KOMTÁVHŐ Tatabánya, Tatabányai Bányák Vállalat, SZÖVINK Kft. Tatabánya, Vértesalja Forrás Kft. Tatabánya, FÉMÉRT Kft. Tatabánya, Autó és Autóalkatrész Felújító Kft. Vértesszőlős, Scharf Hungária Kft Tatabánya, Thermotechnika Kft Tatabánya.

A Művelődési és Közoktatási Minisztérium Budapest, Inköz Ingatlanközvetítő Kft Tatabánya, TÁMASZ Szervező és Szolgáltató GMK Tatabánya,Cerberus Kft., Tatabánya MOBILITÁS Kom-Eszt. Megyei Gépjárművezető-képző Kft Tatabánya, Komárom-Esztergom Megye Közgyűlése Tatabánya, APEH Komárom-Esztergom Megyei Igazgatósága, Postabank és Takarékpénztár Soproni Területi Igazgatósága, Botka Ferenc közúti árufuvarozó Tatabánya.

Csizsek István és felesége Tatabánya, Bors János-Bors Jánosné Tatabánya, Moravcsik Ágnes Tatabánya, Szmrtyka Imréné Tatabánya, Debreceni Norbertné Tatabánya, Kovács László Tatabánya, Stinglné fényképész Tatabánya, Kálmán Attila és felésge Tata, Bakay Ferencné Esztergom, Hoffstedter Gyula Oroszlány, Vógelné Takács Gabriella Tatabánya, Schlägl József Tatabánya, a Tatabányai Gyermek és Ifjúsági Ház dolgozói., Frankné Farkas Gabriella vállalkozó, Switlevszky Út,-Vasút Kft, MACKÓ VITAMINBÁR, Madarassy Walter, Saint Ghislain, Cartografica Hungarica, a Vértesi Erdő- és Fafeldolgozó Gazdaság, a KOMVILL-GÉP Kft.

Turul a dömösi prépostsági templomból 1(Magyar Nemzeti Galéria)

Képek jegyzéke

Címlapon: Panorámakép a Kő-hegyről
A Turul képe keletről
A címlap hátlapján: A nagyszentmiklósi kincs 2. sz. korsója (Wien, Kunsthistorisches Museum)
A hátsó borítón: Tűzijáték 1992. november 28.
A Bánhidai-csata, Feszty Árpád olajfestménye a Vármegyeháza tanácsterméből
A hátsó borító belső oldalán: A nagyszentmiklósi kincs 7. sz. korsója (Wien, Kunsthistorisches Museum)
A belső címlapon: A Turul déli irányból
A belső címlap hátoldalán: A karosi sólyom-veretek (Magyar Nemzeti Múzeum)

Szövegközi ábrák:
Rakamazi korongpár (Nyíregyháza, Jósa András Múzeum) 15. oldal
A helyreállított Turul: a déli sziklahasadékból 16. oldal
keletről 20. oldal
A Turul 1980-ban. A kép sarkában az 1959-ben felszerelt emléktábla (szövege: A honfoglalás 1000 éves évfordulójára a milleneumi ünnepségek rendezőbizottsága állította fel 1896-ban. 1895-ben készült vörösrézből. Alkotója: Donáth Gyula szobrász. Közép-Európa legnagyobb madáralakzata. Magassága 22 méter, szárnyfesztávolsága 14 méter. A II. világháború során megrongálodott emlékművet a Városi Tanács 1959-ben állította helyre.) 21. oldal felső kép
A helyreállított Turul. A kép sarkában az 1992-ben felszerelt emléktábla 21. oldal alső kép
A helyreállított Turul: — északról 22. oldal felső kép
— nyugatról 22. oldal alső kép
— délről 23. oldal
— keletről 24. oldal
— a dél-nyugati sziklahasadékból 25. oldal
— a Veréb-hegy sziklaszirtjéről 26. oldal
— észak-keleti irányból 27. oldal
— keleti irányból 28. oldal fent
— nyugati irányból 28. oldal lent
— felülnézetből 29. oldal
A szobor ősmodellje 30. oldal felső kép
A helyreállítás 1959-ben 30. oldal alsó kép
Helyszínrajzi vázlat az emlékmű környezetéről 32. oldal
A posztamentum tervrajza 34. oldal
A lebontott szobor helyreállított váza a Tatabányai Szabadtéri Múzeum udvarán 36. oldal
A madárszobor helyettesítő geometriája 37. oldal felső kép
A szobor új váza 37. oldal alsó kép
A szobor számítógéppel szerkesztett tervrajza 38-41. oldal
A Turul feje, a helyreállítás után 45. oldal
Kép a Turulról a Veréb-hegyről nézve 60. oldal
Göncz Árpád köztársasági elnök bejelenti, hogy védnökséget vállal a Turul Alapítvány felett. Társaságában Bencsik János polgármester, Szalay Gábor és Freund Tamás országgyűlési képviselők 66. oldal
id. Madarassy Walter szobrászművész, a helyreállítási munkák irányítója 67. oldal felső kép
Madarassy István ötvösművész a műtermében 67. oldal alsó kép
Sürgés-forgás a szobordarabok körül 1991. májusában 68. oldal felső kép
A nyitraivánkai levéltárban (Majtán Ferenc, Kósa László, Sarlota Drahosova és dr. Csőke Sándor) 68. oldal középen
Szövetségkötés (Izing Mihály, Zombai Tamás és Csőke Sándor) 68. oldal alsó kép
A köztársaság elnöke a kuratórium munkájáról szóló beszámolót hallgatja. Kíséretében Bencsik János polgármester és Száraz Sándor alpolgármester (háttal) 69. oldal felső kép
Kuratóriumi ülés 1991. október 28-án (az asztal mellett Kaszás István, Csőke Sándor, Bencsik János és Keszthelyi Ferencné, a Lektorátus igazgatója 69. oldal alsó kép
A kuratórium tagjai az új szoborvázánál 70. oldal felső kép
A helyreállítást irányító művészek, id. és ifj. Madarassy Walter, valamint Madarassy István, Bencsik János polgármester társaságában 70. oldal alsó kép
Szemle az IDEA-FERR Kft. telephelyén 1992. szeptember 17-én 71. oldal felső kép
Kép a szoborpalást visszahelyezéséről 71. oldal alsó kép
Képek a szobor szereléséről 72. oldal
Önkormányzati képviselők, kuratóriumi tagok a készülő szobor, illetőleg a régi szoborváz előtt 73. oldal
Kuratóriumi ülés 1992. szeptember 17-én. Az asztalnál dr. Kovács György Zoltán, dr. Csőke Sándor, Técsőy István, Nagy István, id Madarassy Walter, Madarassy István és Seres Béláné 74. oldal
A régi és az új posztamentum 75. oldal
A posztamentum építése 76. oldal
A szárny hazaszállítása 77. oldal felső kép
Szoborszerelés 1992. október 5-én 11 óra 77. oldal alsó kép
ifj. Madarassy Walter, Madarassy István és Gallai László megbeszélést tart a szobornál 78. oldal felső kép
A madár feje is a helyére kerül 78. oldal alsó kép

dr. Kovács György Zoltán, Száraz Sándor, Kósa László és Kutassy Jenő 79. oldal felső kép
Sajtóértekezlet 1992. november 29-én 79. oldal alsó kép
A skinheadek 80. oldal felső kép
A köztársasági elnök megérkezik az avatóünnepségre 80. oldal alsó kép
Az avatóünnep közönsége 81. oldal felső kép
A meghívott diplomaták csoportja 81. oldal alsó kép
Göncz Árpád és Bencsik János 82. oldal felső kép
Göncz Árpád az ünnepi beszédét mondja 82. oldal alsó kép
Táncosok 83. oldal felső kép
Népi zenekar 83. oldal alsó kép
Göncz Árpád köztársasági elnök az ünneplők gyűrűjében 84. oldal felső kép
Az ünnepség vége 84. oldal alsó kép
A Turulért adományozott emlékérem képe 114. oldal
Az ünnepségre hívogató plakát 117. oldal
A Noin Ulai nyeregtakaró 130. oldal
Turul a dömösi prépostsági templomból 135. oldal (Magyar Nemzeti Galéria)

A kötetben közölt dokumentumok jegyzéke:

1./ Alapító okirat 85. oldal
2./ Az alapító okirat angol, francia, német fordítása 89-91. oldal
3./ Bírói végzés, az alapítvány nyilvántartásbavételéről 92. oldal
4./ Vállalkozási szerződés 93. oldal
5./ A vállalkozási szerződés módosítása 98. oldal
6./ A Kuratórium jelentése a köztársaság elnökének 99. oldal
7./ A köztársasági elnök 1992. január 15-i levele 105. oldal
8./ A köztársasági elnök 1992. április 11-i levele 106. oldal
9./ A Kuratórium levele dr. Antall József miniszterelnökhöz 107. oldal
10./ A műemlékvédelmi hatóság határozatai 108. oldal
11./ Jegyzőkönyv az emlékmű helyreállítási munkáinak ellenőrzéséről, 1992. október 13. 110. oldal
12./ A polgármester levele a jutaloméremmel kitüntetett személyekhez 114. oldal
13./ A Turul jutalomérem adományozásáról kiállított oklevél 115. oldal
14./ Meghívó a Turul-emlékmű avatására 116. oldal
15./ A Turul-avatás programja (plakátreprodukció) 117. oldal
16./ Göncz Árpád köztársasági elnök programja 118. oldal

A kötetben közölt sajtócikkek jegyzéke

1./ Az elszállt milliók nyomában (itt-HON, 1991. április 12.) 120. oldal
2./ A hírbehozott madár (itt-HON, 1991.) 122. oldal
3./ Hol fészkel a turulmadár (168 Óra, 1991.) 123. oldal
4./ Ki tarol a turulpiacon (168 Óra, 1991.) 124. oldal
5./ Ki turul a végén? (Rejtő Gábor, Magyar Hírlap, 1991. aug.13; aug 15-e) 125. oldal
6./ Madárlesen (24 Óra, Magyar Emőke, 1991. november 16.) 127. oldal
7./ A madár (Magyar Nemzet 1992. november 28.) 128. oldal
8./ A megtért madár (Kovács Béla), 129. oldal
A Turul (Hoffmann Tamás), Népszabadság, 1992. november 27. 130. oldal
9./ A polgármester köszöntője avatás előtt. A Turul Alapítvány Kuratóriumának jelentése. A Turul-emlékmű avatásának programja (1992. november 28.) 46. oldal
10./ Tatabánya ünnepel. Az újjászületés stációi (24 Óra, 1992. november 28.) 4. oldal
11./ A 24 Óra ünnepi eseményekről tudósító 1992. november 30-i számának címlapja 131. oldal
12./ Göncz Árpád újraavatta a tatabányai Turult (Tudósítás az avatásról 1992. november 30., Népszabadság) 132. oldal
13./ Turulavató ünnepség — incidens nélkül, (Magyar Hírlap, 1992. november 30.) 133-134. oldal

UTÓSZÓ

Az e könyvben többször említett Velencei Carta követelményként fogalmazta meg, hogy a műemlékek restaurálásával és konzerválásával kapcsolatos munkákat — kritikai beszámoló formájában — követnie kell a pontos dokumentáció összeállításnak.

A Carta ajánlása szerint a kritikai beszámolókat és fontosabb dokumentumokat itt közöljük. A feltárási, megerősítési, újraösszeállítási munkák fázisait, természetesen csak nagyvonalakban tudjuk bemutatni, a teljes dokumentációt majd a levéltárban, vagy a helyi múzeumban lehet tanulmányozni.

A tanulmánykötet a művészeti kérdések után most széles körű áttekintést ad a Turulhoz kapcsolódó történelmi kérdésekről is, mert ezen a téren a legnagyobb a zűrzavar, Dümmerth Dezső bravúros tanulmányához kapcsolódva bemutatjuk továbbá a turul vagy turulnak értelmezett régészeti emlékeket. is.

Akit a téma közelebbről érdekel, haszonnal forgathatja László Gyula (Népvándorláskor művészete Magyarországon, a Nagyszentmiklósi kincs, stb.), illetőleg a hun-magyar kapcsolatok kérdésének tanulmányozásához Németh Gyula (Hunok és magyarok) és mások munkáit. A tanulmányok sorát egy groteszk zárja, mely a helyreállítás körül kialakult vitákat, politikai csatározásokat — a prózai kérdéseket — foglalja össze. Részben azért, mert ezek a lényegi kérdésektől nem választhatók el, másrészt azért is, mert más összefüggésből nézve ezeknek tanulsága és jelentőpsége a munkák idején vetekedett a technikai és művészeti kérdések jelentőségével.

Az anyag annyiban hiányos, hogy a bánhidai csata kérdéskörének feldolgozására nem találtunk tudós vállalkozót. Kár! A tartózkodáshoz bizonyára hozzájárult az a hisztériakeltés, mely az emlékmű avatásának idején érte el csúcspontját. A dolog azonban így is érthetetlen, mert senkitől sem kértük annak bizonyítását, hogy valóban volt bánhidai csata. Így a hagományra csak Feszty Árpád olajképe emlékeztet.

Az eseményeket mindvégig nyomon követte a sajtó. Ennek ellenére nem láttuk értelmét egy repertórium közlésének. Aki ugyanis bővebben kíván tájékozódni, a napilapokban a fontosabb eseményeket követően a hírekre és riportokra viszonylag könnyen rátalál.

A zárósorokat a köszönetnyilvánításnak szánom. Köszönetet mondok Kralovánszky Alánnak, a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatójának, továbbá Horváth Istvánnak, az Esztergomi Múzeum igazgatójának azért a nagyvonalú segítségért, hogy a régészeti és művészeti emlékek reprodukcióit rendelkezésemre bocsátották. Köszönetet mondok lektorunknak, László Gyula professzornak azért, mert tanácsaival segített abban, hogy a turullal kapcsolatos igen kényes kérdések feldolgozásában megtaláljuk a helyes irányt. Bátorítása mindig erőt adott munkánhoz.

Köszönetet mondok a bőséges fotóanyag átadásáért Haraszti Norbertnek, Jusztin Tibornak, Labant Dávidnak, Kiss T. Józsefnek, Kovács B. Sándornak és Venczel Ernőnek.

Vállalkozásunk ma még példa nélkül áll, ezért nyilván magán viseli, hogy nem mindig ismertük fel a járatlan út veszélyeit. Mégis bízom benne, hogy az Olvasó megértést fog tanusítani, ha munkánkban valami esetlegességet vagy esendőséget talál.

Szerkesztő

TARTALOMJEGYZÉK

Göncz Árpád ünnepi beszéde 3. oldal

Dümmerth Dezső: Emese álma, Álmos fejedelem mítosza és valósága 5. oldal

A Turul emlékmű helyreállításának technikai és művészeti kérdései

A Turul emlékmű restaurálása 17. oldal
/id. Madarassy Walter/

A Gerecse hegység és a Kőhegy leírása 31. oldal
/Ács Endrre/

A Turul posztamentuma 33. oldal
/Técsőy István/

A vázszerkezet 35. oldal
/Kassai László - Lajta Károly/

A vállalkozó beszámolója a Turul szobor helyreállítási munkáiról 42. oldal
/Nagy István - Kaszás István/

Születésnapi beszélgetés id. Madarassy Walter szobrászművésszel 43. oldal

A Tatabányai Turul helyreállításának története 47.oldal

Tatabánya Megyei Jogú Város Közgyűlésének határozatai 61. oldal

Köszönet a támogatásért 135. oldal

Képek jegyzéke 136. oldal

Dokumentumok jegyzéke 137. oldal

Sajtócikkek jegyzéke 137. oldal

Utószó 139. oldal